

VIRKAMIES JA VIERAAT KIELET

Virkamiesten kielikoulutuksen arviointihankkeen
loppuraportti

Anu Sajavaara

VIRKAMIES JA VIERAAT KIELET

Virkamiesten kielikoulutuksen arviointihankkeen
loppuraportti

Anu Sajavaara

Jyväskylän yliopisto
Soveltavan kielentutkimuksen keskus
Jyväskylä 2000

Virkamies ja vieraat kielet

© Anu Sajavaara ja Jyväskylän yliopisto/Soveltavan kielentutkimuksen keskus

Julkaisija:

Soveltavan kielentutkimuksen keskus

PL 35

40014 Jyväskylän yliopisto

<http://www.solki.jyu.fi>

solki-info@cc.jyu.fi

Jyväskylän yliopistopaino, 2000

ISBN 951-39-0742-2 (nid.)

ISBN 951-39-2409-2 (PDF)

TIIVISTELMÄ

Sajavaara, Anu

Virkamies ja vieraat kielet

Virkamiesten kielikoulutuksen arviointihankkeen loppuraportti

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 2000, 239 s.

ISBN 951-39-0742-2 (nid.), ISBN 951-39-2409-2 (PDF)

Tutkimuksessa selvitetään sitä, miten EU-puheenjohtajuusvalmennukseen osallistuneiden ministeriöiden virkamiesten (yhteensä noin 1500) kielitaito vastasi heidän työtehtäviään Suomen EU-puheenjohtajuuskaudella ja miten järjestetty kielikoulutus paransi heidän kielellisiä valmiuksiaan. Kielikoulutusta arvioitiin sekä sen jatkussa että sen päätyttyä. Saatuja tutkimustuloksia hyödynnettiin mahdollisuuksien mukaan koulutuksen suunnittelussa.

Tutkimuksessa selvitettiin valmennettavien kielitaidon tasoa ja kielellisiä valmiuksia. Kielitaidon tasoa selvitettiin testien ja itsearvioinnin avulla sekä haastatteleamalla virkamiehiä kouluttaneita opettajia. Tietoa valmennettavien työtehtävistä, vieraiden kielten käyttöä edellyttävistä tilanteista ja koulutuskokemuksista kerättiin haastatte luilla ja eri vaiheissa kyselylomakkeilla. Kielikoulujen tarjontaa ja kielikoulutuksessa noudatettuja periaatteita selvitettiin haastatteleamalla kielikoulujen henkilökuntaa. Koulutuksen tavoitteista ja siinä noudatetuista periaatteista haastateltiin ministeriöiden koulutuspäälliköitä.

Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa kartoitettiin kielikoulujen tarjontaa ja selvitettiin kielenkäyttötilanteisiin liittyviä vaikeuksia ja eri tilanteissa käytettyjä selviytymisstrategioita. Toisessa vaiheessa selvitettiin, minkälaisissa tilanteissa ja kuinka usein virkamiehet joutuvat käyttämään vieraita kieliä ja mitä kieliä he käyttävät eniten. Kolmannessa vaiheessa valmennettavat kertoivat itse vapaamuotoisesti käytännön kokemuksistaan EU:ssa ja kielikoulujen opettajat kävivät läpi virkamiehille tyypillisiä ongelma-alueita. Koko tutkimuksen ajan on kerätty kurssipalautelomakkeella koulutukseen osallistuneiden kokemuksia ja välitetty tätä koskevaa tietoa säännöllisin väliajoin ministeriöiden koulutuksesta vastaaville henkilöille.

Tulokset osoittavat, että useimmat koulutettavat ovat olleet varsin tyytyväisiä kielikoulutuksen tasoon, laatuun ja määrään. Suurin ongelma kielikoulutuksessa on ollut ajan puute. Kiireisen virkamiehen on vaikea osallistua tunneille, jotka järjestetään tiettyinä päivinä ja tiettyinä kellonaikana. Siksi onnistunein koulutusmuoto puheenjohtajuusvalmennuksessa olikin useimmiten kunkin virkamiehen omaan aikatauluun sopeutettu riittävän joustava opetus. Ongelmana on ollut myös koulutuksen kohdentaminen ja oikeantasoisien ja -muotoisten koulutuksen löytäminen. Kouluttajien ja koulutettavien toiveet, tarpeet ja taidot eivät aina ole kohdanneet. Monet virkamiehet toivoivat opetuksen liittyvän myös enemmän työtehtäviin.

Valmennettavat osallistuivat kielikoulutukseen sekä kotimaassa että ulkomailla. Opetusta annettiin perinteisessä ryhmässä, pienryhmässä, intensiivikursseina ja yksityisopetuksena. Kurssit olivat yleisiä keskustelukursseja tai tiettyjen erityistaitojen tai -tilanteiden harjoittelua (esim. kielioppi- tai ääntämiskurssit, puhelinkielen kurssit, ammattikielen kurssit). Perinteisen kielikoulutuksen lisäksi virkamiehet osallistuivat erilaisille kulttuurin- ja maantuntemuksen kursseille sekä kokous- ja neuvottelutaidon kursseille. Virkamiehet pitivät ulkomailla järjestettyjä kursseja kotimaassa annettavaa opetusta selvästi tehokkaampina.

Kotimaassa tehokkaimpana opetusmuotona pidettiin yksityis- tai pariopetusta. Yleensä kielikurssien tason katsottiin vastanneen varsin hyvin oman kielitaidon tasoa, eikä ryhmien sisällä ollut suurta tasovaihtelua. Sen sijaan kurssien katsottiin vastanneen kunkin omia kielitaitotarpeita tai työtehtäviä vain kohtalaisesti. Opettajilla ei aina ollut selvää käsitystä virkamiesten työtehtävistä, eivätkä he myöskään aina osanneet valita valmennettaville hyödyllistä opetusmateriaalia. Kouluttajien vaihtumista pidettiin suurena ongelmana, samoin kuin sitä, että kouluttajien koulutus ja yleistiedot eivät aina olleet koulutettavien tasolla.

Tulokset osoittavat, että kielitaitotavoitteisiin on päästy varsin hyvin. Valmennuksen alussa keskeisiä kansainvälisiä tehtäviä hoitaneiden virkamiesten kielitaitotavoitteeksi asetettiin ensimmäisen vieraan kielen erinomainen hallinta. Käytännössä tämän katsottiin vas-

taavan Yleisten kielitutkintojen 8-portaisen taitotasoasteikon mukaista tasoa 7. Lisäksi virkamiesten edellytettiin osaavan toista vierasta kieltä vähintään tason 5 verran. Muissa asiantuntija- ja johtotehtävissä toimiville virkamiehille asetettiin hieman alhaisemmat tavoitteet.

Noin 200–250 valmennukseen osallistunutta virkamiestä on testauttanut kielitaitonsa Yleisten kielitutkintojen testeillä. Testaustulosten perusteella voidaan sanoa, että kielitaitotavoitteet on lähes saavutettu. Virkamiesten ensimmäisen vieraan kielen (eli käytännössä englannin) taitotaso on keskimäärin 6,5. Toisen vieraan kielen (ranska tai saksa) osalta tavoitteisiin ei ole aivan päästy. Näiden kielten taitotaso on keskimäärin 3–4. Virkamiesten itsearviointien tulokset ovat hyvin samansuuntaisia kuin testitulokset. Näyttäisi siltä, että englannin osaamista hieman yliarvioidaan, kun taas esimerkiksi ranskan taitoa aliarvioidaan.

Itsearviointien tulosten perusteella eri-ikäisten virkamiesten kielivalikoima on hieman erilainen. Englannin osaamisessa sukupolviero ei sanottavasti ole, koska kaikki sukupolvet osaavat englantia lähes yhtä hyvin. Sen sijaan saksan osaamisessa näkyy selvä ero: vanhemmat sukupolvet osaavat nuoria virkamiehiä enemmän ja paremmin saksaa. Tutkimukseen osallistuneista nuoremmista virkamiehistä (25–35-vuotiaat) joka toinen ilmoitti, ettei hän osaa lainkaan saksaa, kun taas yli 55-vuotiaista vastaajista yli 90 % oli saksantaitoisia. Nuorin ikäryhmä osaa tutkimustulosten mukaan muita ikäryhmiä huonommin myös ruotsia (keskimääräinen taitotaso 4,5). Ero 46–55-vuotiaisiin virkamiehiin (keskimääräinen taitotaso 6,6) on lähes kaksi taitotasoa. Nuoremmat virkamiehet puhuvatkin usein mieluummin englantia kuin ruotsia pohjoismaisten virkaveljiensä kanssa. Ranskaa nuoret virkamiehet osaavat sen sijaan useammin ja paremmin kuin vanhemmat virkamiehet.

Kouluttajien näkemykset virkamiesten kielitaidosta vastasivat melko hyvin kielitaitotestien tuloksia ja virkamiesten omia käsityksiä oman kielitaitonsa puutteista ja ongelma-alueista. Kielellisistä ongelmista kouluttajat mainitsivat sanavaraston suppeuden sekä ääntämis- ja intonaatiovaikeudet. Virkamiehet hallitsevat yleensä hyvin oman alansa ammattisanaston, mutta yleissanasto tuottaa vaikeuksia. Sanas-

ton suppeus ilmenee yleensä työhön liittyvissä sosiaalisissa tilanteissa, kuten lounaspöydässä tai epämuodollisissa keskusteluissa kokousten ulkopuolella. Myös sujuvuudessa, erilaisten tyyllilajien ja kielellisten vivahteiden hallinnassa on parannettavaa. Kouluttajat kaipasivat kielen käyttöön myös enemmän persoonallisuutta ja kulttuurikohtaisten käyttäytymiserojen hallintaa. Virkamiehet voisivat kouluttajien mukaan myös parantaa jonkin verran sosiaalisen etiketin tuntemustaan ja kulttuurintuntemustaan.

Suomalaiset virkamiehet tuntevat hyvin anglosaksisen kulttuurin ja pitävät pohjoismaiden edustajien lisäksi englantia puhuvia EU-maiden edustajia (Iso-Britannia, Irlanti, Hollanti, Saksa) läheisimpinä yhteistyökumppaneinaan. Sen sijaan Ranska ja useimmat Välimeren maat jäävät suomalaisille virkamiehille vieraksi. Ratkaisevaa näyttäisi olevan ranskan kielen osaaminen tai osaamattomuus: ranskaa osaamattomat virkamiehet ovat vain harvoin yhteydessä EU:n eteläisten jäsenvaltioiden edustajiin. Toisaalta ranskan osaamisellakaan ei aina ole merkitystä, koska monet EU:n eteläisten jäsenvaltioiden edustajista puhuvat vain äidinkieltään. Tutkimustulosten mukaan kielen osaaminen näyttäisi myös parantavan kielen edustaman kulttuurin ja siihen liittyvien ajattelu- ja toimintatapojen ymmärtämistä.

Tutkimustulokset osoittavat, että kielikoulutuksesta oli eniten apua niille vanhemmille virkamiehille, joiden työnkuva on muuttunut 1990-luvulla miltei täysin kansallisten asioiden hoitamisesta pääosin kansainvälisten suhteiden hoitamiseksi. Englannin opetus esimerkiksi koulussa ns. pitkän saksan lukeneille virkamiehille on ollut lähes välttämätöntä. Ilman laajamittaista koulutusta työryhmän puheenjohtajana toimiminen olisi ollut näille virkamiehille hyvin vaikeaa. Myös ranskan kielen opinnot ovat helpottaneet jatkuvasti Brysselissä käyvien virkamiesten työskentelyä. Vaikka ranskan taito ei ole yhtä korkea kuin esimerkiksi englannin taito, vähäisestäkin taidosta on käytännön hyötyä.

Tutkimustulosten perusteella virkamiesten kielitaito syvenee mutta kapenee. Muutamaa kieltä osataan hyvin, mutta osattujen kielten määrä näyttäisi olevan vähenemässä. Nämä tulokset vastaavat muuallakin yhteiskunnassa näkyvää suuntausta. Englantia osataan laa-

jalti ja varsin hyvin, mutta ruotsia ja saksaa hyvin osaavien virkamiesten määrä vähenee koko ajan. Ranskaa opiskelleita virkamiehiä on ministeriöissä jo suhteellisen paljon. Yhtenä syynä tähän on ollut se, että EU-jäsenyyttä edeltävinä vuosina ja jäsenyyden alkuvuosina ranskan kielen merkitys korostui uusia virkamiehiä rekrytoitaessa. Ranskan kielen taitotaso on kuitenkin jäänyt melko alhaiseksi, ja kielen käyttö on lähinnä passiivista ymmärtämistä. Voimavarojen keskittäminen kielikoulutuksessa yhden tai kahden kielen opiskeluun on ollut toisaalta hyvä asia, mutta myös harvinaisempien kielten, kuten italian, espanjan ja venäjän taitajia tarvitaan tulevaisuudessa.

Nyt EU-puheenjohtajuuskauden päätyttyä virkamiesten kielikoulutusta on syytä tarkastella uudelleen. Ministeriöt ja virastot ovat palanneet puheenjohtajuuteen liittyvistä poikkeuksellisista oloista takaisin tavanomaisiin olosuhteisiin. Puheenjohtajuuden jälkeen suomalaisilta virkamiehiltä odotetaan paljon: heidän toivotaan toimivan EU:n toimielimissä entistä useammin myös yhä vaativammissa tehtävissä ja Suomen tehokkaina edustajina eri yhteyksissä. Tämä edellyttää kielikoulutuksen pitkäjänteistä ja järjestelmällistä kehittämistä. On pohdittava muun muassa sitä, missä laajuudessa koulutusta jatketaan, mitä uusia kieliä virkamiehille opetetaan ja miten ministeriöissä ja virastoissa varmistetaan eri kielten laajapohjainen osaaminen.

Kehittämisehdotuksissa esitetään, että ministeriöt ja virastot huolehtisivat kielikoulutuksen jatkumisesta, kannustaisivat virkamiehiä oma-aloitteiseen ja itsenäiseen opiskeluun ja painottaisivat testauksen ja jatkuvan arvioinnin merkitystä kieltenopiskelussa. Tutkimustulosten perusteella esitetään myös valtioneuvoston yhteyteen perustettavaksi kielikoulutuksen tukipalvelu, jonka tehtävänä olisi muun muassa kielikoulutustarjontaa koskevan tiedon kerääminen, kurssien testaaminen ja arviointi sekä suhteiden hoitaminen kielikoulutuksen asiantuntijoihin. Lisäksi ehdotetaan kielikoulutuksen yhteistyöryhmän perustamista. Ryhmä koostuisi kielikoulutusprosessin eri osapuolten edustajista ja kokoontuisi tarvittaessa keskustelemaan kielikoulutuksen ajankohtaisista kysymyksistä. Tutkimuksen liitteenä ovat tutkimustulosten ja kehittämisehdotusten perusteella laaditut kielikoulutuk-

sen suuntaviivat kielikoulutuksen tilaajille, koulutettaville, koulutuksen järjestäjille sekä kouluttajille.

Asiasanat: kielitaito, kielikoulutus, koulutuksen vaikuttavuus, vieraat kielet, kansainvälistyminen, EU-jäsenyys, EU-puheenjohtajuus, virkamies

ENGLISH SUMMARY

The purpose of the present study was to contribute to the development of language training in Finnish state administration and to evaluate the effectiveness of language training given by Finnish ministries for the purposes of Finland's 1999 EU Presidency. The research programme reported here was a part of a wider research project to study the effectiveness of language education in Finland. The programme was sponsored by the Finnish Ministry of Finance.

The subjects of the study were 1,500 Finnish civil servants who were trained for Finland's Presidency. The objective was to assess the level of civil servants' foreign language skills, to examine how these skills developed during the training programme, and how the language training contributed to civil servants' actual language performance during the Presidency.

The data was collected by means of questionnaires, interviews, testing, and observation. A detailed questionnaire concerning the civil servants' work, language use in different situations, and history of language learning was sent to 200 civil servants in 1998. This was followed by a round of interviews in spring 1999. The interviewees were asked to describe their duties and what they expected of the Presidency. Throughout the study period, data on various forms of language training was collected by means of a feedback form.

The civil servants were generally satisfied with the amount, quality, and level of the language training. The training was especially efficient in the case of older civil servants whose language level was relatively low at the beginning of training and who were obliged to act as presidents of working groups during the Presidency. Without the language training the tasks related to presidency would have been insurmountable.

The biggest problems encountered during the training programme were the civil servants' lack of time and the difficulty of locating courses congruent with the civil servants' language skills and flexible enough to accommodate to their ever-changing work sched-

ules. It was also found out that the needs, wishes and skills of the trainees and trainers did not always meet. The trainers were very often rather young and had no experience of civil administration while a great many of the trainees were over 45 years of age and had a highly different background.

The objectives set for the language skills at the outset of the training programme were almost reached. The civil servants' proficiency in English was found to be at almost the target level. The target levels for second foreign languages (usually German or French) proved more difficult to reach. It seems that there is a trend according to which Finnish civil servants' language skills have improved in the languages they know while they master fewer languages. They can use only one or two languages effectively. This is partly due to the ministries' decision to concentrate on improvement of language skills already existing instead of introduction of new languages. There are fewer civil servants who know German, and a good command of Swedish, which is the language that has traditionally been used in Nordic collaboration, is much less common than before.

The major problem areas of linguistic competence among civil servants include purely linguistic problems such as pronunciation, intonation, and limited vocabulary, as well as problems related to communication skills and culture awareness. The trainers were of the opinion that civil servants should let more of their proper personality appear in their foreign language performance and they should practice culture-related behavioural patterns.

The results of this study seem to support the idea that there exists a Northern and a Southern block in the EU. Finnish civil servants feel more at home with representatives from the other Nordic countries, Great Britain, Germany, and the Netherlands, while they are less familiar with the southern Member States of the EU. They do not have a common language with the representatives from the southern states and find their way of thinking and behaviour difficult to understand.

As the Finnish Presidency is over, it is time to assess the language training system of Finnish civil service. On the basis of the present study, some concrete proposals have been made to develop the

language training system and to make the process more efficient. It is proposed that a language training coordinator be appointed to the Ministries to provide language training services and assist the training of officers in different ministries and agencies. To improve the cooperation and exchange of information between the various operators participating in the process of language training it is suggested that a language training round table is established. The body should be convened when necessary to discuss topics related to language learning and language teaching in government administration.

Since the research programme was launched at a relatively late stage when the training had been going on for some time, the need to create general guidelines for future language training was emphasized. These guidelines have been annexed to the present study.

ESIPUHE

Suomi on kansainvälistynyt nopeasti viimeksi kuluneiden runsaan kymmenen vuoden aikana. Vuoden 1994 alusta Suomi liittyi Euroopan talousalueeseen ja vuotta myöhemmin Euroopan unioniin. Euroopan unionin puheenjohtajamaana Suomi toimi vuoden 1999 jälkipuoliskon. Voidaan sanoa, että Suomi on siirtynyt EU:n ”vanhojen jäsenvaltioiden” kastiin.

Suomen integraatoratkaisut ovat muuttaneet merkittäväällä tavalla ei ainoastaan talouden ja yritystoiminnan vaan myös valtionhallinnon ja muun julkisen sektorin toimintaympäristöä. Virkamiehille muutokset ovat tuoneet uudenlaisia haasteita. Aikaisemmin usein puhtaasti kotimaisista asioista on tullut kansainvälisiä. Tämä puolestaan on edellyttänyt virkamiesten ja heidän työnantajavirastojensa panostusta kansainvälisten toimintavalmiuksien kehittämiseen.

Valtiovarainministeriön henkilöstöosaston johdolla valtionhallinnossa on 1990-luvulla toteutettu merkittävä kansainvälisten valmiuksien kehittämisohjelma. Valmentautuminen huipentui EU:n puheenjohtajuuteen valmistauduttaessa. Valmennukseen osallistui tuhansia virkamiehiä, ja siihen käytettiin kymmeniä tuhansia koulutuspäiviä.

Kielikoulutus on luonnollisesti ollut keskeinen osa virkamiesten kansainvälistä valmennusta. Puheenjohtajuuteen valmentautumisesta kielikoulutuksen osuus nousi yli puoleen koulutuspäivillä mitattuna. Ministeriöissä kielikoulutukseen käytettiin yli 11 000 koulutuspäivää vuosina 1997–1999.

Kun kysymys on ollut näinkin mittavasta panostuksesta, on selvää, että saavutettuja tuloksia ja valmennuksen vaikuttavuutta on arvioitava huolellisesti. Saatuja kokemuksia on myös käytettävä hyväksi koulutuksen kehittämiseksi edelleen. Valtiovarainministeriön henkilöstöosasto sopikin lokakuussa 1997 Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskuksen kanssa nyt käsillä olevan kielikoulutuksen arviointitutkimuksen tekemisestä. Tutkimus on samalla jatkoa kie-

likoulutuksen arvioinnille, jonka Soveltavan kielentutkimuksen keskus teki aikaisemmin neljässä ministeriössä Suomen Akatemian rahoituksella.

Arviointitulokset osoittavat, että tehdyt panostukset eivät ole menneet hukkaan. Virkamiesten kielitaito on parantunut merkittävästi. Toisaalta tulokset viittaavat siihen, että kielitaito ei ole monipuolistunut aivan odotetulla tavalla: virkamiehet osaavat entistä paremmin samoja kieliä kuin aikaisemmin, mutta verrattain harva on pystynyt omaksumaan täysin uuden kielen. Tämä on osaltaan seurausta siitä strategisesta linjanvedosta, joka tehtiin puheenjohtajuusvalmennusta suunniteltaessa: käytettävissä oleva aika antoi mahdollisuuden lähinnä ennestään vahvan kielitaidon vahvistamiseen entisestään, ei niinkään uuden kielitaidon hankkimiseen.

Tutkimustulokset antavat jossain määrin aihetta huoleen nuoren polven virkamiesten ruotsin ja saksan kielen taidon suhteen. Tämä havainto on huomionarvoinen myös peruskoulutuksen kielenopetuksen näkökulmasta. Henkilöstökoulutuksella ei voida ainakaan täysin paikata mahdollisia puutteita peruskoulutuksen aikana. Ruotsin ja saksan kielen taidon rapautuminen on sitäkin huolestuttavampaa, kun muiden selvitysten perusteella tiedetään, että virkamiesten yhteydenpito esimerkiksi ruotsalaisiin virkaveljiinsä ei ole EU-jäsenyyden aikana vähentynyt (ks. esim. Kari-Pekka Mäki-Lohiluoma: Valmiina puheenjohtajuuteen, VM:n tutkimuksia ja selvityksiä 6/1999).

Tutkimustulosten pohjalta tehdyt kielikoulutuksen kehittämisedotukset ovat tutkimuksen tekijäin. Valtiovarainministeriön henkilöstöosasto ja ministeriöt päättävät erikseen mahdollisista kehittämistoimenpiteistä. Tutkimus antaa tälle työlle arvokasta pohjaa. Samalla se voinee auttaa myös muiden sektoreiden henkilöstökoulutuksen kehittämistä ja maamme kielikoulutuksen kehittämistä laajemminkin.

Valtiovarainministeriön henkilöstöosasto esittää parhaat kiitoksensa kaikille niille tahoille, jotka ovat myötävaikuttaneet tämän tutkimuksen onnistumiseen: koulutukseen osallistuneille virkamiehille, ministeriöiden koulutuspäälliköille, kielikouluille ja -kouluttajille sekä tutkimusta ohjanneelle työryhmälle. Erityinen kiitos kuuluu Jyväskylä-

län yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskukselle ja varsinkin tutkimuksen tekijöille, FL Marjukka Sinkkoselle ja OTK Anu Saja-vaaralle.

Teuvo Metsäpelto
osastopäällikkö
valtion työmarkkinajohtaja

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	3
ENGLISH SUMMARY	9
ESIPUHE	12
1 JOHDANTO	19
2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	22
2.1 Viitekehys	22
2.1.1 Kielikoulutuksen vaikuttavuus -hanke	22
2.1.2 Aikaisemmat työelämän kielitaitotutkimukset	
2.2 Tavoitteet ja eteneminen	24
2.3 Tutkimusalueet	25
2.4 Tutkimusmenetelmä	26
2.5 Kohderyhmä	26
2.6 Aineiston keruu	27
2.6.1 Taustatietolomake	27
2.6.2 Kyselylomakkeet	28
Kielikouluttajille lähetetty kyselylomake	28
Virkamiehille lähetetty kyselylomake	14
2.6.3 Haastattelut	33
Virkamiesten haastattelut	33
Kielikoulujen henkilöstön haastattelu	35
2.6.4 Kurssipalautelomake	36
2.6.5 Koulutuksen seuraaminen	37
2.7 Esityksen rakenne	37
3 KIELIKOULUTUKSEN VAIKUTTAUVUUS	39
3.1 Arvioinnin, vaikuttavuuden ja tehokkuuden käsitteet	39
3.2 Kielikoulutuksen vaikuttavuus -hanke	42
3.3 Puheenjohtajuusvalmennuksen kielikoulutuksen vaikuttavuus	42
4 EU-PUHEENJOHTAJUUSVALMENNUS	44
4.1 EU-puheenjohtajuus	44
4.2 Valmistautuminen Suomen EU-puheenjohtajuuskauteen	45
4.2.1 Suomen kansainvälistyminen	45
4.2.2 Integraatiovalmennus	46
4.2.3 Euroharjoittelijaohjelmat	47
4.2.4 Puheenjohtajuusvalmennuksen alkuvaiheet	48
4.3 Puheenjohtajuusvalmennuksen toteuttaminen	51
4.4 Puheenjohtajuusvalmennuksen arviointi	54

5	KIELIKOULUTUS PUHEENJOHTAJUUSKOULUTUKSEN OSANA	
5.1	Kielikoulutuksen lähtökohdat	59
5.1.1	Valtiovarainministeriön kielikoulutukselle asettamat tavoitteet	59
5.1.2	Ministeriöiden kielikoulutuksen tavoitteet ja yleisperiaatteet	60
	Yleistä	60
	Valtioneuvoston kanslia	61
	Ulkoasiainministeriö	63
	Oikeusministeriö	64
	Sisäasiainministeriö	66
	Puolustusministeriö	67
	Valtiovarainministeriö	68
	Opetusministeriö	70
	Maa- ja metsätalousministeriö	71
	Liikenneministeriö	74
	Kauppa- ja teollisuusministeriö	75
	Sosiaali- ja terveysministeriö	76
	Työministeriö	77
	Ympäristöministeriö	78
5.1.3	Kielikoulutuksen lähtökohtien arviointi	80
5.2	Kielikoulutuksen toteuttaminen	83
5.2.1	Kielikoulutukseen osallistuminen	83
5.2.2	Kielikoulun valinta	84
5.2.3	Eri kielten asema koulutuksessa	86
5.2.4	Kielikoulutus kotimaassa	87
	Perinteinen ryhmäopetus	87
	Pienryhmäopetus	88
	Intensiivikurssit	89
	Yksityis- ja pariopetus	90
	Erikoiskielen tai erityisalan kurssit	90
5.2.5	Kielikoulutus ulkomailla	91
5.2.6	Kielikoulutuksen toteutuksen arviointi	92
5.3	Kielikoulujen tarjonta ja resurssit	96
5.3.1	Yleistä kielikouluista	96
5.3.2	Kouluttajien tausta	98
5.3.3	Kouluttajien kokemuksia virkamiesten opettamisesta	101
5.3.4	Kielikoulutustarjonnan arviointi	104
6	VIRKAMIESTEN KIELELLISE T VALMIUDET	108
6.1	Vieraiden kielten käyttötilanteet	108
6.1.1	Aineiston keruu	108
6.1.2	Työtehtävien kansainvälistyminen	108
6.1.3	Vieraskielisten tekstien lukeminen	109
6.1.4	Kirjoittaminen vieraalla kielellä	110
6.1.5	Vieraan kielen puhuminen	111

6.1.6	Kielen eri osa-alueiden hallinta	111
6.1.7	Eriolaisten kielenkäyttötilanteiden toistuminen	112
6.1.8	Kokoustilanteet ja kokousten tulkkaukset	113
6.2	Työssä käytetyt kielet	114
6.3	Vieraiden kielten käyttämisen vaikeus	116
6.4	Kielitaidon vaikutus henkilökontakteihin	118
6.5	Selviytyminen vaikeista kielenkäyttötilanteista	121
6.6	Virkamiesten kielellisten valmiuksien arviointi	124
7	VIRKAMIESTEN KIELITAIDON TASO	128
7.1	Kielitaidon mittaaminen	128
7.1.1	Miten kielitaitoa voidaan arvioida?	128
7.1.2	“Täydellinen kielitaito”	129
7.1.3	Virkamiesten kielitaidon mittaaminen	131
7.2	Itsearviointi	133
7.2.1	Itsearviointi kielitaidon mittauskeinona	133
7.2.2	Virkamiesten itsearviointi, syksy 1997 (taustatietolomake)	133
7.2.3	Virkamiesten itsearviointi, syksy 1998 (kyselylomake)	134
7.2.4	Virkamiesten itsearviointi, kevät 1999 (haastattelut)	142
7.2.5	Eri kielten osaamisen arviointi	143
7.3	Yleiset kielitutkinnot	144
7.3.1	Yleisten kielitutkintojen testien tarkoitus ja rakenne	144
	Tekstin ymmärtäminen	145
	Puheen ymmärtäminen	146
	Rakenteet ja sanasto	146
	Kirjoittaminen	147
	Puhuminen	147
7.3.2	Virkamiehille tarkoitetut YKI-testit	148
	Englannin testien tulokset	148
	Ranskan testien tulokset	149
7.4	Kouluttajien käsityksiä virkamiesten kielitaidosta	150
7.4.1	Kielelliset ongelmat	151
7.4.2	Viestintätilanteeseen liittyvät ongelmat	153
7.4.3	Henkilökohtaisista ominaisuuksista johtuvat ongelmat	154
7.4.4	Puutteellisesta kulttuurintuntemuksesta johtuvat ongelmat	155
7.5	Virkamiesten kielitaidon tason arviointi	157
8	KIELIKOULUTUS ERÄISSÄ MUISSA ORGANISAATIOISSA	160
8.1	Eduskunta	160
8.2	Merita-Nordbanken	161

9	VIRKAMIESTEN KIELIKOULUTUKSEN KEHITTÄMINEN	163
9.1	Yleistä	163
9.2	Kielikoulutuksen tehtävä	164
9.2.1	Työtehtävien edellyttämä kielitaidon parantaminen	165
9.2.2	Uusien kielten opettaminen	167
9.2.3	Olemassa olevan kielitaidon ylläpitäminen	169
9.3	Kielikoulutuksen järjestäminen	171
9.3.1	Yleistä	171
	Ministeriön johdon sitouttaminen	172
	Kielikoulutuksen tukipalvelu	172
	Kielikoulutuksen yhteistyöryhmä	174
9.3.2	Kielitaidon tarvekartoitus	174
	Tarvekartoitus ministeriöissä ja virastoissa	175
9.3.3	Kielikoulutusohjelman laatiminen	176
9.3.4	Kielikoulun valinta	177
	Oma kielikoulu vai koulutuspalvelujen ostaminen eri kielikouluilta?	177
	Tiedon saaminen kielikoulujen tarjonnasta	179
	Tarjouskilpailu	181
9.3.5	Koulutus- ja kurssimuotojen sekä opetusmenetelmien valinta	182
	Kuinka usein kieltä pitäisi opiskella?	182
	Yksityis- vai ryhmäopetus?	184
	Ryhmänmuodostus?	185
9.3.6	Koulutuksen tavoitteellisuus	186
9.3.7	Opetuksen ja oppimistulosten seuranta	188
9.3.8	Oppimistulosten mittaaminen	189
9.3.9	Opetuksen laadun arviointi	190
9.4	Yhteenvedo kehittämisehdotuksista	190
	KIRJALLISUUTTA	196
LIITE 1:	KIELIKOULUTUKSEN SUUNTAVIIVAT	200
LIITE 2:	MINISTERIÖIDEN PUHEENJOHTAJUUSVALMENNUKSEN AIKANA KÄYTTÄMIÄ KIELIKOULUJA	216
LIITE 3:	TAUSTATIETOLOMAKE	221
LIITE 4:	KIELIKOULUTTAJIEN KYSELYLOMAKE	225
LIITE 5:	VIRKAMIESTEN KYSELYLOMAKE	229
LIITE 6:	KURSSIPALAUTELLOMAKE	237
LIITE 7:	YLEISTEN KIELITUTKINTOJEN TAITOTASOASTEIKKO	239

1 JOHDANTO

Suomi vuonna 2000 on varsin erilainen kuin vielä sukupolvi sitten. Vuonna 1975 ei vielä osattu ajatellakaan, että Suomi olisi jonain päivänä Euroopan talousyhteisön jäsen. Tuolloin oli varmasti lähes mahdotonta kuvitella, että noin parikymmentä vuotta myöhemmin myös muut kuin ulkoasiainhallintoon kuuluvat valtion virkamiehet työskentelisivät suuren osa työpäivästään vieraalla kielellä. Vielä 1980-luvun puolivälissä oltiin vakaasti sitä mieltä, että virkamiehen kielitaidoksi riitti suomen kielen lisäksi ruotsin kieli.

Suomen kansainvälistymiskehitys on ollut hämmästyttävän nopea: muutaman vuoden sisällä Suomi teki päätöksen jäsenyydestä Euroopan neuvostossa ja liittyi Euroopan unioniin. Globalisaatio on koskettanut lähes koko suomalaista yhteiskuntaa: opiskelijat opiskelevat ulkomailla paljon enemmän kuin vielä kymmenen vuotta sitten, suomalaiset yritykset toimivat maailmalla aivan eri laajuudessa kuin vielä 1980-luvulla, suomalaiset matkailevat eri puolilla maapalloa ja Suomi tunnetaan maailmalla paljon paremmin kuin vielä vuosikymmen sitten. Vertailun vuoksi voidaan todeta, että yksi sukupolvi sitten vasta aloiteltiin ensimmäisiä seuramatkoja.

Suomen jäsenyys eurooppalaisissa järjestöissä muutti olennaisesti virkamieskunnan työtehtäviä ja toi mukanaan kansainvälisen verkottumisen. Kansainvälisten yhteyksien hoitaminen edellyttää toimivaa kielitaitoa. Aiemmin hyvä kielitaito oli vain harvojen ylellisyyttä ja varsinaisesti vieraiden kielten osaamista edellytettiin vain selvästi kansainvälisissä tehtävissä toimineilta virkamiehiltä. EU-jäsenyyden myötä ylellisyydestä tuli arkea ja vieraiden kielten käytöstä osa tavanomaista työtä.

Ministeriöiden ja valtion laitosten johdossa Suomen integraatiokehitystä seurattiin tarkasti ja siihen osattiin varautua varsin hyvin etukäteen. Sen sijaan monille yksittäisille virkamiehille on ollut suuri yllätys se, miten paljon heidän tehtävänsä ovat muuttuneet EU-jäsenyyden seurauksena. Sen asemesta, että Suomessa noudatettaisiin vain Suomen eduskunnan säätämiä lakeja, virkamiesten tehtäviä ja

toimintaa ohjaavat yhä useammin Brysselissä vahvistetut normit. Näihin joudutaan useimmiten tutustumaan ensimmäistä kertaa vieraalla kielellä. Maakuntamatkojen asemasta tehdään Brysselin-matkoja. Neuvoa ei välttämättä voikaan kysyä viereisestä työhuoneesta, koska alan paras asiantuntija istuu jossakin muussa eurooppalaisessa pääkaupungissa. Kansainvälistymiseltä ei ole voinut välttyä vaikka olisi halunnutkin.

Ulkomaisten kontaktien lisääntyminen viime vuosina näkyy siinäkin, että muodollinen kielten opiskelu on lisääntynyt. Tarvetta ja halua kielten opiskeluun kuvastaa esimerkiksi se, että aikuisten kielikoulutus on kaksinkertaistunut vuodesta 1980. Ammatillisesti suuntautunut vieraiden kielten opetus on Euroopan neuvoston toimeenpaneman tutkimuksen mukaan ollut viime vuosina nopeimmin kasvava kielten opiskelun sektori Euroopassa (Language Learning for European Citizenship 1992: 7).

Perinteisesti kielten opiskelu on perustunut pitkälti harrastukseen ja omaan aktiivisuuteen, mutta viime vuosikymmenten aikana myös työelämässä on ymmärretty kielitaidon merkitys. Lisääntynyt kiinnostus on ilmennyt muun muassa työtehtäviin kuuluvien kielitaitovaatimusten määrittelynä sekä henkilöstön kielikoulutuksen kasvuna. Euroopan neuvosto on kehottanut integroimaan ammatillisesti suuntautuneen kieltenopiskelun ja kielitaidon yleisen ammattitaidon kiinteäksi osaksi (Language Learning for European Citizenship 1991: 6). Kielikoulutusta annetaan nykyisin yhä enemmän työaikana, ja sen katsotaan kuuluvan tavanomaisiin työtehtäviin. Työelämän kielikoulutusta on tutkittu viime vuosina suhteellisen paljon ja saatuja tuloksia voitaneen pitää rohkaisevina.

Valtion virkamiesten työtehtävien muuttuminen EU-jäsenyyden myötä on synnyttänyt ajankohtaisen ja merkittävän tutkimuskohteen. Aikaisemmin on tutkittu muun muassa sitä, miten kansainvälistyminen on vaikuttanut vieraiden kielten tarpeeseen valtionhallinnossa. Tutkimuskohteina ovat olleet tietyt yksittäiset ministeriöt ja niiden virkamiehet.

Tämän tutkimuksen lähtökohtana oli lähestyvä Suomen EU-puheenjohtajuus ja siihen liittynyt virkamiesten valmennus. Tutki-

muksessa pyrittiin selvittämään sitä, miten virkamiehet selviytyivät puheenjohtajuuskauden tehtävistään vieraiden kielten hallinnan osalta ja miten järjestetty kielikoulutus paransi heidän valmiuksiaan hoitaa näitä tehtäviä. Tutkimuksen tarkoituksena oli toisaalta vaikuttaa kielikoulutukseen sen vielä jatkuessa ja toisaalta arvioida koulutuksen onnistumista sen aikana ja sen päätyttyä.

Koska tutkimus aloitettiin vasta suhteellisen myöhään valmennuksen ollessa jo käynnissä, koulutukseen ei voitu kovin paljon vaikuttaa. Tämän vuoksi tutkimuksessa korostui tarve katsoa tulevaisuuteen. Tulevaisuutta silmällä pitäen tutkimuksessa on pyritty pohtimaan ja myös täsmentämään kielikoulutuksen periaatteita ja laatimaan suuntaviivat ministeriöiden ja virastojen kielikoulutuksen kehittämistä varten. Tutkimuksen lopussa on pohdittu kielikoulutuksen tulevaisuuden näkymiä ja esitetty joitakin kehittämisehdotuksia.

Siitä huolimatta, että virkamiehet ovat aikaisempaa kielitaitoisempia ja kansainvälisesti kokeneempia, voidaan kuitenkin todeta, että kielikoulutuksen merkitys ei ole vähenemässä, päinvastoin. Sitä mukaa kun tehtävien määrä ja niiden vaikeusaste kasvaa, myös kielitaitovaatimukset kasvavat. Kielitaito ei ole enää pelkkää kieliopin ja ammattisanaston hallintaa, vaan yhä enemmän myös vieraiden ajattelutapojen ja toimintakulttuurien hallitsemista. Vaikutusmahdollisuudet kansainvälisessä kanssakäymisessä ovat sitä paremmat, mitä kokonaisvaltaisempi vieraan kielen ja kulttuurin ymmärrys on.

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

2.1 VIITEKEHYS

2.1.1 Kielikoulutuksen vaikuttavuus -hanke

Jyväskylän yliopistossa on tutkittu viime vuosina kielikoulutuksen vaikuttavuutta. Kielikoulutuksen vaikuttavuus -hankkeen yhtenä tavoitteena on ollut yhteenvedon laatiminen olemassa olevista kielitaidon tarvetta ja kielikoulutuksen tehokkuutta käsittelevistä suomalaisista tutkimuksista. Tarkoituksena on ollut myös kehittää menetelmiä erityyppisten ja erilaisiin tavoitteisiin tähtäävien kielikoulutusohjelmien vertailemiseksi.

Yksi tutkimushankkeen osista käsitteli valtionhallinnon ajankohdaisia kielitaitokysymyksiä. Vuosina 1996–1997 toteutettiin valtionhallinnon henkilöstön kielitaitotutkimus (Sinkkonen 1997), jossa selvitettiin virkamiesten kielitaidon tarvetta ja nykytilaa neljässä ministeriössä.

Sinkkosen tutkimuksessa tarkasteltiin sitä, miten kansainvälistyminen ja Suomen EU-jäsenyys ovat vaikuttaneet vieraiden kielten tarpeeseen valtionhallinnossa. Tutkimuksessa kerättiin tietoa sekä valtionhallinnon koulutustarpeista että valtakunnallisen kielikoulutuksen vaikuttavuudesta. Tutkimuksen kohteena oli neljä sellaista ministeriötä, joissa kielitaitovaatimusten oletettiin kasvavan. Nämä ministeriöt olivat valtiovarainministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö, maa- ja metsätalousministeriö sekä ympäristöministeriö. Tutkimusaineistoa kerättiin kyselylomakkeilla ja haastatteluilla.

Sinkkosen tutkimuksessa saatujen tulosten mukaan valtakunnallinen kielikoulutus ei näyttäisi vastanneen kovin hyvin tutkimuksen kohderyhmän eli ministeriöiden virkamiesten työtarpeita. Koulussa annettu kieltenopetus on lähinnä luonut sinänsä hyödyllisen perustan työelämän vaatiman kielitaidon kehittämiseksi. Tutkimukseen osallistuneet virkamiehet olivat sitä mieltä, että kielikoulutus on kuitenkin kehittynyt vuosien mittaan paremmin työelämän tarpeita vastaavaksi.

Tämä tutkimushanke on jatkoa Sinkkosen tutkimukselle. Hankkeen on rahoittanut valtiovarainministeriö.

2.1.2 Aikaisemmat työelämän kielitaitotutkimukset

Valtionhallinnon ja valtioneuvoston virkamiesten kielitaitotarpeita koskevia tutkimuksia on tehty varsin vähän. Yli-Renko (1988) selvitti 1980-luvun lopulla sisäasiainministeriön kielikoulutustarvetta. Tutkimuksessa todettiin, että tärkein vieras kieli ministeriössä oli ruotsin kieli. Englantia pidettiin toiseksi tärkeimpänä kielenä. Tuolloin todettiin myös, ettei kielikoulutustarjontaa ollut riittävästi kysyntään nähden.

Valtionhallinnon kielitaitotarpeita koskevien tutkimusten lisäksi työelämän kielitaitotarpeita on tutkittu eri aloilla. Mehtäläinen (1987a, 1987b, 1988 ja 1989) on tutkinut muun muassa kunnallisten virkamiesten, teollisuuden toimihenkilöiden ja kaupan henkilöstön kielitaitotarpeita. Tutkimustulokset osoittivat, että tärkeimmät kielet eri aloilla olivat englantia, ruotsi ja saksa. On kuitenkin huomattava, että nämä selvitykset tehtiin 1980-luvun puolella eikä lähestyvä EU-jäsenyys näkynyt vielä tutkimustuloksissa.

Parin viimeisen vuosikymmenen aikana teollisuuden, yritysten henkilöstön ja liike-elämän kielitaitotarpeita ovat tutkineet muun muassa Berggren (1975 ja 1982), Huhta (1994, 1997 ja 1999) ja Koskinen (1994).

Työelämän kielitaidon tarvetutkimukset ovat osoittaneet muun muassa, että työnantajat ovat entistä enemmän kiinnostuneita työntekijöiden kielitaidosta ja kielitaidolla on aikaisempaa suurempi merkitys työhön rekrytoinnissa (ks. esim. Huhta 1999: 153). Tutkimukset ovat myös osoittaneet, että suomalaisten kielitaito on varsin kapea: kielitaito keskittyy muutamaanki kieleen, joiden opinnot on yleensä aloitettu jo koulussa (ruotsi, englantia, saksa). "Vieraampia" kieliä hallitsevia työntekijöitä ei ole työelämän tarpeisiin nähden riittävästi. Kielikoulutuksen monipuolistamista ehdotetaan jo koulujen kielenopetuksen tasolla (Huhta 1999: 153–154). Kielitaidon lisäksi työelämässä ovat ko-

rostuneet viime vuosina myös yleiset viestintätaidot, kokous- ja neuvottelutaito sekä ongelmanratkaisutaito.

2.2 TAVOITTEET JA ETENEMINEN

Tässä tutkimuksessa pyrittiin selvittämään, miten virkamiehet selviytyivät EU-puheenjohtajuuskauden tehtävistään vieraiden kielten hallinnan osalta ja miten järjestetty kielikoulutus paransi heidän valmiuksiaan hoitaa puheenjohtajuuteen liittyviä tehtäviä. Tutkimuksen tarkoituksena oli toisaalta kielikoulutuksen kehittäminen sen vielä jatkuessa ja toisaalta kielikoulutuksen arviointi koulutuksen aikana ja sen päätyttyä.

Tutkimus käynnistyi lokakuussa 1997. Ensimmäisen vuoden tutkijana toimi valtionhallinnon henkilöstön kielitaitoa aikaisemmin tutkinut FL Marjukka Sinkkonen. Syyskuun alusta 1998 lähtien tutkijana toimi OTK Anu Sajavaara.

Tutkijat olivat koko tutkimuksen ajan yhteydessä ministeriöiden koulutuspäälliköihin ja valtiovarainministeriön henkilöstöosastoon. Tutkimustuloksia esiteltiin useaan otteeseen koulutuspäälliköiden kokouksissa ja epävirallisissa tapaamisissa. Tutkimuksen etenemisestä raportoitiin väliraporteissa. Ensimmäinen varsinainen väliraportti julkaistiin 30.6.1998, mutta jo sitä ennen (12.2.1998) raportoitiin ensimmäisistä tutkimustuloksista ja tehtiin joitakin kehittämisehdotuksia. Toinen väliraportti julkaistiin 31.12.1998 ja kolmas 17.5.1999. Viimeisen väliraportin julkaisemisen yhteydessä järjestettiin tätä tutkimusta ja Mäki-Lohiluoman (1999) tutkimusta koskeva tiedotustilaisuus Säätytalossa. Tilaisuuteen oli kutsuttu tiedotusvälineiden edustajien lisäksi kielikoulujen henkilöstöä, ministeriöiden tiedotuksesta vastaavia henkilöitä ja joitakin keskeisissä tehtävissä toimivia puheenjohtajuusvalmennettavia.

Koska tutkimus käynnistyi suhteellisen myöhään puheenjohtajuusvalmennuksen ollessa jo käynnissä, koulutukseen ei voitu enää kovin paljon vaikuttaa. Tämän vuoksi tutkimuksen aikana korostuivat virkamiesten kielikoulutuksen tulevaisuudennäkymät. Tulevaisuutta silmällä pitäen päätettiin täsmentää kielikoulutuksen peruseriaatteita

ja laatia yleiset suuntaviivat valtionhallinnon kielikoulutuksen kehittämiseksi. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että puheenjohtajuuskoulutukseen sisältyneestä kielikoulutuksesta saatujen kokemusten perusteella on laadittu suuntaviivat kielikoulutuksen eri osapuolille. Suuntaviivat on laadittu erikseen koulutuksen tilaajille (ministeriöt ja muut valtionhallinnon yksiköt), koulutettaville (ministeriöiden ja muiden valtionhallinnon yksiköiden virkamiehet), koulutuksen järjestäjille (kielikoulujen hallintohenkilökunta) ja kouluttajille (kielikoulujen opetushenkilökunta). Suuntaviivat ovat tämän tutkimuksen liitteenä 1.

2.3 TUTKIMUSALUEET

Tutkimussuunnitelmassa vahvistettiin keskeisimmät tutkimusalueet, jotka muovautuivat tutkimuksen edetessä seuraavanlaisiksi:

- kielitaito ja koulutustarve
 - virkamiesten kielitaidon taso
 - eri kielten osaaminen (lähinnä englanti, ranska, saksa, ruotsi)
 - kielitaidon muuttuminen (syventyminen ja kaventuminen)
 - kielitaitotarpeiden muuttuminen (EU-jäsenyys, Suomen EU-puheenjohtajuus)
 - virkamiesten kielitaidon ja työtehtävien vastaavuus
 - kielitaito osana ammatillista pätevyyttä
 - omat kokemukset kielenkäytöstä kansainvälisessä yhteistyössä
 - kulttuuriset ongelmat kielenkäytössä, viestinnässä ja koulutuksessa
- kielitaidon kehittymiseen vaikuttavat tekijät
 - opetuksen vaikuttavuus
 - oman ajan käyttö kielenopiskeluun
 - työssä oppiminen
 - muut tekijät (oleskelu ja työskentely ulkomailla, harrastuneisuus)
 - kielitaidon suhde työtehtäviin
 - kielitaidon merkitys rekrytoinnissa
 - kielitaidon merkitys työtehtävien valikoitumisessa
 - kielitaidon merkitys urakehityksessä

2.4 TUTKIMUSMENETELMÄ

Tutkimuksessa seurattiin koulutuksen edistymistä valmennuskauden aikana. Tutkimuksessa käytettiin toimintatutkimuksellista menetelmää, jossa koulutusta tarkasteltiin prosessina. Koulutuksen osittainen arviointi oli mahdollista jo valmennuksen aikana, ja siksi koulutukseen pyrittiin vaikuttamaan tutkimuksen edetessä.

Yhtenä tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa ministeriöiden koulutusyksiköille, jotta nämä voisivat hyödyntää tätä tietoa kielikoulutuksen suunnittelussa. Valtiovarainministeriön henkilöstöosastolla saatuja tietoja pyrittiin taas hyödyntämään valmennuksen strategisessa suunnittelussa ja koulutuksen onnistumisen arvioinnissa.

2.5 KOHDERYHMÄ

Tutkimuksen kohderyhmänä olivat kaikkien ministeriöiden EU-puheenjohtajuusvalmennettavat, joita oli laskutavasta riippuen 1000–1500. Joissakin ministeriöissä puheenjohtajuusvalmennettaviin laskettiin vain sellaiset virkamiehet, joiden arveltiin toimivan Suomen EU-puheenjohtajuuskaudella neuvoston työryhmien puheenjohtajina tai kansallisina asiantuntijoina tai edustajina. Toisissa ministeriöissä valmennettaviin kuuluivat myös sihteerit, vahtimestarit ja autonkuljettajat. Valmennettavien kokonaismäärä vaihteli tutkimuksen aikana myös sen vuoksi, että ministeriöiden valmennettavien joukko muuttui jatkuvasti (ks. valmennettavien joukon määrittämisestä jaksot 4.2.4 ja 4.3).

Kohderyhmän suuruuden vuoksi kaikkia valmennettavia ei voitu ottaa mukaan tarkasteluun. Tämän vuoksi erilaisia aineistonkeruumenetelmiä kohdennettiin eri valmennettavien ryhmiin. Osa valmennettavista osallistui useampaan tutkimusvaiheeseen. Tutkimuksen kannalta keskeisin aineistonkeruukeino oli virkamiehille lähetetty kyselylomake, joka lähetettiin 200 puheenjohtajuusvalmennettavalle (ks. jakso 2.6.2).

Kyselylomakkeiden vastausprosentteihin vaikutti mahdollisesti puheenjohtajuusvalmennettavien ”tutkimusväsymys”. Valmennettavien ryhmään kohdistui nimittäin samanaikaisesti useita samankaltaisia kyselyjä ja tutkimuksia. Useissa virkamiesten kommentoissa valiteltiin

erilaisten lomakkeiden ja tutkimusten runsautta. Uutterimmat virkamiehet vastasivat tunnollisesti kaikenlaisiin kyselyihin, mutta osa virkamiehistä ei kyennyt vastaamaan lainkaan kyselyihin.

2.6 AINEISTON KERUU

Virkamiesten taustaa, kielitaitoa ja erilaisia kielenkäyttötilanteita koskevaa tietoa kerättiin kyselylomakkeilla ja haastatteluilla sekä epävirallisissa tapaamisissa ja puhelinkeskusteluissa. Virkamiesten kielitaitoa selvitettiin opettajien haastattelujen, kielitaitotestien sekä kyselyihin ja haastatteluihin sisältyneen itsearvioinnin avulla. Koulutusta ja kurssitarjontaa koskevaa tietoa kerättiin haastatteleamalla virkamiehiä, ministeriöiden koulutuspäälliköitä sekä kielikoulujen hallinto- ja opetushenkilöstöä. Lisäksi seurattiin erilaisia opetustilanteita.

2.6.1 Taustatietolomake

Tutkimuksen alussa syksyllä 1997 lähetettiin 874 virkamiehelle tiedustelu halukkuudesta osallistua kielikoulutuksen arviointihankkeeseen (tutkimuksen liite 3). Tiedustelussa kysyttiin mahdollisuuksista osallistua tutkimukseen ja halukkuudesta kuulua ydinryhmään, jonka oli tarkoitus muun muassa pitää kirjaa kielenkäyttötilanteista ja luovuttaa vieraalla kielellä tuotettua materiaalia tutkimuskäyttöön. Lisäksi kysyttiin halukkuudesta osallistua erityisesti virkamiehille tarkoitettuihin Yleisten kielitutkintojen (YKI) kielitaitotesteihin. Lomakkeessa virkamiehiä pyydettiin myös arvioimaan itse kielitaitoaan ja kertoamaan kielikoulutuksesta, johon he olivat siihen mennessä osallistuneet.

Tiedusteluun vastasi 113 virkamiestä eli vastausprosentti oli noin 13 %. Tähän vaikutti ilmeisesti kyselyn ajankohta syyskiireiden keskellä sekä tiedustelun vaativuus. Suhteellisesti eniten tiedusteluun tuli vastauksia maa- ja metsätalousministeriöstä ja vähiten puolustusministeriöstä. Vastanneista noin 33 % arveli toimivansa puheenjohtajuuskaudella puheenjohtajan tehtävissä ja 36 % kansallisena asiantuntijana tai edustajana.

Suurin osa vastanneista (76 %) suhtautui tutkimukseen periaatteessa myönteisesti. Osa vastanneista oli myös halukkaita osallistumaan sekä ydinryhmän työskentelyyn että kielitaitotesteihin. Ne virkamiehet, jotka eivät olleet kiinnostuneet tutkimuksesta (24 %), ilmoittivat pääsyyksi ajan vähyden. He ilmoittivat olevansa niin kiireisiä, ettei heillä ollut aikaa tai halua osallistua tutkimukseen.

2.6.2 Kyselylomakkeet

Kielikouluttajille lähetetty kyselylomake

Keväällä 1998 lähetettiin muutamaa keskeiseen kielikouluun kielten opettajille tarkoitettu englanninkielinen kyselylomake (tutkimuksen liite 4). Lomakkeessa opettajia pyydettiin kuvaamaan virkamiehille tyypillisiä kielenkäytön ongelmatilanteita sekä virkamiesten edistymistä opinnoissaan. Lisäksi kysyttiin joitakin opettajaa koskevia taustatietoja.

Kyselylomakkeeseen vastasi 10 kieltenopettajaa. Vastaajista 6 opetti englantia, 1 saksaa, 1 ruotsia, 1 tanskaa ja 1 ranskaa. Lomakkeella saadut tiedot täydentävät virkamiesten ja kielikoulujen opettajien haastatteluissa sekä koulutusta seuraamalla saatuja tietoja. Tällä aineistonkeruutavalla saatuja tuloksia tarkastellaan lähemmin jaksossa 5.3.3.

Virkamiehille lähetetty kyselylomake

Keskeisin ja kattavin tapa kerätä tutkimusaineistoa oli virkamiehille lokakuussa 1998 lähetetty kyselylomake. Kyselylomake on tutkimuksen liitteenä 5. Kielitaitoa ja kielikoulutusta koskeva kyselylomake lähetettiin ministeriöistä ja niiden hallinnonalaan kuuluvista virastoista sattumanvaraisesti valituille noin 200 puheenjohtajuusvalmennettavalle. Jokaiseen ministeriöön lähetettiin ministeriön osuuteen puheenjohtajuusvalmennettavien kokonaismäärästä suhteutettu määrä lomakkei-

ta. Näin ollen esimerkiksi valtioneuvoston kansliaan lähetettiin 5 lomaketta ja maa- ja metsätalousministeriöön 43 lomaketta.

Ministeriöiden ilmoittama valmennettavien virkamiesten määrä ei välttämättä kertonut koko totuutta ministeriön puheenjohtajuusvalmennuksesta, koska valmennettavien luettelot oli laadittu erilaisia periaatteita noudattaen (ks. tästä tarkemmin jakso 4.3). Osa ministeriöistä ilmoitti vain ns. ydinryhmän eli ainoastaan sellaiset virkamiehet, joiden arveltiin toimivan jonkin neuvoston työryhmän puheenjohtajana. Osa ministeriöistä taas listasi valmennettaviin kaikki ministeriön virkamiehet, jotka osallistuivat jossain muodossa puheenjohtajuusvalmennukseen. Osalla ministeriöistä oli luetteloissa mukana myös tukihenkilöstö ja avustavissa tehtävissä toimivat henkilöt. Kaikkiaan lomakkeita lähetettiin 203, koska kolme lomaketta palautettiin sen vuoksi, ettei vastaanottajaa tavoitettu.

Vastausaika oli yli kaksi viikkoa ja sitä pidennettiin vielä viikolla. Tästä huolimatta osa valmennettavista piti vastausaikaa liian lyhyenä. Viimeiset lomakkeet palautettiin lähes kuukausi määräajan päättymisen jälkeen.

Käsittelykelpoisia vastauksia saatiin 88 eli vastausprosentti oli 44. Tulosta voitaneen pitää kohtalaisen hyvänä, kun ottaa huomioon virkamiesten työkiireet ja kyselylomakkeen vaativuuden. Korkein vastausprosentti oli liikenneministeriössä (70 %), alhaisin sisäasiainministeriössä (31 %) ja työministeriössä (31 %). Eri ministeriöihin lähetettyjen kyselylomakkeiden ja ministeriöistä saatujen vastausten määrä on esitetty taulukossa 1.

TAULUKKO 1:
Lähetetyt ja palautetut kyselylomakkeet

MINISTERIÖ	LÄH. LOMAKKEET	VASTAUKSET	VAST. %
VNK	5	2	40
UM	20	11	55
OM	12	4	33
SM	16	5	31
PLM	2	1	50
VM	24	13	54
OPM	12	4	33
MMM	43	16	37
LM	10	7	70
KTM	20	11	55
STM	9	4	44
TM	13	4	31
YM	17	6	35
Yht.	203	88	44

Kahta palautettua lomaketta ei otettu käsiteltäväksi. Toinen näistä oli täytetty niin puutteellisesti, ettei sitä voitu käsitellä, ja toinen oli jätetty kokonaan täyttämättä sen vuoksi, että vastaaja ei katsonut pystyvänsä vastaamaan kysymyksiin, koska hän oli toiminut tehtävässä liian vähän aikaa.

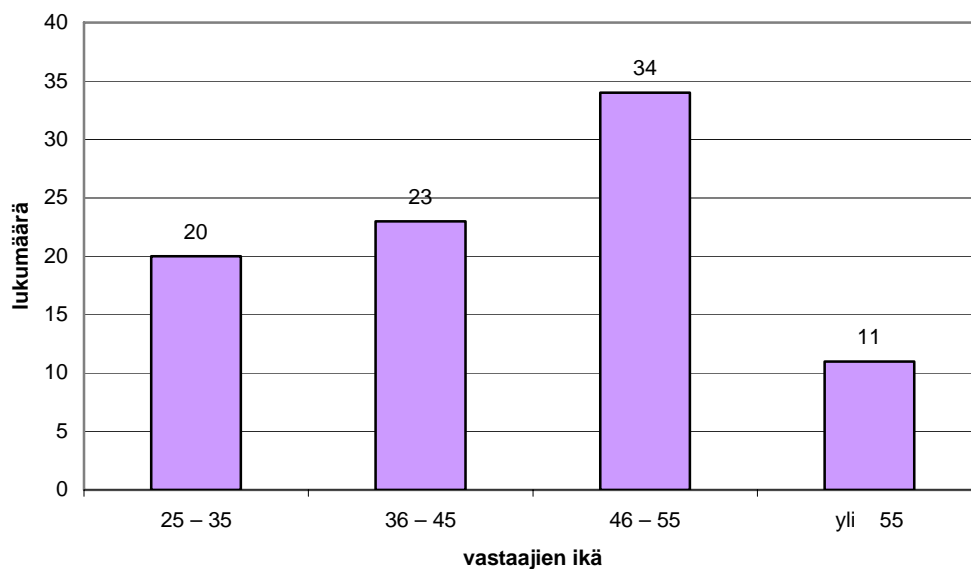
Palautusajan päätyttyä käydyissä puhelinkeskusteluissa kävi ilmi, että jotkut virkamiehet jättivät vastaamatta kyselyyn sen vuoksi, että he eivät olleet osallistuneet kielikoulutukseen ja luulivat, että lomake ei koske heitä. Lomakkeessa kuitenkin todettiin, että tarkoituksena oli selvittää myös virkamiesten kielitaidon tasoa eikä ainoastaan kielikoulutukseen osallistumista. Jälkeenpäin ministeriöiden koulutuspäälliköiden kanssa käytyjen keskustelujen perusteella ilmeni, että osatukihenkilöstöön kuuluvista virkamiehistä jätti vastaamatta sen vuoksi, etteivät he toimineet puheenjohtajina tai kansallisina asiantuntijoina, joille he katsoivat lomakkeen olevan tarkoitettu. Tarkoitus oli kuitenkin selvittää kaikkien puheenjohtajuusvalmennukseen osallistuneiden kielitaitoa ja koulutustarpeita.

Lähes samanaikaisesti puheenjohtajina toimiville virkamiehille lähetettiin myös toinen kysely, jonka Euroopan julkisen hallinnon kehittämiskeskus (EIPA) oli laatinut ministeriöiden koulutuspäälliköiden

ja valtiovarainministeriön henkilöstöosaston toimeksiannosta. Kyse- lyssä selvitettiin virkamiesten toimintaa neuvoston työryhmissä (ks. Mäki-Lohiluoma 1999). Osalle EIPAn tutkimukseen osallistuneista virkamiehistä oli lähetetty myös kielikoulutusta koskeva kyselyloma- ke.

Kielikoulutusta koskevalla lomakkeella pyrittiin keräämään tie- toa virkamiesten työssä käyttämistä kielistä ja kielitaitoa edellyttävistä työtehtävistä. Lomakkeella selvitettiin myös sitä, mihin virkamiesten kielitaito perustuu ja miten merkityksellisenä virkamiehet pitävät työn yhteydessä annettua kielenopetusta. Lomakkeeseen sisältyi myös ky- symyksiä koulutustarpeista.

Lomakkeeseen vastanneiden enemmistö oli 36–55-vuotiaita (ks. kuvio 1). Suurin yksittäinen ikäryhmä oli 46–55-vuotiaat ja pienin yli 55-vuotiaiden ryhmä. Noin neljännes vastaajista ilmoitti kuuluvansa 36–45-vuotiaiden ryhmään ja hieman alle neljännes 25–35-vuotiaiden ryhmään.

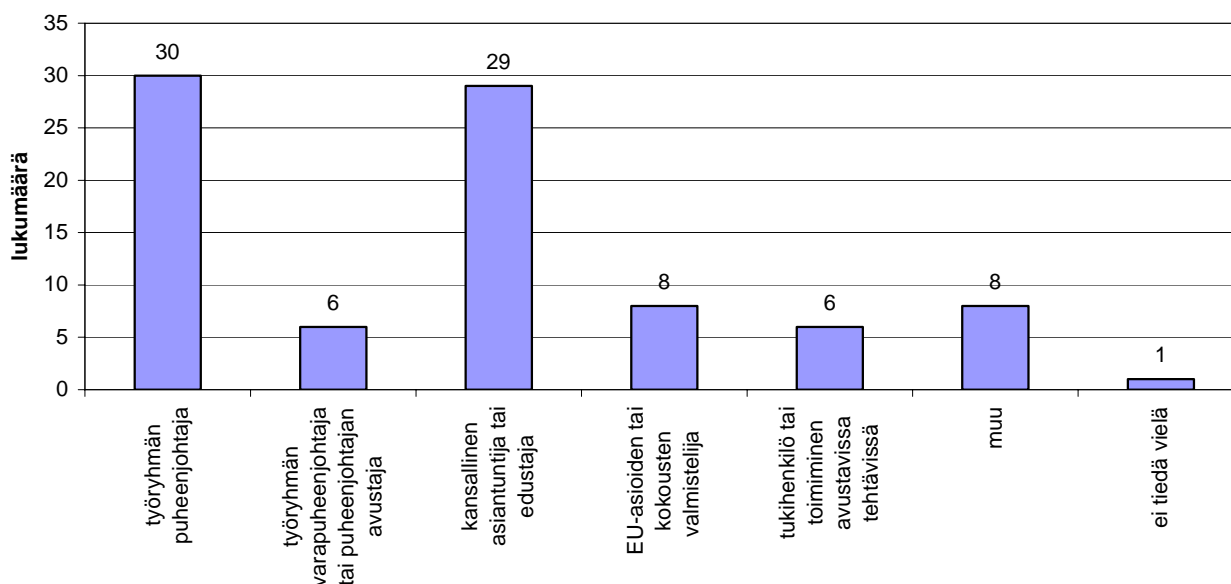

KUVIO 1:
Kyselylomakkeeseen vastanneiden ikäjakauma

Lomake lähetettiin 104 naiselle ja 96 miehelle. Tämä vastaa ministeri- öiden ilmoittaman puheenjohtajuusvalmennettavien kokonaismäärän sukupuolijakaumaa. Vähän yli puolet vastaajista oli naisia.

Lomakkeeseen vastanneista 90 % ilmoitti äidinkielekseen suomen ja 8 % ruotsin (7 vastaajaa). Kaksi vastaajaa ei ilmoittanut lainkaan äidinkieltään. Tässä kyselyssä suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien virkamiesten välillä ei ollut eroja kielitaidon laajuudessa tai tasossa.

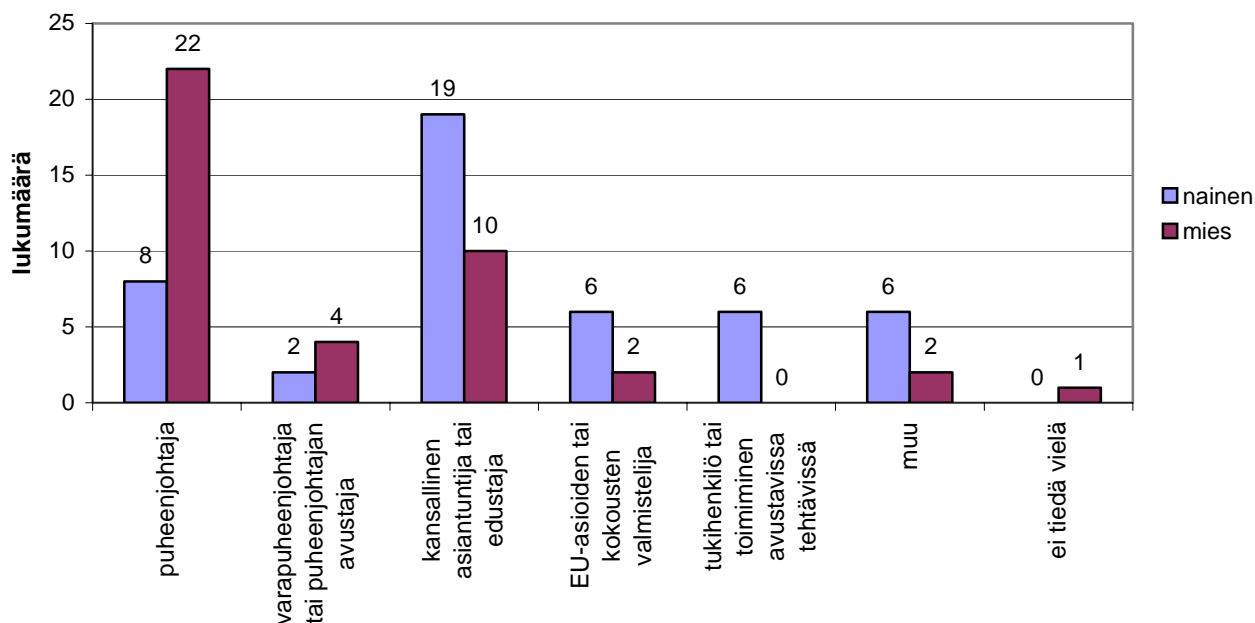
Taustatiedoissa pyydettiin myös ottamaan kantaa siihen, missä tehtävässä virkamies arveli pääasiallisesti toimivansa puheenjohtajuuskaudella. Vastanneista 34 % ilmoitti toimivansa puheenjohtajana ja 33 % vastasi toimivansa kansallisena asiantuntijana tai edustajana (ks. kuvio 2). Varapuheenjohtajana tai puheenjohtajan avustajana ilmoitti toimivansa 7 % prosenttia vastanneista ja EU-asioiden tai kokosten valmistelijana 9 % vastanneista. Tukihenkilö- tai avustavia tehtäviä ilmoitti hoitavansa 7 % vastanneista. Muissa tehtävissä ilmoitti toimivansa 9 % vastanneista. Näistä tehtävistä mainittiin muun muassa erilaiset koordinaatiotehtävät, tiedotukseen liittyvät tehtävät ja kokousjärjestelyjen hoitaminen. Yksi vastaaja ei tiennyt, missä tehtävässä hän tulisi toimimaan puheenjohtajuuskaudella.

KUVIO 2:
Kyselylomakkeeseen vastanneiden pääasiallinen tehtävä puheenjohtajuuskaudella

Naisten ja miesten tehtävien erojen tarkastelu osoitti, että suurin osa naisista (53 %) ilmoitti toimivansa kansallisena edustajana tai asian-

tuntijana taikka EU-asioiden valmistelijana (ks. kuvio 3). Vain 8 nais-
ta (17 %) ilmoitti toimivansa puheenjohtajan tehtävissä. Miehistä pu-
heenjohtajana ilmoitti toimivansa 22 vastaajaa (55 %). Kaikki vastaa-
jat, jotka ilmoittivat hoitavansa puheenjohtajuuskaudella tukihenkilös-
tölle kuuluvia tehtäviä, olivat naisia.

KUVIO 3:
Kyselylomakkeeseen vastanneiden sukupuolijakauma
tehtäväalueittain

Virkamiehille lähetetyllä kyselylomakkeella saatuja tietoja tarkastel-
laan tämän tutkimuksen luvuissa 5, 6 ja 7.

2.6.3 Haastattelut

Virkamiesten haastattelut

Helmi-maaliskuussa 1999 tutkimusta varten haastateltiin 33 puheen-
johtajuusvalmennettavaa. Haastatteluihin valittiin eri-ikäisiä, erilaisis-
sa tehtävissä toimivia sekä koulutukseltaan ja taustaltaan erilaisia vir-
kamiehiä. Osa virkamiehistä toimi valmistelu- tai tukitehtävissä. Suu-
rin osa haastatelluista toimi kuitenkin puheenjohtajuuskaudella joko
puheenjohtajana tai kansallisena edustajana. Kolmea lukuun ottamatta

kaikki haastatellut olivat osallistuneet puheenjohtajuuskoulutukseen ja siihen kuuluneeseen kielikoulutukseen. Hieman yli puolet (18) haastatelluista oli naisia.

Kaikkien ministeriöiden virkamiehiä haastateltiin. Määrällisesti eniten haastateltiin maa- ja metsätalousministeriön virkamiehiä (6), koska heitä oli myös eniten puheenjohtajuusvalmennettavien joukossa. Muutamasta ministeriöstä haastateltiin vain yhtä virkamiestä (valtioneuvoston kanslia, puolustusministeriö, liikenneministeriö), koska ministeriön puheenjohtajuusvalmennettavien määrä oli pieni. Haastatelluista 22:lle oli lähetetty syksyllä 1998 kyselylomake; näistä 18 oli vastannut kyselyyn. Ne neljä, jotka eivät olleet vastanneet kyselyyn, kertoivat haastattelussa lomakkeen tulleen niin hankalaan aikaan, ettei heillä silloin ollut aikaa vastata siihen.

Haastatelluille virkamiehille esitettiin joitakin heidän taustaansa koskevia kysymyksiä, kielitaitoa ja kielikoulutusta koskevia kysymyksiä sekä kielenkäyttötilanteita, kuten esimerkiksi kokous- ja neuvottelutilanteita, koskevia kysymyksiä. Lisäksi heitä pyydettiin kertomaan vapaasti siitä kansainvälisestä yhteistyöstä, johon he osallistuvat. Haastatteluissa virkamiehiä pyydettiin myös arvioimaan suomalaisten mahdollisia heikkouksia ja vahvuuksia puheenjohtajuuskaudella.

Haastatelluista 33 virkamiehestä 13 ilmoitti toimivansa puheenjohtajuuskaudella neuvoston työryhmän puheenjohtajana tai varapuheenjohtajana, 10 kansallisena asiantuntijana tai edustajana ja 5 EU-kokousten valmistelijana. Lisäksi 3 virkamiestä ilmoitti toimivansa tiedotustehtävissä, 2 kokousten tai ministeriön sisäisten asioiden koordinoijana ja 1 virkamies tukitehtävissä. Puheenjohtajista 3 ilmoitti toimivansa myös toisessa työryhmässä kansallisena asiantuntijana. Vaikka lopullinen kokousaikataulu ei vielä haastatteluja tehtäessä ollut tiedossa, moni puheenjohtaja arvioi joutuvansa toimimaan puheenjohtajana 2–3 työryhmässä.

Haastateltujen keski-ikä oli 42 vuotta, samoin kuin puheenjohtajien. Vanhin haastateltu puheenjohtaja oli 59-vuotias ja nuorin 30. Kansalliset asiantuntijat ja edustajat olivat keskimäärin hieman puheenjohtajia nuorempia: heidän keski-ikänsä oli 39 vuotta. Puheenjoh-

tajista 3 toimi ministeriössä ylitarkastajana, loput olivat neuvostason virkamiehiä ja moni heistä toimi yksikön tai osaston päällikkönä.

Koulutustaustana lähes kaikilla haastatelluilla oli ylempi korkeakoulututkinto. Oikeustieteellinen tutkinto oli 9 virkamiehellä, yhteiskuntatieteellinen 6 virkamiehellä, kaupallinen 3 virkamiehellä, maa- ja metsätaloustieteellinen 7 virkamiehellä, humanistinen 3 virkamiehellä ja kasvatustieteellinen 1 virkamiehellä. Yksi haastatelluista oli HSO-sihtööri ja yhdellä oli poliisipäällystötutkinto.

Suurin osa virkamiehistä oli aloittanut nykyisessä tehtävässään 1990-luvulla. Useat olivat kuitenkin toimineet ministeriössä toisissa tehtävissä tai muualla valtionhallinnossa jo paljon ennen siirtymistään nykyisiin tehtäviin. Kymmenkunta virkamiestä oli rekrytoitu ministeriön ulkopuolelta nimenomaisesti EU-tehtäviä hoitamaan. Haastatelluista viisi oli toiminut aikaisemmin euroharjoittelijana tai EU-avustajana (ks. näistä jakso 4.2.3).

Haastatteluilla pyrittiin täydentämään ja syventämään kyselylomakkeella syksyllä 1998 saatuja tietoja. Tuloksia tarkastellaan luvuissa 5, 6 ja 7.

Kielikoulujen henkilöstön haastattelu

Keväällä 1999 tutkimuksessa haastateltiin myös 13 kielikoulun henkilöstöä ja opettajia.¹ Henkilökohtaisesti haastateltiin 11 koulun henkilöstöä ja puhelimitse 2 koulun henkilöstöä. Kaikkien virkamiehille koulutusta järjestäneiden kielikoulujen henkilöstöä ei ollut mahdollista haastatella. Ministeriöiden koulutuspäälliköiden antamien tietojen perusteella haastatteluihin valittiin keskeisimmät virkamiehiä ja erityisesti puheenjohtajuusvalmennettavia kouluttaneet kielikoulut. Nämä kielikoulut edustivat noin kolmasosaa kaikista Helsingissä toimivista kielikouluista.

Kielikoulujen hallintohenkilökunnalta kysyttiin yleisluonteisia kysymyksiä koulun toiminnasta, henkilökunnan ja opettajien määräs-

¹ Haastatellut kielikoulut: AAC-opisto, Arkadia, Berlitz, Habil Oy, HAUS, Kielipiste, Kansanvalistusseura, Linguabella, Linguarama, MBK Languages, Ranskan kulttuurikeskus, Richard Lewis Communications ja White House.

tä, opettajien rekrytoinnista ja pätevyydestä, opetettavista kielistä, kurssitarjonnasta sekä koulutettavien testaamisesta. Haastatteluissa oli mukana 21 kielikoulujen hallintoa edustavaa henkilöä.

Tutkimusta varten haastateltiin myös kielikoulujen opettajia. Heitä oli haastatteluissa mukana 15. Opettajista 3 oli suomalaisia ja 12 syntyperäisiä kielen puhujia. Kaikki haastatellut opettajat olivat opettaneet virkamiehiä. Opettajille esitettiin kysymyksiä suoritetuista tutkinnoista, opetuskokemuksesta, palkkauksesta, viihtyvyydestä sekä virkamiesten opettamisesta.

Haastatteluilla ei ollut tarkoitus kerätä tilastollisesti analysoitavaa tietoa tai verrata kielikouluja toisiinsa. Haastatteluilla pyrittiin ainoastaan kartoittamaan yleisesti kielikoulujen tarjontaa ja resursseja sekä selvittämään virkamiesten kielikoulutuksen onnistumiseen vaikuttavia tekijöitä. Haastatteluilla saatuja tietoja esitellään jaksossa 5.3.

2.6.4 Kurssipalautelomake

Koko tutkimuksen ajan valmennettavien osallistumista erilaiseen koulutukseen seurattiin kurssipalautelomakkeilla. Kaiken kaikkiaan lomakkeita palautettiin hieman yli 300. Kurssipalautelomake on tämän tutkimuksen liitteenä 6.

Taustatietoina lomakkeessa pyydettiin yksilöimään ministeriö ja tehtävä puheenjohtajuuskaudella. Vastanneista 30 % arveli toimivansa työryhmän puheenjohtajana tai varapuheenjohtajana, 40 % kansallisen asiantuntijana tai edustajana, 10 % EU-asioiden ja kokousten valmistelijana, 18 % tukihenkilönä tai avustavissa tehtävissä ja 2 % muissa tehtävissä.

Kielikoulutuksen osalta kysyttiin koulutuksen järjestäjästä, kielestä, koulutusmuodosta, tasoryhmästä, kestosta ja ajankohdasta. Virkamiehiä pyydettiin arvioimaan koulutuksen eri puolia 5-portaisen asteikon avulla. Lisäksi esitettiin avoin kysymys kurssin hyvistä ja huonoista puolista. Lopuksi virkamiehiä pyydettiin arvioimaan omia tulevia koulutustarpeitaan. Lomakkeella saatuja tuloksia selvitetään luvussa 5.

2.6.5 Koulutuksen seuraaminen

Tutkimuksen aikana seurattiin jonkin verran myös koulutustilanteita. Tutkija seurasi pienryhmäopetusta sekä muutamaa intensiivikurssia, konferenssisimulaatiota ja erityiskielen kurssia. Osassa opetustilanteita tutkija pyydettiin mukaan osallistumaan opetukseen muiden koulutettavien tavoin, toisissa hän toimi äänettömänä tarkkailijana. Kaikissa opetustilanteissa tutkijan oli mahdollista keskustella oppitunnin jälkeen sekä kouluttajan että koulutettavien kanssa ja esittää havaintoja näkemästään.

Tutkija teki havaintoja kouluttajan käyttämistä opetusmenetelmistä ja tarkasteli yksittäisten koulutettavien reaktioita ja suorituksia. Opetustilanteista saadut kokemukset täydensivät koulutettavien ja kouluttajien antamia tietoja ja vahvistivat tutkijan muilla aineistonkeruutavoilla saamia tuloksia.

2.7 ESITYKSEN RAKENNE

Tämä raportti jakautuu kahteen osaan. Luvuissa 2–5 esitellään tutkimuksen taustaa ja kuvataan puheenjohtajuusvalmennuksen ja siihen sisältyneen kielikoulutuksen periaatteita ja käytännön toteutusta. Varsinaisia tutkimustuloksia on esitelty luvuissa 6 ja 7, jotka käsittelevät virkamiesten kielellisiä valmiuksia ja kielitaidon tasoa.

Tässä luvussa on kuvattu tutkimuksen lähtökohtia eli tutkimuksen tavoitteita ja kohteita sekä tutkimuksen teknistä toteutusta. Luvussa 3 tarkastellaan tutkimuksen peruslähtökohtana olevaa vaikuttavuuden käsitettä ja sitä, miten vaikuttavuutta on tässä tutkimuksessa tarkasteltu. Luvuissa 4 ja 5 kuvataan puheenjohtajuusvalmennusta ja siihen sisältynyttä kielikoulutusta ja kerrotaan valmennuksen toteuttamisen aikataulusta, vaiheista ja muodoista. Luvussa 6 tarkastellaan niitä tilanteita, joissa virkamiehet joutuvat käyttämään vieraita kieliä. Siinä kerrotaan myös, mitä vieraita kieliä virkamiehet yleensä käyttävät ja mitkä kielenkäyttötilanteet aiheuttavat yleisesti ongelmia. Luvussa 7 tarkastellaan virkamiesten kielitaidon tasoa ja sen muuttumista kieli-

tutkintojen ja itsearvioinnin valossa. Luvussa 8 esitellään vertailun vuoksi muutaman muun suurehkon organisaation kielikoulutusta.

Luvussa 9 esitetään edellä esitettyjen tutkimustulosten perusteella syntyneitä kielikoulutuksen kehittämisehdotuksia. Kehittämisehdotusten pohjalta laaditut kielikoulutuksen suuntaviivat ovat tutkimuksen liitteenä 1.

Kunkin luvun lopussa on lyhyt kokoava arviointijakso. Näihin jaksoihin on pyritty kokoamaan kunkin luvun keskeiset asiat ja johtopäätökset.

3 KIELIKOULUTUKSEN VAIKUTTAVUUS

3.1 ARVIOINNIN, VAIKUTTAVUUDEN JA TEHOKKUUDEN KÄSITTEET

Erilaisten hankkeiden onnistumisen ja tuloksellisuuden *arviointia* (*evaluation*) pidetään nykyisin lähes välttämättömänä. Arvioinnin asema on korostunut viime vuosina yhteiskunnassa tapahtuneen yleisen sääntelyn purkamisen, toimintojen hajauttamisen ja ylhäältä tapahtuvan valvonnan vähenemisen myötä (Laukkanen 1994: 7, 11–20). Tavallisesti arviointi kohdistuu johonkin etukäteen suunniteltuun tai järjestettyyn kehittämishankkeeseen, ja sen kohteena ovat useimmiten ihmiset ja heidän toimintansa. Arvioinnilla voidaan myös todeta jälkikäteen, onko jollain tietyllä alalla noudatettu sovittuja menettelytapoja ja päästy ennalta asetettuihin tavoitteisiin. Lisäksi sen avulla voidaan ennakoida ja suunnitella tulevia tapahtumia ja toimintamalleja.

Dale (1998: 28–29) erottaa toisistaan käsitteet ennakkoarviointi (*appraisal*), seuranta (*monitoring*) ja arviointi (*evaluation*). Ennakkoarviointilla hän tarkoittaa ohjelma- tai projektisuunnitelman kriittistä tarkastelua ennen kuin se hyväksytään ja siihen myönnetään varoja. Seuranta ja arviointia taas käytetään sen selvittämiseksi, miten ohjelma tai projekti toimii tai on toiminut. Seuranta on säännöllistä, usein rutiininomaista ohjelman tai projektin toimintaa koskevan tiedon keräämistä ja analysointia, tiedon vertaamista suunnitelmiin, tähän liittyviä keskusteluja ja mahdollisten korjaustoimenpiteiden ehdottamista. Arviointi on Dalen mukaan ohjelmien tai projektien tai niiden osien perusteellisempaa tarkastelua tiettyinä ajankohtina, yleensä niin että painopiste on vaikutuksissa ja vaikuttavuudessa, tehokkuudessa, relevanssissa, toistettavuudessa ja kestävyudessa (*sustainability*).

Formatiivisella arvioinnilla (*formative evaluation*) pyritään parantamaan arvioinnin kohteena olevan ohjelman tai projektin toimintaa oppimalla saaduista kokemuksista. Formattiivinen arviointi tukee suoraan opetusta ja sen kehittämistä: sillä hankitaan tietoa muun muassa siitä, miten hyvin opetetut asiat on opittu ja missä tiedoissa on

vielä puutteita. Summatiivista arviointia (*summative evaluation*) tehdään ohjelman tai projektin päätyttyä. Sen avulla pyritään arvioimaan ohjelmien tai projektien arvoa ja sitä, miten ne on suunniteltu ja johdettu. Saatujen kokemusten kirjaaminen auttaa myöhempien vastaavanlaisten ohjelmien tai projektien suunnittelussa ja toteuttamisessa. (Dale 1998: 30–32.)

Koulutuksen vaikuttavuuden arviointi on suhteellisen uusi haaste pedagogeille ja viranomaisille. Arviointi käsitteenä on laaja ja moniulotteinen ja sitä koskeva kirjallisuus varsin kirjavaa. Käsitteitä käytetään usein ristiin ja osittain päällekkäinkin. Jäljempänä tarkastellaan eräitä näkemyksiä tuloksellisuuden, vaikuttavuuden ja tehokkuuden käsitteistä.

Tuloksellisuuden korostaminen on erittäin ajankohtainen asia kaikilla yhteiskunnan aloilla. Myös koulutuksessa tulostavoitteisiin kiinnitetään aikaisempaa enemmän huomiota. Tuloksellisuutta tarkastellaan yleensä useasta eri näkökulmasta.

Tuloksellisuus jaetaan yleensä toisaalta *vaikuttavuuteen* (*effectiveness*) ja toisaalta *tehokkuuteen* (*efficiency*). Varsinkin taloustieteellisestä näkökulmasta tarkastellen nämä kaksi on syytä erottaa toisistaan. Vahervan (1983: 166–168) mukaan koulutuksen vaikuttavuus painottaa koulutukselle asetettujen tavoitteiden ja päämäärien saavuttamista tai niitä kohti etenemistä. Tehokkuudessa taas on hänen mielestään kyse tavoitteiden saavuttamisen lisäksi resurssien tehokkaasta ja tarkoituksenmukaisesta käytöstä. Dalen (1998: 42) mukaan vaikuttavuudessa on kyse siitä, miten suunniteltu tuotos (*output*), odotetut vaikutukset (välittömät tavoitteet) ja tavoitellut vaikutukset (kehitystavoitteet) on tuotettu tai saavutettu tai niitä ollaan tuottamassa tai saavuttamassa. Tehokkuudella hän tarkoittaa tuotoksen määrää ja laatua suhteessa käytettyihin resursseihin (pääoma ja henkilöstö) (Dale 1998: 41; ks. myös opetushallituksen koulutuksen tuloksellisuuden arviointimallia 1998).

Koulutuksen tuloksellisuutta tarkastellut opetusministeriön työryhmä (1990) määritteli tulokselliseksi koulutuksen, joka parhaalla mahdollisella tavalla toteuttaa koulutukselle asetetut päämäärät ja teh-

tävät. Sekä Vahervan että opetusministeriön työryhmän näkemyksen mukaan tuloksellisuuteen kuuluu siis muutakin kuin vaikuttavuus.

Raivola, Valtonen ja Vuorensyrjä (2000: 12–13) toteavat, että kirjallisuudessa koulutuksen vaikuttavuus kuvataan yleisimmin oppimistavoitteiden ja "oppimisnäyttöjen" vastaavuudeksi, jolloin vaikuttavuus viittaa tavoitteiden saavuttamisen tai toteutumisen asteeseen. He toteavat kuitenkin, ettei vaikuttavuus ole näin yksinkertainen ja yksiselitteinen ilmiö: opetus voi esimerkiksi tuottaa oppimistuloksia, vaikka koulutukselle asetetut tavoitteet eivät toteutuisikaan. Raivolan, Valtonen ja Vuorensyrjän mukaan vaikuttavuudessa on syytä erottaa välittömät oppimisvaikutukset (tuotokset) ja niillä aikaansaavat oppilaitoksen ulkopuoliset vaikutukset (tulokset). Toisaalta vaikuttavuus voidaan nähdä myös yksilöllisten tai yhteiskunnallisten tarpeiden tyydyttämisenä. Tässä mielessä onkin syytä erottaa vaikuttavuus yhteiskunnallisena ja poliittisena järjestelmien toimivuutena, niiden tuloksellisuutena ja yksilön hyvinvointia lisäävänä "asiakastyytyväisyysnä".

Kielikoulutuksen vaikuttavuutta voidaan arvioida eri tavoilla. Toisaalta voidaan pyrkiä selvittämään koulutukseen osallistuneiden kielitaidon tasoa, toisaalta voidaan arvioida koulutuksen laatua. Kielitaitoa voidaan arvioida esimerkiksi testien, koulutettavien toiminnan jatkuvan observoinnin, itsearvioinnin, erilaisten harjoitustehtävien tai ns. portfolioarvioinnin avulla. Portfolioarvioinnilla tarkoitetaan ensi sijassa sellaista itsearviointia, jossa oppija kerää pitkän aikavälin kuluessa näytesalkun osaamisensa eri puolista ja vaiheista.

Joiltakin osin kielitaidon arviointi on helpompaa kuin eräiden muiden taitojen arviointi, koska käytettävissä on varsin hyviä kielitaitotestejä, joilla kielitaitoa voidaan mitata (ks. tästä tarkemmin luku 7). Mitä laadukkaampi ja tutkitumpi kielitaitotesti on, sitä luotettavampana sitä voidaan pitää.

Kielitaidon tason määrittely tai oppimistulosten mittaaminen eivät kuitenkaan ole ainoita perusteita kielikoulutuksen vaikuttavuuden arvioinnissa. Vaikuttavuutta voidaan arvioida myös kysymällä, miten koulutus on vaikuttanut koulutettavien suhtautumiseen opiskeltavaan kieleen, kieltä puhuviin ihmisiin tai kieltä edustavaan kulttuuriin tai

miten se on lisännyt heidän "kansainvälisyyttään". Kielikoulutuksen tavoitteena voi olla myös koulutettavien itsetunnon ja selviytymismahdollisuuksien parantaminen heidän hoitaessaan kansainvälisiä tehtäviä. Kielikoulutus voi olla myös kulttuuristen taitojen hallinnan opetusta, tai sen yhtenä välillisenä tavoitteena voi olla myös "naamioitu käytöskoulu" tai sosiaalisten taitojen opettaminen. Tällaisten tavoitteiden saavuttamista onkin jo huomattavasti vaikeampi mitata kuin esimerkiksi kielitaidon tasoa.

3.2 KIELIKOULUTUKSEN VAIKUTTAVUUS -HANKE

Jyväskylän yliopiston viime vuosina toteuttamassa Kielikoulutuksen vaikuttavuus -hankkeessa tarkoituksena oli luoda osahankkeiden avulla kokonaiskuva kielikoulutuksen tuloksellisuudesta ja kehittää koulutusta oikeaan suuntaan (ks. edellä jakso 2.1). Hankkeessa asetettu tehtävä selvittää kielikoulutuksen tuottavuutta taloudelliselta kannalta (tehokkuus) osoittautui odotettua hankalammaksi. Tavoitteena oli, että vaikuttavuushankkeessa koottava aineisto antaisi mahdollisuuden tarkastella kielikoulutuksen panos-tuotossuhdetta ja selvittää, millaisilla kokonaisresursseilla saadaan aikaan minkäkinlaisia tuloksia. Laskennan perustaksi tarvittavien tietojen saaminen osoittautui kuitenkin useilla aloilla varsin vaikeaksi. Hankkeen päätösvaiheessa vuoden 2000 alkupuolella oltiin tilanteessa, jossa kielikoulutusjärjestelmän kokonaistuotosta voitiin arvioida vain varsin yleisellä tasolla. (Takala, Sajavaara & Sajavaara 2000: 201.)

3.3 PUHEENJOHTAJUUSVALMENNUKSEN KIELIKOULUTUKSEN VAIKUTTAVUUS

Tämän tutkimuksen aikana todettiin, että myös virkamiesten kielikoulutuksen onnistumista suhteessa koulutukseen käytettyihin varoihin eli koulutuksen tehokkuutta on erittäin vaikea arvioida. Tämän vuoksi tässä tutkimuksessa on keskitytty selvittämään lähinnä kielikoulutuksen vaikuttavuutta. Vaikuttavuutta on tarkasteltu ensi sijassa siltä kan-

nalta, miten virkamiesten kielikoulutukselle asetetut tavoitteet ja päämäärät on saavutettu ja millä tavoin saavutettuihin tuloksiin on päästy.

Tutkimuksessa tarkastellaan toisaalta sitä prosessia, joka on johtanut virkamiesten nykyiseen kielitaitoon, niitä päätöksiä joita koulutusta suunniteltaessa tehtiin ja näiden suunnitelmien käytännön toteutusta. Toisaalta tarkastellaan lopputulosta eli virkamiesten kielitaidon tasoa ja eri ulottuvuuksia suhteessa työtehtävien asettamiin kielitaitoedellytyksiin. Tällä tavalla saatujen tulosten perusteella on laadittu ehdotuksia siitä, miten kielikoulutusta voitaisiin tulevaisuudessa kehittää, mitä tavoitteita kielikoulutukselle tulisi asettaa ja miten näihin tavoitteisiin pääsyä voitaisiin tehostaa ja nopeuttaa.

4 EU-PUHEENJOHTAJUUSVALMENNUS

4.1 EU-PUHEENJOHTAJUUS

Euroopan unionin ministerineuvoston puheenjohtajuus kiertää unionin jäsenvaltioiden kesken ennalta sovitun kiertojärjestelmän mukaisesti. Puheenjohtajuuskausi on kuusi kuukautta, ja se vaihtuu vuosittain tammikuun ja heinäkuun alussa. Suomi toimi Euroopan unionin puheenjohtajana 1.7.–31.12.1999.

Puheenjohtajamaan tehtäviin kuuluu muun muassa Eurooppa-neuvoston, ministerineuvoston, COREPERin ja neuvoston alaisten työryhmien puheenjohtajana toimiminen sekä EU:n edustaminen suhteessa EU:n ulkopuolisiin maihin. Käytännössä tämä tarkoittaa suurta työmäärää. On arvioitu, että puheenjohtajuuskauden aikana puheenjohtajana toimivan jäsenvaltion on johdettava noin 1500–1600 kokousta (Mäki-Lohiluoma 1999: 13). Puheenjohtajuus on erityisesti pienille jäsenvaltioille suuri haaste jo resurssien vähyyden vuoksi.

Puheenjohtajavaltion tehtäviä ei ole kirjattu EU:n keskeisiin asiakirjoihin täsmällisesti, vaan ne ovat saaneet nykymuotonsa vuosien kuluessa. Puheenjohtajavaltion moninaisia tehtäviä on kuvattu muun muassa kuuden eri roolin avulla (Rehn 1998). Puheenjohtaja on samalla sekä toimitusjohtaja, sopimuksenrakentaja, aloitteentekijä, yhteydenpitäjä, ulkosuhteiden hoitaja että EU:n kollektiivinen edustaja. Puheenjohtajavaltiolta edellytetään erilaisten intressien yhteen sovittamista, asioiden eteenpäin viemistä ja koontamista, ratkaisujen löytämistä erilaisiin unionia koskeviin kysymyksiin ja ennen kaikkea päätöksentekokykyä. EU:ssa kulloinkin käsiteltävinä olevat asiat vaihtelevat nopeaan tahtiin eikä kaikkeen voi valmistautua etukäteen, joten puheenjohtajavaltiolta edellytetään myös joustavuutta, paineensietokykyä ja ongelmanratkaisutaitoja. Tavoitteiden saavuttamista helpottaa asioiden huolellinen valmistelu sekä eri osapuolten tiivis ja toimiva yhteistyö. Olennaisen tärkeää on myös luoda yhteistoimintaa ja keskinäistä luottamusta korostava työskentelyilmapiiri.

Puheenjohtajuuskauden tehtäviä hoitavat jäsenvaltioiden virkamiehet sekä jäsenvaltiossa että jäsenvaltion Euroopan unionin pysyvissä edustustoissa. Puheenjohtajavaltiota avustaa käytännön asioiden hoidossa neuvoston sihteeristö. Yleisesti katsotaan, että puheenjohtajuustehtävästä selviytyminen edellyttää hyvää EU:n toimintatapojen ja päätöksenteon tuntemusta sekä hallinnointi- ja johtamistaitoja. Jäsenvaltioiden tuntemus ja jäsenvaltioiden eri kielten osaaminen vaikuttavat keskeisesti siihen, onnistuuko puheenjohtaja tehtävässään. Myös työryhmän työskentelytapojen ja ryhmän jäsenten tuntemus auttaa puheenjohtajuustehtävästä selviytymistä.

4.2 VALMISTAUTUMINEN SUOMEN EU-PUHEENJOHTAJUUSKAUTEEN

4.2.1 Suomen kansainvälistyminen

Suomi on kansainvälistynyt erittäin nopeasti. Vielä kymmenen vuotta sitten vasta keskusteltiin varovasti siitä, tulisiko Suomen liittyä Euroopan neuvostoon, ja keskustelua mahdollisesta EU-jäsenyydestä käytiin ainoastaan rajoitetusti. Kun päätös osallistumisesta Euroopan yhdentymiskehitykseen tehtiin, tapahtumat seurasivat toisiaan nopeasti: ensin vuonna 1994 Suomi liittyi Euroopan talousalueeseen (ETA), josta tuli vain vuoden mittainen välivaihe matkalla EU:n täysjäseneksi. Vuosikymmenen puolivälissä Suomi osallistui jo täysipainoisesti Euroopan kehittämiseen EU:n jäsenenä.

Ministeriöissä yhdentymisprosessia seurattiin tarkasti. Ministeriöiden virkamiehet kävivät jo 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa EFTAn ja EY:n yhteisissä kokouksissa ja seurasivat tätä kautta läheisesti Euroopan yhteisöjen toimintaa. Varsin pian huomattiin, että EU-asioiden hoitaminen ei olisi enää tulevaisuudessa vain muutaman, ulkosuhteita perinteisesti hoitaneen ministeriön, kuten ulkoasiainministeriön, kauppaja teollisuusministeriön ja liikenneministeriön, vastuulla, vaan niiden hoitaminen kuuluisi jokaisen ministeriön jokapäiväiseen toimintaan.

4.2.2 Integraatiovalmennus

Riittävän kielitaitoisten ja kansainvälisesti suuntautuneiden asiantuntijoiden joukko oli vielä 1990-luvun alussa suppea. Tämän vuoksi päätettiin aloittaa ministeriöiden virkamiesten määrätietoinen kouluttaminen integraatiotehtäviin. Valmennus käynnistyi ETA-sopimusneuvottelujen yhteydessä valtiovarainministeriön johdolla vuonna 1993. Valmennuksen johtoa ja ohjausta varten perustettiin työryhmä. Tällä niin sanotulla integraatiovalmennuksella pyrittiin toisaalta antamaan virkamiehille paremmat valmiudet hoitaa EU:hun liittyviä tehtäviä ja toisaalta valmentamaan suomalaisia virkamiehiä Euroopan unionin toimielinten virkamiestehtäviin pääsyn edellytyksenä oleviin pääsykokeisiin. Integraatiovalmennusta on tarkasteltu muun muassa valtiovarainministeriön henkilöstöosaston julkaisemassa muistiossa Eurooppalaisilla foorumeilla (1995).

Työryhmä ja myöhemmin valtiovarainministeriön henkilöstöosasto on julkaissut vuodesta 1993 lähtien Eurovalmennus-nimistä tiedotetta. Eurovalmennus-lehden (3/1993: 4) mukaan valmennuksen tavoitteena oli ”jäsenmaiden kokemuksen hyödyntäminen, neuvottelutaitojen, kielitaidon, yleisten kommunikointivalmiuksien ja kulttuurituntemuksen parantaminen sekä EY-tuntemuksen syventäminen”.

Kielitaidon osalta integraatiovalmennustyöryhmän muistioon sisältyvissä toimenpidesuosituksissa todettiin, että ETA-sopimuksen voimaansaattamista valmistelevalta ja EY-jäsenyysneuvotteluihin osallistuvilta virkamiehiltä edellytetään hyvää suullista ja kirjallista englannin kielen ja vähintään riittävää ranskan kielen taitoa. Lisäksi suositeltiin saksan tai muun EY:n virallisen kielen osaamista. Toimeenpanossa ja jäsenyysneuvotteluissa kotimaassa avustavilta virkamiehiltä edellytettiin hyvää kirjallista ja suullista englannin tai ranskan kielen taitoa ja muun muassa kykyä laatia raportteja vieraalla kielellä. (Valtionhallinnon henkilöstön integraatiovalmennuksen kehittäminen 1993: 3.)

Valmennuksen sisältöalueista kyseisessä muistiossa mainittiin taidollisista valmiuksista ensimmäiseksi kielitaito. Kielitaidosta ja eri kielten osaamisesta todettiin seuraavaa (Valtiohallinnon henkilöstön integraatiovalmennuksen kehittäminen 1993: 14–15):

Yksi kieli on hallittava hyvin. Kielitaidon on oltava hyvä sekä suullisesti että kirjallisesti myös niillä, jotka työskentelevät Suomessa. Virkamiesten nykyisestä kielitaidosta johtuen tulee englanti olemaan suomalaisten pääasiallinen työskentelykieli. Kuitenkin varsin vähäinen osa virkamiehistä on joutunut käyttämään englannin kieltä työtehtävissään, joten kielitaitoa joudutaan kehittämään. On mietittävä virkamiesryhmittäin ja yksilöllisesti minkä tasoista taitoa tarvitaan ja keinot, miten se saavutetaan.

Ranskan kieltä osaavia virkamiehiä on hyvin vähän. Koulutusta joudutaan järjestämään alkeista alkaen. Koulutuksessa kannattanee ensi vaiheessa keskittyä niihin, jotka tulevat osallistumaan työskentelyyn EY:ssä ja niihin, jotka osaavat ranskaa edes jossain määrin.

Saksan kielen taito on monilla virkamiehillä passiivista, perusteet on opiskeltu esim. lukion lyhyenä kielenä. Saksan kielen taitojen aktivointi ja kehittäminen tulee olemaan osa kielivalmennusta.

Englannin, ranskan ja saksan kielen lisäksi myös minkä tahansa muun EY-kielen osaaminen on eduksi. Muiden kielten alkeiden valmennukseen tuskin kannattaa laajemmin panostaa ensi vaiheessa.

Ruotsin kieli säilynee pohjoismaisen yhteistyön kielenä myös EY:n sisällä, joten sen ylläpitoa ja kehittämistä ei pidä unohtaa.

Kaikki vieraalla kielellä varsinkin ao. kielialueen maissa saatava muu integraatiovalmennus vahvistaa myös kielitaidon kehittymistä.

4.2.3 Euroharjoittelijaohjelmat

Integraatiovalmennusta tukivat myös vuonna 1994 alkaneet euroharjoittelijaohjelmat. Alun perin harjoittelujakson tarkoituksena oli perehdyttää korkeakoulututkinnon suorittaneita nuoria Euroopan integraatioasioihin käytännön ministeriötyöskentelyn avulla. Tavoitteena oli myös antaa nuorille tarpeellista työkokemusta, jotta heillä olisi paremmat mahdollisuudet kilpailla nuorille virkamiehille tarkoitetuista paikoista Euroopan unionin toimielimissä. Euroharjoittelijajärjestelmään kuului laaja koulutusosa, ja harjoittelijoiden ja avustajien osallistumista erilaiseen koulutukseen pidettiin yhtenä työtehtävänä.

Vuosina 1994–1995 sekä 1995–1996 käynnistettyihin euroharjoittelijaohjelmiin otettiin kumpaankin noin 150 euroharjoittelijaa. Vuonna 1996 euroharjoittelijajärjestelmä muutettiin EU-avustajaohjelmaksi, johon otettiin 25 henkeä. Vuonna 1997 palkattiin 14 EU-avustajaa puheenjohtajuuden vuoksi poikkeuksellisesti kahden vuoden kaudeksi.

Vuonna 1997 valtiovarainministeriö kartoitti kyselyn avulla euroharjoittelijoiden kokemuksia ja harjoittelun päättymisen jälkeistä sijoittautumista työelämään. Kysely lähetettiin 274 harjoittelijalle ja vastauksia tuli 209. Vastausprosentti oli näin ollen yli 70. Tutkimuksessa kävi ilmi, että lähes 70 % kyselyyn vastanneista euroharjoittelijoista (143 henkeä) jatkoi harjoittelun päätyttyä muissa tehtävissä ministeriöissä tai muualla valtionhallinnossa. Vastajista 12 % (26 henkeä) ilmoitti työskentelevänsä ulkomailla. Näistä 12 työskenteli EU:n toimielimissä. (Valtionhallinnon EU-harjoittelijoiden sijoittuminen työmarkkinoille 1997: 7–10.)

4.2.4 Puheenjohtajuusvalmennuksen alkuvaiheet

Suomen liittyttyä Euroopan unioniin integraatiovalmennus muuttui vähitellen puheenjohtajuusvalmennukseksi. Heti jäsenyyden alussa kävi ilmi, että Suomi toimisi EU:n puheenjohtajamaana vuoden 1999 jälkimmäisellä vuosipuoliskolla. Puheenjohtajuuskauteen päätettiin varautua hyvissä ajoin, ja päätös määrätietoisena puheenjohtajuusvalmennuksen aloittamisesta tehtiin jo loppuvuodesta 1995. Aloitteen puheenjohtajuusvalmennuksen käynnistämiseksi tekivät ministeriöiden kansliapäälliköt. Vuoden 1996 alussa valtiovarainministeriön henkilöstöosaston asettama työryhmä laati virkamiesten puheenjohtajuusvalmennuksessa noudatettavaa strategiaa käsittelevän muistion (EU-puheenjohtajuuden edellyttämä virkamiesten valmennus 1996, jäljempänä strategiamuistio), joka hyväksyttiin hallituksen talouspoliittisessa ministerivaliokunnassa helmikuussa 1996.

Strategiamuistiossa vahvistettiin valmennuksen painopistealueet, kohderyhmät, aikataulu ja työnjako sekä esitettiin arvio valmennuksen kokonaiskustannuksista. Muistiossa todettiin, että valmennuksen strateginen johtaminen ja rahoitus oli valtiovarainministeriön henkilöstöosaston vastuulla ja ministeriöt vastasivat valmennettavien valinnasta, valmennuksen suunnittelusta ja toteutuksesta.

Strategiamuistiossa katsottiin, että puheenjohtajana toimivalla virkamiehellä oli oltava tietyt EU-tehtävien hoitamisen edellyttämät perustaidot. Virkamiesten todettiin ensinnäkin tarvitsevan kokoustek-

nisiä taitoja sekä vuorovaikutus-, neuvottelu-, vaikuttamis- ja argumentointitaitoja, joita kutsuttiin yhteisnimellä neuvottelutaito. Näiden taitojen lisäksi strategiamuistiossa kiinnitettiin huomiota hyvään kieli- ja kommunikointitaitoon.

Periaatteeksi asetettiin unionin yhden keskeisen kielen vahva osaaminen mieluummin kuin kahden kielen hallitseminen keskinkertaisesti. Käytännössä tämän katsottiin tarkoittavan sitä, että oli panostettava ennemminkin englannin kielen parantamiseen kuin esimerkiksi ranskan kielen opintojen aloittamiseen alkeista. Strategiamuistiossa todettiin, että vain niiden henkilöiden, joilla oli jo ennestään hyvä pohja ranskassa, oli järkevää panostaa siihen lisää. Myös saksan kielen osaamista pidettiin tarpeellisena jo sen vuoksi, että Suomi tulisi olemaan yhden puolivuotiskauden mukana entisen, nykyisen ja tulevan puheenjohtajavaltion muodostamassa kokoonpanossa eli niin sanotussa troikassa kahden saksankielisen jäsenvaltion kanssa. Ruotsin todettiin myös olevan edelleen merkittävässä asemassa.

Kielitaidon osalta strategiamuistiossa korostettiin lopuksi sitä, että oli pyrittävä parantamaan jo olemassa olevaa kielitaitoa mieluummin kuin rakentamaan kokonaan uutta taitoa. Muista puheenjohtajuustaidoista mainittiin substanssiosaaminen, EU:n juridis-hallinnollisen koneiston toiminnan ja menettelytapojen tuntemus sekä jäsenvaltioiden toimintatapojen ja -kulttuurien tuntemus.

Valmennuksen kohderyhmiksi asetettiin ensinnäkin ministerineuvoston puheenjohtajat ja heidän avustajansa eli käytännössä ministerit sekä heidän erityisavustajansa. Toisen suuren ryhmät muodostivat ministerineuvoston alaisten työryhmien puheenjohtajat, heidän varamiensä ja avustajansa. Tämän lisäksi valmennuksen piiriin kuuluivat työryhmien kansalliset edustajat ja asiantuntijat sekä heidän varamiensä ja EU-asioiden valmisteluun ja koordinointiin keskeisesti osallistuneet virkamiehet. Valmennusta annettiin myös EU-edustuston tai valikoidusti myös muiden edustustojen virkamiehille. Valmennettävien määräksi arvioitiin alkuvaiheessa 700–800, mutta käytännössä valmennukseen osallistui noin 1500 virkamiestä. Tässä luvussa ovat mukana myös kaikki tuki- ja avustavissa tehtävissä toimineet ministeriöiden virkamiehet.

Valmennettavia valittaessa kriteereiksi asetettiin muun muassa substanssiosaaminen, riittävä kieli- ja kommunikointitaito, hyvä neuvottelutaito, valmius työskennellä monikulttuurisessa ympäristössä ja riittävä arvovalta. Ohjeeksi annettiin, että jokaiselle valmennukseen osallistuvalla pitäisi tehdä henkilökohtainen tarveanalyysi ja valmennusohjelma. Lisäksi korostettiin valmennettavien asianmukaista motiivointia.

Valmennusaikataulu asetettiin strategiamuistiossa tiukaksi. Ministeriöiden tuli luoda muutamassa kuukaudessa valmennusstrategia. Valmennus pyrittiin aloittamaan huhtikuussa 1996, ja puolen vuoden kuluttua valmennusstrategian luomisesta tuli laatia ensimmäiset henkilökohtaiset valmennusohjelmat. Tavoitteena oli, että valmennusohjelmat olisi toteutettu vuoden 1998 loppuun mennessä. Valmennuksen alussa arvioitiin, että koulutuksen painopistevuodet olisivat vuodet 1997 ja 1998.

Kaikissa puheenjohtajuusvalmennusta koskevissa muistioissa todettiin, että valmennuksen suunnittelu, toteutus ja arviointi on jatkuva prosessi. Valmennuksen kokonaisarvioinnin katsottiin tapahtuvan vuonna 2000. Kokonaisarvioinnin katsottiin käsittävän sen tarkastelemisen, miten valmennuksella voitiin vaikuttaa toisaalta asiakysymyksissä onnistumiseen ja toisaalta puheenjohtajuusprosessin hoitamiseen.

Valtiovarainministeriö varasi valtion talousarvioon koulutusta varten alustavasti yhteensä noin 30 miljoonaa markkaa. Vuonna 1996 arvioitiin, että valmennuksen keskimääräiset kustannukset henkeä kohden olisivat noin 13 000 markkaa.

Puheenjohtajuusvalmennuksen yleistavoite kirjattiin valtiovarainministeriön syksyllä 1996 laatimassa toimintaohjelmassa (Virkamiesten EU-puheenjohtajuusvalmennuksen toteuttaminen 1996, jäljempänä toimintaohjelma) seuraavasti: "Puheenjohtajuusvalmennuksen tarkoituksena on kehittää ja tukea jokaista puheenjohtajakauden tehtäviin osallistuvaa siten, että hän osaltaan edistäisi Suomen puheenjohtajuuskauden tavoitteiden toteutumista parhaalla mahdollisella tavalla."

4.3 PUHEENJOHTAJUUSVALMENNUKSEN TOTEUTTAMINEN

Suomi joutui EU:n puheenjohtajaksi varsin tuoreeltaan. Tehtävään valmistautumiseen ei jäänyt kovinkaan paljon aikaa. Virkamiesten oli aloitettava puheenjohtajuustehtäviin valmentautuminen samanaikaisesti EU:n päätöksentekojärjestelmiin ja toimintatapoihin tutustumisen ja totuttautumisen kanssa. Koulutuspäälliköiden mukaan valmennusta haittasivatkin alusta alkaen virkamiesten kiire ja työmatkat sekä jonkinasteinen ”kouluttautumisväsymys”.

Varsinainen puheenjohtajuusvalmennus alkoi vuonna 1996 valmennettavien valinnalla. Kuten edellä todettiin, alussa arvioitiin valmennettavia olevan 700–800. Valmennettavien määrää oli valmennuksen käynnistyessä vaikea arvioida, ja valmennettavien määrä kasvoikin vuosi vuodelta muun muassa sen vuoksi, että toisiin tehtäviin siirtyneiden tilalle oli valmennettava uusia virkamiehiä. Vuonna 1999 valmennukseen oli osallistunut jo yli 1500 virkamiestä. Näistä noin 1000 oli asiantuntijavirkamiehiä ja 500 kuului tukihenkilöstöön (Lindqvist & Eskola 2000: 1).

Valmennettavien listalla olleiden virkamiesten kokonaismäärää on mahdotonta sanoa, koska ministeriöt noudattivat hyvin erilaisia käytäntöjä valmennettavien luetteloinnissa ja koska valmennettavien luettelot muuttuivat valmennuksen aikana. Osa ministeriöistä luetteloi valmennettaviin kaikki korkeimmat virkamiehet siitä riippumatta, tarvitsivatko he koulutusta tai osallistuivatko he siihen missään vaiheessa. Toisissa ministeriöissä valmennettaviin valittiin ainoastaan keskeiset EU-tehtävissä toimivat virkamiehet, toisissa ministeriöissä taas valmennettaviin kuuluivat ”ydinryhmän” lisäksi avustava henkilöstö ja tukihenkilöt eli sihteerit, vahtimestarit ja autonkuljettajat. Osalla ministeriöistä oli käytössään niin sanottu laaja lista ja suppea lista tai I-lista ja II-lista.

Valmennukseen käytetyn noin kolmen vuoden ajan lukumääräisesti eniten virkamiehiä koulutettiin maa- ja metsätalousministeriössä. Valmennettavien määrä oli varsin suuri myös ulkoasiainministeriössä, ympäristöministeriössä, valtiovarainministeriössä, sosiaali- ja terve-

ysministeriössä sekä kaupp- ja teollisuusministeriössä (ks. taulukko 2). Suuret erot ministeriöiden sisällä eri vuosina (esim. ulkoasiainministeriö) johtuvat osittain laskutapaeroista: toisena vuotena ministeriö on ilmoittanut vain valmennuksen ydinjoukon, toisena taas kaikki valmennukseen osallistuneet.

TAULUKKO 2:
EU-puheenjohtajuusvalmennettavien lukumäärät ministeriöittäin

MINISTERIÖ	10/1996*	9-10/1998**	12/1999***
VNK	8	42	18
UM	130	84	368
OM	30-40	54	51
SM	91	108	113
PLM	13	10	57
VM	100	166	166
OPM	50	47	181
MMM	170	273	266
LM	36	34	100
KTM	96	78	144
STM	101	37	185
TM	15	73	106
YM	70 (+22)	104	230
Yht.	n. 900	n. 980	1985

* Lokakuun 1996 tiedot perustuvat Sinkkosen (1997) selvitykseen.

** Syys-lokakuun 1998 tilanne perustuu ministeriöiden koulutuspäälliköiltä saatuihin valmennettavien listoihin. UM:n, LM:n, KTM:n ja STM:n listat olivat ns. suppeita listoja eli niistä puuttui avustava henkilökunta.

*** Joulukuussa 1999 ministeriöistä saaduissa luvuissa lienevät mukana kaikki jossain vaiheessa valmennukseen osallistuneet virkamiehet (mukaan lukien kaikki tuki- ja avustavissa tehtävissä toimineet virkamiehet). Luku ei liene todellisuudessa kuitenkaan näin suuri.

Taulukossa 3 on esitetty valmennukseen osallistuneiden virkamiesten ja valmennuspäivien lukumäärä ministeriöittäin vuoden 1998 lopussa.

TAULUKKO 3:
EU-puheenjohtajuusvalmennukseen osallistujat ja
valmennuspäivät ministeriöittäin (tilanne 31.12.1998)

MINISTERIÖ	OSALLISTUJIA*	PÄIVIÄ**	1000 MK
VNK	102	225	367
UM	550	2492	3577
OM	290	780	956
SM	1352	3379	3740
PLM	113	456	544
VM	912	1285	2718
OPM	447	1564	1780
MMM	1364	1919	4248
LM	370	1063	523
KTM	397	1220	2088
STM	500	948	2067
TM	323	871	726
YM	1865	4558	2135
yht.	8585	20760	26469

* Sama henkilö on voinut osallistua useampaan valmennustilaisuuteen.

** Valmennuspäivien laskentatapa saattaa vaihdella ministeriöittäin.

Valmennuksen seurantatietoja kerättiin säännöllisesti. Ministeriöt antoivat puolivuositain valtiovarainministeriölle selvityksen määrärahojen käytöstä. Viimeinen selvitys annettiin vuoden 1999 lopussa. Vaikka alun perin arvioitiin, että valmennus olisi saatettu päätökseen vuoden 1998 loppuun mennessä, valmennus jatkui osittain vielä puheenjohtajuuskauden aikana.

Puheenjohtajuusvalmennuksen pääaihealueita ovat olleet kielikoulutus, neuvottelu- ja puheenjohtajuustaitovalmennus, EU:n päätöksentekojärjestelmät ja jäsenmaiden tuntemus. Rajanveto eri koulutustyyppien välillä on vaikeaa, koska esimerkiksi EU-tietouden kurseja järjestettiin englannin ja ranskan kielellä, jolloin niitä voitiin hyvällä syyllä pitää myös jonkinlaisina kielikursseina. Samoin neuvottelu- ja kokouskoulutus oli usein vieraskielistä, ja annetussa palautteessa puututtiin myös kielellisiin seikkoihin.

Kaiken kaikkiaan puheenjohtajuuskoulutukseen yli 20 000 koulutuspäivää eli valmennuspäiviä kertyi kutakin valmennettavaa koh-

den keskimäärin 13. Kielikoulutus edusti määrältään noin puolta kaikesta valmennuksesta. Vuoden 1998 loppuun mennessä kielikoulutukseen oli käytetty yli 11 000 koulutuspäivää (Lindqvist & Eskola 2000: 4). Valtiovarainministeriölle toimitettujen tietojen perusteella arvioitiin, että puheenjohtajuuskoulutukseen kuuluneeseen kielikoulutukseen osallistui noin 60 % valmennettavista (Lindqvist 1998).

4.4 PUHEENJOHTAJUUSVALMENNUKSEN ARVIOINTI

Suomi valmentautui EU-puheenjohtajuuteen suhteellisen pitkään ja huolellisesti. Vaikka Suomi oli poikkeuksellisen hyvin valmistautunut puheenjohtajuuteen, kaikkia puheenjohtajuuskauden aikaisia tapahtumia ei kuitenkaan voitu ennakoida. Jo Suomen puheenjohtajuuskautta edeltäneet tapahtumat, kuten komission ero ja Kosovon kriisi, heijastuivat Suomen puheenjohtajuuskauteen. Komission ero hidastutti EU:n lainsäädäntöprosessia, ja Kosovon kriisi aiheutti paljon ylimääräistä työtä suomalaisille virkamiehille. Heti puheenjohtajuuskauden alussa ongelmaksi nousi yllättäen Saksan aloitteesta kielikysymys, johon suomalaisten virkamiesten oli otettava kantaa. Puheenjohtajuuskauden tavoitteita ja Suomen omia pyrkimyksiä esimerkiksi pohjoisen ulottuvuuden osalta jouduttiin taas muuttamaan Tshetshenian kysymyksen noustua keskeiseksi ulkopoliittiseksi ongelmaksi.

Yksi puheenjohtajuuskautta edeltäneen valmennuksen keskeisistä tavoitteista olikin virkamiesten valmentaminen juuri edellä mainitun kaltaisiin yllätyksellisiin tilanteisiin. Valmentautuminen oli laajamittaista ja suunnitelmallista. Virkamiesten koulutus ja valmentaminen puheenjohtajuuden tehtäviin olikin yksi suurimmista puheenjohtajuuden aiheuttamista menoeristä. Perusteelliseen valmentautumiseen kohdistui myös arvosteltua: sitä pidettiin ylimitoitettuna ja aivan liian kalliina.

Puheenjohtajuuskauden onnistumiseksi tehtyjen investointien asianmukaisuuden paras mittari on se, miten Suomi selviytyi puheenjohtajuuskauden tehtävistä. Puheenjohtajuuskauden aikana ja sen päättymisen jälkeen tiedotusvälineissä esitetyt arviot, muiden maiden edustajien kommentit sekä virkamiesten omat näkemykset olivat pää-

osin myönteisiä: kokousjärjestelyt toimivat kitkattomasti, ja monia tärkeitä asiakysymyksiä saatiin ratkaistuksi tai vietyä eteenpäin. Suuret EU:n kehitysprosessit, kuten hallitusten välinen kokous, laajentuminen ja kriisin hallintaa koskevat kysymykset, etenivät suunnitelmiin mukaisesti. Käytännön järjestelyjä ja esimerkiksi tehokasta tiedottamista internetin välityksellä keuhuttiin yleisesti. Yksi osoitus Suomen puheenjohtajuuskauden järjestelyjen onnistumisesta on se, että Ruotsi aikoo toteuttaa omat puheenjohtajuusjärjestelynsä Suomen mallin mukaisesti (EU-puheenjohtajuussihteeristön yhteenveto EU-puheenjohtajuuskaudesta 2000: 2). Ruotsin viranomaiset seurasivat tarkasti myös Suomen puheenjohtajuusvalmennusta ja siitä saatuja arvioita.

Suurin osa puheenjohtajuuskauden käytännön työstä oli neuvoston työryhmien puheenjohtajina toimineiden virkamiesten sekä kansallisten asiantuntijoiden harteilla. Työmäärä oli suuri, mutta siitä selvitettiin yllättävänkin hyvin. Virkamiesten toimintaa pidettiin yleisesti asiantuntevana ja tehokkaana. Tavoitteiden saavuttamista edisti olennaisesti pitkäjänteinen ja määrätietoinen valmentautuminen puheenjohtajuustehtäviin. Jo ennen puheenjohtajuuden alkua useimmat virkamiehet ilmaisivat erilaisissa yhteyksissä suhtautuvansa varsin luottavaisesti omiin kykyihinsä ja mahdollisuuksiinsa vaikuttaa asioiden eteenpäin viemiseen.

Puheenjohtajuusvalmennuksen onnistumista kokonaisuutena ei varsinaisesti missään vaiheessa järjestelmällisesti arvioitu. Kielikoulutuksen arviointihankkeessa on arvioitu vain yhden, joskin erittäin merkittävän, koulutuksen osa-alueen onnistumista. Muun koulutuksen onnistumista voidaan arvioida kokemusten ja kuulopuheiden sekä välillisesti joidenkin muiden tutkimusten perusteella. Esimerkiksi Medi-vire Työkykykeskus selvitti virkamiesten työssä jaksamista puheenjohtajuuskaudella. Tutkimuksessa välillisesti saadut tulokset kertovat siitä, että virkamiesten mielestä valmennus oli onnistunutta: neljästä puheenjohtajuuskauden tukitoimesta juuri puheenjohtajuusvalmennuksesta katsottiin olleen eniten hyötyä työn kannalta (Selvitys virkamiesten työssä jaksamisesta EU-puheenjohtajakaudella 1999, 2000: 9, 11).

Koko koulutuskentän kattavan tuloksellisuusselvityksen puuttumista voitaneen pitää muuten kunnianhimoisen ja huolellisesti toteutetun puheenjohtajuusvalmennusprosessin epäkohtana. Kokemusten järjestelmällisestä kirjaamisesta ja koulutuksen kaikkien osa-alueiden arvioinnista olisi varmasti ollut hyötyä Suomen valmistautuessa mahdollisiin uusiin EU-puheenjohtajuuksiin tai muihin vastaaviin kansainvälisiin velvollisuuksiin.

Jonkin verran tietoa siitä, miten valmennuksessa oli onnistuttu vuoden 1999 kevääseen mennessä, saatiin valtiovarainministeriön henkilöstöosaston ja ministeriöiden koulutuspäälliköiden aloitteesta vuosina 1998–1999 toteutetulla tutkimuksella (Mäki-Lohiluoma 1999). Tutkimuksessa selvitettiin, miten virkamiehet olivat valmistautuneet puheenjohtajuuskauteen ja miten he toimivat ministerineuvoston työryhmissä. Muiden kysymysten ohella tutkimuksessa selvitettiin pintapuolisesti myös koulutuksen onnistumista. Tutkimuksen laati Euroopan julkisen hallinnon kehittämiskeskuksessa (EIPA) työskennellyt Kari-Pekka Mäki-Lohiluoma.

Mäki-Lohiluoman tutkimuksen tulokset antoivat varsin myönteisen kuvan virkamiesten osaamisesta ja koulutuksen onnistumisesta. Kyselyyn vastanneet virkamiehet olivat melko tyytyväisiä tarjottuun koulutukseen. Vastaajia pyydettiin arvioimaan puheenjohtajuuskoulutuksen määrää, laatua, sisältöä ja ajoitusta. Erityisesti koulutuksen laatu ja määrä arvioitiin hyväksi. Kritiikkiä sai eniten koulutuksen ajoitus (*timing*). (Mäki-Lohiluoma 1999: 28–29.)

Mäki-Lohiluoman tutkimuksessa kävi ilmi, että virkamiehet arvioivat omat vaikutusmahdollisuutensa EU:ssa varsin hyväksi ja suhtautuivat luottavaisesti puheenjohtajuuskauden haasteisiin. Tutkimustulosten valossa kielitaidolla on olennainen yhteys itsevarmuuteen: mitä paremmin virkamies osaa vieraita kieliä, sitä paremmin hän toimii eurooppalaisessa yhteistyössä ja luo suhteita muiden maiden virkamiehiin.

Virkamiehiä pyydettiin arvioimaan omaa kielitaitoaan viisiporaisen kuvausjärjestelmän avulla (*native level, excellent, good, satisfactory, hardly any or no knowledge*). Vastaajat arvioivat osaavansa parhaiten englantia: 58 % vastaajista arvioi oman englannin kielen tai-

tonsa hyväksi (*good*). Toiseksi parhaiten virkamiehet katsoivat osaavansa ruotsia (42,9 % piti taitoa hyvänä) ja kolmanneksi parhaiten saksaa (41,7 % piti taitoa tyydyttävänä). Ranskan taitoaan piti hyvänä vain 16,5 % vastaajista ja peräti 56,9 % vastaajista ilmoitti, etteivät he osaa juurikaan tai lainkaan ranskaa. (Mäki-Lohiluoma 1999: 30.)

Mäki-Lohiluoman tutkimustulokset olivat monilta osin hyvin samansuuntaisia kuin tässä tutkimuksessa saadut tulokset. Esimerkiksi kummassakin tutkimuksessa kävi ilmi, että suomalaiset virkamiehet tuntevat olonsa kotoisammaksi ns. pohjoiseen blokkiin kuuluvien maiden edustajien kanssa ja tuntevat edelleen huonosti eteläisten jäsenvaltioiden edustajien toimintakulttuureita ja ajattelutapoja (Mäki-Lohiluoma 1999: 49–51). Näitä kysymyksiä tarkastellaan lähemmin jaksossa 6.4.

**YHTEENVETO:
PUHEENJOHTAJUUSVALMENNUKSEN YLEISPERIAATTEIDEN
JA TOTEUTUKSEN ARVIOINTI**

myönteistä:

- Valmennus aloitettiin hyvissä ajoin; näin luotiin mahdollisuus pitkäjänteiseen ja tavoitteelliseen koulutukseen
- Valmennuksen perusta oli laadittu huolellisesti (strategiamuistio, toimintaohjelma, VM:n laatima ohjeistus ja seurantatietojen kerääminen)
- Valmennuksen tavoitteet oli määritelty täsmällisesti
- Valmennettavien valintaperusteet määriteltiin tarkasti
- Valmennukseen käytetyistä varoista ja valmennuspäivistä on käytettävissä runsaasti tilastotietoa
- Ymmärrettiin kielikoulutuksen keskeinen merkitys valmennuksessa
- Kielikoulutuksessa korostettiin yhden kielen hallinnan periaatetta
- Kielikoulutuksessa korostettiin jo olemassa olevan kielitaidon parantamista (ei niinkään kokonaan uuden kielitaidon luomista)
- Kielikoulutuksessa määriteltiin eri kielten osaamis- ja koulutustarpeet
- Kielikoulutuksessa korostettiin myös saksan ja ruotsin kielen osaamisen merkitystä

epäkohtia tai parannettavaa:

- Valmennettavien joukko määriteltiin eri tavalla eri ministeriöissä, tämä vaikeuttaa ministeriöiden välistä tilastollista vertailua
- Vain valmennukseen sisältynyttä kielikoulutusta arvioitiin; koko valmennuksen vaikuttavuutta ei ole tutkittu
- Valmennuksen sisällöstä ja laadusta on vaikeaa saada selvää kuvaa, koska niistä ei kerätty keskitetysti tietoa
- virkamiesten kokemuksia valmennusajalta ja puheenjohtajuuskaudelta ei kerätty järjestelmällisesti

5 KIELIKOULUTUS PUHEENJOHTAJUUSKOULUTUKSEN OSANA

5.1 KIELIKOULUTUKSEN LÄHTÖKOHDAT

5.1.1 Valtiovarainministeriön kielikoulutukselle asettamat tavoitteet

Valtiovarainministeriö vahvisti puheenjohtajuusvalmennukseen sisältyneen kielikoulutuksen yleiset tavoitteet puheenjohtajuusvalmennuksessa noudatettavaa strategiaa koskevassa muistiossa (EU-puheenjohtajuuden edellyttämä virkamiesten valmennus 1996) ja puheenjohtajuusvalmennuksen toimintaohjelmassa (Virkamiesten EU-puheenjohtajuusvalmennuksen toteuttaminen 1996). Jo tuolloin valtiovarainministeriö asetti periaatteeksi vahvimman kielen parantamisen (ks. tästä edellä jaksot 4.2.2 ja 4.2.3). Tämän periaatteen mukaan oli tarkoituksenmukaisinta vahvistaa virkamiehellä jo olevaa kielitaitoa eikä niinkään opiskella uusia kieliä, joissa oli mahdollista saavuttaa muutamassa vuodessa korkeintaan tyydyttävä taso. Käytännössä tämä tarkoitti keskittymistä englannin kielen opiskeluun, koska se oli suurimmalle osalle virkamiehistä vahvin vieras kieli.

Jo ennen Suomen EU-jäsenyyttä ja puheenjohtajuusvalmennuksen alkua valtiovarainministeriö oli antanut suosituksen valtioneuvoston virkamiesten vieraiden kielten taidosta (26/94, 20.12.1994). Suosituksessa korostettiin testauksen merkitystä otettaessa uutta henkilöstöä palvelukseen, nimitettäessä ministeriöiden palveluksessa jo olevia virkamiehiä uusiin tehtäviin ja laadittaessa koulutussuunnitelmia. Suosituksessa mainittiin esimerkkinä käyttökelpoisesta testistä yleisten kielitutkintojen testit (ns. YKI-testit, ks. jakso 7.3).

Suosituksessa todettiin, että erityisesti tulisi kohentaa virkamiesten englannin ja ranskan kielen taitoa. Siinä mainittiin myös saksan kielen hyödyllisyys. Taitotasosta suosituksessa todettiin, että vieraassa maassa työskenteleviltä ja vieraaseen maahan kiinteästi vuorovaikutussuhteessa olevilta virkamiehiltä edellytetään ensimmäisen vieraan kielen erinomaista hallintaa. Tätä vastaa suosituksen mukaan YKI-

testeissä käytetyn asteikon (ns. YKI-asteikko) taso 7. Tehtävistä selviytyminen edellyttää suosituksen mukaan myös toisen vieraan kielen hallintaa tason 5 mukaisesti. Pääasiallisesti EU-asioita hoitavilta virkamiehiltä edellytetään ensimmäisen EU-kielen hallintaa vähintään tasolla 6 ja toisen EU-kielen hallintaa tasolla 3. Muille ministeriön virkamiehille tavoitteeksi asetetaan vähintään yhden vieraan EU-kielen hallinta tasoilla 5–8. Johtotehtävissä olevien virkamiesten edellytetään osaavan tämän lisäksi myös toista EU-kieltä tasoilla 3–5. Toista kotimaista kieltä eli ruotsia tai suomea ei lasketa vieraaksi kieleksi.

Valtiovarainministeriön suositus oli myös pohjana vahvistetussa puheenjohtajuusvalmennukseen sisältyneen kielikoulutuksen periaatteita eri ministeriöissä. Suositus on edelleen voimassa, eikä sitä ole nähty tarpeelliseksi muuttaa.

5.1.2 Ministeriöiden kielikoulutuksen tavoitteet ja yleisperiaatteet

Yleistä

Ministeriöt käynnistivät varsinaisen puheenjohtajuuskoulutuksensa vuonna 1996. Osassa ministeriöitä puheenjohtajuuskoulutuksen tavoitteista ja noudatettavista periaatteista laadittiin erillinen selvitys, toisissa ministeriöissä yleisperiaatteet sisältyivät ministeriön koulutusohjelmaan. Tässä jaksossa esitetyt tiedot perustuvat ministeriöiden valtiovarainministeriölle lähettämiin määrärahan käyttöä koskeviin puolivuositin annettuihin selvityksiin, ministeriöiden koulutusohjelmiin ja muuhun koulutusta koskevaan tietoon sekä koulutuspäälliköiltä suullisesti ja kirjallisesti saatuihin tietoihin.

Koulutuspäälliköitä haastateltiin syksyllä 1998. Heiltä pyydettiin tietoja ministeriöiden kurssitarjonnasta ja yleisistä kielikoulutuspoliittisista linjauksista. Keväällä 1999 heiltä pyydettiin vielä kirjallisesti kannanottoa tiettyihin kielikoulutuksen yleislinjauksia koskeviin kysymyksiin. Kysymykset olivat seuraavat:

1. Vahvistettiin puheenjohtajuuskoulutukseen sisältyneen kielikoulutuksen alkaessa joitakin yleisperiaatteita?
 - asetettiin eri tehtävissä toimiville virkamiehille selvät kielitaidon tavoitetasot?
 - miten rajattiin kielikoulutukseen osallistujat?
 - päätettiinkö miten monta kieltä voi opiskella?
 - oliko kielikoulutukseen pääsyn edellytyksenä tietty vähimmäistaitotaso?
 - kuinka moni aloitti vieraan kielen opiskelun täysin alkeista?
 - oliko ulkomaan kielikurssien edellytyksenä tietty taitotaso?
 - kuinka usein valmennuksen aikana oli mahdollista päästä ulkomaan kielikursseille?

2. Miten koulutukseen osallistuneiden lähtötaso testattiin?
 - kuka tai mikä testasi koulutettavat?
 - minkälainen testi ja siitä saatu palaute oli, olivatko tulokset luotettavia?
 - oliko testi pakollinen vai vapaaehtoinen?
 - testattiinko sekä johto että tukihenkilöt?
 - suostuivatko kaikki testattaviksi?
 - sovittiinko taitotason seurannasta testauksin?

3. Laadittiinko valmennettaville henkilökohtainen koulutussuunnitelma?
 - onko suunnitelmaa pystytty noudattamaan?
 - onko edistymistä seurattu valmennuksen aikana?
 - onko puheenjohtajuuskauden jälkeisiä koulutustarpeita selvitetty mitenkään?

4. Onko kielikoulutuksessa onnistuttu?
 - mitä olisi pitänyt tehdä toisin?
 - mikä onnistui parhaiten/huonoiten?
 - ovatko ministeriön virkamiehet olleet tyytyväisiä koulutustarjontaan, koulutuksen laatuun ja koulutuksessa noudatettuihin periaatteisiin?

Kaikki ministeriöt yhtä ministeriötä lukuun ottamatta vastasivat tähän kyselyyn. Myös puheenjohtajuusvalmennettavien haastatteluissa kysyttiin haastateltavien mielipidettä ministeriön kielikoulutuksen tavoitteellisuudesta ja koulutuksen onnistumisesta.

Valtioneuvoston kanslia

Valtioneuvoston kansliassa valmennettavat jaettiin kahteen ryhmään: varsinaisiin puheenjohtajuusvalmennettaviin eli I-ryhmään ja avustavaan henkilöstöön eli II-ryhmään. Kaiken kaikkiaan valmennettavia oli noin 40.

Eri tehtävissä toimiville virkamiehille asetettiin valtioneuvoston kanslian mukaan joitakin tavoitetasoja. Valmennuksen ydinjoukon muodosti vajaan 10 virkamiehen I-ryhmä. Kielikoulutusta annettiin myös muille virkamiehille, jotka tarvitsivat työssään kielitaitoa. Tämän lisäksi myös muut virkamiehet saivat mahdollisuuden kielikoulutukseen vahvistaakseen kielitaitoaan.

Kielikoulutukseen pääsyn edellytyksenä ei ollut tietty kielen vähimmäistaso, vaan periaatteessa kuka tahansa millä taitotasolla tahansa sai hakea esimerkiksi ulkomaan kielikursseille. Periaatteena oli kuitenkin se, ettei kieltä tule opiskella yli työssä tarvittavan tason. Käytännössä ulkomaan kielikursseille osallistuivat kuitenkin vain ylimmät virkamiehet, joilla oli jo varsin hyvä taitotaso opiskeltavassa kielessä. Ulkomaan kielikurssien määrää ei ollut rajoitettu.

Painopiste oli englannin opiskelussa, ja toisena kielenä valmennettavilla oli yleensä englanti tai ranska ja joillakin italia. Yksikään valmennukseen osallistunut ei aloittanut minkään kielen opiskelua täysin alkeista.

Kielitaidon testaamisen osalta käytäntö vaihteli. Alimmat virkamiehet testattiin kurssit järjestäneessä kielikoulussa ennen kielikurssien alkamista. Ylimpien virkamiesten testauskäytäntö vaihteli; testauspakkoa ei ollut eli testeihin osallistuminen oli vapaaehtoista. Koulutuspäällikkö piti yleisesti kielikoulun omia testejä hyödyllisinä, mutta ei välttämättä yhteismitallisina. Taitotason muuttumisesta ja kielitaidon paranemisesta saatiin tietoja kielikoulutuksen järjestäjiltä.

Valmennettavien ryhmiin kuuluneille ei varsinaisesti laadittu kirjallisesti henkilökohtaisia koulutussuunnitelmia. Opiskelun edistymistä ei seurattu systemaattisesti. Kielitaidon vahvistamistarpeita käytiin läpi keskustellen.

Valtioneuvoston kanslian virkamiehet ovat olleet periaatteessa varsin tyytyväisiä koulutukseen. Koulutuksen laatu ei kuitenkaan aina vastannut toiveita, ja joskus koulutuksessa oli virkamiesten mielestä rahastuksen makua.

Ulkoasiainministeriö

Ulkoasiainministeriössä varsinaiset puheenjohtajat ja kansalliset asiantuntijat määriteltiin alustavasti keväällä 1997 ja lista tarkistettiin syksyllä 1997. Valmennettavien määrä oli 80–120 laskutavasta riippuen. Valmennettavien joukon määrittämistä vaikeutti ulkoasiainministeriön luonteeseen kuuluva virkamiesten liikkuvuus ja muutokset joukon kokoonpanossa. Valmennettavien lista ”eli” koko valmennuksen ajan. Tämän vuoksi ministeriön johdon valmennus käynnistyi muita ministeriöitä hitaammin eikä ministeriön mukaan tarkkoja koulutustilastoja voida esittää.

Ulkoasiainministeriössä noudatettiin yleisperiaatteena valtiovarainministeriön puheenjohtajavalmennukselle asetettuja tavoitteita. Virkamiesten kielitaidolle ei asetettu tavoitetasoa. Valmennusjoukkoa ei rajoitettu, eli käytännössä ministeriön koko henkilöstö osallistui kielikoulutukseen. Puheenjohtajuuskaudella työryhmien puheenjohtajina ja kansallisina asiantuntijoina toimineet virkamiehet asetettiin kuitenkin etusijalle kielikoulutuksessa. Heille annettiin mahdollisuus osallistua ulkomaan kielikursseille ja yksityisopetukseen oman aikataulunsa mukaisesti. Opiskeltavien kielten määrää ei rajoitettu missään vaiheessa, vaan kussakin tapauksessa käytettiin tarveharkintaa. Koulutus painottui käytännössä ranskan kielen opiskeluun, koska ministeriön virkamiehiltä edellytetään jo ministeriöön tullessa (ministeriön käyttämän oman tasoasteikon mukaista) täysin tyydyttävää englannin kielen taitoa.

Kielikoulutukseen pääsyn edellytyksenä ei ollut tietty vähimmäistaso. Sen sijaan ulkomaan kielikursseille osallistumisen edellytyksenä oli YKI-asteikon taso 3. Ulkomaan kielikursseille oli valmennuksen aikana yleensä mahdollista osallistua kerran, mutta poikkeuksiakin tehtiin esimerkiksi silloin kun virkamies halusi vahvistaa sekä englannin että ranskan kielen taitoaan tai kun ranskan taidon kohentaminen vaati enemmän panostusta.

Muutama ministeriön virkamies aloitti ranskan opiskelun täysin alkeista. Nämä virkamiehet osallistuivat sellaisen työryhmän työhön, jossa ranskaa ei välttämättä tulkata muille kielille, joten ranskan osaaminen on käytännössä välttämätöntä.

Ministeriön virkamiesten kielitaidon lähtötasoa ei testattu. Muutama ministeriön virkamies osallistui erityisesti virkamiehille tarkoitettuun YKI-testiin.

Vuonna 1997 ministeriössä järjestettiin kielikoulutuksen tarvekartoitus, jonka tarkoituksena oli selvittää kielitaidon senhetkistä tasoa ja tavoitetasoa. Kyselyyn vastasi 30 % ministeriön henkilöstöstä. Osa näistä oli puheenjohtajuusvalmennettavia. Koulutukseen hakeutuminen on ollut valmennettavan omalla vastuulla.

Ministeriön koulutuspäällikön mukaan koulutuksessa on onnistuttu kohtalaisesti. Valmennettavien kielitaidon lähtötestaus olisi ollut hyvä tehdä, joskin lähtökohtaisesti virkamiesten hyvä kielitaito on ulkoasiainministeriössä ollut jo palvelukseen ottamisen edellytyksenä. Testausta ei tämän vuoksi edellytetty ja vain muutama ministeriön virkamies on osallistunut YKI-testeihin. Koulutuspäällikön mielestä parhaiten onnistuivat sellaiset kielikoulutusjaksot, joilla virkamiehet saivat keskittyä kielten opiskeluun ilman työvelvollisuuksia. Virkamiehet kiittelivät eniten koulutustarjonnan joustavuutta ja ulkomaiden kielikursseja. Suurin ongelma oli virkamiesten aikapula.

Oikeusministeriö

Oikeusministeriössä valmennettavia oli noin 50. Heistä noin puolet kuului puheenjohtajuusvalmennuksen ydinryhmään. Valmennukseen pääsyä ei rajoitettu eli kaikki valmennettavat, joilla oli tarvetta koulutukseen, saivat halutessaan osallistua siihen. Pääperiaatteena oli, että virkamies itse selvittää oman kielitaitonsa tason ja sen, riittääkö se puheenjohtajuustehtävissä. Jos virkamies katsoi, että taito ei ollut riittävä, hän sai tarvitsemaansa koulutusta.

Puheenjohtajuuskoulutuksen yleislinjaukset sisältyvät oikeusministeriön vuosittaiseen koulutussuunnitelmaan. Tässä esitetyt tiedot perustuvat vuoden 1998 koulutussuunnitelmaan.

Vuonna 1996 lähetettiin ministeriön noin 50 virkamiehelle kysely EU-puheenjohtajuuden edellyttämistä koulutustarpeista. Kyselyyn vastasi hieman yli 30 virkamiestä. Nämä vastaukset olivat suuntaa antavia laadittaessa ministeriön koulutusohjelmaa. Toisaalta on huomattava

tava, että puheenjohtajuusvalmennettavien ryhmä eli koko ajan, joten koulutustarpeita määriteltiin myös vuosien 1997–1998 aikana.

Valmennuksen ydinryhmän osalta kielitaitovaatimuksena oli englannin kielen osaaminen vähintään YKI-asteikon tasolla 6, puheenjohtajatehtävissä toimiville asetettiin kuitenkin tavoitteeksi taso 7. Muiden vieraiden kielten, erityisesti ranskan ja saksan kielen taitoa pidettiin tärkeänä.

Opiskeltavien kielten määrää ei rajoitettu, eli koulutustarvetta tarkasteltiin kunkin virkamiehen kohdalla erikseen. Suurin osa virkamiehistä opiskeli kuitenkin vain yhtä vierasta kieltä ja muutama kahta. Kielikoulutuksessa keskityttiin jo olemassa olevan kielitaidon vahvistamiseen. Alkeiskursseja ei järjestetty lainkaan.

Ulkomaan kielikursseille pääsyn edellytyksenä ei ollut tiettyä vähimmäistasoa. Periaatteena oli, että virkamies voi osallistua ulkomaan kielikursseille kerran, mutta myös tätä asiaa tarkasteltiin tarpeen mukaan ja keskeisissä tehtävissä toimivat osallistuivat ulkomaan kursseille useitakin kertoja.

Kielitaidon lähtötasotestaus ei ollut pakollista, mutta siihen järjestettiin mahdollisuus vuoden 1997 alussa. Kaikki eivät halunneet osallistua testeihin. YKI-testeihin osallistui tuolloin kymmenkunta virkamiestä ja kielikoulun omiin testeihin samoin kymmenkunta virkamiestä. Tämän jälkeen testausta ei markkinoitu. Testien tulokset olivat koulutuspäällikön mielestä oikeansuuntaisia. Taitotason muuttumista tai opintojen edistymistä ei seurattu koulutuksen aikana testeillä eikä muullakaan tavalla.

Valmennettaville ei joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta laadittu henkilökohtaista koulutussuunnitelmaa. Laaditutkin suunnitelmat jäivät useimmiten suunnitelmiksi, koska virkamiesten kiireet muuttivat suunnitelmia. Ministeriössä ei ole kartoitettu puheenjohtajuuskauden jälkeisiä koulutustarpeita.

Koulutuspäällikön mielestä koulutus on ollut onnistunutta. Virkamiesten antama palaute on ollut yksinomaan myönteistä.

Sisäasiainministeriö

Sisäasiainministeriössä valmennukseen osallistui noin 100 virkamiestä. Ministeriön puheenjohtajuusvalmennettavat valittiin siten, että

osastot valitsivat virkamiehiä, joiden substanssiosaaminen oli riittävän hyvä. Jos osastolla oli useita osajia, valmennukseen valittiin kielitaitoisin. Kaikki valmennettavien listalle kuuluneet virkamiehet arvioivat osaamistaan ja valmennustarvettaan kyselylomakkeen avulla. Lomakkeen perusteella käytiin osastopäällikön kanssa kehityskeskustelu. Sen pohjalta kehityspäällikkö laati yhteistyössä valmennettavan kanssa tälle yksilöllisen valmennusohjelman, joka hyväksyttiin sekä osasto-että tulosityksikön päälliköllä.

Valmennuksen tavoite esitettiin syksyllä 1996 laaditussa muistiossa seuraavasti: ”Tarkoituksena on, että valmennettavat pystyvät sekä puheenjohtajina että kansallisina asiantuntijoina toimimaan erinomaisella englannin kielellä ja mahdollisimman monet myös hyvällä ranskan tai saksan kielellä. Tavoitteena on myös että valmennettavat hallitsevat puheenjohtajuuskauden tehtävien hoidossa vaadittavat erilaiset vaikuttamis- ja tekniset taidot sekä asiasisällön.” (Sisäasiainministeriön EU-puheenjohtajavalmennus 1996: 2.)

Suomen EU-jäsenyys muutti erityisen paljon sisäasiainministeriön virkamiesten työtehtäviä ja edellytti laajaa kielikoulutusta. Sisäasiainministeriössä panostettiinkin jo ennen puheenjohtajuusvalmennusta kielikoulutukseen, koska lähtötaso oli varsin alhainen.

Puheenjohtajuusvalmennuksessa eri tehtävissä toimiville virkamiehille asetettiin erilaiset tavoitetasot. Valmennusjoukko rajattiin testien perusteella. Se, mikä englannin taitotaso oli valmennuksen alkaessa, määräsi sen, saiko virkamies opiskella useampia kieliä. Jos englannin taso oli hyvä, hän sai jatkaa myös ranskan tai saksan kielen opiskelua. Kielikoulutukseen pääsyn edellytyksenä oli tietty vähimmäistaso, eikä kukaan aloittanut kielen opiskelua aivan alkeista. Ulkomaan kielikursseille pääsyn edellytyksenä oli noin YKI-asteikon taso 5. Valmennuksen aikana oli taitotasosta riippuen mahdollista päästä kerran tai pari ulkomaan kielikursseille.

Englannin kielen lähtötasotesti järjestettiin kaikille virkamiehille, joilla ei ollut todistusta yleisistä kielitutkinnoista. Testaus oli pakollinen, ja kaikki valmennuslistalla olleet virkamiehet testattiin. Koulutusvastaavan mukaan kielikoulun testien tulokset vastasivat niitä tuloksia, joita virkamiehet saivat myöhemmin YKI-testeistä. Jos lähtöta-

so oli riitävän korkea, taitotason muutosta ei seurattu testein. Osalle valmennetuista järjestettiin uusi testauskerta.

Kaikille valmennettavien listoilla olleille virkamiehille tehtiin henkilökohtainen valmennussuunnitelma, jota noudatettiin varsin hyvin. Opiskelun edistymistä pyrittiin mahdollisuuksien mukaan seuraamaan valmennuksen aikana ja tarpeiden muuttumista selvitettiin muun muassa henkilökohtaisin keskusteluin.

Koulutusvastaavan mukaan ministeriön virkamiehet ovat olleet kohtalaisen tyytyväisiä valmennukseen. Alkuvaiheessa valmennettavien karsinnassa olisi pitänyt olla tiukempi. Myönteisintä oli aktiivisten koulutettavien eteneminen ja vaikeinta passiivisten virkamiesten saaminen mukaan koulutukseen ja opintojen mahdollistaminen virkamiesten kireään työaikatauluun.

Puolustusministeriö

Puolustusministeriössä kielikoulutukseen osallistui runsaat 10 virkamiestä. Kielikoulutusta koskevana yleisperiaatteena oli, että kaikki kielitaitonsa kehittämistä tarvitsevat virkamiehet saivat valmennusta, joka pyrittiin kohdistamaan valmennukseen osallistuneiden tarpeita vastaavaksi.

Varsinaisilla EU-puheenjohtajuusvalmennettavilla oli mahdollisuus erilaiseen koulutukseen, kuten muun muassa yksityistunteihin. Rajanveto EU-puheenjohtajuuden ja muun kasvavan kansainvälisen yhteistoiminnan aiheuttamien kielikoulutustarpeiden välillä oli mahdotonta, joten valmennettavien joukon jaottelu tällä perusteella oli vaikeaa.

Opiskeltavien kielten määrää ei ollut tarpeen rajoittaa, mutta pääpaino oli kuitenkin englannin kielen opiskelussa. Vähimmäistasoa koulutukseen pääsyle ei asetettu, mutta kukaan ei aloittanut kieliopintoja täysin alkeista. Ulkomaan kielikursseille pääsyn edellytyksenä olivat YKI-asteikon tasot 3–4. Ulkomaan kielikursseille ei oltu erityisen innokkaita lähtemään, joten pääsyä ei ollut tarpeen rajoittaa.

Osa virkamiehistä suoritti YKI-testin, mutta se ei ollut pakollinen. Osa valmennettavista osallistui kielikurssin järjestämän kielikoulun laatimaan tasotestiin.

Puolustusministeriöllä ei ollut kovin paljon varsinaiseen puheenjohtajuuteen liittyviä tehtäviä, ja kielikoulutuksen tavoitteet mitoitettiin tämän mukaan. Kaikki kielitaitonsa kehittämistä kiinnostuneet saivat osallistua koulutukseen, mitä pidettiin ministeriössä hyvänä asiana. Ongelmia ilmeni lähinnä ajankäytössä. Joidenkin kansainvälisiä tehtäviä hoitaneiden virkamiesten oli vaikeaa löytää tarpeeksi aikaa kielten opiskeluun.

Valtiovarainministeriö

Valtiovarainministeriössä varsinaisia osastojen nimeämiä puheenjohtajuusvalmennettavia oli noin 100 ja tukihenkilöstöön kuului noin 60 virkamiestä. Mahdollisille työryhmien puheenjohtajille ja kansallisille edustajille asetettiin englannin kielen taitotavoitteeksi YKI-asteikon taso 7, muille virkamiehille taso 6 ja tukihenkilöstölle (sihteerit) taso 5. Myös virastomestarien ja vastaavien edellytettiin saavuttavan vähintään peruskielitaitotason 3. Ranskan osalta puheenjohtajille ja kansallisille asiantuntijoille tavoitteeksi asetettiin lukutaito eli käytännössä YKI-asteikon taso 3–4. Koulutuksessa painottuivat englannin ja ranskan opinnot, mutta myös muita EU-kieliä ja venäjää saivat opiskella ne virkamiehet, joilla oli jo hyvä kielipohja. Ne virkamiehet, jotka omaksuivat vieraita kieliä suhteellisen vaivattomasti, saattoivat aloittaa uuden kielen opiskelun alkeistakin. Käytännössä moni jatkoi vuosia sitten aloittamansa ja kesken jääneen kielen opiskelun uudelleen.

Ulkomaan kielikursseille pääsyn edellytyksenä oli englannissa taso 5, ranskassa, ruotsissa ja saksassa taso 4 sekä venäjässä taso 3. Pääperiaatteena oli, että työnantaja kustansi puheenjohtajuusvalmennettaville yhden ulkomaan kurssin henkeä kohden valmennuksen aikana ja tuki osittain toista ulkomaankurssia. Tukihenkilöstöllä oli mahdollisuus saada tukea ulkomaan kursseja varten stipendiperiaatteella.

Ministeriön johtoryhmän linjauksissa edellytettiin kielitaidon testaamista englannin kielessä. Sekä puheenjohtajien että tukihenkilöstön kielitaito testattiin kielikouluissa. Lähes kaikki osallistuivat testiin. Puheenjohtajien kielitaidon testauksessa arvioitiin myös puheenjohtajalta edellytettäviä taitoja. Koulutuspäällikön mukaan tulokset kertoivat suhteellisen luotettavasti jokaisen lähtötason. Varsinaisten puheenjohtajuusvalmennettavien kielitaidon edistymistä seurattiin kurssien jälkeen opettajien antamien arvioiden perusteella. Tukihenkilöstön osalta taitotason muutoksia seurattiin testauksin koko valmennuksen ajan. Kaikille tarjottiin useita kertoja mahdollisuutta osallistua YKI-testeihin, ja muutama käyttikin sitä hyväkseen.

Puheenjohtajuusvalmennettaville laadittiin ennen valmennuksen aloittamista henkilökohtaiset valmennussuunnitelmat. Valmennusta oli runsaasti tarjolla sovitun mukaisesti ja tarpeiden selkiintyessä paljon enemmänkin. Kaikki valmennettavat osallistuivat siihen omien resurssiansa mukaan. Puheenjohtajuuden lähetessä usean kohdalla selkiintyi todellinen valmennustarve ja osallistuminen joko tehostui tai joidenkin kohdalla väheni. Puheenjohtajuuskauden jälkeisistä koulutustarpeista on tarkoitus keskustella esimiesten ja alaisten tulos- ja kehityskeskusteluissa.

Kielikoulutuksessa onnistuttiin koulutuspäällikön mukaan hyvin, varsinkin englannin kielen osalta. Kaikki osallistuivat koulutukseen tyydyttävästi suhteessa mahdollisiin puheenjohtajuuskauden tehtäviin. Suuri osa puheenjohtajuustehtäviä hoitaneista virkamiehistä saavutti englannin osalta tavoitteensa. Muiden kielten ja erityisesti ranskan opiskelu jäi näiltäkin odotettua paljon vähäisemmäksi, mikä johtui ilmeisesti valmennettavien muutenkin suuresta työkuormituksesta.

Kokemuksia eri kielikoulujen tarjonnasta ja sen laadusta vaihdettiin ministeriöiden kesken useaan otteeseen ja koottiin tietoja yhteiseen käyttöön. Vastaavanlaisessa tilanteessa koulutuspäällikön mukaan kannattaisi heti alussa sopia ministeriöiden välillä yhtenäisemmistä linjauksista esimerkiksi ulkomaisen koulutuksen käytön ja kustannusten pelisäännöistä. Kaikkien valmennettavien esimiesten näkyvämpi tuki varsinkin valmennuksen alkuaikoina olisi koulutuspäälli-

kön mukaan edistänyt valmennettavien motivoitumista ja osallistumisaktiivisuutta sekä valmennuksen tarkempaa kohdistamista.

Opetusministeriö

Opetusministeriössä valmennettavia oli kaiken kaikkiaan noin 75. Valmennettavat oli jaettu kahteen ryhmään. Ensimmäisessä ryhmässä olivat ministeriön ylin johto, työryhmien puheenjohtajat ja kansalliset edustajat ja asiantuntijat. Toisessa ryhmässä olivat valmistelu- ja koordinaatiotehtävissä toimineet virkamiehet, sihteerit ja virastomestarit.

Opetusministeriössä eri tehtävissä toimineille virkamiehille asetettiin kielitaidon tavoitetasot. Tavoitteena oli, että puheenjohtajuuskauteen mennessä esimerkiksi englantia osattaisiin vähintään YKI-asteikon tason 6 verran. Ulkomaan kielikoulutukseen pääsyn edellytyksenä oli myös tietty vähimmäiskielitaito. Ulkomailla järjestetyille kielikursseille osallistui 19 henkilöä. Näistä 15 osallistui englannin, 2 ranskan ja 2 saksan kielen kursseille. Ulkomailla tapahtuvaa kielikoulutusta varten ministeriö myönsi myös kielistipendejä, joiden enimmäismäärä oli 10 000 markkaa henkilöä kohden. Osa virkamiehistä haki lisärahoitusta kansainvälisen henkilövaihdon keskukselta CIMO:ta. Opiskeltavien kielten määrää ei rajoitettu. Jokunen virkamies aloitti ranskan kielen opinnot alkeista. Kolmen viimeisen vuoden aikana opetusministeriössä on toiminut 41 kielenopiskeluryhmää, joista 8 on ollut ranskan ryhmiä ja loput englannin ryhmiä. Tietyin edellytyksin oli mahdollista saada myös yksityistunteja.

Vuonna 1993 järjestettiin lähtötasotestit kaikille ministeriön virkamiehille. Testiin osallistui noin 100 virkamiestä. Varsinaisen puheenjohtajuusvalmennuksen alkaessa erityistä testausta ei järjestetty. Kielikoulut testasivat melkein kaikki kursseille osallistuneet virkamiehet. Tulokset olivat koulutuspäällikön mukaan varsin uskottavia, vaikka joidenkin virkamiesten kielitaito arvioitiin hieman liian korkeaksi. Taitotason muuttumista seurattiin YKI-testeillä.

Valmennettaville laadittiin koulutuskortti, jota ei kuitenkaan juuri käytetty. Koulutukseen osallistuminen ja sen suunnittelu jäivät

pitkälti valmennettavan omalle vastuulle. Opintojen etenemisen varmistamiseksi EU-työryhmien puheenjohtajille ja kansallisille asiantuntijoille samoin kuin avustavissa tehtävissä toimiville sihteereille lähetettiin aina ennen kevään ja syksyn YKI-testejä muistutus testauksesta. YKI-testiin on osallistunut kolmen viime vuoden aikana 26 henkeä, joista 7 henkeä on osallistunut kahden kielen testiin. Puheenjohtajuuskauden jälkeisiä koulutustarpeita ei ollut vielä kevääseen 1999 mennessä selvitetty.

Koulutuspäällikön mielestä koulutuksessa on onnistuttu kohtalaisesti. Lähtöosaaminen olisi ollut koulutuspäällikön mukaan hyvä testata. Ministeriön virkamiehet ovat olleet keskimäärin varsin tyytyväisiä tarjottuun koulutukseen.

Maa- ja metsätalousministeriö

Yli puolet EY:n lainsäädännöstä käsittelee maataloutta. Lainsäädäntö valmistellaan työryhmissä, ja tämän vuoksi EU:ssa on paljon maatalouden alan työryhmiä. Maa- ja metsätalousministeriön virkamiesten vastuulla oli eniten neuvoston alaisten työryhmien puheenjohtajuuksia. Tästä syystä maa- ja metsätalousministeriössä olikin selvästi eniten puheenjohtajuusvalmennettavia (yhteensä 300 henkilöä).

Maa- ja metsätalousministeriö käynnisti puheenjohtajuusvalmennuksen jo ennen valtiovarainministeriön vuonna 1996 tekemää aloitetta. Valmennuksesta tiedotettiin koko henkilöstölle helmikuussa 1996, ja samalla käynnistettiin valmennettavien nimeämisprosessi. Valmennettavien lista laadittiin valmennusryhmittäin (puheenjohtajat, kansalliset edustajat, varahenkilöt, tukihenkilöt) heinäkuussa 1996 osastojen esitysten pohjalta. Henkilövaihdoista ja työryhmien kokoonpanosta johtuen listaa jouduttiin päivittämään aina puheenjohtajuuskauden alkuun saakka.

Valmennettaville järjestettiin englannin kielen testi kesäkuussa 1996 (MMM 1: 4). Kuten sisäasiainministeriössä, maa- ja metsätalousministeriössäkin virkamiesten aikaisemmin lähes täysin kansalliset tehtävät muuttuivat erittäin kansainvälisiksi Suomen EU-jäsenyyden myötä. Samoin kuin sisäasiainministeriössä, maa- ja metsätalousmi-

nisteriön virkamiesten kielitaito oli varsin vaatimaton vielä 1990-luvun alussa, joten kielikoulutus oli järjestettävä mahdollisimman tehokkaasti.

Maa- ja metsätalousministeriön koulutusyksikkö laati valtiovarainministeriön puheenjohtajuusvalmennusta koskevaan muistioon (ks. jakso 3.2) perustuen ministeriön oman kielikoulutuksen periaateohjelman (MMM 4: 4–5). Periaateohjelman mukaan kielikoulutuksen tuli olla suunnitelmallista, tavoitteellista, tasolta toiselle etenevää ja YKI-asteikkoon perustuvaa. Valmennettavalla itsellään oli päävastuu kielitaidon tavoitteellisesta kehittämisestä ja pitkän tähtäyksen suunnittelusta. Koulutusyksikön tehtävänä oli koordinoida kielikoulutusta yleisten periaatteiden mukaisesti, kartoittaa ja tarjota eri mahdollisuuksia kielitaidon kehittämiseen sekä arvioida kielitaidon kehittymistä.

Puheenjohtajien, kansallisten edustajien ja varahenkilöiden osalta englannin kielen tavoitetasoksi asetettiin YKI-asteikon taso 7. Tukihenkilöstölle asetettu englannin tavoitetaso oli 5. Kesällä 1996 järjestettyjen puheenjohtajien lähtötasotestien mukaan vain 12 % testatuista virkamiehistä oli englannin tavoitetasolla ja 67 % virkamiehistä sijoittui tasoille 4–5 (MMM 2: 3). Kansallisten edustajien lähtötason testitulokset olivat hieman huonommat: vain 3 % testatuista virkamiehistä oli englannin tavoitetasolla, ja suurin osa (82 %) sijoittui tasoille 5–6. Kansallisten edustajien kielitaidon keskiarvo oli kuitenkin hieman parempi (5,3) kuin puheenjohtajien (5,1). (MMM 2: 6–7.)

Periaateohjelman mukaan puheenjohtajakauden tehtävissä toimineiden virkamiesten tuli mieluummin hallita hyvin yksi keskeinen EU-kieli kuin osata kahta kieltä keskinkertaisesti. Käytännössä tämä tarkoitti panostamista englannin kieleen. Ministeriön mielestä ranskan, saksan tai ruotsin kielen taidon parantamiseen kannatti panostaa vain siinä tapauksessa, että valmennettavan englannin kielen taito oli jo tavoitetasolla. (MMM 4: 4–5; MMM 2: 1–2). Jotkut tukihenkilövalmennettavat aloittivat englannin opiskelun lähes alkeista, mutta yleensä keskityttiin jo olemassa olevan kielitaidon kehittämiseen.

Periaateohjelman mukaan tasolta toiselle etenevässä opetuksessa tasoilla 0–3 opiskeltiin omaehtoisesti työväen- tai kansalaisopistoissa,

kesäyliopistossa tai yleisradion kielikurssien avulla. Tasolla 4 järjestettiin tasokursseja. Tasolla 5 järjestettiin tasokursseja sekä mahdollisesti erikoiskursseja. Tason 5 saavuttaneilla oli myös mahdollista hakeutua ulkomaille kielikursseille. Kun valmennettava olisi saavuttanut jossain kielessä tason 7, hänen oli mahdollista opiskella toista EU-kieltä. (MMM 4: 5.) Muun kuin englannin kielen ulkomaan kursseille oli periaatteessa mahdollista hakeutua, jos Englanti oli jo tavoitetasolla ja toisen kielen taitotaso oli vähintään 5. Ministeriön koulutusyksikkö laati suurimmalle osalle puheenjohtajiksi nimitetyistä henkilöistä henkilökohtaisen valmennussuunnitelman. Ministeriön koulutusyksikkö laati jokaisesta valmennettavasta seurantaraportin, johon kirjattiin tietoa puheenjohtajakauden tehtävistä, aiemmasta koulutuksesta, testien tuloksista ja valmennukseen osallistumisesta. Henkilökohtainen valmennussuunnitelma laadittiin seurantaraportin tietojen sekä henkilökohtaisen haastattelun perusteella. Kunkin valmennettavan henkilökohtainen valmennussuunnitelma sisälsi ehdotuksen konkreettisista kehittämistoimenpiteistä sekä valmennuksen aikataulusta. (MMM 1: 5; MMM 2: 1, 5.) Valmennuksen aikana valmennettavia haastateltiin vielä kaksi kertaa. Näiden haastattelujen avulla pyrittiin seuraamaan suunnitelman toteutumista.

Koulutuspäällikön mielestä koulutuksessa onnistuttiin yleensä varsin hyvin. Esimerkiksi englannin taitotaso nousi selvästi lähtötasosta. Jonkin verran hankaluuksia tuottivat kuitenkin valmennettavien suuri määrä, valmennettavien työkiireet, henkilöstön vaihtuvuus ja valmennettavien erilaiset valmennustarpeet. Valmennusjoukkoa olisi koulutuspäällikön mielestä pitänyt kuitenkin rajata tarkemmin. Myöskään kielitesteihin osallistuminen ei ollut aivan toivotun kaltaista. Ministeriön valmennuksen alussa laatimia yleisiä kielikoulutusperiaatteita pidettiin yleisesti tuloksellisina ja toimivina, vaikka ne eivät välttämättä aina täyttäneetkään virkamiesten omia henkilökohtaisia toivomuksia. Koulutuspäällikön mielestä periaatteiden laadinnassa ratkaisevassa asemassa olivat pedagogiset, eivät hallinnolliset näkökohdat.

Liikenneministeriö

Puheenjohtajuusvalmennus alkoi liikenneministeriössä vuonna 1996. Tuolloin nimettiin 36 virkamiestä valmennukseen. Etusijalle valinnassa asetettiin työryhmien puheenjohtajat ja heidän varamiehensä sekä koordinoitavissa toimivat virkamiehet. Valmennettaviin kuului myös kansallisia asiantuntijoita sekä valmistelutehtävissä toimivia virkamiehiä. Tukihenkilövalmennettavia oli 20. Valmennettavien joukko pysyi lähes samana koko valmennuksen ajan.

Liikenneministeriön kielikoulutuksessa korostettiin tavoitteellisuutta ja tasolta toiselle siirtymistä. Valmennukseen nimeäminen tarkoitti sitoutumista sovittuun, räätälöityyn valmennukseen siihen liittyvine testeineen, sitoutumista nostamaan kielitaito tietylle tavoitetasolle sekä sitoutumista puheenjohtajuuskauden tehtäviin.

Valmennettaville asetettiin kielitaidon tavoitetasot. Varsinaisille puheenjohtajille asetettiin tavoitteeksi englannin tai ranskan kielessä tavoitetaso 7. Tukihenkilöstölle englannin tavoitetasoksi asetettiin tasot 3–5. Opiskeltavien kielten määrää ei rajoitettu, mutta käytännössä uuden kielen opiskelun sai aloittaa, jos yksi kieli oli jo tavoitetasolla. Opinnoissa keskityttiin edellä mainittuihin kieliin. Kielten opiskelua ei aloitettu alusta. Ulkomaan kielikursseille osallistumista ei rajoitettu, koska käytännössä virkamiehillä ei ollut aikaa useampaan kurssiin. Kaikki puheenjohtajuusvalmennettavat saivat kaikkea sitä koulutusta, jota halusivat ja tarvitsivat.

Lähtötasotestin teki kielikoulu. Testi ei ollut kovinkaan luotettava, koska tulokset eivät täysin vastanneet todellista kielitaitotasoa. Testi oli pakollinen, ja siihen osallistuminen oli edellytyksenä valmennukseen pääsyyn. Valmennettavista lähes 90 % on osallistunut YKI-testeihin. Opintojen seuraamisen edistyminen on ollut kielikoulujen raportoinnin varassa.

Kaikki valmennettavat osallistuivat syyskuussa 1996 perusteelliseen valmennustarveanalyysiin. Näiden tulosten pohjalta koulutuspäällikkö haastatteli kaikki valmennettavat henkilökohtaisesti, ja näiden haastattelujen perusteella valmennettaville laadittiin henkilökohtaiset koulutus suunnitelmat aikatauluineen. Suunnitelmaa on pystytty

seuraamaan varsin hyvin ja siitä poikkeamisille on ollut koulutuspäällikön mukaan yleensä hyvä syy. Talvella 1997–1998 valmennettavien kanssa käytiin uudelleen läpi heidän valmennussuunnitelmansa ja niihin tehtiin tarvittavat muutokset.

Koulutuspäällikön mielestä kielikoulutuksessa on onnistuttu varsin hyvin. Ajankäyttö aiheutti kuitenkin jonkin verran ongelmia. Virkamiesten antama palaute on ollut pääosin myönteistä.

Kauppa- ja teollisuusministeriö

Kauppa- ja teollisuusministeriön vastuulla oli noin 25 % kaikista neuvoston työryhmistä. Ministeriön puheenjohtajuuskoulutus käynnistyi täysimääräisesti syksyllä 1997. Valmennettavia oli hieman alle 100. Luvussa eivät ole mukana vahtimestarit tai sihteerit. Valmennettavien joukko muuttui jonkin verran valmennuksen aikana.

Ministeriössä asetettiin pääkielen eli käytännössä englannin tavoitteeksi YKI-asteikon taso 7. Ranskan ja saksan kielen tavoitteet asetettiin varsin korkealle. Noin kolmasosalle virkamiehistä (30 virkamiestä) asetettiin haastattelussa tavoitetasoksi ranskan kielessä tasot 5–7 ja hieman yli 20:lle taso 4. Saksan tavoitetasoksi asetettiin 26 virkamiehelle tasot 4–6 ja 10 virkamiehelle tasot 7–8.

Kaikki valmennettavat testattiin kielikoulussa syksyllä 1996. Tuolloin tasolla 8 oli noin 6 % valmennettavista, tasolla 7 hieman yli 20 % virkamiehistä ja tasolla 6 noin 25 % virkamiehistä (KTM:n puheenjohtajavalmennuksen määrä, sisältö ja arvioidut kustannukset 1996: 2). Testi oli periaatteessa pakollinen kaikille valmennukseen nimetyille, ja yhtä virkamiestä lukuun ottamatta kaikki kävivät siinä. Moduliopetukseen osallistuneita testattiin moduulien välissä ja niiden päätteeksi.

Kielikoulutukseen pääsulle ei asetettu vähimmäistaitotasoa. Noin 20 virkamiestä aloitti ranskan kielen opiskelun alkeista. Ulkomaan kielikursseille pääsyn edellytykseksi oli asetettu taitotaso 5. Valmennuksen aikana oli mahdollista päästä useamminkin kuin kerran parin viikon ulkomaan kursseille, mutta käytännössä virkamiehet ehtivät ulkomaan kursseille vain kerran.

Valmennettaville laadittiin henkilökohtaiset koulutus suunnitelmat haastattelun ja kielitestien perusteella. Suunnitelmissa pysyttiin varsin hyvin. Opintojen edistymistä seurattiin satunnaisin kielitestein. Ministeriössä on jo selvitetty jonkin verran puheenjohtajuuskauden jälkeisiä kielikoulutustarpeita ja pohdittu muun muassa sitä, miksi kielikoulutukseen osallistui niin vähän valmennettavia.

Kielikoulutuksesta vastaavan kehittämisspäällikön mukaan kielikoulutuksen ongelmana on ollut aikapula ja vaikeudet opetuksen soveltamisessa virkamiesten aikatauluun. Virkamiesten antama palaute on ollut pääosin myönteistä.

Sosiaali- ja terveysministeriö

Sosiaali- ja terveysministeriössä puheenjohtajuusvalmennettavia on ollut yhteensä noin 100. Valmennettavat jaettiin kolmeen ryhmään. Kaikille valmennettaville lähetettiin valmennuksen alussa koulutustarvekysely. Ensimmäiseen valmennusryhmään kuuluneita virkamiehiä myös haastateltiin koulutustarpeista, ja toiseen ryhmään kuuluneet raportoivat määrämuotoisella lomakkeella valmennustarpeistaan.

Valmennuksen yleisperiaatteet esitettiin vuonna 1993 laaditussa integraatiovalmennussuunnitelmassa. Puheenjohtajien osalta englannin taitotavoitteeksi asetettiin YKI-asteikon taso 7. Tämän lisäksi tavoitteeksi asetettiin ranskan tai saksan suullisten taitojen parantaminen. (Sosiaali- ja terveysministeriön valmennussuunnitelma EUpuheenjohtajuutta varten 1996: 3.) Kielikoulutusta ei rajattu vain tiettyyn ryhmään, vaan kielikoulutustarve määriteltiin työtehtäviin liittyen koko henkilöstön tarpeeksi. Opiskeltavien kielten määrää ei rajoitettu, mutta käytännössä opiskelumahdollisuuksia tarkasteltiin tapauskohtaisesti. Muutamit vahtimestarit aloittivat palveluenglannin alkeista, ja 150 ministeriön virkamiestä osallistui ranskan alkeiskursseille.

Mahdollisia puheenjohtajia lähetettiin ulkomaan kielikursseille yksityisopetukseen. Toiseen ryhmään kuuluvia voitiin rajoitetusti lähettää ryhmäkursseille. Myös eräitä avustavia henkilöitä koulutettiin apurahan turvin Englannissa, jolloin edellytyksenä oli noin tasoja 4–5 vastaava kielitaito.

Kielikoulu testasi puheenjohtajuusvalmennettavat. Testi oli periaatteessa pakollinen, ja siihen osallistuivat ministeriön johto ja puheenjohtajan tai kansallisen asiantuntijan tehtäviin valmennetut virkamiehet. Taitotason muuttumisen seurannasta ei sovittu, mutta ministeriö markkinoi koko henkilöstölle kielitaitotestejä.

Henkilökohtainen valmennussuunnitelma laadittiin siten, että valmennettaville lähetettiin kartoituslomake. Tämän jälkeen keskeiset virkamiehet haastateltiin ja haastattelujen perusteella laadittiin suunnitelma. Valmennettaville lähetettiin tieto kaikesta koulutustarjonnasta, johon oli mahdollisuus osallistua. Suunnitelmia on pystytty noudattamaan melko hyvin. Edistymistä on seurattu kielikouluilta saadun kirjallisen palautteen avulla. Puheenjohtajuuskauden jälkeisiä tarpeita ryhdytään selvittämään ”elpymisajan” jälkeen.

Koulutuspäällikön mukaan kielikoulutus on ollut oikein ajoitettua ja selkeää. Sen sijaan kielikoulutuksen rahoitus oli varsinkin alkuvaiheessa monimutkaista ja vaikeaa eikä koulutusta voitu järjestää alkuvaiheessa niin tehokkaasti kuin olisi ollut tarpeen. Ministeriön virkamiehet ovat olleet koulutukseen hyvin tyytyväisiä.

Työministeriö

Työministeriössä on ollut kaiken kaikkiaan noin 100 valmennettavaa. Näistä noin 15 kuului varsinaisiin puheenjohtajuusvalmennettaviin. Puheenjohtajavalmennettaviksi valittiin henkilöitä, joille odotettiin tulevan työryhmien puheenjohtajuuksia, merkittäviä asiantuntijatehtäviä tai kansallisen edustajan tehtäviä.

Puheenjohtajavalmennettaville laadittiin haastattelun perusteella henkilökohtainen valmennussuunnitelma, joka tarkistettiin toteutumisen ja jatkosuunnitelman osalta puolivuositain tai vuosittain. Valmennettaville asetettiin myös kielitaitovaatimus ja edellytettiin kielitutkinnon suorittamista. Lisäksi noin 30 hengen asiantuntijaryhmälle suunnattiin lähes yhtä laaja koulutusohjelma. Tukihenkilöille tehtiin oma koulutusohjelma. Ministeriössä valmisteltiin vuosittainen kirjallinen koulutusohjelma koulutuksen tarjonnan osalta. Tämä jaettiin säh-

köpostin välityksellä henkilökohtaisesti koko valmennusryhmälle, samoin kuin tiedot ajankohtaisista koulutustilaisuuksista vuoden aikana.

Ministeriöllä on ollut pysyvästi omat englannin kielen opetusryhmät 30 henkilölle. Ydinvalmennettavat ovat osallistuneet ulkopuoliseen koulutukseen kotimaassa ja ulkomailla. Tukihenkilöt, joita oli noin 10 henkeä, ovat osallistuneet ministeriöiden yhdessä järjestämään koulutukseen. Ranskan opiskelijat ovat pääasiassa käyttäneet Ranskan kulttuurikeskuksen ryhmiä, joissa ministeriön opiskelijoita on vuosittain noin 10 henkeä. Saksa ja ruotsia opiskelee vuosittain 2–3 henkeä. Kielenhuoltoa seminaarien ja puheenvuorojen valmisteluun on saatu ministeriön vakinaiselta englannin kielen opettajalta. Lisäksi ministeriö on järjestänyt kaksi ministeriön omaa kirjallisen valmennuksen kurssia. Ministeriön virkamiehet ovat osallistuneet myös ministeriöiden yhteiseen valmennukseen. Sähköpostiyhteydellä on järjestetty valmennusta vakinaisen englannin opettajan kanssa. Ministeriön verkkoon on kytketty englannin kielen atk-pohjainen opetusohjelma.

Puheenjohtajuusvalmennettavien kielikoulutuksen lisäksi ministeriössä on annettu myös muuta kieltenopetusta. Esimerkiksi venäjää on opiskellut vuosittain noin 10 henkeä.

Ympäristöministeriö

Ympäristöministeriössä varsinaisia puheenjohtajuusvalmennettavia oli noin 70. Lisäksi valmennukseen osallistui noin 40 avustaviin tehtäviin valmennettavaa henkilöä. (Ympäristöministeriön puheenjohtajuusvalmennussuunnitelma 1996: 1).

Valmennettaviksi valittiin henkilöt, joiden arveltiin hoitavan puheenjohtajuuskaudella työryhmien tai muiden kokousten puheenjohtajan tai kansallisen edustajan tehtäviä. Varsinaisen puheenjohtajuuskoulutuksen rinnalla järjestettiin kansainvälisen kanssakäymisen ja tapakulttuurin kursseja, joihin myös muu ministeriön henkilöstö sai osallistua.

Opiskeltavien kielten määrää ei rajattu, mutta yleisenä ohjeena oli tärkeimmän kielen taitotason nostaminen, jos se ei vastannut valtiovarainministeriön asettamia suosituksia. Vasta tämän jälkeen suosi-

teltiin muiden kielten opiskelua. Ulkomaan kielikursseille pääsyn edellytyksenä oli tietty vähimmäistaito, yleensä tasot 4–5. Ranskaan pääsi opiskelemaan myös tason 3 saavuttamisen jälkeen, jos esimies puolsi esitystä. Kukaan ei aloittanut kielten opiskelua aivan alkeista. Ulkomaan kielikursseille pääsi tarvittaessa valmennettavan ja hänen esimiehensä harkinnan mukaan. Erityistapauksissa ulkomaan kielikursseille osallistuttiin useammankin kerran.

Kielikoulu järjesti lähtötasotestauksen. Koulutuspäällikön mielestä tulokset olivat hieman todellista tilannetta alemmat. Käytetty testi ei pystynyt erottelemaan ylimpiä tasoja kovinkaan hyvin. Testit olivat vapaaehtoisia, ja niitä käytettiin lähinnä kannustimina ja ohjeena oikeantasoisten kurssien löytämiseksi. Testeihin osallistuivat vain aktiivisimmat virkamiehet. Opintojen edistymistä oli tarkoitus seurata testeillä, mutta niistä luovuttiin muutaman testauskerran jälkeen muun muassa sen takia, etteivät ne pystyneet erottelemaan ylimmillä tasoilla olevien virkamiesten kielitaidon tasoa. Kaikille tarjottiin mahdollisuutta osallistua YKI-testeihin.

Valmennettaville laadittiin suuntaa antava koulutussuunnitelma. Valmennuksen onnistumista ja opintojen edistymistä on seurattu lähinnä epävirallisissa keskusteluissa ja satunnaisissa testeissä. Puheenjohtajuuskauden jälkeisiä tarpeita ei ole vielä selvitetty, mutta esimerkiksi ruotsin kielen koulutuksen tarve on ilmeinen.

Koulutuspäällikön mielestä koulutuksessa on onnistuttu. Joillakin virkamiehillä ei ollut tarpeesta huolimatta riittävästi aikaa koulutukseen. Ministeriön johto ja valmennettavat eivät täysin mieltäneet koulutusta työksi, ja esimerkiksi tärkeisiin EU-asioita valmisteleviin tehtäviin ja erityisesti kokouksiin ei voitu osoittaa sijaisia, joten muu työ meni usein koulutuksen edelle ja peruutuksia tuli paljon. Parhaita tuloksia saatiin yksilöllisesti muotoillulla yhdistelmäkoulutuksella, jossa käytettiin sekä yksityis- että ryhmäopetusta kotimaassa ja ulkomailla. Eri vaiheissa järjestetyt kokeet ja testit kannustivat ihmisiä opiskeluun. Ulkomaan kielikurssien katsottiin ennen kaikkea aktivoivan osaamista ja kannustavan muuhun kielen opiskeluun.

5.1.3 Kielikoulutuksen lähtökohtien arviointi

Suurimmassa osassa ministeriöitä puheenjohtajuusvalmennuksen kielikoulutukselle asetettiin selvät tavoitteet ja vahvistettiin kielikoulutuksessa yleisesti noudatettavat periaatteet. Joissakin ministeriöissä luotiin kyllä kielikoulutuksen periaatteet, mutta niitä ei kuitenkaan esitetty kirjallisessa muodossa ja jaettu tiedoksi koulutettaville. Toisissa ministeriöissä periaatteet oli kirjattu hyvinkin yksityiskohtaisesti, toisissa taas varsin yleisluonteisesti.

Vaikka useimmat ministeriöt noudattivat periaatteessa valtiovarainministeriön kielikoulutukselle asettamia tavoitteita ja periaatteita, kielikoulutuksen lähtökohdat olivat hyvin erilaiset eri ministeriöissä. Yksi ministeriön kielikoulutuksen muotoutumiseen olennaisesti vaikuttanut seikka oli valmennettavien lukumäärä. Niissä ministeriöissä, joissa valmennettavien määrä oli suuri, oli luonnollisestikin vähemmän resursseja käytettävissä valmennettavaa kohden. Näissä ministeriöissä luotiin selkeät ja yksiselitteiset periaatteet, joita noudatettiin tiukasti. Ministeriöissä, joissa valmennettavien määrä oli pieni, yksityiskohtaisten ohjeiden tarve oli pienempi ja liikkumavaraa oli enemmän. Näissä ministeriöissä opiskeltavien kielten määrää tai ulkomaan kielikursseille osallistumista ei useinkaan tarvinnut rajoittaa.

Ministeriöissä noudatettiin myös varsin erilaisia koulutusperiaatteita. Huolimatta valtiovarainministeriön asettamasta vahvimman kielen parantamisen periaatteesta viidessä ministeriössä virkamiehet aloittivat jonkin kielen opiskelun aivan alkeista. Yleensä alkeiskurssille osallistui vain muutama ministeriön virkamies, joille uuden kielen (yleensä ranskan) taito oli välttämätön työtehtävien hoitamisen kannalta. Poikkeuksena tästä yleislinjasta oli sosiaali- ja terveysministeriö, jossa 150 virkamiestä osallistui ranskan alkeiskurssille. Tästä joukosta ranskan opiskelua jossain muodossa jatkoi vain noin 30 virkamiestä. Tässä mielessä koulutuksen mielekkyys voitaneen kyseenalaistaa. On kuitenkin huomattava, että kyseiselle alkeiskurssille osallistuneet virkamiehet olivat sitä mieltä, ettei se suinkaan ollut ajan tai resurssien hukkaan heittämistä. He olivat kiitollisia siitä, että he kykenevät edes jonkin verran ymmärtämään ranskaa ja toimimaan jotenkin ympäristössä, jossa puhutaan vain ranskaa.

Suurin osa ministeriöistä oli asettanut ulkomaan kielikurssien edellytykseksi tietyn YKI-asteikon tasoja vastaavan vähimmäistason. Englannin taitotasovaatimus oli yleensä korkeampi kuin muiden kielten. Vain kolme ministeriötä ilmoitti, ettei minkäänlaista taitotasovaatimusta ollut. Suurin osa ministeriöistä myös rajoitti ulkomaan kielikursseille osallistumisen yhteen kertaan. Tästä periaatteesta kuitenkin joustettiin tarvittaessa.

Kaikissa ministeriöissä ei ollut käytössä valmennettavien henkilökohtaista valmennussuunnitelmaa. Osassa ministeriöistä laadittiin suunnitelmat, mutta niitä ei juuri noudatettu tai pidetty ajan tasalla. Vain kahdessa ministeriössä seurattiin suunnitelman toteutumista ja päivitettiin valmennuksen alkuvaiheessa laadittuja ohjelmia. Mäki-Lohiluoman (1999: 26–28) tutkimus antoi kuitenkin viitteitä siitä, että ne valmennettavat, joille oli laadittu henkilökohtainen koulutusohjelma, osallistuivat varmemmin ja intensiivisemmin kielikoulutukseen. Mäki-Lohiluoman tutkimukseen osallistuneista virkamiehistä noin puolelle oli laadittu henkilökohtainen valmennussuunnitelma. Suurin osa näistä virkamiehistä noudatti koulutussuunnitelmaa ainakin pääpiirteittäin.

Kaikki ministeriöt pitivät periaatteessa kielitaidon testaamista tärkeänä. Valmennuksen alkuvuosina 1990-luvun puolivälissä Yleisten kielitutkintojen asema ei vielä ollut vakiintunut, joten valtaosa ministeriöistä käytti kielitaidon testaukseen kielikoulujen laatimia testejä. Ongelmana näissä oli yleensä se, etteivät eri koulujen käyttämät testit olleet millään tavalla vertailukelpoisia. Osa käytetyistä testeistä testasi kielitaidon lisäksi (tai sen asemesta) niin sanottua kulttuurintuntemusta. Ministeriöiden koulutusvastaavien käsitykset näiden testien luotettavuudesta vaihtelivat.

KIELIKOULUTUKSEN LÄHTÖKOHTIEN ARVIOINTI

myönteistä:

- kielitaidon merkitystä korostettiin puheenjohtajuustehtävistä selviytymisen edellytyksenä
- suurin osa ministeriöistä asetti valmennettaville selvät kielitaidon taitotasovaatimukset
- suurin osa ministeriöistä tiedotti kielikoulutusperiaatteista kirjallisesti koko henkilöstölle
- ministeriöt noudattivat varsin tarkasti valtiovarainministeriön kielikoulutusta koskevia ohjeita ja sisällyttivät ne omiin kielikoulutusperiaatteisiinsa
- koulutuksessa keskityttiin olemassa olevan kielitaidon parantamiseen
- koulutuksessa noudatettiin vahvimman kielen parantamisen periaatetta
- suurin osa ministeriöistä testasi virkamiehet ennen koulutuksen tai kurssin aloittamista
- suurimmassa osassa ministeriöitä koulutettaville laadittiin henkilökohtainen koulutussuunnitelma

epäkohtia tai parannettavaa:

- joissakin ministeriöissä kielikoulutukselle ei asetettu selkeitä tavoitteita tai ne jäivät hämäräksi
- joissakin ministeriöissä periaatteita ja tavoitteita ei julkaistu eikä jaettu henkilöstölle
- joissakin ministeriöissä kielikoulutus jäi irrallisten kurssien poimimiseksi, koska henkilökohtaista koulutussuunnitelmaa ei ollut tehty eikä koulutukselle ollut asetettu tavoitteita
- joissakin ministeriöissä hukattiin voimavaroja opiskelemalla samanaikaisesti useita kieliä, jolloin kaikkien kielten oppimistulokset jäivät vaatimattomiksi
- joissakin ministeriöissä kieltenopetus aloitettiin alkeista ja vain osa koulutukseen osallistuneista jatkoi opintoja; saadut tulokset jäivät yleensä vaatimattomiksi
- joissakin ministeriöissä ulkomaan kielikoulutukseen pääsyyllä ei ollut asetettu vähimmäistaitotasoa ja kursseille osallistui hyvinkin alhaisilla tasoilla (2–3) olleita virkamiehiä, jolloin kurssista ei ollut kovinkaan paljon hyötyä
- virkamiesten kielitaidon lähtötaso testattiin vain osassa ministeriöitä, ja testaus oli yleensä vapaaehtoinen vain muutamassa ministeriössä opintojen edistymistä tai kurssien onnistumista seurattiin testaamalla tai haastatteleamalla virkamiehiä säännöllisesti

5.2 KIELIKOULUTUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.2.1 Kielikoulutukseen osallistuminen

Puheenjohtajuusvalmennukseen sisältynyt kielikoulutus käynnistyi lähes kaikissa ministeriöissä jo vuonna 1996. Koulutuksen painopistevuodet olivat 1997–1998, mutta koulutus jatkui ennakoarvioista poiketen vilkkaana vielä vuoden 1999 alkupuolella ja osittain jopa puheenjohtajuuskaudella.

Syksyllä 1998 virkamiehille lähettyyn kyselylomakkeeseen vastanneista virkamiehistä lähes 95 % ilmoitti osallistuneensa kielikoulutukseen. Luku on näin korkea luultavasti sen vuoksi, että ne virkamiehet, jotka eivät olleet osallistuneet kielikoulutukseen, eivät myöskään vastanneet kyselyyn (ks. jakso 2.6.2). Kuten edellä jaksossa 4.3 todettiin, valtiovarainministeriön ministeriöistä keräämien seurantatietojen perusteella voidaan arvioida, että noin 60 % kaikista valmennettavista osallistui kielikoulutukseen. Joissakin ministeriöissä tämä luku oli paljon korkeampi. Esimerkiksi maa- ja metsätalousministeriössä puheenjohtajista, kansallisista asiantuntijoista ja heidän varamiehistään osallistui kielikoulutukseen noin 83 % ja tukihenkilöstöstäkin noin 67 % (Nikander 1999). Mäki-Lohiluoman tutkimuksessa (1999: 26) kävi ilmi, että vastanneista virkamiehistä 86 % oli osallistunut jossain valmennuksen vaiheessa kielikoulutukseen.

Kyselylomakkeeseen vastanneista 25–45-vuotiaista virkamiehistä kaikki olivat osallistuneet kielikoulutukseen nykyisessä työssään. Kyselylomakkeen mukaan kielikoulutukseen olivat osallistuneet vähiten vanhimmat, yli 55-vuotiaat virkamiehet. Koulutuspäälliköiden ja kouluttajien haastattelujen perusteella koulutettavien suurimman ryhmän näyttäisivät muodostaneen 40–55-vuotiaat virkamiehet. Ministeriöiden nuorimmat virkamiehet (25–35-vuotiaat) osallistuivat aktiivisesti puheenjohtajuusvalmennukseen, mutta kielikoulutukseen he osallistuivat muita ikäryhmiä selvästi vähemmän. He opiskelivat useimmiten muita kieliä kuin englantia (pääasiassa ranskaa) tai osallistuivat ainoastaan englannin kielen erityiskursseille, koska monet heistä olivat englannin osalta jo tavoitetasolla.

Kyselylomakkeeseen vastanneista virkamiehistä yli puolet oli osallistunut kielikoulutukseen sekä kotimaassa että ulkomailla, noin kolmannes vain kotimaassa ja muutama vastaaja vain ulkomailla.

Eri ministeriöiden puheenjohtajuusvalmennuksen aikana käytämiä kielikouluja on lueteltu liitteessä 2. Luettelo ei ole tyhjentävä.

5.2.2 Kielikoulun valinta

Ministeriöt valitsivat hyvin itsenäisesti puheenjohtajuuskoulutusta tarjonneet kielikoulut ja päättivät, minkälaisia kursseja valmennettaville tarjotaan. Osa ministeriöistä käytti koko valmennuksen ajan pääosin yhtä tai muutamaa kielikoulua, jotka pystyivät tarjoamaan ministeriölle kaiken tarvittavan opetuksen. Toiset ministeriöt kokeilivat useita, jopa kymmeniä kielikouluja. Muutama ministeriö vaihtoi pääasiallista kouluttajaansa lähes vuosittain. Toiset ministeriöt kilpailuttivat kielikoulut joka vuosi, osa jatkoi yhteistyötä luotettavien yhteistyökumppaniensa kanssa kurssien hinnoittelusta riippumatta.

Yhden ja saman kielikoulun käyttäminen vuodesta toiseen takaa jatkuvuuden. Kouluttajat ovat perehtyneet koulutettavien työtehtäviin ja pystyvät laatimaan opetusmateriaalin niin, että se vastaa koulutettavien tarpeita. Koulutettavat ja kouluttajat tuntevat toisensa, jolloin kouluttajalla on selvä kuva koulutettavan edistymisestä ja hänen vahvuuksistaan ja heikkouksistaan. Koulutettavat ja kouluttajat tuntevat toistensa työskentelytavat, eikä aikaa ja voimavaroja kulu yhteisten toimintamallien etsimiseen. Koska vuosien mittaan on kertynyt paljon koulutettavien kokemuksia, myös koulutuspäälliköt tietävät, minkälaista ja minkä tasoista kielikoulun opetus yleensä on ja minkälaisia kursseja se pystyy järjestämään. Myös kielikoulujen kurssivastaavat tietävät, minkälaista opetusta ministeriön virkamiehet haluavat. Yllätyksiä tulee näin ollen harvemmin.

Toisaalta opetuksen rajaaminen tiettyyn tai tiettyihin kielikouluihin saattaa johtaa ajan mittaan jonkinlaiseen ”puutumiseen”. Koulutettavat haluaisivat välillä vaihtaa kouluttajaa, ja kouluttajat väsyvät samojen ihmisten opettamiseen vuodesta toiseen, varsinkin silloin kun koulutettava ei juuri edisty opinnoissaan. Käytännössä kielikoulujen

kouluttajat kuitenkin vaihtuvat varsin usein eikä tällaista molemminpuolista väsymistä juuri esiinny (ks. tästä jakso 5.3.2). Saman kielikoulun käyttäminen vuodesta toiseen saattaa myös johtaa siihen, että ei osata enää etsiä vaihtoehtoisia, koulutettavalle mahdollisesti paremmin sopivia kursseja, vaan tyydytään tutun kielikoulun tarjontaan. Tuttu kielikoulu saattaa myös hinnoitella opetuksensa korkealle, koska se tietää ministeriön arvostavan yhteistyösuhdetta niin paljon, että se mieluummin maksaa enemmän kuin vaarantaa suhteen toimivuuden.

Kielikoulujen jatkuva kilpailuttaminen ja edullisimman vaihtoehdon valitseminen johtavat taas usein siihen, että kielikoulu ja kouluttajat vaihtuvat lyhyellä aikavälillä. Toisaalta kilpailuttaminen pitää koulut aktiivisina ja vaikuttanee myös opetuksen laatuun. Koulutettavat ja kouluttajat kuitenkin yleensä kärsivät siitä, ettei opetuksessa ole minkäänlaista jatkuvuutta. Koulutettavat joutuvat aloittamaan joka kerran uuden kouluttajan kanssa alusta ja tutustumaan mahdollisesti eri kielikoulujen käyttämiin, joskus hyvinkin toisistaan poikkeaviin opetus- ja opiskelumetodeihin ja erilaiseen opetusmateriaaliin. Jotkut pitävät tätä virkistävänä, mutta useimmat kärsivät siitä. Oikean kurssitason arvioiminen ja opetuksen sovittaminen oikeanlaiseksi vie myös aikaa ja jatkuva koekaniinina olo saattaa olla väsyttävää. Toisaalta myös kouluttajat kärsivät siitä, että koulutettavat jatkuvasti vaihtuvat. He eivät ehdi perehtyä koulutettavien taustaan, työtehtäviin ja kurssia koskeviin toiveisiin haluamallaan tavalla. Kouluttajien suurimpia huolenaiheita onkin ollut se, etteivät he tiedä riittävästi EU:n toiminnasta tai tietyistä erityisaloista.

Ministeriöt päätyivät kielikoulujen valinnassaan hyvinkin erilaisiin ratkaisuihin. Ministeriöiden koulutuspäälliköiden säännöllisissä tapaamisissa kuitenkin kerrottiin myönteisistä ja kielteisistä kokemuksista, ja tieto onnistuneista tai epäonnistuneista kursseista levisi nopeasti. Myös vastakkaisia mielipiteitä esiintyi: yhdessä ministeriössä epäonnistuneeksi leimattu kurssi saavutti suuren suosion toisessa ministeriössä.

Joidenkin ministeriöiden virkamiehet olivat sitä mieltä, että kielikoulutuksessa etsittiin liikaa erikoiskursseja eikä panostettu riittävästi perustaitojen vahvistamiseen. Esimerkiksi englannin opetuksessa

lähdettiin usein siitä, että koulutettavilla oli jo tietyt perustiedot ja että he osasivat kielen rakenteet aukottomasti. Kouluttajien mukaan perustiedoissa oli kuitenkin huomattavia aukkoja ja opetuksen olisi pitänyt lähteä liikkeelle näiden selvittämisestä.

5.2.3 Eri kielten asema koulutuksessa

Englannilla oli kielikoulutuksessa selvä valta-asema. Englanti oli suurimmalle osalle virkamiehistä vahvin vieras kieli tai ainoa vieras kieli, ja suurin osa ministeriöistä noudatti vahvimman vieraan kielen parantamisen periaatetta (ks. valtiovarainministeriön kielikoulutukselle asettamat tavoitteet, jakso 5.1.1). Englannin ohella ministeriöissä tarjottiin lähinnä ranskan ja saksan opetusta. Muita EU-maiden kieliä (esim. italia, espanja, tanska) ja ruotsia tai venäjää opiskeli vain muutama virkamies.

Englannin jälkeen virkamiehet opiskelivat yleisesti eniten ranskaa. Muutamassa ministeriössä ranskan opinnot aloitettiin aivan alkeista, joten tuloksetkin jäivät varsin vaatimattomiksi. Muutaman haastatellun virkamiehen mielestä suggestopedinen alkeisranskan kurssi oli hyödyllinen, vaikka opinnot jäivätkin siihen. Yleensä ranskan kursseille osallistuivat kuitenkin sellaiset virkamiehet, joilla oli jonkinlainen, YKI-asteikon tasoja 3–5 vastaava pohja ranskan kielessä. Virkamiesten omasta mielestä ja ministeriöiden koulutuspäälliköiden mielestä näidenkin virkamiesten osalta oppimistulokset olivat toivottua heikkommat. Ranskan kielen opetus on ollut lähinnä ylläpito-koulutusta, jolla taitoa ei ole pystytty olennaisesti parantamaan. Tässä mielessä ranskan kielen opiskelu on osoittautunut muita kieliä vaativammaksi.

Ruotsin ja saksan kielen opetus jäi osittain toissijaiseen asemaan integraatio- ja puheenjohtajuusvalmennuksessa. Saksan kielen tarpeellisuus ja sen osaamisen vähyys ymmärrettiin ehkä varsinaisesti vasta siinä vaiheessa, kun Suomi oli 1.1.–30.6.1999 mukana troikassa, jossa oli samanaikaisesti kaksi saksankielistä maata (Saksa ja Itävalta).

Yhteen kieleen panostaminen tarkoitti aikapulan vuoksi käytännössä usein sitä, ettei toisen, vähemmän vahvan kielen (useimmilla

vanhemmilla virkamiehillä saksa) opiskeluun ollut tahdosta ja tarpeesta huolimatta aikaa eikä mahdollisuuksia. Ruotsin kielen opiskelu taas jäi muiden, suosituimpien EU-kielten ja erityisesti ranskan kielen varjoon. Suurin osa virkamiehistä tiedosti ja myönsi osaavansa liian vähän ruotsia, mutta ranskan kielen opiskelua pidettiin yleisesti tärkeämpänä kuin ruotsin osaamista. Ranskan osaaminen helpottaa EU-kokouksiin osallistumista ja käytännön työskentelyä englantia osaamattomien kollegoiden kanssa. Ruotsalaiset kollegat taas osaavat lähes aina englantia, joten motivaatio ruotsin kielen opiskeluun on tämänkin vuoksi pienempi.

5.2.4 Kielikoulutus kotimaassa

Seuraavassa on esitelty puheenjohtajuusvalmennuksen aikana käytettyjä opetusmuotoja. Arviot opetuksen tehokkuudesta perustuvat koulutettavien kyselylomakkeessa, haastatteluissa ja kurssipalautelomakkeessa antamiin tietoihin.

Perinteinen ryhmäopetus

Osa kotimaan kielikoulutuksesta oli perinteistä ryhmäopetusta isossa (8–12 hengen) ryhmässä. Yleensä ryhmäopetusta järjestettiin alemmilla tasoilla eli alkeisopetuksessa ja YKI-asteikon tasoilla 3–5. Monimuoto-opetukseen kuulunut lähiopetus oli useimmiten opetusta isossa ryhmässä. Perinteistä ryhmäopetusta järjestettiin yleisesti samantasoisille ja samankaltaisia tehtäviä hoitaville virkamiehille, kuten sihteerille, vahtimestareille ja alemmille virkamiehille.

Perinteistä ryhmäopetusta järjestettiin sekä ministeriökohtaisena että eri ministeriöiden yhteisenä opetuksena. Opetusta järjestettiin sekä ministeriöiden että kielikoulujen tiloissa.

Pienryhmäopetus

Yksi suosituimmista ja tehokkaimpina pidetyistä opiskelumuodoista oli 3–4 hengen pienryhmäopetus. Pienryhmäopetusta tarjosivat lähes kaikki virkamiehiä kouluttaneet kielikoulut.

Monet pienryhmät toimivat useita vuosia. Tavallisesti kouluttaja tuli ministeriöön, joten virkamiehet säästivät aikaa, koska heidän ei tarvinnut lähteä pois työtiloista. Pienryhmät kokoontuivat yleensä kerran tai kaksi viikossa, tavallisesti 11/2 tuntia tai 2 tuntia kerrallaan. Kokoontumiset sovitettiin virkamiesten aikatauluihin ja niitä muutettiin tarvittaessa. Yleensä ryhmissä oli yhteyshenkilö, joka oli yhteydessä kouluttajaan, jos tunti oli peruutettava tai sen ajankohtaa muutettava. Samoin kouluttaja ilmoitti oman aikataulunsa muutoksista yhteyshenkilölle, joka välitti tiedon muille ryhmän jäsenille.

Pienryhmissä koulutettavat tunsivat yleensä toisensa ennakolta. Usein he olivat itse koonneet ryhmän ja joskus myös valinneet itse kouluttajan. Ministeriön koulutusyksikkö saattoi tarjota rahoituksen tai korkeintaan avustaa kouluttajan valinnassa, mutta muuten ryhmät toimivat varsin itsenäisesti. Joissakin ministeriöissä pienryhmäopetuksen toimivuutta ja ryhmän jäsenten osallistumisaktiivisuutta seurattiin tarkasti, toisissa ministeriöissä opetusta jatkettiin senkin jälkeen kun ryhmä oli kutistunut yhteen osanottajaan.

Hyvänä puolena pienryhmäopetuksessa pidettiin erityisesti sitä, että oppijat voivat itse määrittää tarpeensa ja niiden toteuttamistavat, ja sitä, että pienessä ryhmässä he voivat vaikuttaa opetukseen. Koska pienryhmän jäsenet työskentelivät usein samankaltaisten tehtävien parissa, ryhmässä voitiin keskustella mielekkäistä työhön liittyvistä aiheista, käydä läpi erilaisia todellisia kielenkäyttöön liittyviä tilanteita ja ratkaista käytännön ongelmia. Pienessä ryhmässä kaikkien oli myös pakko osallistua keskusteluun, joten tässäkin mielessä sitä pidettiin onnistuneena ja tehokkaana opetusmuotona.

Huonona puolena pienryhmäopetuksessa pidettiin tiettyä ”fiksoitumista” eli sitä, että ryhmän jäsenet omaksuivat tietyt roolit, joista he eivät päässeet eroon. Monet myös kaipasivat vaihtelua, ”uutta verta” monta vuotta toimineen ryhmän kokoonpanoon, koska heillä oli sellainen tunne, että kaikki keskustelunaiheet oli jo käyty läpi ja kaik-

kien mielipiteet olivat jo selvillä. Tämänkaltainen pienryhmäopetus ei valmenna todellisiin kielenkäyttötilanteisiin, joissa osallistujat vaihtuvat ja joissa on kyettävä mukautumaan erilaisiin viestintätapoihin ja -taitoihin.

Kaikki virkamiehet eivät olleet tyytyväisiä siihen, että ryhmä koostui vain työtovereista. Muutamien mielestä olisi ollut parempi vaihtoehto opiskella kieltä sellaisessa pienryhmässä, jossa olisi ollut myös muiden ministeriöiden tai oman ministeriön muiden osastojen tai yksikköjen henkilöstöä. Oman työpaikan mahdolliset jännitteet tai hierarkkiset asetelmat siirtyivät virkamiesten mielestä usein myös kielitunneille. Esimerkiksi jotkut virkamiehet kokivat esimiehen osallistumisen samalle kielitunnille ahdistavana ja epämukavana.

Intensiivikurssit

Puheenjohtajuusvalmennuksen aikana järjestettiin myös useita erimitaisia (yleensä muutaman päivän, viikon tai kahden mittaisia) intensiivikursseja. Yleensä näillä kursseilla oli jokin erityisteema tai niillä käsiteltiin jotain kielen osa-aluetta. Tällaisia olivat muun muassa kielioopin kertauskurssit, puhelinkielen harjoituskurssit, kokous- simulointikurssit ja erilaiset rohkaisu- ja kannustuskurssit.

Monille virkamiehille lyhyet ja tiiviit intensiivikurssit olivat ainoa mahdollisuus osallistua kielenopetukseen, koska he eivät olisi voineet työaikataulunsa arvaamattomuuden ja epäsäännöllisyyden vuoksi osallistua säännölliseen viikoittaiseen opetukseen. Tulevia koulutustarpeita koskevissa toiveissa mainittiin kaikista useimmin juuri muutaman päivän intensiivikurssit.

Jotkut virkamiehet esittivät toiveen siitä, että intensiivikurssit pitäisi järjestää riittävän kaukana pääkaupunkiseudulta paikassa, josta ei voi lähteä kesken kaiken pois. Tämä kertonee siitä, että joiltakin virkamiehiltä intensiivikurssit jäivät kesken sen vuoksi, että heidät kutsuttiin takaisin työpaikalle kesken kurssin. Tämän vuoksi he toivoivat kurssin järjestämistä paikassa, jossa he olisivat "tavoittamattomissa".

Yksityis- ja pariopetus

Toinen kiireisimmille virkamiehille sopivaksi osoittautunut opetusmuoto oli yksityisopetus. Yksityisopetusta saivat lähinnä ministeriöiden korkeimmat virkamiehet ja virkamiehet, joiden arveltiin toimivan puheenjohtajan tehtävissä. Yksityisopetus sopeutettiin virkamiehen aikatauluun ja opetustunteja siirrettiin tarvittaessa. Useimmissa tapauksissa kouluttaja saapui koulutettavan työpaikalle, mutta joidenkin virkamiesten mielestä oli rauhallisempaa ja helpompaa järjestää oppitunnit kielikoulun tiloissa. Myös pariopetusta järjestettiin samoin periaattein kuin yksityisopetusta.

Yksityis- ja pariopetuksen hyvinä puolina mainittiin aikataulun muuttamis- ja joustamismahdollisuus. Virkamiehen yllättävien kokosten tai muiden työkiireiden vuoksi oppitunti voitiin siirtää suhteellisen vaivattomasti. Opetus oli myös intensiivisempää, ja koulutettavan oli pakko osallistua keskusteluun.

Ongelmaksi joissakin tapauksissa muodostui se, että kouluttaja ja koulutettava ystävästyivät niin, että opetus kärsi, koska keskustelu muuttui mukavaksi rupatteluksi, jossa vältettiin vaikeita aiheita ja hankalia kielenkäyttötilanteita. Tällaisissa tapauksissa opetuksen teho väheni eikä vastannut enää täysin tarkoitustaan. Muutaman koulutuspäällikön mukaan ”liian mukavista” kouluttajista oli myös vaikea päästä eroon, koska koulutettavat eivät halunneet valittaa opetuksesta, vaikka he eivät olleetkaan siihen täysin tyytyväisiä. Suurimmaksi osaksi kuitenkin yksityis- tai pariopetus toimi hyvin, ja siihen oltiin erittäin tyytyväisiä.

Erikoiskielen tai erityisalan kurssit

Valmennukseen kuului myös paljon erityiskielen tai -alan opetusta. Usein tällainen opetus järjestettiin intensiiviopetuksen muodossa.

Virkamiehet pitivät erityisen hyödyllisenä oikeus- ja lakikielen kurssuja, joita järjestettiin ainakin englannin ja ranskan kielessä. Samoin EU-kieleen ja EU-terminologiaan keskittyneitä kurssuja pidettiin onnistuneina. Näitä kurssuja järjestettiin englannin ja ranskan lisäksi myös saksan kielessä. Erilaisia kirjoituskursseja ja asiakirjojen laati-

miskursseja (”draftaus”, englanniksi *drafting*) järjestettiin joissakin ministeriöissä. Kokoussimulointikursseja järjestettiin sekä englannin että ranskan kielessä. Kokous-, neuvottelu- ja esiintymistaidon kurssija ei voida pitää varsinaisina kielikursseina, mutta usein rajanveto kielikoulutuksen ja muun vieraalla kielellä järjestetyn erityiskoulutuksen välillä on vaikeaa ja jopa tarpeetonta.

Erityisalojen ja kielen eri osa-alueiden koulutuksesta voidaan mainita lisäksi esimerkiksi puhelinkielen kurssit, joita järjestettiin lähinnä sihteereille, kielioppikurssit, joihin osallistui erilaisissa tehtävissä toimivia eritasoisia virkamiehiä, sekä erilaiset maan- ja kulttuurintuntemuskurssit, joita järjestettiin varsinkin valmennuksen alkuvaiheessa.

Kokonaan oman kokonaisuutensa muodostavat erilaiset kulttuurienväliseen viestintään (*intercultural* tai *cross-cultural communication*) keskittyneet kurssit. Kulttuurienvälisyys on ollut viime vuosina muodissa, ja tämä näkyy myös kielikoulujen tarjonnassa. Monessa kielikoulussa tarjotaan kulttuurienvälisyyttä painottavaa opetusta, ja yksi kielikoulu on erikoistunut nimenomaan tämäntyyppiseen opetukseen. Tällaisessa opetuksessa painotetaan erilaisten viestintätapojen ymmärtämistä ja kuhunkin tilanteeseen sopivien viestintä- ja kielellisten keinojen käyttämistä. Joissakin ministeriöissä nämä kurssit ovat olleet varsin suosittuja, toisissa taas niitä on pidetty anniltaan varsin köykäisinä tai jopa kansallisuuksien välisiä ennakkoluuloja vahvistavina. Tutkimuksen osana seurattiin kahta kulttuurienvälisyyskurssia. Tutkijan havaintojen mukaan opetus ei juuri poikennut tavanomaisesta kielenopetuksesta.

5.2.5 Kielikoulutus ulkomailla

Puheenjohtajuusvalmennuksen aikana ministeriöt tarjosivat virkamiehilleen yleensä mahdollisuuden osallistua viikon tai kahden viikon mittaiselle ulkomaan kielikurssille. Useimmissa ministeriöissä oli periaatteena, että virkamiehet voivat osallistua valmennuksen aikana kerran ulkomaan kielikurssille. Tästä periaatteesta joustettiin tarvitta-

essa joidenkin keskeisten ryhmien osalta ja sellaisten virkamiesten osalta, joiden kielitaidon paraneminen edellytti tehostettua opetusta.

Virkamiehet osallistuivat englannin kielen opetukseen yleensä Englannissa tai Irlannissa, ranskan kielen opetukseen Ranskassa tai Belgiassa ja saksan kielen opetukseen Saksassa tai Itävallassa. Osa opetuksesta oli paikallisten kielikoulujen järjestämää, osa taas kansainväliseen ketjuun kuuluvan kielikoulun paikallista opetusta.

Opetus ulkomailla oli yleensä tiivistä ja kokonaisvaltaista. Monet valmennuksessa käytetyt kielikoulut toimivat internaattiperiaatteella, eli koulutettavat asuivat ja opiskelivat samoissa tiloissa, jolloin he joutuivat tekemisiin kielen kanssa myös varsinaisten oppituntien ulkopuolella seurustellessaan vapaa-ajallaan muiden koulutettavien tai kouluttajien kanssa. Internaattityyppiseen opetukseen osallistuivat erityisesti ministeriöiden johtavat virkamiehet. Suurin osa valmennukseen osallistuneista virkamiehistä kävi kuitenkin tavanomaisemmilla kursseilla, joissa oppitunnit järjestettiin kielikoulun tiloissa. Koulutettavalla oli yleensä mahdollisuus valita perhe- tai hotellimajoituksen välillä.

Virkamiehet pitivät ulkomaan kielikursseja kotimaan kielikoulutusta tehokkaampina. Vaikka oppitunteja oli paljon ja selviäminen käytännön tilanteista vieraalla kielellä oli usein raskasta, ulkomaan kursseja pidettiin antoisina ja erittäin hyödyllisinä kielitaidon kehittymisen kannalta. Koulutuspäälliköiden mielestä vaikeutena oli usein oikeantasoisien ja luotettavan ulkomaisen kielikoulun löytäminen.

5.2.6 Kielikoulutuksen toteutuksen arviointi

Valtaosa puheenjohtajuusvalmennukseen nimetyistä virkamiehistä osallistui jossain valmennuksen vaiheessa kielikoulutukseen. Lähes kaikilla niistä valmennettavista, jotka eivät osallistuneet koulutukseen, oli jo valmennuksen käynnistyessä niin hyvä kielitaito, etteivät he katsooneet tarvitsevansa enää vieraiden kielten opetusta.

Ministeriöt valitsivat itse koulutukseen käyttämänsä kielikoulut. Osa ministeriöistä käytti vain muutaman kielikoulun palveluja, osa taas osti palveluja useilta eri kouluilta. Kokemuksia ja näkemyksiä

kielikoulujen tarjonnasta verrattiin toisiinsa koulutuspäälliköiden keskinäisissä tapaamisissa ja epämuodollisemmin koulutusyksiköiden kesken. Tieto kulki yleensä hyvin, mutta ministeriöiden erilaiset tarpeet ja painotukset aiheuttivat sen, että eri ministeriöt päätyivät kieli- koulu- ja kurssivalinnoissaan joskus hyvinkin erilaisiin ratkaisuihin.

Kielikoulutus keskittyi olemassa olevan kielitaidon parantamiseen. Kaikissa ministeriöissä painottui englannin kielen asema. Englannin lisäksi opetettiin lähinnä ranskaa ja saksaa. Aikapulan vuoksi mahdollisuuksia useamman kielen opiskeluun oli vain harvoilla.

Englannin opetuksessa olisi kaivattu enemmän perusopetusta eli kielitaidon ja rakenteiden opetusta. Usein lähdettiin siitä, että koulutettavilla oli jo riittävän hyvä peruskielitaito ja heille tarjottiin vain erityiskielen tai -alan kursseja. Kouluttajat kuitenkin havaitsivat, että erityiskursseille osallistujilla oli yllättävän suuria puutteita perustaidoissaan. Toinen englannin koulutuksen ongelmaryhmä oli sellaiset virkamiehet, joilla oli jo varsin hyvä kielitaito mutta jotka kaipasivat silti jonkinlaista mielekästä koulutusta. Näille virkamiehille oli vaikea löytää sopivantasoista ja riittävän haasteellista koulutusta.

Ranskan kieli painottui kielikoulutuksessa suhteettomasti varsinkin koulutuksen alkuvuosina. Tuolloin joissakin ministeriöissä olttiin sitä mieltä, että kaikkien virkamiesten on osattava ranskaa, ja virkamiehet lähetettiin motivaatiosta ja tosiasiallisista osallistumismahdollisuuksista riippumatta ranskan kielen alkeiskursseille. Ranskan kielen osalta tavoitteet olivat usein myös epärealistisia: oppimistulokset jäivät yleisesti vaatimattomiksi.

Kotimaan kielikoulutuksessa opetusta annettiin isoissa ryhmissä ja pienryhmissä sekä yksityis- ja pariopetuksena. Kurssit olivat joko viikoittaisia tai lyhyitä intensiivikursseja. Tavanomaisen peruskielitaidon opetuksen lisäksi tarjolla oli erityisalojen ja kielen eri osa-alueiden opetusta.

Alemmilla tasoilla kieltä opiskeltiin usein varsin suurissa ryhmissä (8–12 henkeä). Näin suurissa ryhmissä on vaikea saada ääntään kuuluviin ja harjoitella vieraan kielen puhetaitoa. Useat tällaiseen opetukseen osallistuneet koulutettavat sanoivatkin, että näillä kursseilla aktiivinen osallistuminen on vaikeaa. Joissakin ryhmissä oli pari kes-

kustelua dominoivaa koulutettavaa, joiden kanssa kouluttaja kävi keskustelua jättäen muut oman onnensa nojaan. On selvää, että ylemmillä tasoilla näin isoja opetusryhmiä ei käytetä, mutta myös alemmilla kielitaitotasolla olisi syytä pohtia näin isojen opetusryhmien toimivuutta.

Pienryhmäopetusta pidettiin yleisesti tehokkaana ja miellyttävänä opiskelumuotona. On kuitenkin hyvä muistaa, että liian tasaisessa ja tutussa ryhmässä on vaikea harjoitella aitoja viestintätilanteita, joissa on aina vieraampia osanottajia ja eritasoisia kielen puhujia. Vuodesta toiseen jatkuvista pienryhmätunneista voi tulla tehoittomia "surinakerhoja", joissa käydään kerran viikossa vähän puhumassa vierasta kieltä, mutta joissa kielitaito ei varsinaisesti kehity. Välillä olisikin hyvä vaihtaa ryhmän kokoonpanoa tai osallistua erilaiseen opetusmuotoon, jotta kieltenopiskelu ei jähmety paikoilleen.

Virkamiesten kiireiden vuoksi koulutuksessa painottui yksityisopetus. Monille virkamiehille se oli ainoa tapa osallistua kielikoulutukseen, koska muunlainen opetus ei olisi sopinut heidän aikatauluunsa. Yksityisopetusta kuitenkin tarjottiin helposti myös silloin kuin pienryhmä- tai pariopetus olisi ollut mahdollista. Vaikka yksityisopetus on monella tapaa tehokasta, se ei välttämättä vie kielitaitoa eteenpäin. Keskusteluista voi tulla mukavia juttutuokioita, joissa vältetään vaikeita aiheita ja käytetään ainoastaan tuttua sanastoa ja aineistoa. Se ei sanottavasti valmista uusiin ja yllättäviin tilanteisiin tai kehitä viestintätaitoja.

**YHTEENVETO:
KIELIKOULUTUKSEN TOTEUTUKSEN ARVIOINTI**

myönteistä:

- virkamiehet ovat osallistuneet aktiivisesti kielikoulutukseen ja olleet omatoimisia koulutuksen järjestämisessä
- kielikouluja kilpailuttamalla on saatu aikaan tuntevia säästäjä
- jotkut ministeriöt ovat käyttäneet samoja, luotettaviksi osoittautuneita kielikouluja koko valmennuksen ajan, jolloin on varmistettu opetuksen jatkuvuus ja kouluttajien mahdollisuus paneutua opetukseen
- ministeriöiden koulutuspäälliköiden keskinäinen tiedotusjärjestelmä toimi hyvin
- koulutuksessa keskityttiin muutamiin kieliin
- koulutusta oli riittävästi
- koulutus oli monipuolista
- kullekin valmennettavalle pyrittiin löytämään sopiva opetusmuoto
- koulutettavat olivat varsin tyytyväisiä koulutustarjontaan

epäkohtia tai parannettavaa:

- liian aktiivinen kilpailuttaminen ja edullisimman vaihtoehdon valitseminen johti siihen, että kouluttajat vaihtuivat tiuhaan tahtiin, jolloin opetuksen jatkuvuus ja molempia osapuolia hyödyttävien yhteistyösuhteiden luominen vaarantui
- samojen kielikoulujen ja kouluttajien käyttäminen vuodesta toiseen johti joissakin tapauksissa molemminpuoliseen väsymiseen ja turtumiseen
- tietämättömyys ja asiantuntemattomuus johti joskus virhearviointeihin ja epäonnistuneeseen koulutukseen, jolloin resursseja hukattiin tarpeettomasti
- englannin kielen osaamista pidettiin liian helposti itsestäänselvyyttenä; joissakin ministeriöissä oli "noloa" hakeutua englannin kielen kursseille
- ranskan kielen merkitystä paisuteltiin ministeriöissä suhteettomasti; monet virkamiehet osallistuivat huonoin tuloksin ranskan kursseille, kun olisi pitänyt keskittyä vahvimman kielen (yleensä englanti) parantamiseen
- saksan ja ruotsin opetus jäi toissijaiseen asemaan, vaikka tarpeita kummankin kielen kehittämiseen olisi ollut
- alemmilla tasoilla opetusryhmät olivat joskus liian suuria (8–12 henkeä)
- pienryhmäopetus jäi joissakin tapauksissa polkemaan paikalleen
- yksityisopetusta pidettiin yleisesti tehokkaimpana ja korkeimmille virkamiehille jopa ainoana mahdollisena opetusmuotona; sen toimivuuteen kiinnitettiin kuitenkin liian vähän huomiota

5.3 KIELIKOULUJEN TARJONTA JA RESURSSIT

5.3.1 Yleistä kielikouluista

Tutkimusta varten haastateltiin 13 kielikoulun henkilöstöä ja kouluttajia. Haastatteluun osallistuneet kielikoulut on lueteltu jaksossa 2.6.3. Haastatteluissa oli mukana 21 kielikoulujen hallintohenkilöstöön kuuluvaa henkilöä ja 15 kouluttajaa.

Osa haastatteluissa mukana olleista kielikouluista kouluttaa lähes pääasiallisesti valtion virkamiehiä, toisille virkamiesten kouluttaminen edustaa vain hyvin pientä osaa kaikesta liiketoiminnasta. Suurin osa haastatelluista kielikouluista on yksityisiä. Kolme kielikoulua kuuluu kansainväliseen yritysketjuun, yksi koulu on kansainvälisen yrityksen tytäryhtiö, kaksi kielikoulua toimii tiiviissä yhteistyössä ulkomaisten yhteistyökumppaneiden kanssa ja yksi kielikoulu on osa maan suurlähetystä. Kahden haastatellun kielikoulun omistajat toimivat sekä toimitusjohtajina että kouluttajina. Vanhimmat koulut ovat toimineet Suomessa yli 40 vuotta, uusimmat on perustettu vasta viime vuosina. Suurimmassa kielikoulussa on hallintohenkilöstöä noin 30 ja kouluttajia 200, kun taas pienimmissä kouluissa hallintoa hoitaa vain muutama henkilö ja kouluttajakin on vain 3–4.

Suurimmissa kielikouluissa opetetaan kaikkia yleisimpiä ja joidakin harvinaisempia kieliä. Virkamiehille on annettu opetusta selvästi eniten englannin kielessä, toiseksi eniten ranskan kielessä ja jonkin verran saksan, ruotsin ja venäjän kielessä. Lähes kaikissa kielikouluissa annetaan sekä ryhmä- että yksityisopetusta, ja suurin osa on järjestänyt myös erilaisia intensiivikursseja. Valtaosa kouluista on myös pystynyt tarjoamaan tiettyä tarkoitusta varten laadittuja erityiskursseja eli opetusta, jossa keskitytään kielen eri osa-alueisiin tai valmennetaan erityistaitoja edellyttäviin tilanteisiin. Tällaisista voidaan mainita muun muassa kielioppikurssit, neuvottelu- ja kokoustaidon kurssit, puhelinkielen ja oikeuskielen kurssit sekä erilaiset asiakirjojen laatimis- ja kirjoituskurssit. Suurin osa kielikoulujen opetuksesta tehdään tilaajalle mittatilaustyönä. Niin sanotut avoimet kurssit edustavat vain pientä osaa koulujen kokonaisopetuksesta.

Kielikoulujen tarjonta näyttää jokseenkin samankaltaiselta, vaikka selviä painotuseroja on. Lähes kaikki koulut korostavat nykyisin viestintätaitoja (communicative skills) ja viestintäkeskeistä opetusmetodia (communicative method), ja useissa kouluissa tarjotaan kulttuurienvälistä viestintää (intercultural tai cross-cultural communication) painottavaa opetusta. Varsinaista erikoistumista alalla on melko vähän, ja tietyn alan asiantuntijuus perustuu usein mielikuviin: yksi kielikoulu on profiloitunut erityisesti kulttuurintuntemus- ja kulttuurienvälisyyskurssien asiantuntijaksi, toinen mielletään yrityselämän kouluttajaksi, kolmatta taas pidetään yleisesti perinteisen kielenopetuksen tarjoajana.

Useimpien koulujen edustajat pitivät kurssien osanottajien lähtötason testaamista erittäin tärkeänä. Lähes kaikki koulut ilmoittivat pyrkivänsä järjestämään jonkinlaisen testin ennen opetuksen aloittamista. Järjestelmällinen testaaminen on kuitenkin osoittautunut vaikeaksi, koska osa asiakkaista ei pidä testaamista tarpeellisena eivätkä kaikki koulutettavat halua tulla lähtötasotestiin. Muutamassa sellaisessa kielikoulussa, jossa on selvästi pedagogisesti kunnianhimoisempi ote, valvotaan varsin tarkasti sitä, että kurssille osallistuja on tehnyt testin. Suurimmilla kielikouluilla on käytössään standardoitu, mahdollisesti kansainvälinen testi, kun taas pienemmissä kouluissa lähtötasotestin järjestäminen ja laatiminen on useimmiten yksittäisen kouluttajan vastuulla. Kaikki kouluttajat eivät pidä testaamista tarpeellisena. Osa kouluista testaa vain kirjallisen taidon, osa käyttää erilaisia monimuototestejä, joihin kuuluu kirjallisen osion lisäksi myös kuullun ymmärtäminen ja suullinen haastattelu. Yhdessä koulussa lähtötasotesti tarkoittaa vain noin 10–15 minuutin haastattelua. Yksi koulu testaa tavanomaisen kielitestin lisäksi myös kulttuurintuntemusta. Kirjallisten lähtötasotestien vaativuus vaihtelee eri kouluissa: lyhimmät kestävät vajaan tunnin ja pisimmät jopa yli neljä tuntia.

Valtaosa kouluista käyttää nykyisin testien ja taitotason arvostelussa YKI-asteikkoa. Neljällä isolla kielikoululla on oma asteikko, joka on ollut olemassa jo ennen YKI-testien käyttöönottoa. Näissä kouluissa koulutettavan saama kielikoulun asteikon mukainen arvosana mukautetaan tarvittaessa asiakkaan pyynnöstä YKI-asteikkoon. Tästä

syystä jotkut puheenjohtajuusvalmennettavat ovat kuvitelleet osallistuneensa YKI-testeihin, vaikka he todellisuudessa ovat tehneet jonkin kielikoulun huomattavasti suppeamman testin. Eri kielikoulujen testit eivät ole vertailukelpoisia keskenään. Niitä ei voi myöskään verrata YKI-testeihin, vaikka on osoittautunut, että kielikoulujen testien lopputulos on usein varsin samansuuntainen varsinaisesta YKI-testistä saadun tuloksen kanssa. Testien luotettava vertaaminen edellyttäisi kuitenkin mittarien empiiristä analyysiä (ks. tästä tarkemmin luku 7).

Kielikoulujen edustajien ja koulutuspäälliköiden haastattelut osoittivat, että kielikoulutuksen hintahaitari on hyvin lakea. Esimerkkinä käytettiin englannin edistyneen tason yksityisoppitunnin hintaa. Saatujen tietojen mukaan 45 minuutin pituisen oppitunnin hinta vaihteli 260 markasta 390 markkaan (ka. 305 mk). Osa kouluista käyttää laskutusperusteena 60 minuutin mittaista oppituntia. Hintaan sisältyy useimmiten opetusmateriaali, opetuksen suunnittelu ja joissakin tapauksissa lähtötasotestaus. Alennuksia hintaan saa esimerkiksi silloin, jos koulutettavia on enemmän tai jos tilattava kurssimäärä on suuri.

5.3.2 Kouluttajien tausta

Kielikoulujen kouluttajat ovat pääasiassa freelancekouluttajia. Yli puolessa haastatelluista kouluista on sekä kuukausipalkkaisia kouluttajia että freelancekouluttajia. Kuukausipalkkaisten kouluttajien määrä on kuitenkin pieni. Freelancekouluttajat opettavat usein samanaikaisesti useassa koulussa. Pienissä kouluissa kouluttajilla on mahdollisesti vain muutama tunti opetusta viikossa, joten näissä pidetään luonnollisena, että kouluttajat etsivät lisätunteja toisesta koulusta. Isot koulut, joissa opetustunteja on enemmän, yrittävät välttää tilannetta, jossa kouluttaja on samanaikaisesti myös kilpailijan palveluksessa. Haastatelluista 15 kouluttajasta 5 oli kuukausipalkkaisia, loput toimivat freelancekouluttajina. Noin puolet freelancekouluttajista teki samanaikaisesti töitä kahdelle tai useammalle työnantajalle. Kolmella haastatellulla kouluttajalla oli oma yritys. Opetustunteja kouluttajilla oli keskimäärin 20–30 viikossa. Neljä kouluttajaa sanoi opettavansa lähes 40 tuntia viikossa.

Suurin osa kielikouluista käyttää sekä suomalaisia että syntyperäisiä kouluttajia. Suomalaiset kouluttajat opettavat yleensä alempia tasoja, mutta poikkeuksiakin on. Haastatelluista suomalaisista kouluttajista kaksi opettaa myös vaativampia tasoja ja yksi toimii pääasiassa yksityiskouluttajana. Yhdessä kielikoulussa on ehdottomana periaatteena, että vain syntyperäiset opettavat äidinkieltään. Koulussa on myös suomalaisia kouluttajia, mutta he opettavat vain suomea. Yksi haastatelluista suomalaisista kouluttajista sanoi olevansa eri mieltä työnantajansa kanssa siitä, pitääkö vaativampien tasojen kouluttajan olla syntyperäinen kielenpuhuja vai ei. Kyseinen kouluttaja kertoi, että hänen varsin edistyneellä tasolla olevat virkamieskoulutettavansa haluavat nimenomaan kouluttajan, joka osaa myös suomea. Näiden virkamiesten mielestä kaksikielinen kouluttaja ymmärtää paremmin heidän vaikeuksiaan ja osaa ennakoida mahdolliset ongelmat.

Kouluttajat vaihtuvat kielikouluissa erittäin usein. Liikkuvuus eli kielikoulun tai maan vaihtaminen kuuluu alan luonteeseen. Koska kouluttajat ovat varsin nuoria, monet heistä etsivät vielä paikkaansa eivätkä halua asettua aloilleen. Useat syntyperäiset kouluttajat ovat tulleet Suomeen ihmissuhteen tai sukulaissuhteiden vuoksi, osa taas etsii Suomesta eksotiikkaa tai elämänkokemusta. Joillekin Suomi on vain yksi osa laajempaa maailmankiertuetta. Pari haastateltavaa sanoi päätyneensä Suomeen työpaikan tarjoutuessa ilman sen kummempaa syytä tai suunnitelmaa. Ne kouluttajat, joilla on perhettä Suomessa, tuntuivat viihtyvän varsin hyvin. Perheettömien on ollut vaikeampaa sopeutua suomalaiseen yhteiskuntaan, ja he harkitsevatkin useammin lähtemistä.

Kielikoulujen suhteellisen nuoret kouluttajat ovat varsin erilaisessa elämäntilanteessa kuin ne virkamiehet, joita he kouluttavat. Suurin osa puheenjohtajuusvalmennukseen osallistuneista virkamiehistä oli 45–55-vuotiaita, kun taas heitä opettaneet kouluttajat olivat yleensä vähintään 10–15 vuotta heitä nuorempia. Poikkeuksiakin toki oli.

Kysyttäessä kouluttajien työsuhteen kestosta useimpien koulujen edustajat vastasivat, että suurin osa syntyperäisistä kouluttajista on ollut koulun palveluksessa keskimäärin pari vuotta. Sellaiset syntyperäiset kouluttajat, joilla on perhettä Suomessa, ovat täällä pysyvämmin,

ja he ovat usein olleet saman kielikoulun palveluksessa useita, jopa kymmeniä vuosia. Kielikoulujen hallintohenkilöstö vakuutti varsin yksimielisesti, että virkamiehiä opettaneet kouluttajat olivat kokeneimmasta päästä: he ovat olleet pitkään Suomessa, ja heillä on pitkä opetuskokemus. Kouluttajien haastatteluissa sai kuitenkin sen kuvan, että haastatellut kouluttajat olivat olleet Suomessa keskimäärin pari kolme vuotta. Kouluttajista alle puolet oli pysyvästi Suomessa. Haastatelluista neljä ilmoitti olevansa lähdössä maasta vuoden loppuun mennessä, ja muutama sanoi olevansa täällä toistaiseksi, mutta harkitsevansa siirtymistä toiseen maahan.

Kielikoulujen kouluttajien taustat vaihtelevat suuresti. Vain murto-osalla on yliopistotutkinto opetettavasta aineesta tai kouluttajan koulutus. Osalla kouluttajista on yliopistotutkinto jossain muussa aineessa, osalla ei ole minkäänlaista yliopistotutkintoa. Haastatelluista englannin kouluttajista kaksi oli opiskellut yliopistossa englannin kieltä. Valtaosa haastatelluista englannin kouluttajista oli kuitenkin suorittanut jonkin tutkinnon kielen opettamisesta toisenkielisille (esim. TEFL, EFL, TOEFL, TESOL). Joissakin tapauksissa tämä tarkoittaa noin neljän viikon intensiivikurssia, johon kuuluu teoriaa sekä paljon käytännön opetusharjoittelua. Opetusalan tutkintoa voidaan sinänsä pitää opetustehtävän kannalta tärkeämpänä kuin esimerkiksi englannin kielen tutkintoa, koska englannin tutkinto anglosaksisissa maissa tarkoittaa useimmiten vain kirjallisuuden opiskelua.

Yksikään kielikoulu ei ole asettanut ehdottomaksi pätevyysvaatimukseksi opetettavan alan yliopistotutkintoa tai kielten kouluttajan tutkintoa, vaikka monet koulut pitävätkin näitä tärkeinä. Osa kielikoulujen edustajista piti palkkaamisen ehdottomana edellytyksenä opetuskokemusta. Varsin yleisesti oltiin sitä mieltä, että opetuskokemus on selvästi tärkeämpi kuin se, että muodolliset pätevyysvaatimukset täyttyvät. Tämä kertoo siitä vanhanaikaisesta ajattelutavasta, jonka mukaan kuka tahansa kielen syntyperäinen puhuja pystyy opettamaan kieltä. Muutamassa kielikoulussa sentään korostettiin sitä, että vaikka kouluttajalla on jokin muu perustutkinto, hän on kuitenkin ennen kaikkea kielen kouluttaja eikä erityisalan asiantuntija. Kouluttajalta toisin sanoen edellytetään kielikouluttajan valmiuksia.

Täysin toisenlaista näkemystä edusti kielikoulu, jonka edustaja kertoi koulun palkkaavan mieluummin sellaisia ihmisiä, joilla on jokin muu kuin kielialan tutkinto (mielellään esim. kaupallinen tutkinto), koska suurin osa asiakkaista haluaa kouluttajan, jolla on tietyn erityisalan tuntemusta. Työkokemus on tämän kielikoulun henkilökunnan mielestä tärkeää, mutta ei välttämättä opetuskokemus eikä kouluttajan tutkinto. Kyseisen koulun edustaja väitti, että opetuskokemuksesta tai kielitutkinnosta saattaa olla jopa haittaa, jos opittu tai omaksuttu opetustapa on vääristynyt tai vanhentunut.

5.3.3 Kouluttajien kokemuksia virkamiesten opettamisesta

Kaikki haastatellut kouluttajat olivat opettaneet virkamiehiä, ja suurin osa oli opettanut puheenjohtajuusvalmennettavia. Kysyttäessä sitä, miten virkamiehet poikkeavat muista koulutettavista, monet kouluttajat olivat sitä mieltä, että virkamiesten osallistumisaktiivisuus tunneille on selvästi alempi kuin muiden opettavien ryhmien. Erään kouluttajan mukaan kielikoulutuksessa näkyy vieläkin aika, jolloin kielikoulutus oli harrastuspohjaista ja työnantaja tarjosi kielikoulutusta ”ilmaispalveluna”. Tuolloin kielikoulutukseen osallistuivat ne, jotka ehtivät ja olivat siitä kiinnostuneita, eikä osallistumista valvottu mitenkään. Kouluttajien mukaan kielikoulutukseen osallistutaan edelleenkin vain jos siihen on aikaa: kiireisessä työtilanteessa luistetaan ensimmäiseksi kielitunneilta. Kielitunneilta ollaan paljon pois, eikä kouluttaja välttämättä tiedä ennen tunnin alkua, tuleeko tunneille ketään. Tämä luonnollisestikin vaikeuttaa suunnittelua ja opetuksen jatkuvuutta, koska jokaisen oppitunnin on oltava itsenäinen, irrallinen kokonaisuus. Kouluttajat olivat kuitenkin sitä mieltä, että osallistumisaktiivisuus ja opetukseen sitoutuminen ovat selvästi parantuneet valmennuksen alkuvuosista.

Kouluttajien mielestä yksi keskeinen ongelma on se, että mielestään he eivät useinkaan ennen kurssin alkua saa riittävästi tietoa koulutuksen tilaajan tai koulutettavien toiveista tai kielitaidon tasosta. Yksi syy tähän on se, että kaikissa kielikouluissa ei testata koulutettavia. Ensimmäisellä oppitunnilla voi käydä niin, että kouluttajalla on aivan

eri kuva kurssin sisällöstä ja tavoitteista kuin koulutettavilla. Koulutettavan ja kouluttajan välillä on monta porrasta, jolloin informaatio pakostakin muuttuu tai katkeaa matkan varrella. Välikäsiä on yleensä vähintään kaksi eli ministeriön koulutuspäällikkö tai koulutusvastaava ja kielikoulun kurssisihteeri tai kurssivastaava. Lisäksi tietoa välittämässä saattaa olla muitakin ihmisiä, kuten osaston koulutusvastaava tai kielikoulun myyntihenkilö tai koulutussuunnittelija.

Kouluttajat totesivat myös useaan otteeseen, ettei heillä ole kovinkaan selvää kuvaa koulutettavien työtehtävistä ja EU:n toiminnasta. Yksi kouluttaja totesi: *"I really have no idea what goes on in the meetings in Brussels, access to 'fly on the wall' videos of such meetings would be an insight into a mystery."* Monet kouluttajat kaipaivatkin nimenomaan EU-koulutusta, jotta he voisivat paremmin ymmärtää, minkälaisessa työympäristössä virkamiehet työskentelevät.

Kouluttajien mukaan koulutus tilataan usein varsin nopealla aikataululla, ja toimeksiannossa saatetaan sanoa vain: "Tälle henkilölle pitäisi nopeasti järjestää jotain kielenopetusta." Tällaisessa tilanteessa kurssin tavoitteita tai kurssiin kohdistuvia toiveita ei aina kirjata paperille. Kouluttajan mukaan ikävin on tilanne, jossa koulutuksen tilaaja ei ole pystynyt täsmentämään, minkälaista koulutusta kaivataan ("kyllä se selviää sitten tunnilla mitä ne haluaa").

Kurssin suunnittelua vaikeuttaa usein myös se, että koulutettavat eivät ole tehneet lähtötasotestiä. Tämä voi johtua joko aikapulasta tai siitä, että koulutettavat eivät ole suostuneet tekemään testiä kielikoulun suosituksesta tai kouluttajan toivomuksesta huolimatta. Kielitaito on monelle edelleen erittäin arkaluonteinen asia eikä omaa kielitaidon tasoa haluta paljastaa muille.

Toinen ongelma virkamiesten koulutuksessa on kouluttajien mielestä virkamiesten odottama kouluttajajohtoisuus. Kysyttäessä toiveita tai tarpeita koulutettavat vastaavat usein, että "kouluttaja päättököön", "kyllä kouluttajan pitäisi tietää" tai "aivan sama, päätä sinä". Koulutettavat tulevat kurssille sanoen haluavansa keskustella, mutta odottavat, että heitä "puhutetaan". Yhden kouluttajan mielestä tämä kuvastaa suomalaista johtajakeskeistä oppimiskulttuuria, jossa oppija ei itse osallistu opetuksen suunnitteluun vaan ainoastaan ottaa opetuk-

sen vastaan. Toinen kouluttaja sanoi aloittavansa juuri tästä syystä oppitunnit asettamalla osanottajille kysymyksen: ”mitä sinä voit antaa tälle ryhmälle?”. Kouluttajan mukaan koulutettavat ovat olleet innostuneita tästä lähestymistavasta ja sitoutuneet näin paremmin ryhmän työskentelyyn.

Kolmantena ongelmana kouluttajat mainitsivat palautteen saamisen vaikeuden. Kielikoulujen edustajien ja kouluttajien mukaan virkamiesten on erittäin vaikeaa antaa palautetta kurssin aikana. Koulutettavat eivät uskalla kertoa kouluttajalle, jos he eivät ole tyytyväisiä oppitunteihin. Hyvin tyypillisen esimerkin kertoi kouluttaja, joka antoi yksityistunteja Venäjän asioita hoitaneelle virkamiehelle. Ensimmäisellä tunnilla virkamies toivoi sellaisten tekstien läpikäymistä, jotka liittyisivät jotenkin Venäjään. Opetuksen jatkuttua useita kuukausia kouluttajalla oli jo suuria vaikeuksia löytää uusia Venäjä-aiheita ja hän kysyi lopulta varovasti koulutettavalta, voisivatko he joskus puhua jostain muusta. Tämä huokasi silloin suuresti huojentuneena, koska oli itsekkin väsynyt Venäjä-aiheisten tekstien läpikäymiseen. Kouluttajan pitäisi siis osata lukea ajatukset tietääkseen, ovatko koulutettavat tyytyväisiä tai tyytymättömiä häneen, kurssin sisältöön tai opetusmateriaaliin. Kielteinen palaute annetaan usein liian myöhään, usein vasta kurssin päättymisen jälkeen.

Vaikka kielikoulu antaa epäonnistuneesta kurssista mahdollisesti hyvitystä joko hinnanalennuksena tai uusina oppitunteina, kallisarvoista aikaa on hukattu ja osa koulutettavista on mahdollisesti luopunut opiskelusta kokonaan sen vuoksi, ettei opetus vastannut toiveita. Kun koulutettavilta kysytään jälkeinpäin syytä siihen, miksi he eivät ilmaisseet tyytymättömyyttään kurssin aikana, he vastaavat, että ”kouluttaja oli niin mukava ihminen, ettei kukaan halunnut loukata häntä” tai ”en minä halunnut olla hankala”. Jos tyytymättömyydestä ilmoitetaan mahdollisimman nopeasti joko kouluttajalle tai kielikoulun henkilökunnalle, opetustilanteeseen voidaan vielä vaikuttaa esimerkiksi vaihtamalla kouluttajaa tai suuntaamalla kurssia uudelleen.

Ongelmana pidettiin yleisesti myös sitä, että virkamiehet eivät ole asettaneet kielen opiskelulle selviä tavoitteita. Tavoitteet ovat usein liian abstrakteja tai epärealistisia. Usein kursseilta lähdetään ha-

kemaan apua vääriin asioihin, koska ei tiedetä, mitkä ovat omat heikkoudet tai kehittämistarpeet. Monet koulutettavat myös tarkastelevat kieltä ja kielitaitoa kovin kapeasta näkökulmasta: joillekin virkamiehille kieli tarkoittaa vain sitä kieltä, jota juuri he käyttävät omassa työssään.

5.3.4 Kielikoulutustarjonnan arviointi

Vaikka tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ollut arvioida kielikoulujen toimintaa tai yksittäisten kurssien sisältöä tai asettaa kielikouluja jonkinlaiseen paremmuusjärjestykseen, haastattelujen perusteella voidaan esittää joitakin yleisluonteisia huomioita.

Tutkimuksen aikana kävi ensinnäkin hyvin selvästi ilmi, että eri kielikouluissa noudatetaan varsin erilaisia käytäntöjä ja painotetaan eri asioita. Yksi kaikille kielikouluille yhteinen piirre on kouluttajien taustan ja koulutuksen kirjavuus ja kouluttajakoulutuksen tai -kokemuksen puute. Ainoa ratkaiseva seikka näyttää olevan syntyperäisyys: pätevempien ja kokeneempien suomenkielisten opettajien käyttämisen asemesta suurin osa kouluista etsii opettajiksi "natiiveja", vaikka näillä ei olisi minkäänlaista pätevyyttä toimia opettajana. Iso osa kouluttajista onkin tavalla tai toisella päätenyt kielikouluun kouluttajaksi, koska muita töitä ei välttämättä ole ollut Suomessa tarjolla. Tämä vaikuttaa kouluttajien motivaatioon ja kiinnostukseen kehittää itseään. Osa kertoi jo haastatteluissa olevansa tympäännytynyt opettamiseen, mutta jatkavansa sitä olosuhteiden pakosta. Kouluttajien ponnettomuus ja motivaation puute heijastuu väistämättä myös opetukseen.

Opetustuloksiin vaikuttanee myös se, että korkeasti koulutettuja ja merkittävässä asemassa olevia ammattilaisia opettavat henkilöt, joilla ei välttämättä ole edes yliopistotasoista tutkintoa. Vertailun vuoksi kannattaa tarkastella esimerkiksi yliopiston kielten lehtoreiden pätevyysvaatimuksia. Näiltä edellytetään nykyisin yleensä vähintään lisen-siaatintutkintoa. Keväällä 1999 Jyväskylän yliopiston englannin kielen laitoksen lehtorin virkaan oli kahdeksan hakijaa. Näistä seitsemän oli filosofian tohtoreita ja yksi lisen-siaatti.

Yksi keskeinen ongelma on kouluttajien ja koulutettavien erilaiset taustat. Virkamiehillä on useimmiten varsin hyvä yleissivistys, ja he haluavat keskustella heitä koskettavista ajankohtaisista aiheista. Kouluttajat taas ovat useimmiten varsin nuoria ja heillä on rajallinen elämäkokemus. Kurssipalautelomakkeissa esitettiin jonkin verran kritiikkiä siitä, että kouluttaja ei ollut tiedollisesti koulutettavien kanssa samalla tasolla, jolloin keskustelu oli vaikeaa. On ymmärrettävää, että 55-vuotias hallintojuristi on kiinnostunut eri asioista kuin 25-vuotias opiskelija.

Joskus eri-ikäisten ja eritaustaisten ihmisten yhdistäminen onnistuu erinomaisesti. Useimmiten kuitenkin toimiva kokonaisuus syntyy, jos kouluttajalla ja koulutettavilla on jotain yhteistä. Kielikouluissa tämä tiedetään, mutta monissa kouluissa tätä periaatetta ei pystytä noudattamaan, koska kouluttajavaranto on suppea. Etenkin vanhemmista kouluttajista on pulaa.

Puheenjohtajuusvalmennus on ollut virkamiesten koulutukseen keskittyneille kielikouluille kiireistä aikaa. Monet koulut ovat toimineet kykyjensä ääri rajoilla, koska ne ovat ottaneet kaikki halukkaat asiakkaikseen. Tällöin on luonnollista, että ne ovat mahdollisesti antaneet koulutuksen tilaajalle lupauksia, joita ne eivät ole pystyneet pitämään.

Joissakin kielikouluissa kaikille on pyritty tarjoamaan kaikkea. Vain muutama kielikoulu ilmoitti erikoistuneensa tietynlaiseen opetukseen ja ohjanneensa muunlaista opetusta hakevia asiakkaita toisiin kouluihin. Kurssisihteeriltä vaatii rohkeutta menettää asiakas sen vuoksi, että hän kieltäytyy järjestämästä kurssia, jossa on esimerkiksi sekaisin tasoilla 2–5 olevia koulutettavia. Jokin toinen koulu varmasti suostuu tällaisen kurssin järjestämään, mutta kurssista saatu hyöty tuskin vastaa toiveita. Kouluttajan kannalta näin eritasoisen ryhmän opettaminen on myös erittäin hankalaa.

Suosituimmat kouluttajat ovat tehneet viime vuosina työtä aamusta iltaan. Virkamiesten kiireisen aikataulun vuoksi aikaisimmat oppitunnit on pidetty jo aamuseitsemältä ja viimeiset tunnit ovat päättyneet iltakymmeneltä. Tällaisessa työtilanteessa on selvää, ettei kouluttaja kykene ottamaan parhaalla mahdollisella tavalla huomioon

koulutettavan tarpeita ja toiveita, vaan opetuksesta tulee väistämättä jossain määrin kaavamaista.

Vaikka kielikoulujen tarjonta on ollut varsin kirjavaa eikä osa kursseista ole vastannut opetukseen kohdistettuja toiveita tai vaatimuksia, syy siihen, ettei suurempia konflikteja ole syntynyt, lienee se, että virkamiehet ovat vähään tyytyväisiä. Tunneilla käytiin, vaikka opetus ei ollut oikeantasosta tai -laatuista.

Jos ottaa huomioon edellä mainitut kielikoulutusalan yleiset epäkohdat, voitaneen todeta, että koulutuksessa on onnistuttu jopa yllettävän hyvin. Suurin osa opetuksesta on kuitenkin ollut vähintään tyydyttävää mahdollisista käynnistys-, ajoitus- tai osallistumisvaikeuksista huolimatta, ja osa opetuksesta on osunut täysin kohdalleen. Kokemuksen ja testauksen kautta kielikouluista ovat valikoituneet luotettavimmat yhteistyökumppanit ja kunkin ministeriöiden tarpeita parhaiten vastaavat kurssit ja kouluttajat.

**YHTEENVETO:
KIELIKOULUTUSTARJONNAN ARVIOINTI**

myönteistä:

- kielikoulut ovat tarjonneet monipuolista opetusta
- kielikoulut ovat kyenneet järjestämään koulutusta suhteellisen nopeasti
- koulutusta on räätälöity erityistarpeita vastaavaksi
- kielikoulut ymmärtävät lähtötasotestauksen merkityksen
- jotkut kielikoulut ovat asettaneet kouluttajille pätevyysvaatimukset (asianmukainen koulutus ja opetuskokemus) pelkän syntyperäisyyden asemesta
- jotkut kielikoulut ovat tarjonneet kouluttajille mahdollisuuden ammattitaidon kehittämiseen ja ainakin jonkinasteiseen erikoistumiseen

epäkohtia tai parannettavaa:

- kielikoulujen tarjoama opetus on varsin samankaltaista, erikoistumista on alalla vain vähän
- kielikoulujen lähtötasotestauksessa on suuria eroja
- kielikoulut ovat markkinoineet omia testejiään YKI-testeihin verrattavina testeinä
- monissa kielikouluissa syntyperäisyys on ainoa kouluttajan pätevyysvaatimus
- kouluttajalla on usein riittämätön tausta (monelta puuttuu tehtävän edellyttämä muodollinen pätevyys)
- kouluttajat vaihtuvat usein, työsuhteet ovat lyhyitä
- pätevimmät ja suosituimmat opettajat ovat olleet ylityöllistettyjä, mikä on johtanut siihen, että opetuksen laatu on kärsinyt ajoittain
- osa kouluttajista on kovin nuoria ja kokemattomia
- kouluttajilla ja koulutettavilla on usein hyvin vähän yhteistä (ikäero, koulutustasoero, erilainen yleissivistys ja toisenlaiset mielenkiinnon kohteet) – tämä saattaa heijastua koulutuksen onnistumiseen
- koulutuksen tilaamisprosessissa on usein liian monta välikättä – viesti vääristyy matkalla
- kielikoulujen edustajat ja kouluttajat eivät aina saa riittävästi tietoa koulutettavien toiveista tai kielitaidon tasosta
- koulutustoimeksiannot ovat usein liian epämääräisiä, ei esimerkiksi anneta riittävästi tietoa kouluttavien taustasta, toiveista tai tavoitteista
- kouluttajilla ei ole riittävän selvää kuvaa koulutettavien työtehtävistä
- kouluttajilla on hyvin vähän mahdollisuuksia erikoistua tai kehittää ammattitaitoaan
- opetustilanteet ovat edelleen paljolti opettajakeskeisiä
- koulutettavat eivät anna riittävästi palautetta kouluttajille tai se tulee liian myöhään
- opetukselta puuttuvat usein tavoitteet ja päämäärät

6 VIRKAMIESTEN KIELELLISET VALMIUDET

6.1 VIERAIDEN KIELTEN KÄYTTÖTILANTEET

6.1.1 Aineiston keruu

Virkamiesten kielellisiä valmiuksia ja tilanteita, joissa virkamiehet käyttävät vieraita kieliä, selvitettiin ensisijaisesti kyselylomakkeella. Lomake lähetettiin syksyllä 1998 noin 200:lle puheenjohtajuusvalmennukseen osallistuneelle virkamiehelle. Kyselyyn vastasi 88 virkamiestä (ks. vastaajien taustatiedoista, vastausten luotettavuudesta ja ministeriökohtaisista eroista jakso 2.6.2). Kyselylomakkeella saatuja tietoja täydennettiin keväällä 1999 tehdyillä haastatteluilla, joissa oli mukana 33 virkamiestä (ks. jakso 2.6.3).

Kyselylomakkeella ja haastatteluilla selvitettiin muun muassa sitä, minkälaisissa työtilanteissa virkamiehet käyttävät vieraita kieliä ja mitä vieraita kieliä he käyttävät erilaisissa työtilanteissa. Lisäksi pyrittiin selvittämään sitä, miten usein tietynlaisia kielenkäyttötilanteita esiintyy.

Koko tutkimuksen ajan aineistoa kerättiin myös epävirallisilla keskusteluilla, kurssipalautelomakkeella ja koulutusta seuraamalla. Tutkimuksen alussa vuoden 1997 syksyllä tietoa kielenkäyttötilanteisiin liittyvistä vaikeuksista kerättiin virkamiehille lähetyillä taustatietolomakkeilla. Tässä luvussa esitetyt tutkimustulokset perustuvat kaikilla näillä erilaisilla aineistonkeruutavoilla saatuihin tietoihin.

6.1.2 Työtehtävien kansainvälistyminen

Kyselylomakkeessa virkamiehiltä tiedusteltiin, onko heidän työhönsä aina liittynyt vieraiden kielten käyttäminen. Noin 2/3 vastanneista virkamiehistä (n = 88) vastasi myönteisesti. Kielteisesti vastanneista virkamiehistä (1/3) suurin osa vastasi työtehtävien muuttuneen 1990-luvulla. Neljä vastaajaa ilmoitti joutuneensa käyttämään vieraita kieliä vuodesta 1991, neljä vuodesta 1994 alkaen ja kolme vastaajaa vuodes-

ta 1995 alkaen. Näitä vuosia voidaankin pitää suurten muutosten vuosina ministeriöissä: vuonna 1991 Suomi liittyi Euroopan neuvostoon, ja silloin aloiteltiin myös neuvotteluja, jotka johtivat ensin Euroopan talousalueen (ETA) syntyyn ja sittemmin Suomen EU-jäsenyyteen.

Mäki-Lohiluoman (1999: 21) tutkimuksessa virkamiehiltä kysyttiin, milloin EU-asiat tulivat keskeiseksi osaksi työtehtäviä. Tutkimuksessa kävi ilmi, että EU-kysymyksillä oli merkittävä rooli jo ennen jäsenyyden toteutumista eli vuosina 1992–1995. Vieraiden kielten merkitys kasvoi toisin sanoen jo jäsenyyttä edeltävinä vuosina.

Tähän tutkimukseen liittyneeseen kyselylomakkeeseen annetuista vastauksista näkyy myös edellinen suuri kansainvälistymiseen liittynyt muutos ministeriöiden tehtävissä. Tämä koettiin 1970-luvulla, kun Suomi teki vapaakauppasopimuksen Euroopan talousyhteisön kanssa. Vastaajista kaksi ilmoittikin joutuneensa käyttämään vieraita kieliä vuodesta 1973 alkaen.

Sinkkonen (1997: 71) toteaa, että kansainvälistymisen lisääntyminen 1980-luvun lopussa aiheutti ministeriöissä tarvetta keskittää kansainvälisten tehtävien hoito kansainvälisiä asioita hoitaviin yksiköihin, mutta EU-jäsenyyden myötä on yleistynyt hajautettu malli. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kansainvälisiä tehtäviä ei voi enää erottaa muista työtehtävistä. Toisin sanoen vieraiden kielten käyttö kansainvälisissä yhteyksissä kuuluu nykyisin ministeriöiden virkamiesten jokapäiväiseen työhön. Tätä tukevat myös seuraavissa jaksoissa esitellyt tulokset.

6.1.3 Vieraskielisten tekstien lukeminen

Kyselylomakkeessa tiedusteltiin, miten usein virkamiehet arvioivat joutuvansa lukemaan tai kirjoittamaan vieraalla kielellä tai puhumaan vierasta kieltä (ks. kuvio 4). Melkein kaikki vastaajat ilmoittivat lukevansa jatkuvasti tai usein vieraskielisiä asiakirjoja. Vain muutama vastaaja ilmoitti lukevansa joskus tai harvoin vieraskielisiä tekstejä. Kuukaan vastaajista ei ilmoittanut, ettei hän lue koskaan vieraskielisiä asiakirjoja.

Haastatteluissa virkamiehet kertoivat, että EU:n asiakirjat ovat pääasiallisesti englannin- ja ranskankielisiä, mutta joillakin aloilla asiakirjat ovat olleet myös saksankielisiä, erityisesti Suomen puheenjohtajuutta edeltäneiden kahden puheenjohtajuuskauden aikana (Itävalta ja Saksa). Asiakirjat valmistuvat usein vasta juuri ennen kokousta, ja osa käsiteltävistä asiakirjoista jaetaan kokouspaikalla. Nämä uusimmat versiot ovat tavallisesti ranskankielisiä, eli edes englanninkielistä käännöstä ei ole välttämättä ehditty tehdä. Suomenkieliset asiakirjat ovat haastateltavien mukaan saatavilla yleensä selvästi myöhemmin kuin englannin- tai ranskankieliset tekstit. Osa virkamiehistä kertoi näkevänsä suomenkielisen säädöstekstin ensimmäistä kertaa vasta silloin kun se julkaistaan Euroopan yhteisöjen virallisessa lehdessä. Käytännössä suomenkielisten tekstien viivästyminen tarkoittaa sitä, että kokouksissa toimitaan vieraskielisten tekstien varassa.

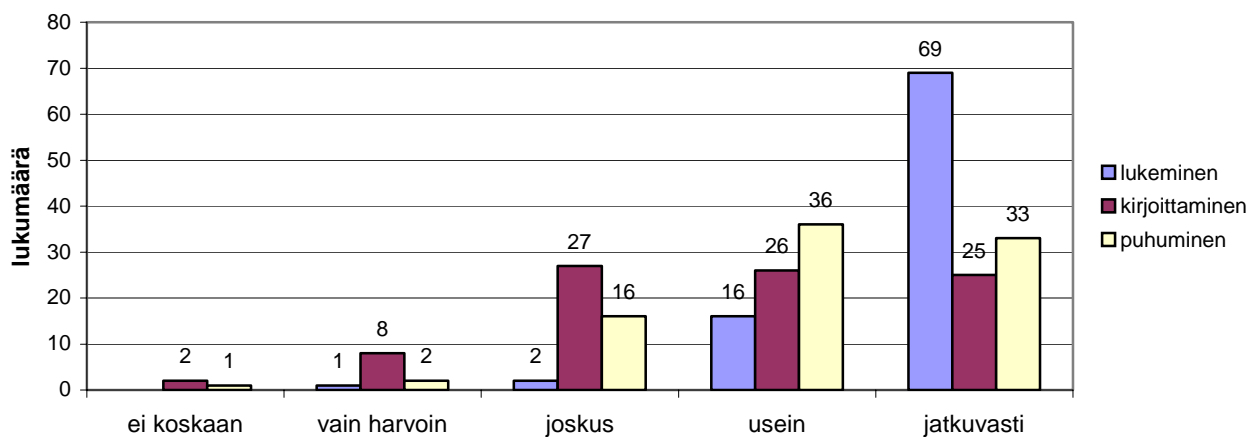
Virkamiehet kertoivat ymmärtävänsä ranskankielisistä asiakirjoista pääkohdat, mutta eivät vivahteita. ”Vaikeat pikkusanat ja moninkertaiset kieltomuodot, jotka saattavat muuttaa koko lauseen” ovat virkamiesten mukaan erityisen hankalia. Virkamiehet kertoivatkin tilanteista, joissa he olivat ymmärtäneet jotkin keskeiset lauseet juuri päinvastoin kuin oli tarkoitettu. Monet olivat kuitenkin sitä mieltä, että muiden kuin ranskankielisten asiakirjojen saatavuus on parantunut parin viime vuoden aikana. Useat virkamiehet totesivat, että englanninkielisten asiakirjojen osuus valmisteluasiakirjoista on selvästi kasvanut jäsenyyden alkuvuosista. Tätä pidettiin yleisesti hyvänä asiana, koska monikaan ei katso osaavansa lukea ranskankielisiä asiakirjoja riittävän hyvin.

6.1.4 Kirjoittaminen vieraalla kielellä

Virkamiehet kirjoittavat vieraalla kielellä selvästi harvemmin kuin lukevat (ks. kuvio 4). Kyselylomakkeeseen vastanneista virkamiehistä noin 60 % (n = 88) ilmoitti kirjoittavansa joskus tai usein vieraskielisiä asiakirjoja. Jatkuvasti kirjoittaa vajaa 30 % vastaajista. Vastaajista 9 % ilmoitti kirjoittavansa vain harvoin vieraalla kielellä. Kaksi vastaajaa ilmoitti, etteivät he kirjoita koskaan vieraskielisiä asiakirjoja.

6.1.5 Vieraan kielen puhuminen

Noin 60 % kyselylomakkeeseen vastanneista virkamiehistä (52 vastaajaa) ilmoitti puhuvansa joskus tai usein vieraita kieliä (ks. kuvio 4). Noin 38 % vastaajista (33 vastaajaa) ilmoitti puhuvansa vieraita kieliä jatkuvasti. Kaksi vastaajaa kertoi puhuvansa vain harvoin työssään vieraita kieliä. Nämä viimeksi mainitut kuuluivat tukihenkilöstöön tai toimivat avustavissa tehtävissä.

KUVIO 4: Vieraan kielen lukeminen, kirjoittaminen ja puhuminen

6.1.6 Kielen eri osa-alueiden hallinta

Kyselylomakkeessa virkamiehiä pyydettiin arvioimaan, kuinka hyvin he katsovat hallitsevansa työssä eniten ja toiseksi eniten käyttämänsä kielen osa-alueet. Eri osa-alueina mainittiin kielioppi, rakenteet, sanasto, tekstin ja kuullun ymmärtäminen, puhuminen, ääntäminen ja kirjoittaminen. Pääkielessä 95 % vastaajista katsoi hallitsevansa melko tai erittäin hyvin tekstin ymmärtämisen. Lähes yhtä moni (86 %) ilmoitti hallitsevansa melko tai erittäin hyvin kuullun ymmärtämisen.

Myöskään puhuminen ei tuottanut suuria vaikeuksia vastaajille: vastaajista 81 % arvioi selviytyvänsä melko tai erittäin hyvin puhumisesta. Sanaston hallitsi melko tai erittäin hyvin 79 % ja kieliopin ja rakenteet 78 % vastaajista. Eniten vaikeuksia aiheuttaa kirjoittaminen:

70 % vastaajista oli sitä mieltä, että kirjoittaminen on melko tai erittäin helppoa pääkielellä.

Toiseksi eniten käytetyssä kielessä kirjoittaminen on myös selvästi huonoimmin hallittu osa-alue. Vain 23 % vastaajista piti kirjoittamista melko tai erittäin helppona. Kohtuullisena sitä piti 44 % vastaajista ja melko tai erittäin vaikeana 29 %. Kuten pääkielessä, vahvin osa-alue toisessakin kielessä oli tekstin ymmärtäminen: 73 % katsoi, että tekstin ymmärtäminen kyseisellä kielellä on melko tai erittäin helppoa.

6.1.7 Erilaisten kielenkäyttötilanteiden toistuminen

Kyselylomakkeessa virkamiehiä pyydettiin myös tarkentamaan, kuinka usein he käyttävät vieraita kieliä erilaisissa työtilanteissa kuukauden aikana. Suurin osa ilmoitti joutuvansa lukemaan lähes päivittäin vieraskielisiä asiakirjoja. Runsas kolmannes puhui lähes päivittäin puhelimessa, ja neljäsosa oli lähes päivittäin sähköposti- tai faksisyhteisessä ulkomaisiin kollegoihinsa. Vajaa puolet vastaajista katsoi kirjoittavansa vieraalla kielellä muutaman kerran kuukaudessa tai noin kerran viikossa.

Virkamiehet ilmoittivat pitävänsä puheita, luentoja tai esitelmää selvästi harvemmin: kaksi kolmasosaa piti puheen tai alustuksen harvemmin kuin kerran kuussa. Muina työtilanteina, joissa virkamiehet käyttävät vieraita kieliä, mainittiin seminaarit, kokoustauot ja viralliset kahdenkeskiset neuvottelut.

6.1.8 Kokoustilanteet ja kokousten tulkkaus

EU-asioita hoitavien virkamiesten työmatkat suuntautuvat pääasiassa Keski-Eurooppaan ja Brysseliin. Ulkomailla järjestettävissä kokouksissa virkamiehet joutuvat puhumaan ja kuuntelemaan vierasta kieltä. Suullista kielitaitoa edellyttävät puheenvuorojen käyttäminen kokouksessa, epämuodolliset keskustelut ulkomaisten kollegojen kanssa sekä matkaan liittyvät käytännön tilanteet, kuten selviytyminen lentokentällä, erilaisissa liikennevälineissä, ravintolassa ja hotellissa.

Muutamaa valmistelu- tai tukitehtävissä toimivaa virkamiestä lukuun ottamatta kaikki haastatellut virkamiehet osallistuvat säännöllisesti kokouksiin EU:n toimielimissä. Muutama virkamies käy EU-kokousten lisäksi myös muissa kansainvälisissä kokouksissa (esim. Yhdistyneiden Kansakuntien, Euroopan neuvoston, OECD:n tai WTO:n kokoukset). Eniten matkustavat virkamiehet saattavat joutua käymään Brysselissä kaksikin kertaa viikossa, vähiten matkustavilla on 4–5 kokousta vuodessa.

Yksi keskeinen neuvoston työryhmien toimintaa koskeva ongelmakysymys on ollut tulkkaus. Suurin osa haastatelluista virkamiehistä kertoi, että neuvoston työryhmien kokouksissa tulkkaus on järjestetty 6–9 kielellä. Kuuden kielen tulkkaus tarkoittaa sitä, että suomen ja ruotsin lisäksi puuttuu yleensä myös tanskan, kreikan ja portugalin tulkkaus. Joskus tulkkausta on vain yhteen suuntaan. Tämä tarkoittaa tavallisesti sitä, että jäsenvaltion edustaja voi puhua omaa kieltään, mutta joutuu kuuntelemaan toista kieltä. Yhdeksän kielen tulkkaus tarkoittaa käytännössä sitä, että vain suomea ja ruotsia ei ole tulkattu, jolloin suomalaiset ja ruotsalaiset virkamiehet joutuvat puhumaan ja kuuntelemaan jotain vierasta kieltä. On myös kokouksia, joissa tulkataan ainoastaan englanniksi ja ranskaksi.

Yleisenä periaatteena on ollut, että puheenjohtajavaltiolle tataan tulkkaus kumpaankin suuntaan. Työryhmien määrä huomioon ottaen tulkkausta varten tarvitaan näin ollen tiettyä kieltä osaavia tulkkeja vähintään 30. Vuonna 1996 arvioitiin suomea osaavia vieraskielisiä tulkkeja olleen noin viisi. Tämän jälkeen tulkkeja on koulutettu sekä Suomessa että ulkomailla (ks. esim. Gruber 1997 ja Vehkanen 1998). Puheenjohtajuuskauden alkuun mennessä ei kuitenkaan vielä

tiedetty, kuinka paljon suomea riittävästi osaavia tulkkeja on käytettävissä (Seire-Botwright 26.4.1999 ja Lehtinen 3.5.1999).

Virkamiehiä haastateltiin helmi-maaliskuussa 1999. He eivät vielä tuolloin tienneet, mitkä kokoukset tulkataan. Valtioneuvoston kanslia pyysi ennen puheenjohtajuuskauden alkua ministeriöiltä tietoja siitä, ketkä tulkkauksen haluavat tai tarvitsevat. Puheenjohtajuuskauden alkaessa ei kuitenkaan ollut selvää, kuinka moni tulkkausta tarvitseva tosiasiallisesti sen saa.

Haastatteluja tehtäessä neuvoston työryhmien kokouksia oli tulkattu suomeksi vasta vähän. Kahdeksan EU-kokouksiin osallistuvasta 30 virkamiehestä kertoi, että suomea oli tulkattu silloin tällöin kokouksissa keväällä 1999, kun taas loput 22 kertoivat, ettei heidän alansa kokouksia ollut koskaan tulkattu suomeksi. Kokemukset tulkkauksesta olivat jonkin verran ristiriitaisia. Monille tulkkaus tuli yllätyksenä ja vaikeuksia aiheutti oman puheenvuoron käyttäminen suomeksi, koska virkamies oli valmistautunut pitämään sen englanniksi tai ranskaksi. Toiset eivät olleet aivan varmoja, välittyikö viesti oikein tulkkauksen kautta.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus laati keväällä 1999 valtiovarainministeriön tuella kokouksissa käyville virkamiehille tarkoitetun tulkkausta ja kääntämistä EU:ssa koskevan opaskirjan ”Käännetäänkö tekstisi, tulkataanko puheenvuorosi”. Opas jaettiin kaikille puheenjohtajuusvalmennukseen osallistuneille virkamiehille valtioneuvoston kanslian julkaiseman työryhmän puheenjohtajan käsikirjan (Suomen EU-puheenjohtajuus 1999) yhteydessä.

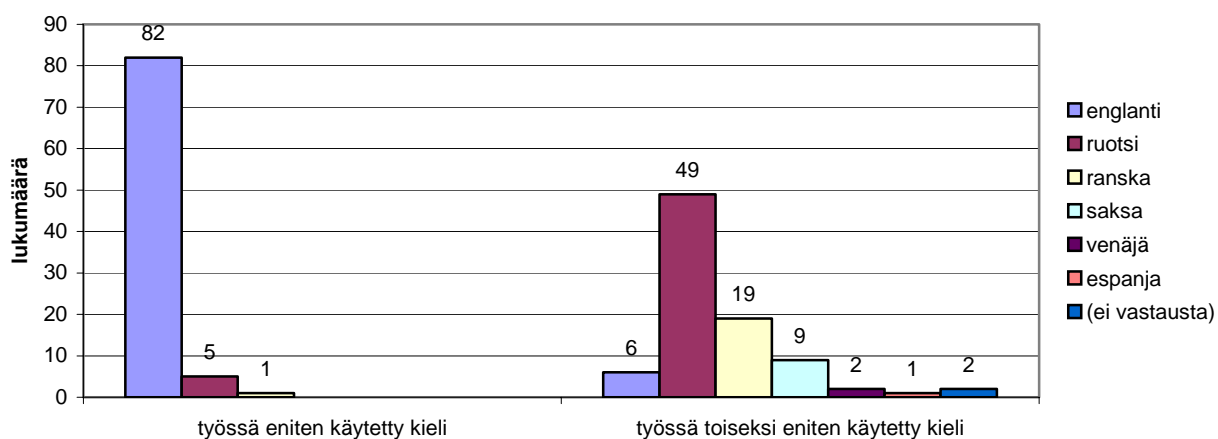
6.2 TYÖSSÄ KÄYTETYT KIELET

Kyselylomakkeessa kysyttiin sitä, mitä kieliä virkamiehet käyttävät eniten työssään. Englanti on selvästi käytetyin vieras kieli. Vastaajista yli 90 % ilmoitti käyttävänsä työssään eniten englantia (ks. kuvio 5). Ruotsia kertoi käyttävänsä eniten työssään 6 % vastanneista virkamiehistä ja ranskaa vain 1 virkamies.

Yli puolet vastanneista virkamiehistä kertoi käyttävänsä työssään toiseksi eniten ruotsin kieltä. Ranskaa käytetään selvästi vähem-

män, eli vain noin neljännes virkamiehistä ilmoitti käyttävänsä sitä toiseksi eniten. Saksaa käyttää toisena kielenään noin 10 % virkamiehistä ja venäjää tai espanjaa vain muutama virkamies.

Kysymykseen, onko eniten työssä käyttämäsi kieli myös vahvin kieleesi, vastasi suurin osa myöntävästi. Vastanneista hieman yli 10 % käyttää työssään eniten muuta kuin vahvinta kieltään. Vastanneista 7 ilmoitti pääkielekseen eli vahvimmaksii vieraaksi kielekseen tässä tapauksessa ruotsin, 3 englannin, 1 ranskan, 1 venäjän, 1 saksan ja 1 espanjan.

KUVIO 5: Työssä eniten ja toiseksi eniten käytetyt kielet

Suurin osa haastatelluista virkamiehistä puhuu ja kuuntelee kokouksissa ainoastaan englantia. Noin neljäsosa virkamiehistä kuuntelee englannin kielelle tulkattujen puheenvuorojen lisäksi saksaksi ja ruotsiksi esitetyt puheenvuorot. Muutama virkamies kuuntelee englantia ja ranskaa, mutta puhuu itse ainoastaan englantia. Englannin lisäksi ranskaa ilmoitti puhuvansa kolme virkamiestä, näistä yksi puhuu mieluummin ranskaa kuin englantia.

Englantia puhutaan sekä kokouksissa että niiden ulkopuolella. Ranskaa puhutaan yleensä vasta pakon edessä, eli esimerkiksi silloin kun komission virkamiehet eivät osaa englantia. Haastatteluissa virkamiehet olivat kuitenkin sitä mieltä, että englantia on selvästi vallannut alaa EU:n toimielimissä viime vuosina. Jäsenyyden alkuaikoina ranskaa taitamattomien virkamiesten oli joillakin aloilla erittäin vaikeaa löytää englantia puhuvaa komission virkamiestä. Nykyisin tilanne

on jo selvästi parempi. Ongelmia aiheutuu lähinnä siitä, että kaikkien jäsenvaltioiden edustajat eivät puhu äidinkieltänsä lisäksi juurikaan muita kieliä, joten näihin ei juurikaan olla yhteydessä kokousten ulkopuolella.

Suurin osa ranskaa osaavista virkamiehistä sanoi käyttävänsä ranskaa jonkin verran epävirallisissa sosiaalisissa tilanteissa muiden jäsenvaltioiden kollegojen kanssa ja liikkeessaan työmatkalla kaupungeilla. Osa kertoi ranskan olevan ainoa mahdollinen viestintäkieli työryhmän eteläisten jäsenvaltioiden edustajien kanssa. Joskus tällaisessa tilanteessa käytetään ”saaristolaismallia”, eli keskustelu käydään kahdella (tai useammalla) kielellä: eteläisten jäsenvaltioiden edustajat puhuvat ranskaa ja suomalaiset vastaavat englanniksi. Monet ranskaa osaavat virkamiehet kuitenkin totesivat, ettei heidän ole tarvinnut käyttää lainkaan ranskaa, koska he katsovat voivansa käyttää englantia kaikissa tilanteissa.

Ruotsia puhutaan yleensä käytävillä ruotsalaisten ja muiden pohjoismaisten kollegojen kanssa. Tanskalaisten kanssa virkamiehet puhuvat kuitenkin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta englantia. Noin neljäsosa haastatelluista virkamiehistä ilmoitti puhuvansa myös ruotsalaisten kanssa aina englantia. Myös hyvin ruotsia puhuvat käyttävät usein asiakysymyksistä keskustellessaan englantia. Valtaosa sanoi yrittävänsä puhua jonkin verran ruotsia, mutta vaihtavansa englantiin, kun ”sanat alkavat loppua”. Monelle ruotsin puhuminen on suuri ponnistus, vaikka puhuttua ja kirjoitettua kieltä ymmärretään suhteellisen hyvin. Ruotsia vähemmän osaavat virkamiehet kantavat huolta ruotsin kielen taidostaan, ja monet ilmaisivat halunsa kehittää puhejohtajuuskauden jälkeen nimenomaan ruotsin taitoa.

6.3 VIERAIDEN KIELTEN KÄYTTÄMISEN VAIKEUS

Kyselylomakkeessa virkamiehiä pyydettiin arvioimaan, miten vaikeina he pitivät erilaisia vieraiden kielten käyttöä edellyttäviä työtilanteita. He arvioivat annettuja työtilanteita asteikolla erittäin vaikeaa – melko vaikeaa – kohtuullista – melko helppoa – erittäin helppoa. Taulukossa 4 on esitetty eri vastausvaihtoehtojen esiintymisten perusteella

luokitellut vieraiden kielten käyttötilanteet helpoimpina pidetyistä tilanteista vaikeimmiksi koettuihin tilanteisiin.

TAULUKKO 4:
Vieraiden kielten käyttämisen vaikeus (pääkieli)

**VIERAIDEN KIELTEN KÄYTTÖTILANTEET
HELPOIMMASTA VAIKEIMPAAN**

1. työhön liittyvän asiakirjan lukeminen
2. epäviralliset keskustelut kahden kesken kasvotusten
3. yhteydenpito ulkomaisiin kollegoihin sähköpostin välityksellä
4. puhelinkeskustelut
5. sosiaaliset tilanteet, joissa on mukana useita ihmisiä
6. työhön liittyvän asiakirjan kirjoittaminen
7. puheenvuoron käyttäminen kokouksessa tai neuvottelussa
8. puheiden, luentojen tai esitelmien pitäminen

Virkamiehet pitivät helpoimpana vieraskielisten asiakirjojen lukemista. Vastaajista lähes 2/3 piti asiakirjan lukemista pääkielellä erittäin helppona ja 1/3 melko helppona. Yli 85 % vastaajista ilmoitti pitävänsä kahdenkeskisiä epävirallisia keskusteluja melko helppoina tai erittäin helppoina. Myöskään yhteydenpito pääkielellä sähköpostin avulla ei näyttänyt aiheuttavan kyselylomakkeen täyttäneille virkamiehille suuria vaikeuksia: lähes 85 % vastaajista piti yhteydenpitoa sähköpostin välityksellä melko tai erittäin helppona. Sen sijaan toiseksi eniten käytetyllä kielellä tällainen yhteydenpito oli jo selvästi vaikeampaa (melko tai erittäin helppoa alle 40 %:lle vastaajista).

Puhelinkeskusteluja pääkielellä pidettiin yleisesti varsin helppoina: noin 80 % vastanneista virkamiehistä ilmoitti niiden olevan melko tai erittäin helppoja. Sen sijaan vajaa 1/3 katsoi niiden olevan selvästi vaikeampia toiseksi eniten käytetyllä kielellä (erittäin tai melko vaikeaa 30 %). Kielten käyttämistä sosiaalisissa tilanteissa, joissa on mukana useita ihmisiä, piti melko helppona tai erittäin helppona 3/4 vastaajista.

Vaikeimpina vieraiden kielten käyttötilanteina pidettiin kokouksilanteita ja erilaisia virallisia puhetilanteita. Puheenvuoron käyttämis-

tä pääkielellä kokouksessa tai neuvottelussa piti melko tai erittäin helppona vain noin 60 % vastaajista. Näitä puhetilanteita toiseksi eniten käytetyllä kielellä piti vaikeina tai korkeintaan kohtuullisina lähes 70 % vastaajista.

Virkamiehet joutuvat kertomansa mukaan pitämään puheita tai esitelmiä varsin harvoin. Harjoituksen puute vaikuttaa luultavasti siihen, että vain noin puolet vastaajista katsoi, että puheen pitäminen pääkielellä on melko helppoa tai erittäin helppoa. Ero toiseksi eniten käytettyyn kieleen oli myös tämän osalta suuri: lähes puolet vastaajista katsoi, että toisella kielellä puheen pitäminen on erittäin tai melko vaikeaa.

Kirjoittamista vieraalla kielellä pidettiin vaativana tehtävänä. Vastaajista yli 60 % ilmoitti kirjoittamisen pääkielellä olevan melko helppoa tai erittäin helppoa ja noin 30 % kohtuullista. Toiseksi eniten käytetyllä kielellä kirjoittaminen oli selvästi vaikeampaa: puolet vastaajista ilmoitti sen olevan erittäin tai melko vaikeaa.

Tutkimustulosten perusteella näyttäisi siltä, että virkamiesten kielelliset valmiudet ovat varsin hyvät tekstin ymmärtämisen osalta. Epävirallisista suullisen ilmaisun tilanteista selviydytään myös kohtalaisen hyvin. Sen sijaan valmiudet käyttää puhuttua kieltä virallisemmissä tilanteissa ovat selvästi heikommat.

6.4 KIELITAIDON VAIKUTUS HENKILÖKONTAKTEIHIN

Kielitaidolla ja eri kielten osaamisella näyttäisi olevan selvä vaikutus siihen, minkä EU:n jäsenvaltioiden kanssa suomalaiset virkamiehet tekevät yhteistyötä. Mäki-Lohiluoman (1999) tutkimuksessa kysyttiin, minkä kolmen jäsenvaltion kanssa suomalaiset virkamiehet ovat useimmiten tekemisissä. Viisi virkamiehille ”tutuinta” valtiota ovat Mäki-Lohiluoman tutkimuksen mukaan Ruotsi, Saksa, Iso-Britannia, Tanska ja Alankomaat. Vieraammiksi ovat jääneet Luxemburg ja eteläiset jäsenvaltiot Espanja, Italia, Belgia ja Kreikka. (Mäki-Lohiluoma 1999: 45.)

Tässä tutkimuksessa saadut tulokset ovat samansuuntaisia. Virkamiehet kertoivat haastatteluissa olevansa eniten yhteydessä ruotsa-

lasiin, toiseksi eniten britteihin, kolmanneksi eniten tanskalasiin ja saksalasiin ja neljänneksi eniten itävaltalasiin ja hollantilasiin. Vähiten epävirallisia yhteyksiä virkamiehillä on haastattelujen mukaan italialasiin, kreikkalasiin, portugalilasiin ja espanjalasiin. Ranska, Irlanti, Belgia ja Luxemburg sijoittuvat keskivaiheille. Osa virkamiehistä luki Ranskan tiiviin yhteistyön maihin, osa taas ilmoitti, ettei ole koskaan missään tekemisissä ranskalaisten kanssa.

Tärkeimpänä syynä yhteydenpidon vähyyteen mainitaan yhteisen kielen puuttuminen. Eteläisten jäsenvaltioiden edustajat eivät useinkaan puhu englantia, ja suomalaisista virkamiehistä vain harvat puhuvat hyvin ranskaa tai muita romaanisia kieliä. Muina yhteydenpidon aktiivisuuteen vaikuttavina syinä virkamiehet mainitsivat erilaiset ajattelu- ja työskentelytavat, erilaiset intressit ja tiettyjen maiden vähäisen merkityksen EU:ssa (Portugal, Kreikka). Erään virkamiehen mukaan jo valtuuskuntien fyysinen sijainti kokoussalissa vaikuttaa siihen, kenen kanssa ollaan tekemisissä.

Sekä tämän tutkimuksen että Mäki-Lohiluoman tutkimuksen perusteella näyttäisi siltä, että EU:ssa on olemassa selvä kieleen ja kulttuuriin perustuva jako pohjoisiin ja eteläisiin jäsenvaltioihin. Niin sanotun pohjoisen blokin yhteisiä kieliä ovat englantia ja muut germaanit kielet, eteläisen blokin taas ranska ja muut romaaniset kielet. Juuri ranskan kieli näyttäisi olevan rajanvetäjä: ranskaa osaamattomat virkamiehet ovat hyvin harvoin tekemisissä italialaisten, espanjalaisten, portugalilaisten ja belgialaisten kanssa.

Toisaalta virkamiehet myös kertoivat, että ranskan osaaminen ei välttämättä ole taakka yhteyksien luomiseksi: noin puolet haastatelluista virkamiehistä totesi, että heidän työryhmässään on sellaisia jäsenvaltioiden edustajia, jotka eivät puhu mitään muuta kieltä kuin äidinkieltään. Näiden kokousedustajien kanssa keskustellaan vain tulkin välityksellä kokouspöydässä eikä heihin olla missään yhteydessä kokousten välillä. Vähiten virkamiesten mielestä vieraita kieliä osaavat yleensä espanjalaiset, italialaiset, portugalilaiset ja kreikkalaiset. Kaksi virkamiestä mainitsi, että heidän työryhmässään on ollut puheenjohtajia, jotka puhuvat ainoastaan äidinkieltään.

Ranska ja Kreikka sijoittuvat tiiviin ja löyhemmän yhteistyön välimaastoon. Ranskaan pidetään yhteyttä valtasyistä. Ranskan vaikutusvalta EU:ssa on niin suuri, että siihen on oltava yhteydessä, vaikka ranskalaista ajattelua ja toimintatapaa pidetään varsin vieraana. Ranska on myös asiakysymyksissä usein hyvin eri linjoilla kuin Suomi. Yhteistyötä Ranskan kanssa helpottaa kuitenkin se, että ranskalaisten virkamiesten katsottiin osaavan muiden romaanisten maiden virkamiehiä useammin englantia, vaikka he eivät sitä aina haluakaan puhua. Kreikka taas ei sijoitu yhtä selvästi ranskaa puhuvien maiden joukkoon kuin muut Välimeren maat, koska kreikkalaiset osaavat yleensä paremmin englantia kuin muut eteläisten jäsenvaltioiden edustajat. Sen sijaan Kreikan linja EU:ssa jää suomalaisille useimmiten hyvin vieraaksi: virkamiehet kertoivat ymmärtävänsä kreikkalaisia erittäin huonosti.

Ranskaa hyvin osaavien virkamiesten mielestä pohjois–etelä-vastakkainasettelua ei välttämättä ole olemassa lainkaan. Haastattelut osoittavat myös sen, että ranskankielisissä maissa oleskelleiden tai muuten romaanisten maiden kulttuuriin paremmin perehtyneiden virkamiesten mielestä yhteydenpidon perustana ei ole kansallisuus vaan henkilökohtaiset suhteet. Nämä virkamiehet ovat muita useammin tekemisissä epävirallisesti myös eteläisten jäsenvaltioiden edustajien kanssa.

Ranskaa tai muita romaanisia kieliä osaamattomat ovat myös selvästi asenteellisempia kuin näitä kieliä osaavat. Ranskalaisia kommentoitiin muun muassa seuraavalla tavalla: ”ranskalaisten kanssa on varauduttava äärimmäiseen arroganssiin”, ”ranskalaiset puhuvat paljon ja laveasti”, ”ranskalaiset tyrannisoivat kokouksia sanelemalla kuinka pitää tehdä tai asioita jarruttamalla” ja ”ranskalaiset aina häiriköivät”. Kielen osaamisen myötä tuntuu löytyvän myös enemmän kulttuurin ja toimintatapojen ymmärrystä.

Yhteistyö ruotsalaisten kanssa näyttäisi haastattelujen perusteella olevan jokseenkin ongelmattonta siitä huolimatta, että Ruotsi on monissa asiakysymyksissä aivan eri mieltä kuin Suomi. Yhteistyön perusta on luotu jo vuosikymmeniä ellei jopa vuosisatoja sitten, ja useilla aloilla pohjoismainen yhteistyö jatkuu vilkkaana Suomen ja

Ruotsin EU-jäsenyydestä huolimatta. On luonnollista, että toisensa useita vuosia hyvin tunteneet virkamiehet keskusteleivat ensimmäisenä keskenään myös EU:ssa esiin tulevista kysymyksistä. Tutkimustulosten valossa yhteistyöhön ei näyttäisi vaikuttavan se, käyttävätkö virkamiehet viestintäkielensä ruotsia vai englantia.

6.5 SELVIYTYMINEN VAIKEISTA KIELENKÄYTTÖTILANTEISTA

Virkamiesten epämuodollisten haastattelujen, taustatietolomakkeen ja kurssipalautelomakkeiden perusteella suullinen viestintä puhelinkeskusteluineen, kokous- ja neuvottelutilanteineen sekä seurustelutilanteineen aiheuttaa virkamiehille eniten ongelmia.

Suurin yksittäinen kielenkäyttötilanteiden ongelma liittyy usein vaikeuteen reagoida tilanteisiin niiden edellyttämällä nopeudella. Nopeatempoisessa keskustelussa suomalaiset virkamiehet kokevat itsensä usein hitaiksi. Sellaiset virkamiehet, jotka ovat epävarmoja vieraiden kielten käyttäjiä, valmistelevat mielellään puheenvuoronsa huolellisesti etukäteen. He myös usein lukevat kannanottonsa suoraan paperista. Tilanteiden nopea muuttuminen edellyttää kuitenkin ”valmistelemattomia” puheenvuoroja, jotka tuottavat monelle suuria vaikeuksia.

Eri kielten tuottamat ongelmat ovat hieman erilaisia. Englannin kielen osalta vaikeuksia aiheuttavat sekä suullisen viestinnän tilanteet että kirjoittaminen. Englanninkielisen puheen ymmärtäminen sen sijaan on vain harvoin ongelma. Muiden kielten ja varsinkin ranskan osalta korostuvat myös puheen ja tekstin ymmärtämisen ongelmat. Vähemmän käytetyillä kielillä kirjoitetaan niin vähän, ettei niihin liittyviä ongelmia ole tässä yhteydessä syytä tarkastella.

Eri kielten ongelmatilanteissa käytetään samantyyllisiä selviytymisstrategioita. Virkamiehet pitivät tärkeänä sitä, että näitä strategioita opetetaan kielikoulutuksessa. Virkamiesten mielestä erityisen tärkeää oli valmentaminen ennalta arvaamattomiin ja yllätyksellisiin tilanteisiin. Taulukossa 5 on esitetty joitakin virkamiesten suullisen viestinnän tilanteissa käyttämiä selviytymisstrategioita.

TAULUKKO 5:
Virkamiesten käyttämiä selviytymisstrategioita
ongelmallisissa suullisen viestinnän tilanteissa

vieraan kielen ymmärtäminen

”ymmärtävinään oleminen”

- saattaa joskus helpottaa tilannetta, mutta toisaalta voi johtaa entistä epämiellyttävämpään tilanteeseen tai suuriin väärinymmärryksiin
- käytetään lähinnä ”small talk” -tilanteissa, joissa on lähikontakti puhujaan
- ei suositeltava

arvaus

- joudutaan turvautumaan usein nopeissa tilanteissa, sen seurauksia voidaan lieventää jälkeinpäin muilla menetelmillä, esim. johdattelulla tai varmistamalla asia muulla keinolla
- arvailusta johtuvan tarkkailun välttämättömyys vie turhaan energiaa
- seuraukset yleensä samat kuin edellä: edellyttää lisäselvityksiä
- ei suositeltava

johdattelu

- toimii usein huomaamattomana varmistuskeinona, jonka avulla pyritään selvittämään asia ilman kiusallisia tilanteita
- keinona parempi kuin ”ymmärtävinään oleminen”, asia selviäisi kuitenkin nopeammin kysymällä suoraan
- saattaa viedä aikaa, jolloin ei voi keskittyä muuhun asiaan
- tulisi kuulua tavanomaiseen kielenopetukseen

suorat kysymykset, toistopyynnöt

- tuntuvat usein kiusallisilta varsinkin toistuvissa ymmärtämisvaikeuksissa, mutta yleensä paras tapa selvittää ongelma
- asian nopea selvittäminen takaa keskittymisen muuhun keskusteluun
- vastapuoli suhtautuu yleensä myönteisesti asiallisesti ja kohteliaasti esitettyyn selventävään kysymykseen
- taitoa esittää kysymyksiä menettämättä itsevarmuuttaan ja omanarvontunnettaan on syytä harjoitella
- suositeltava keino

vastapuolen kysymyksen tai yhdessä puhutun asian toistaminen kertauksen vuoksi

- hyvä ja huomaamaton keino välttää epäselvyydet ja väärinkäsitykset
- esimerkki: puhelun lopussa tehtävä asioiden kertaus
- hyvä harjoitella kielenopetuksen osana
- suositeltava keino

asian varmistaminen myöhemmin toisella keinolla

- esimerkki: puhelinkeskustelun päätteeksi lähetetty faksi
- ajan säästämiseksi ja lisäongelmien välttämiseksi useimmiten parempi varmistaa asia jo puhelinkeskustelun aikana
- takaa usein mielenrauhan
- suositeltava keino

vieraan kielen tuottaminen

korostetun hidas ja yksinkertainen puhe

- puhujalla usein kömpelyyden tunne, mutta asian perillemeno on yleensä sen arvoista
- järkevä ratkaisu, ei yleensä tarvitse varmistaa, ymmärsikö kuulija puheen
- opeteltava erikseen

kiertoilmaisut

- usein välttämättömiä, tarpeen arkaluonteisissa tilanteissa
- pitävät viestintää yllä, ei muodostu kiusallisia taukoja
- käyttöä pitäisi harjoitella kielenopetuksessa

asian ilmaiseminen toisella tavalla

- puhujalla on usein tunne, ettei oma kielitaito ole riittävän hyvä, koska ei löydä etsimiään sanoja
- hyvän ja luovan kielenpuhujan tunnusmerkki: ei jämähdetä siihen, ettei sanoja löydy, vaan etsitään uusi tapa ilmaista haluttu asia
- tätä pitäisi harjoitella kielenopetuksessa

kielen vaihto

- jollei tilanteessa ole sovittu tietyn kielen käytöstä, saattaa laukaista ongelmatilanteen
- poikkeaminen virallisten tilanteiden ”oletuskielestä” ei suotavaa
- epävirallisessa seurustelussa muiden EU-jäsenvaltioiden edustajien kanssa valitulla kielellä ei useinkaan merkitystä, olennaista viestinnän toimivuus
- tavallista, että ”seurustelukieli” ja ”asiakieli” ovat eri kielet: esim. virkamiehet mielellään vaihtavat ruotsin englantiin puhuessaan asiaa

ennakkosuunnittelu

- fraasien ja sanojen miettiminen etukäteen auttaa puhujaa ankkuroimaan viestinsä avainasioihin
- usein ennalta harjoitellut asiat unohtuvat, koska eivät ”automaattisia”
- joskus suunnittelu voi johtaa jäykkyyteen ja joustamattomuuteen

Kirjallisen viestinnän ongelmia aiheuttavat lauseen muodostus, sananvalinnat ja sanonnat, oikean tyylin löytäminen (esim. kohteliaisuusmuodot, yleiskieli vs. virkakieli), kieliopilliset kysymykset (esim. artikkelit, prepositiot, sanojen suku) sekä tietyt kaavamaiset ilmaisut (aloittaminen, lopetus, päiväys ym.). Ongelmatilanteissa turvaudutaan

sanakirjoihin (usein kaksikielisiin eli suomi-englanti- tai suomiranska-sanakirjoihin), vakiofraaseihin ja viime kädessä syntyperäisen kielenpuhujan tai kääntäjän apuun.

6.6 VIRKAMIESTEN KIELELLISTEN VALMIUKSIEN ARVIOINTI

Virkamiesten kielellisten valmiuksien on oltava nykyisin aivan toisenlaiset kuin vielä kymmenisen vuotta sitten. Vielä 1980-luvulla ministeriöissä suomen kielen jälkeen käytettiin eniten ruotsia (ks. esim. Yli-Renko 1988). Tilanne on muuttunut olennaisesti 1990-luvun aikana ja englannin osaaminen on nykyisin virkamiehelle lähes välttämätöntä.

Tutkimustulosten mukaan virkamiesten kielelliset valmiudet näyttävät kohtuullisen hyviltä. Työtehtävät edellyttävät pääosin vieraskielisten asiakirjojen lukemista, ja siitä virkamiehet arvioivat selviytyvänsä varsin hyvin sekä eniten että toiseksi eniten käytetyllä vieraalla kielellä. Ranskankielisten tekstien ymmärtäminen tuottaa kuitenkin monille edelleen vaikeuksia, eivätkä virkamiehet ole aina aivan varmoja, ovatko he ymmärtäneet asian oikein.

Tutkimukseen osallistuneet virkamiehet joutuvat toiseksi eniten puhumaan vieraita kieliä. Eniten vaikeuksia heille aiheuttavat viralliset tilanteet eli puheenvuoron käyttäminen kokouksissa tai neuvotteluissa sekä esimerkiksi puheen tai esitelmän pitäminen. Toiseksi eniten käytetyllä kielellä puheen tai esitelmän pitäminen on erityisen vaikeaa: suurin osa kyselyyn vastanneista ja haastatelluista virkamiehistä oli sitä mieltä, että toisella kielellä viralliset puhetilanteet ovat erittäin tai melko vaikeita.

Vieraskielisiä tekstejä virkamiehet kirjoittavat vähemmän. Kirjoittamista pidettiin yleisesti varsin vaativana. Kirjoittaminen tuottaa vaikeuksia pääkielelläkin, mutta toiseksi eniten käytetyllä kielellä se on monelle lähes mahdotonta. Näiden tulosten perusteella näyttäisikin ensinnäkin siltä, että tulevaisuudessa kielikoulutuksessa olisi hyvä painottaa erityisesti kirjoittamistaitoja. Kirjoittamiskoulutusta olisi hyvä järjestää myös niille virkamiehille, joilla on jo hyvä kielitaito eli

jotka ymmärtävät vieraskielisiä tekstejä ja jotka selviytyvät hyvin puhutun kielen tilanteista.

Puheenjohtajuusvalmennukseen kuului jonkin verran niin sanottun *small talkin* opetusta, koska koulutettavat itse toivoivat sitä. Sen opettamista toivoivat erityisesti opinnoissaan jo varsin pitkälle edenneet koulutettavat. Kouluttajat tosin totesivat, että käytännössä *small talkia* on lähes mahdotonta opettaa (ks. *small talkista* mm. Salo-Lee 1991 ja Salo-Lee & Tarvainen 1995: 97–99). Tässä tutkimuksessa saadut tulokset näyttäisivät kuitenkin osoittavan, että epämuodolliset puhetilanteet eivät aiheuta erityisen suuria vaikeuksia vaan virkamiehet katsovat selviytyvänsä niistä verrattain hyvin. Vastaisuudessa olisi ehkä panostettava ennemminkin muodollisten puhetilanteiden harjoitteluun, kuten kokous- ja neuvottelutilanteisiin ja puheen pitämiseen. Erityisesti virkamiehet toivoivat valmennusta äkillisiin ja ennalta-arvaamattomiin puhetilanteisiin, joihin ei voi edeltä käsin valmistautua.

Eri kieliä käytetään ja osataan hyvin eritasoisesti. Englanti on selvästi eniten käytetty vieras kieli, ja sen osalta on saatu selvästi parhaimpia tuloksia. Toiseksi eniten useimmat virkamiehet mainitsivat käyttävänsä ruotsin kieltä. Tämä ei vastaa puheenjohtajuusvalmennuksen painotuksia, joissa ranskan kieltä selvästi painotettiin ruotsin kielen kustannuksella. EU-tehtävissä ruotsin kielen taitoa ei pidetä yhtä välttämättömänä kuin ranskan kielen taitoa, koska ruotsalaiset osaavat yleensä englantia, mutta monet virkamiehet haluaisivat kuitenkin parantaa ruotsin taitoaan. Tämä olisi hyvä pitää mielessä suunniteltaessa kielikoulutuksen järjestämistä vastaisuudessa.

Monet ranskaa opiskelleet virkamiehet käyttävät EU-työssä englantia siitä huolimatta, että he osaavat ranskaa jo ainakin auttavasti. Kynnys ranskan aktiiviseen käyttämiseen näyttääkin olevan hyvin suuri. Jatkossa olisi hyvä miettiä erityisesti ranskan kielen asemaa koulutuksessa. Ainakin seuraavia kysymyksiä olisi hyvä pohtia:

- onko kaikille syytä tarjotakaan ranskan opintoja?
- mitkä ovat tavoitteet ranskan kielen osalta ja poikkeavatko ne muista kielistä? miksi oppimistulokset ranskan osalta ovat heikommät kuin muiden kielten tulokset?
- miten ranskaa jo suhteellisen hyvin osaavien virkamiesten (YKI-taso 4–6) taito saataisiin aktivoitua niin, että he uskaltaisivat käyttää ranskaa myös virallisissa yhteyksissä?

Ranskan kielen osaaminen tai osaamattomuus näyttää myös sanelevan sen, kuinka paljon virkamiehet ovat yhteydessä EU:n eteläisten jäsenvaltioiden edustajiin ja kuinka hyvin näiden maiden ajattelu- ja toimintatapoja tunnetaan. Kielen osaaminen näyttäisi tämän ja Mäki-Lohiluoman tutkimuksen mukaan laajentavan virkamiesten katsantokantoja ja ymmärtämistä vieraita kulttuureja kohtaan. Ranskan ja muiden romaanisten kielten taitajien määrän kasvattaminen ainakin johtavien virkamiesten tasolla saattaisi myös tehostaa virkamiesten EU-työskentelyä ja parantaa Suomen vaikutusmahdollisuuksia EU:ssa.

**YHTEENVETO:
VIRKAMIESTEN KIELELLISTEN VALMIUKSIEN ARVIOINTI**

myönteistä:

- yleisesti katsoen virkamiesten kielelliset valmiudet ovat jo varsin hyvällä tasolla
- virkamiehet lukevat varsin sujuvasti vieraskielisiä tekstejä
- virkamiehet selviytyvät melko hyvin epävirallisista puhetilanteista
- monet virkamiehet kirjoittavat suhteellisen hyvin vahvimmallalla vieraalla kielellä
- virkamiehet ovat kehittäneet erilaisia selviytymisstrategioita hankalista tilanteista poispääsemiseksi
- virkamiesten valmiudet englannin kielessä ovat varsin hyvät: kielen eri osa-alueet hallitaan hyvin

epäkohtia tai parannettavaa:

- muodolliset puhetilanteet aiheuttavat virkamiehille vaikeuksia
- vieraskielisen tekstin kirjoittaminen on monille vaikeaa
- virkamiesten valmiudet ranskan kielessä ovat varsin heikot ja yksipuoliset; kieltä ei käytetä, kynnys käyttää itse ranskan kieltä on korkea
- ranskan kielen oppimistulokset ovat vaatimattomia: opetus pitäisi pohjata kokonaan uudelleen (kenelle opetetaan, mitkä ovat tavoitteet, miksi ranskan oppimistulokset ovat muita kieliä heikommät, miten ranskan kielen taito saadaan aktiiviseksi)?
- Kielitaito näyttää ohjaavan kontaktien syntymistä: ranskaa osaamattomilla virkamiehillä ei ole juurikaan yhteyksiä EU:n eteläisiin jäsenvaltioihin
- kielitaito vaikuttaa myös asennoitumiseen eri jäsenvaltioihin: niihin valtioihin suhtaudutaan kielteisimmin, joiden kieltä ei osata
- virkamiehet puhuvat yhä enemmän ruotsalaisten kanssa englantia
- virkamiehet kokevat itsensä usein hitaiksi viestijöiksi
- virkamiehillä on vaikeuksia toimia yllättävissä ja ennalta-arvaamattomissa kielenkäyttötilanteissa

7 VIRKAMIESTEN KIELIT AidON TASO

7.1 KIELIT AidON MITTAAMINEN

7.1.1 Miten kielitaitoa voidaan arvioida?

Osaamista ja oppimistuloksia voidaan arvioida eli "mitata" erilaisin keinoin. Arviointi voidaan jakaa kahteen päätyyppiin: *taitotason (proficiency) arviointiin* ja *saavutusten (achievement) arviointiin*. Taitotason arvioinnilla halutaan saada selville oppijan senhetkinen, absoluuttinen osaamisen taso ja usein myös taitojen riittävyys johonkin tiettyyn tarkoitukseen. Yleensä sillä, miten osaaminen on hankittu, ei ole sinänsä arvioinnin kannalta merkitystä. Saavutusten arvioinnissa (käytetään myös termiä opetukseen liittyvä arviointi) taas arvioinnin kohteet määräytyvät opetuksen sisällöstä ja tavoitteista käsin. (Huhta & Takala 1999: 189–190.)

Kielitaidon tasoa voidaan arvioida varsin tehokkaasti testien avulla. Taitotasotestit ovat yleensä kertaluonteisia (esim. YKI-testit), kun taas saavutustesteillä arvioidaan sitä, onko opetetut asiat opittu. Saavutustestit kattavat yleensä osan jotakin oppikurssia, esimerkiksi yhden tai kaksi aihealuetta ja opetettuja rakenteita. Taitotasotesti taas pyrkii kattamaan useita aihealueita ja huolellisesti valikoidun kokoelman kielenkäyttötilanteita. Se perustuu lähinnä teoreettiseen käsitykseen kielitaidosta (ks. jakso 7.1.2) ja sen etenemisestä eikä niinkään oppikursseihin. (Luoma & Tarnanen 1997: 62.)

Yleensä kouluttajat (kielikoulujen opettajat) ovat kiinnostuneita nimenomaan saavutustesteistä saadakseen itse palautetta opetuksestaan. Koulutuksen tilaajat (työnantajat, hallinto) puolestaan useimmiten pitävät taitotason mittaamista tärkeämpänä, eli he haluavat tietää, millä tasolla henkilö on ja mitä hän pystyy nykyisillä taidoillaan tekemään (Euroopan neuvoston laatima Kielten oppimista, opettamista ja arviointia koskeva eurooppalainen viitekehys, *Modern Languages: Learning, Teaching, Assessment – A Common European Framework*

of Reference, 1996, jakso 9.3.1). Taitotasotestien merkitys korostuu erityisesti otettaessa uusia työntekijöitä organisaation palvelukseen.

Testien lisäksi kielitaitoa voidaan arvioida myös vapaamuotoisesti (jatkuva kouluttajan observointi opetustilanteessa, itsearviointi). Viime vuosina on kehitelty myös erilaisia tietokonepohjaisia kielitaidon mittausohjelmia, joissa ongelmana toistaiseksi on ollut erityisesti puheen tunnistaminen. Tämä alue kuitenkin kehittyy nopeasti, ja esimerkiksi jotkin kansainväliset kielikokeet ovat siirtymässä tietokoneella suoritettaviksi. Viime vuosina on myös ryhdytty hyödyntämään internetin tarjoamia mahdollisuuksia kielitestauksessa (esim. eurooppalaisena yhteishankkeena toteutettava DIALANG-testi-järjestelmä). Uudet monikieliset testit ovat lähivuosina kaikkien ulottuvilla internetin kautta. (Huhta & Takala 1999: 208–211.)

7.1.2 ”Täydellinen kielitaito”

Kielitaidon yksiselitteinen mittaaminen edellyttäisi sitä, että olisi olemassa jonkinlainen täydellinen kielitaito, johon kunkin yksilön suoritusta voitaisiin verrata. Täydellinen kielitaito on kuitenkin teoreettinen abstraktio, jolla ei ole vastinetta todellisuudessa. Takala, Sajavaara ja Sajavaara (2000: 195–196) toteavatkin, että yleensä täydellisellä kielitaidolla tarkoitetaan sitä, että ihminen hallitsee kielen muoto- ja lauseopin järjestelmän. Tällöin ei esimerkiksi kiinnitetä huomiota sanaston hallintaan (jota kukaan ei edes äidinkielellään hallitse täydellisesti) tai kielen käyttöön luonnollisissa viestintätilanteissa.

Perinteiset kielitaitotestit pystyivät testaamaan vain tiettyjä kielitaidon osa-alueita, kuten kieliopin tai rakenteiden osaamista tai puhekykyä. Nykyisin kielitaidon mittaamisessa käytetään jo sellaista kielitaidon mallia, jolla kuvataan kielen rakenteiden hallinnan lisäksi myös kielellistä kompetenssia. Kielitaidon olennaisena osana pidetään myös sosiolingvistisiä taitoja: olennainen osa kielitaitoa on taito käyttää kieltä kuhunkin tilanteeseen sopivalla tavalla. Tällaisten taitojen arviointiin soveltuvia välineitä on toistaiseksi kuitenkin vielä varsin vähän. (Huhta & Takala 1999: 183–188.)

Ihane- tai tavoitekielitaitoa voidaan yrittää määritellä eri tavoin. Vuonna 1996 julkaistussa Euroopan neuvoston laatimassa Kielten oppimista, opettamista ja arviointia koskevan eurooppalaisen viitekehysten (jäljempänä eurooppalainen viitekehys; suomenkielinen laitos Huttunen & Huttunen 1998) jaksossa 4.7 tarkastellaan kielenpuhujan kielitaitoa ja sitä, mistä taidoista se koostuu. Eurooppalaisessa viitekehyksessä tarkastellaan kielitaitoa sen laajimmassa merkityksessä. Viitekehyksessä omaksuttu tarkastelunäkökulma osoittaa, miten kapeana kielitaito yleensä nähdään. Perinteisesti kielitaidon on ajateltu käsittävän leksikaalisen (sanasto), kieliopillisen, semanttisen ja fonologisen (ääntäminen) kompetenssin, joista viitekehyksessä käytetään termiä kielellinen kompetenssi (*linguistic competences*).

Kielellinen kompetenssi on kuitenkin vain osa kielenpuhujan kokonaisykyä osallistua viestintätilanteisiin. Eurooppalaisessa viitekehyksessä erotetaan kielenpuhujan yleinen kompetenssi (*general competences*) ja kommunikatiivinen kompetenssi (*communicative competences*). Yleiseen kompetenssiin kuuluvat kielenpuhujan yleistiedot (esim. asiantuntemus opittavaa kieltä puhuvan maan maantieteellisistä, demografisista, taloudellisista ja poliittisista oloista), sosiokulttuurinen tietämys (esim. jokapäiväiseen elämään, elinolosuhteisiin, yksilöiden välisiin suhteisiin, arvoihin ja uskomuksiin, elekieleen, seurustelu- ja käyttäytymistaitoihin liittyvä tietämys) ja mahdollisuudet ymmärtää kulttuurienvälisiä eroja (*intercultural awareness*). Lisäksi kielenpuhujalta edellytetään joitakin käytännön taitoja, kuten sosiaalisia taitoja, sekä riittävää tietotaitoa ja eksistentiaalista tietoa (*savoir-être*), kuten oikeaa asennetta, motivaatiota sekä tiettyjä henkilökohtaisia ominaisuuksia. On syytä kuitenkin muistaa, että sosiaalistumisen seurauksena ihminen hallitsee monet näistä taidoista ja tiedoista tiedostamattaan.

Eurooppalaisen viitekehysten mukaan kielellinen kompetenssi on osa kielenpuhujan kommunikatiivista kompetenssia. Kommunikatiiviseen kompetenssiin kuuluvat lisäksi sosiolingvistinen kompetenssi ja pragmaattinen kompetenssi. Sosiolingvistinen kompetenssi kattaa sellaiset taidot kuin kyvyn tunnistaa, ymmärtää ja käyttää sosiaalisten suhteiden tunnusmerkkejä (tervehdykset, puhuttelut), kohteliaisuusil-

maisuja, sananlaskuja ja idiomeja, erilaisia rekistereitä, murteita ja korostuksia. Pragmaattinen kompetenssi taas jakautuu diskurssikompetenssiin (taito kontrolloida lauseiden järjestystä ja lauseen osia, käyttää teemaa ja reemaa, koheesiokeinoja ja erilaisia tyylikeinoja), funktionaaliseen kompetenssiin (taito käyttää kieltä tiettyihin tarkoituksiin, esim. kuvaukseen, selitykseen, argumentointiin, suostutteluun) sekä skemaattisen suunnittelun kompetenssiin (taito käyttää sosiaalisen vuorovaikutuksen keinoja, esim. kysymys-vastaus, anteeksipyyntö-anteeksianto, tervehdys-vastaus).

Kun kielitaitoa tarkastellaan edellä mainitussa laajuudessa, sen mittaaminen on entistä vaikeampaa. Millään testillä ei voida aukottomasti arvioida kaikkia kielitaidon muodostavia taitoja jo sen vuoksi, että olosuhteet erilaisissa kielenkäyttötilanteissa vaihtelevat suuresti. Esimerkiksi testattavan vireystila ja mieliala näkyvät testituloksissa, eikä ulkoisia tekijöitä, kuten testauspaikkaa ja muita testausolosuhteita saada koskaan aivan samanlaisiksi. Kielitaidon eri osa-alueita mahdollisimman monipuolisesti selvittävät testit ovat kuitenkin toistaiseksi ainoa tapa mitata kielitaitoa. On kuitenkin hyvä pitää mielessä, että kaikki kielitaidon mittaamisessa käytettävät testit ovat vain suuntaa-antavia.

7.1.3 Virkamiesten kielitaidon mittaaminen

Yksi tämän tutkimuksen tavoitteista oli selvittää, miten järjestetty kielikoulutus on parantanut puheenjohtajuusvalmennettävien mahdollisuuksia selviytyä puheenjohtajuuskauden tehtävistä. Käytännössä tämä tarkoitti sen selvittämistä, miten paljon annettu koulutus on nostanut virkamiesten kielitaidon tasoa.

Kielitaidon täsmällinen ja puolueeton arviointi kielitesteillä edellyttäisi sitä, että käytettävissä olisi luotettava kielitaitotesti. Tällaisella testillä mitattaisiin sekä lähtötaso että koulutuksen jälkeen saavutettu taso. Saavutettua tasoa voitaisiin verrata tavoitetasoon koulutuksen onnistumisen selvittämiseksi. Käytännössä kielitaitoa voidaan kuitenkin vain harvoin mitata tällaisissa olosuhteissa. Joskus ei ole käy-

tettävissä tietoa lähtötasosta ja joskus taas saavutettu lopputulos jää testaamatta.

Virkamiesten kielitaidon tarkastelussa suurimpia ongelmia on ollut se, että testejä on käytetty kielitaidon mittaamiseen varsin vähän. Valmennuksen alussa 1990-luvun puolivälissä osa ministeriöistä testasi puheenjohtajuusvalmennettavat käyttämällä jonkin kielikoulun testejä (ks. 5.1.2). Osa näistä testeistä oli hyvin ylimalkaisia, osa testasi kielitaidon rinnalla tai sen asemesta kulttuurintuntemusta ja osa vain tiettyjä kielen alueita. Näitä testaustuloksia ei voida verrata toisiinsa eikä niistä saatuja tuloksia pitäisi suhteuttaa Yleisten kielitutkintojen taitotasosteikkoihin. Kielikoulujen testien tehtävä olikin lähinnä sijoittaa virkamiehet tasoryhmiin opetuksen järjestämistä varten.

Virkamiesten kielitaidon lähtötason selvittämistä vaikeuttaa lisäksi se, ettei 1990-luvun alkuvuosina aloitetun integraatiovalmennuksen ja EU-puheenjohtajuusvalmennuksen välinen raja ole aivan selvä. Osa ministeriöistä aloitti tehostetun kieltenopetuksen jo ennen varsinaisen puheenjohtajuusvalmennuksen aloittamista vuonna 1996.

Testejä on oikeastaan voitu käyttää onnistuneesti hyödyksi vasta mitattaessa virkamiesten saavuttamaa kielitaidon tasoa. Luotettavin tällä hetkellä käytettävissä oleva taitotasotesti on Yleisten kielitutkintojen testi (ks. 7.3), johon on osallistunut viime vuosina 200–250 puheenjohtajuusvalmennettavaa. Osa valmennukseen osallistuneista virkamiehistä on käynyt YKI-testeissä useita kertoja.

Koska testaustuloksia on ollut rajallisesti käytössä, kielitaitoa on mitattu tässä tutkimuksessa myös itsearvioinnin avulla. Valmennettavia on useaan otteeseen pyydetty arvioimaan omaa kielitaitoaan. Arvioita on pyydetty sekä kyselylomakkeissa että haastatteluissa. Saatuja tuloksia selvitetään jaksossa 7.2.

Kielitaidon tasoa ja virkamiesten vahvuuksia ja heikkouksia on selvitetty myös haastattelemalla kouluttajia. Näitä tuloksia käsitellään jaksossa 7.4.

7.2 ITSEARVIOINTI

7.2.1 Itsearviointi kielitaidon mittauskeinona

Itsearviointi on osoittautunut kohtalaisen luotettavaksi kielitaidon mittauskeinoksi (ks. mm. Sartoneva 1998: 12). Tähän tulokseen on päästy muun muassa testaamalla sellaisia henkilöitä kielitaitotestein, jotka ovat arvioineet itse omaa taitoaan. Tulosten perusteella näyttäisi siltä, että itsearvioinnit pitävät paikkansa sitä paremmin, mitä parempi kielitaito on. Itsearviointi on luotettavampaa ja helpompaa, kun kielitaitoa arvioidaan suhteessa siihen, minkälaisissa konkreettisissa kielenkäyttötilanteissa kielitaidolla selvittää, ja kun tällaiset tilanteet kuvataan äidinkielellä (Sartoneva 1998: 12).

Eri kielten välillä on jonkin verran eroa arvioiden luotettavuudessa. Tässä tutkimuksessa saatujen tulosten mukaan näyttäisi siltä, että virkamiehet, jotka ovat osallistuneet sekä Yleisten kielitutkintojen testeihin että arvioineet itse taitoaan ennen testiä, arvioivat englannin kielen osaamisensa todellista tilannetta paremmaksi. Testeihin osallistuneiden virkamiesten ranskan kielen testitulokset taas olivat paremmat kuin heidän omat arvionsa kielitaidostaan. Erot ovat kuitenkin varsin pienet.

7.2.2 Virkamiesten itsearviointi, syksy 1997 (taustatietolomake)

Virkamiesten kielitaidon tasoa pyrittiin selvittämään itsearvioinnin avulla kolme kertaa eli taustatietolomakkeessa 1997, kyselylomakkeessa syksyllä 1998 ja haastatteluissa keväällä 1999. Arvioijat eivät olleet eri arviointikerroilla samoja henkilöitä, eli tässä yhteydessä voidaan tarkastella ainoastaan itsearvioijien *keskimääräistä* tasoa näinä kolmena eri ajankohtana. Itsearvioinnissa käytettiin YKI-testien 8-portaista taitotasotaulukkoa.

Syksyllä 1997 lähetettiin 874 virkamiehelle taustatietolomake, johon sisältyi myös englannin ja ranskan kielen itsearviointiosio (ks. 2.6.1). Taitotasoaan arvioi tuolloin 86 virkamiestä.

Englannin kielen itsearvioitu taso oli keskimäärin YKI-asteikon taso 6,5. Suurimman yksittäisen tasoryhmän muodosti taso 6 (28 % vastaajista) ja toiseksi suurimman taso 7 (26 % vastaajista). Vastanneista noin 13 % arvioi olevansa englannissa tasolla 8. Loput sijoittuivat oman arvionsa mukaan tasoille 3–9.

Vastaajien itsearviointien keskimääräinen ranskan kielen taso oli 3,3. Noin 17 % vastanneista arvioi olevansa tasolla 3, tasoilla 4–5 arvioi olevansa 15 % vastaajista ja tasoilla 1 ja 2 kummallakin noin 11 % vastanneista.

Virkamiesten, jotka arvelivat toimivansa puheenjohtajuuskaudella puheenjohtajina, englannin kielen itsearviointien keskiarvo oli 7,2. Kansalliset edustajat ja asiantuntijat arvioivat tasokseen keskimäärin 6,1 ja EU-asioiden valmistelijat 7,1. Ranskan kielen arviot eivät poikenneet yhtä paljon kuin englannin arviot eri tehtäväryhmissä: puheenjohtajien ranskan kielen taidon itsearvioitu taso oli 3,7, kansallisten edustajien ja asiantuntijoiden 3,4 ja valmistelijoiden 3,1.

7.2.3 Virkamiesten itsearviointi, syksy 1998 (kyselylomake)

Syksyllä 1998 virkamiehille lähetettyyn kyselylomakkeeseen sisältyi laaja itsearviointijakso. Virkamiehiä pyydettiin arvioimaan omaa kielitaitoaan kielikohtaisesti YKI-asteikon avulla sekä vastaamaan kahden työssä eniten käytetyn kielen osalta itsearviointiväittämiin.

Lomakkeeseen vastanneet virkamiehet katsoivat osaavansa selvästi parhaiten englantia (ks. taulukko 6). Arvioiden keskiarvo oli 6,5. Toiseksi parhaiten vastaajat arvioivat osaavansa ruotsia: taitotasojen keskiarvo oli 5,5. Vastaajista 80 % ilmoitti osaavansa saksaa; taitotasoarvioiden keskiarvo oli 3,6. Ranskaa ilmoitti osaavansa 82 % vastanneista. Ranskan taitotasojen keskiarvo oli kuitenkin varsin alhainen ja jonkin verran huonompi kuin saksan eli 3,0. Vastanneista 22 % ilmoitti osaavansa venäjää. Venäjää taitavien arvioiden keskiarvo oli 3. Vastanneet virkamiehet osasivat jonkin verran myös italiaa ja espanjaa. Espanjantaitoisia ilmoitti olevansa 17 % vastaajista. He ilmoittivat osaavansa sitä keskimäärin tason 2,1 verran. Italiaa osasi 13 % vastanneista ja he olivat keskimäärin tasolla 2,3. Muina kielinä mainittiin

norja ja tanska (neljä vastaajaa), viro (kaksi vastaajaa) sekä kreikka (yksi vastaaja). Näistä parhaiten osattiin norjaa ja tanskaa.

TAULUKKO 6:
Itsearviointi 1998 – eri kielten osaaminen

KIELI	OSAAMISPROSENTTI	TAITOTASO
englanti	98	6,5
ruotsi	90	5,5
saksa	80	3,5
ranska	82	3,0
venäjä	22	3,0
italia	13	2,3
espanja	17	2,1
norja	5	4,4
tanska	5	4,4
viro	2,3	2
kreikka	1,1	2

Verrattaessa syksyn 1998 kyselylomakkeen itsearviointien keskiarvoja tammikuussa 1998 järjestettyjen YKI-testien tuloksiin voidaan todeta, että englannin itsearvioitu taso oli parempi kuin testitulokset. Sen sijaan ranskan testitulosten perusteella virkamiehet osasivat arvioidaan paremmin ranskan kieltä. Tammikuussa 1998 järjestetyissä testeissä englannin taitotasojen keskiarvo oli 5,6, eli tuolloin tulos oli lähes yhtä taitotasoa huonompi kuin saman vuoden syksynä tehdyissä itsearvioinneissa (6,5). Ranskan testitulosten keskiarvo oli 4,4 eli selvästi korkeampi kuin syksyllä 1998 tehtyjen itsearviointien keskiarvo (3,0). Yksi syy tähän lienee se, että YKI-testeihin yleensä hakeutuvat ne, jotka luottavat omiin taitoihinsa. Kyselylomakkeeseen taas vastasivat myös taidoiltaan heikommät valmennettavat.

Toisaalta taas verrattaessa syksyn 1998 itsearviointien tuloksia syksyllä 1997 tehtyihin itsearviointeihin voidaan todeta, että englannin taito arvioitiin kumpanakin ajankohtana yhtä hyväksi (6,5). Syksyllä 1997 ranskan kielen taitoaan arvioineet virkamiehet taas katsoivat osaavansa ranskaa hieman paremmin kuin vuotta myöhemmin taitoaan arvioineet virkamiehet (syksy 1997: 3,3 ja syksy 1998: 3,0).

Syksyllä 1998 tehdyissä itsearviointeissa naisten ja miesten arvioissa omasta kielitaidosta ei ollut suuria eroja (ks. taulukko 7). Sekä naiset että miehet arvioivat englannin tasokseen 6,5. Ranskan kielessä ero naisten ja miesten taitojen välillä oli suurin: 47 naisesta vain 5 ilmoitti, ettei hän osaa lainkaan ranskaa, kun taas 40 miehestä 11 ei ollut ollenkaan ranskantaitoisia. Naiset myös arvioivat oman ranskan taitonsa paremmaksi kuin miehet. Naisten arviotasojen keskiarvo oli 3,4 ja miesten lähes yhden tason alhaisempi eli 2,6. Myös saksan kielessä naiset arvioivat oman kielitaitonsa jonkin verran paremmaksi kuin miehet (naiset 4 ja miehet 3,3). Sen sijaan miesten ruotsin kielen taito oli itsearviointien perusteella hieman parempi kuin naisten (miehet 5,7 ja naiset 5,3).

TAULUKKO 7:
Itsearviointi 1998 – naisten ja miesten kielitaito

KIELI	TAITOTASO	
	NAISET	MIEHET
englanti	6,5	6,5
ruotsi	5,3	5,7
ranska	3,4	2,6
saksa	4	3,3

Naisista osa oli lukenut ranskaa jo koulussa, jolloin pohja kielitaidolle oli olemassa jo ennen työn yhteydessä annetun opetuksen alkamista. Tämä selittää osittain naisten ja miesten tasoeroa ranskan taidoissa.

Eri-ikäiset virkamiehet näyttäisivät kyselylomakkeen itsearviointien perusteella osaavan eri kieliä hieman eri tavalla. Nuorin ikäryhmä on opiskellut hieman enemmän ranskaa kuin seuraava ikäryhmä. Ikäryhmään 25–35-vuotiaat kuuluvista virkamiehistä 21 % ilmoitti, etteivät he osaa lainkaan ranskan kieltä. Tähän ikäryhmään kuuluvat virkamiehet arvioivat olevansa ranskassa keskimäärin taitotasolla 3,7. Ikäryhmään 36–45-vuotiaat kuuluvista virkamiehistä 23 % kertoi, etteivät he osaa ranskaa. Tähän ryhmään kuuluvat arvioivat olevansa tasolla 2,4. Sen sijaan 46–55-vuotiaista vain 11 % kertoi, etteivät he osaa ranskaa. Tämän ryhmän edustajat arvioivat taitotasokseen 3,0.

Vanhin ikäryhmä (yli 55-vuotiaat) osasi ranskaa vähiten: heistä 38 % ei osannut ranskaa lainkaan. Tähän ryhmään kuuluneet ranskaa osaavat virkamiehet arvioivat tasokseen keskimäärin 3,3.

Tarkasteltaessa ranskan ja saksan eroja voidaan ensinnäkin todeta, että nuorempi sukupolvi näyttäisi osaavan selvästi vähemmän saksaa kuin ranskaa. Ikäluokasta 25–35-vuotiaat yli puolet (53 %) ei osaa ollenkaan saksan kieltä. Hieman vanhemmasta ikäluokasta (36–45-vuotiaat) 23 % on saksaa osaamattomia. Tätä tulosta voidaan pitää hieman yllättävänä jo sen vuoksi, että nämä ikäluokat kävivät koulua 1970- ja 1980-luvuilla, jolloin saksa oli selvästi suositumpi valinnaiskieli kuin ranska. Saksaa opiskeli toisena vieraana kielenä 1970-luvun alussa 16 % oppilaista ja ranskaa vain 1 % (Sartoneva 1998: 18). Vuonna 1977 nämä luvut olivat edelleen samassa suhteessa: saksan valitsi 25 % ja ranskan alle 2 % oppilaista. Vajaa kymmenen vuotta myöhemmin (1983–1984) saksan valitsi noin 23 % ja ranskan noin 7 % oppilaista (Sartoneva 1998: 119).

Nuorimman ikäryhmän saksan kielen itsearviointien keskiarvo on 3,5. Parhaiten saksaa osaavat 46–55-vuotiaat, joiden itsearviointien keskiarvo on 3,8. Tähän ryhmään kuuluvat kävivät koulua 1950- ja 1960-luvuilla, ja monet heistä lukivat pitkän saksan. Tästä ryhmästä 94 % oli saksan kielen taitoisia. Myös vanhimpaan ikäryhmään kuuluvista virkamiehistä 91 % katsoi osaavansa ainakin jonkin verran saksaa (taitotaso 3,2). Tämä sama ilmiö näkyy myös koko väestön osalta: vanhin ikäluokka osaa saksaa paremmin kuin nuorempi (Sartoneva 1998:53).

Tämän kyselyn perusteella nuorin ikäryhmä osaa muita ikäryhmiä selvästi huonommin ruotsia (taitotaso 4,5). Ero 46–55-vuotiaisiin (taitotaso 6,6) on yli kaksi tasoa. Sartonevan tutkimuksen mukaan taas nuoremmat ikäluokat näyttäisivät osaavan ruotsia paremmin kuin vanhemmat. Sartonevan tutkimuksessa kävi kuitenkin ilmi, että nuorimasta ikäluokasta (18–25-vuotiaat) 18 % ilmoitti, etteivät he osaa lainkaan ruotsia, vaikka he kaikki olivat opiskelleet kieltä peruskoulussa. (Sartoneva 1988: 53, 58–59.)

Kielen hallintaa erilaisissa tilanteissa pyrittiin selvittämään kyselylomakkeeseen sisältyneiden itsearviointiväittämien avulla (ns. *can*

do statements). Vastaajia pyydettiin arvioimaan, miten he selviävät erilaisista tilanteista kahdella eniten työssään käyttämällä kielellä. Vastaajien piti ottaa kantaa kuuntelemista, puhumista, tekstin ymmärtämistä ja kirjoittamista koskeviin väittämiin.

Tarkasteltaessa pääkielen kuuntelemista koskevia väitteitä (ks. taulukko 8) voidaan todeta, että vastaajat pitivät helpoimpana kuuntelemistilanteena puhelinkeskusteluja. Vastanneista 97 % katsoi ymmärtävänsä useimmiten tai aina, mitä keskustelukumppani sanoo puhelinkeskustelussa. Vastaajista 85 % pystyi usein tai aina erottamaan merkityksellistä tietoa tilanteessa, jossa on taustahälyä, tai seuraamaan syntyperäisten puhujien keskustelua. Vastanneista 78 % katsoi pystyvänsä seuraamaan erikoisalojen luentoja tai esitelmiä. Vaikeinta vastaajista oli televisio- tai radiolähetysten seuraaminen: 76 % ilmoitti ymmärtävänsä niitä usein tai aina vaivatta.

TAULUKKO 8:
Kuunteleminen vieraalla kielellä (pääkieli)

KUUNTELEMISTAJDOT VAHVIMMASTA HEIKOIMPAAN

1. Ymmärrän, mitä keskustelukumppanini sanoo puhelinkeskustelussa.
2. Pystyn erottamaan merkityksellistä tietoa tilanteissa, joissa kuuluvuus on heikko tai joissa on taustahälyä (lentokenttien ja junien kuulutukset).
3. Pystyn seuraamaan syntyperäisten kielenpuhujien vilkasta keskustelua.
4. Pystyn seuraamaan erikoisalojen luentoja ja esitelmiä, joissa käytetään ammattikieltä ja vierasta terminologiaa.
5. Ymmärrän vaivatta televisio- ja radiolähetystyksiä ja myös muuta kuin kirjakieltä (puhekieli, slangit, murteet).

Vieraan kielen puhumisen osalta (ks. taulukko 9) näyttäisi siltä, että kokoustilanteet ovat varsin tuttuja vastaajille ja että he katsovat selviytävänsä tavanomaisesta kokouksesta varsin hyvin. Vastaajista 77 % katsoi pystyvänsä usein tai aina keskustelemaan asiakysymyksistä, puoltamaan omaa näkemystään ja vastaamaan kysymyksiin. Lähes yhtä moni vastaaja (75 %) ilmoitti osaavansa puhua sujuvasti ilman, että heidän tarvitsee etsiä sanoja. Suuri osa vastaajista (73 %)

katsoi osaavansa usein tai aina ilmaista tunteita, laskea leikkiä sekä vitsailla. Tätä voitaneen pitää varsin yllättävänä, koska nämä taidot yhdistetään yleensä vasta kieltä erittäin hyvin osaaviin henkilöihin.

Erityisen mielenkiintoista on se, että 72 % vastaajista arvioi hallitsevansa usein tai aina kohteliaisuusmuodot ja osaavansa olla huomaavainen. Luonteva kohteliaisuus ja asianmukaisten kohteliaisuusfraasien käyttäminen on yksi vaikeimpia vieraiden kielten käyttämiseen liittyviä asioita ja sitä pidetään jopa erittäin kielitaitoistenkin suomalaisten ongelmana. Yksi selitys siihen, miksi tämä taito arvioidaan näin hyväksi, lienee se, että vastaajat eivät ole täysin ymmärtäneet kielen ja siihen liittyvän kulttuurin kohteliaisuuskeinojen moninaisuutta: luullaan, että riittää, jos englanniksi sanotaan *please* ja ranskaksi *s'il vous plaît*. Kysyessä monikaan virkamies ei tunnistanut englannin konditionaalien käyttöä tietyissä tilanteissa kohteliaisuusmuodoksi, eikä näitä muotoja osata yleensä käyttää tehokkaasti.

Tietyt puhumistilanteet olivat vastaajien mielestä selvästi muita tilanteita vaikeampia (ks. taulukko 9). Vastaajista noin kolmannes katsoi osaavansa usein tai aina keskeyttää keskustelun tai ohjata sitä haluamaansa suuntaan. Noin puolet vastaajista ilmoitti osaavansa muotoilla sanottavansa usealla eri tavalla tai toistaa jonkun toisen sanoman asian toisin sanoin. Alle puolet vastaajista katsoi usein tai aina osaavansa hankkia itselleen mieltymisaikaa jaarittelemalla. Saattaa olla, että vastaajat pitivät tätä taitoa tarpeettomana ja jopa kielteisenä asiana. "Tyhjänpäiväisyyksien" puhuminen ei kuulu suomalaiseen kansanluonteeseen, ja monet pitävät sitä erittäin epätoivottavana kokouskäyttäytymisenä. Tämä taito, kuten kaksi edellä mainittua taitoakin, saattaa kuitenkin olla erittäin tarpeellinen kokoustilanteessa. Tärkeää on ainakin osata tunnistaa tämän neuvottelutaktisen keinon käyttö kokoustilanteessa.

TAULUKKO 9:
Vieraan kielen puhuminen (pääkieli)

PUHUMISTAIDOT VAHVIMMASTA HEIKOIMPAAN

1. Pystyn keskustelemaan kokouksissa asiakysymyksistä, puolustamaan omaa kantaani ja vastaamaan kysymyksiin ilman ennakkovalmistelua.
2. Osaan puhua sujuvasti ja spontaanisti eikä minun tarvitse hakea sanoja.
3. Osaan käyttää kieltä joustavasti ja tehokkaasti erilaisissa tilanteissa, ilmaista tunteita, laskea leikkiä ja vitsailla.
4. Hallitsen kohteliaisuusmuodot ja osaan olla huomaavainen.
5. Osallistun täysimääräisesti keskusteluun, osaan keskeyttää, kehittää ja vaihtaa aihetta sekä viedä keskustelua eteenpäin haluamaani suuntaan.
6. Osaan muotoilla sanottavani usealla eri tavalla ja tarvittaessa kertoa jonkun toisen sanoman asian toisin sanoin sisällön kuitenkin muuttumatta.
7. Osaan tarvittaessa ”voittaa itselleni aikaa” puhumalla tyhjänpäiväisyyksiä, jotta ehdin miettiä, mitä minun pitäisi sanoa.

Vieraskielisen tekstin ymmärtäminen on vastaajien mielestä selvästi helpompaa kuin kuunteleminen tai puhuminen (ks. taulukko 10). Vastaajista lähes kaikki ilmoittivat lukevansa usein tai aina vaivatta työhön liittyviä asiakirjoja. Kauno- ja tietokirjallisuutta sekä sanoma- ja aikakauslehtiä lukee usein tai aina sujuvasti yli 80 % vastaajista. Kielen vivahteet ja tyylikeinot katsoi hallitsevansa yli 70 % vastaajista.

TAULUKKO 11:
Vieraskielisen tekstin ymmärtäminen (pääkieli)

TEKSTIN YMMÄRTÄMISTAIDOT VAHVIMMASTA HEIKOIMPAAN

1. Luen työhöni liittyviä asiakirjoja vaivatta.
2. Luen sujuvasti kauno- ja tietokirjallisuutta sekä sanoma- ja aikakauslehtiä.
3. Ymmärrän kielen vivahteita ja tunnistan erilaisten tyylikeinojen käytön.

Pyydettyä vastaajia täsmentämään, mitä he lukevat, yli puolet vastaajista kertoi lukevansa kaunokirjallisuutta jossain muodossa. Vastaajista vajaa neljännes ilmoitti lukevansa vieraskielisiä romaaneja, ”dekkareita”, ”pokkareita” tai viihdekirjallisuutta, muutama lukee tieteiskirjallisuutta tai novelleja. Yksi vastaaja lukee nuorisolle suunnattuja ranskankielisiä kirjoja, koska niiden teksti on helppoa. Runoutta ilmoitti lukevansa kaksi vastaajaa. Tietokirjallisuutta lukee vajaa kymmenesosa vastaajista. Tällaisen kirjallisuuden lajeina mainittiin elämäkerrat, luonnontieteet, historia, politiikka, taidekirjat, mytologia, etologia ja futurologia.

Ammattikirjallisuutta ilmoitti lukevansa neljännes vastaajista. Kaksi vastaajaa ilmoitti nimenomaisesti lukevansa EU-asiakirjoja ja EU-kirjallisuutta. Sanoma- ja aikakauslehtiä lehtiä lukee reilu puolet vastaajista. Lehdistä mainittiin muun muassa Financial Times, The Economist, Time, The Times, Le Monde, New Scientist, Der Spiegel, Independent, European Voice ja Agence Europe.

Kirjoittaminen on vastaajien mielestä selvästi vaikeampaa kuin tekstin ymmärtäminen. Vastaajien mukaan asiatekstien kirjoittaminen on tuntuvasti vaikeampaa kuin epävirallisten tekstien laatiminen. Vastaajista yli 80 % vastasi kirjoittavansa usein tai aina sujuvasti epävirallisia tekstejä; asiatekstien osalta vastaava prosenttiluku oli noin 60 %. Vastaajista noin kolmannes kertoi, etteivät he kirjoita koskaan äidinkielellään ja käännetä tekstiä vieraalle kielelle. Kolmannes kertoi kirjoittavansa vain harvoin tai korkeintaan joskus äidinkielellään ja käännettävänsä tekstin vieraalle kielelle. Toisin sanoen suurin osa kirjoittaa vieraskieliset tekstit itse ja vain noin kolmasosa tarkistuttaa usein tai aina laatimansa tekstit syntyperäisellä kielenpuhujalla.

Kysyttäessä sanakirjojen käytöstä lähes puolet vastaajista ilmoitti käyttävänsä kirjoittaessaan joskus yksikielisiä sanakirjoja. Vain kolmannes ilmoitti käyttävänsä niitä usein tai aina. Lähes yhtä moni kertoi, ettei käytä näitä sanakirjoja lainkaan tai käyttää niitä vain harvoin. Tästä voitaneen päätellä, että suurin osa käyttää työssään edelleen kaksikielisiä sanakirjoja (suomi-englanti, suomi-ruotsi, suomi-ranska, suomi-saksa). Yksikielisiä sanakirjoja ei ehkä tunneta riittävän hyvin tai niitä ei osata käyttää. Niiden käyttöön perehdyttäminen on-

kin yksi kielikoulutuksessa ja erityisesti kirjoittamisen opetuksessa huomioon otettava seikka.

Vastaajista yli 60 % kertoi kirjoittavansa usein tai aina ilman sanakirjaa. Tämän tuloksen luotettavuus voitaneen kuitenkin asettaa kyseenalaiseksi. Vastaukset saattavat nimittäin heijastella ajattelutapaa, jonka mukaan sanakirjoja ei tarvitse käyttää, jos on riittävän hyvä kielitaito. On kuitenkin muistettava, että esimerkiksi Isossa-Britanniassa ja Ranskassa syntyperäiset kielenpuhujat pitävät erilaisien sanakirjojen käyttämistä tekstejä kirjoitettaessa itsestäänselvyytenä.

7.2.4 Virkamiesten itsearviointi, kevät 1999 (haastattelut)

Keväällä 1999 haastatellut virkamiehet arvioivat kielitaitonsa hieman paremmaksi kuin syksyllä 1998 kyselylomakkeeseen vastanneet virkamiehet. Kaikkien virkamiesten arvioiden keskiarvo englannin kielessä oli tasolla 6,7. Virkamiesten, jotka arvioivat toimivansa puheenjohtajuuskaudella neuvoston työryhmän puheenjohtajana, itsearviointien keskiarvo oli jonkin verran korkeampi eli he arvioivat olevansa keskimäärin tasolla 7. Ranskan taitotason kaikki virkamiehet arvioivat selvästi englantia alhaisemmaksi eli keskimäärin tasoksi 3,6. Se on kuitenkin selvästi korkeampi kuin kyselylomakkeen keskimääräinen ranskan taso. Saksan arvioiden keskiarvo oli 3,8.

Haastateltujen virkamiesten kielitaidossa oli suuria kielikohtaisia eroja. Haastatelluista kaikki alle 40-vuotiaat virkamiehet ilmoittivat osaavansa ranskaa. Heidän itsearviointiensa keskiarvo oli hieman kaikkien ranskaa osaavien virkamiesten keskiarvoa korkeampi eli 3,8. Saksaa alle 40-vuotiaista kertoi osaavansa hieman yli puolet. Taitotasokseen he arvioivat keskimäärin 3,4. Haastattelun tulokset tukevat näin ollen kyselylomakkeella saatuja tuloksia: nuorempi sukupolvi on lukenut enemmän ranskaa kuin vanhempi, mutta osaa heikommin saksaa kuin vanhemmat ikäluokat.

7.2.5 Eri kielten osaamisen arviointi

Englannin taidon yliarvioiminen on varsin tavallista. Moni valmennettava on kertonut olleensa pettynyt YKI-testien englannin kokeen tulokseen (ks. kokemuksista esim. Huhta ym. 1997: 110–113). Joillekin englannin testi on ollut ikävä kokemus: testi onkin osoittautunut vaikeaksi ja kielitaito luultua heikommaksi. Virkamies saattaa selviytyä omalla englannillaan suhteellisen hyvin matkoilla ja kansainvälisissä kokouksissa, koska hän osaa tietyt yleiset fraasit ja ammattisanaston. Tämä saattaa antaa turhankin ruusuisen kuvan todellisesta kielitaidosta. Kielitaidon kapeus paljastuu usein vasta muissa kuin työhön liittyvissä tilanteissa tai testeissä, joilla mitataan kielen eri osa-alueiden osaamista ja yleissanaston tuntemusta.

Englantia todella hyvin osaavia virkamiehiä oli puheenjohtajuusvalmennettavissa ehkä luultua vähemmän. Yksi epäkohta puheenjohtajuusvalmennuksessa joissakin ministeriöissä olikin se, että englannin taitoa pidettiin itsestäänselvyytenä. Keskusteluissa virkamiesten kanssa kävi ilmi, että englannin kurseille hakeutumista pidetään joissakin ministeriöissä ”häpeällisenä”, koska kaikilla kyseisen ministeriön virkamiehillä pitäisi jo olla riittävän hyvä kielitaito.

Ranskan taitojen aliarvioiminen ei myöskään ole yllättävää. Ranskan kielen osaamista mitataan usein puhumisella ja puheen ymmärtämisellä, ja nämä ovat osoittautuneet useimmiten vaikeimmiksi alueiksi hallita. Esimerkiksi tammikuussa 1998 järjestetyissä YKI-testeissä puhuminen ja puheen ymmärtäminen samoin kuin sanasto olivat selvästi heikoimpia alueita. Kynnys puhua ranskaa on myös selvästi korkeampi kuin puhua englantia. Osaksi tähän vaikuttaa ranskaa äidinkielenään puhuvien kriittinen suhtautuminen ranskaa heikommin osaaviin tai ainakin yleinen käsitys siitä, että ranskaa on syytä osata hyvin ennen kuin sitä uskaltaa puhua.

7.3 YLEISET KIELITUTKINNOT

7.3.1 Yleisten kielitutkintojen testien tarkoitus ja rakenne

Yleiset kielitutkinnot (YKI) ovat valtakunnallisia aikuisille suunnattuja kielitaitotestejä. Tutkinnoissa mitataan kielen puhe- ja kirjoitustaitoa, tekstin ja puheen ymmärtämistä sekä sanaston ja rakenteiden osaamista. Ensimmäiset testit järjestettiin syksyllä 1994. Nykyisin tutkinnon voi suorittaa kaksi kertaa vuodessa marraskuussa ja huhtikuussa. Testipaikkoina ovat opetushallitukselta järjestämisluvan saaneet aikuisoppilaitokset. Tutkinnon voi suorittaa yhdeksässä kielessä.

Yleisten kielitutkintojen perustana on 9-portainen (käytännössä 8-portainen) taitotasoasteikko (ks. liite 7). Taitotasoasteikko on tarkoitus muuttaa lähivuosina 6-portaiseksi. Testejä järjestetään kolmella eri vaikeusasteella: perustasolla (tasot 1–3), keskitasolla (3–5) sekä ylimmällä tasolla (5–8).

Yleisten kielitutkintojen testit laaditaan tiettyjen vuosittain päivitettävien laadintaohjeiden mukaan. Laadintaohjeet ovat sekä kielikohtaisia että kaikille testattaville kielille yhteisiä testien perusteita. Kaikille kielille yhteisiä laadinnan perusteita ovat mm. käsitys kielitaidosta, laadintaprosessin vaiheet, asiantuntijoiden käyttö, testejä varten määritellyt aihealueet ja kielenkäyttötarkoitukset sekä osakoekohtaiset yleismääritykset. Osakoekohtaiset määritykset koskevat valittujen tehtävien määriä, tekstien pituuksia ja tehtävien suorittamiseen käytettäviä vastausaikoja. Kielikohtaiset ohjeet koskevat esimerkiksi kunkin testattavan kielen rakenteita.

Yleiset kielitutkinnot on *kriteeriviitteinen testijärjestelmä*. Tämä tarkoittaa sitä, että osallistujien suoritukset arvioidaan erilaisten asteikkojen ja maamerkkisuoritusten² perusteella. Asteikkoja on kolmenlaisia: 9-portainen yleisasteikko, osakoekohtaiset kuvausasteikot sekä kirjoittamisen ja puhumisen arviointiasteikot. Arvioinnissa osallistujia ei verrata toisiinsa, vaan arviointi perustuu näihin määriteltyihin kriteereihin.

² Maamerkkisuoritus on kullekin taitotasolle määritelty tyypillinen testisuoritus, johon on liitetty myös sanallinen kuvaus suorituksesta sekä näytteitä.

Yleisten kielitutkintojen testit muodostuvat viidestä osakokeesta: tekstin ymmärtämisestä, kirjoittamisesta, puheen ymmärtämisestä, puhumisesta ja yhdistetystä rakenteiden ja sanaston osakokeesta. Keskitasolla puhumisen osakoe koostuu studiotehtävistä, esimerkiksi kertomistehtävistä, tilanteisiin reagoineista ja simuloituista keskusteluista. Ylimmällä tasolla puhumisen osakokeen studiotehtäviä ovat mm. kertomistehtävät ja tilanteisiin reagoinnit. Ylimmän tason puhumisen osakokeessa on lisäksi henkilökohtainen haastattelu.

Tekstin ymmärtäminen

Tekstin ymmärtämisen osakokeen tehtävät pyritään laatimaan siten, että testattava pystyy osoittamaan kykynsä ymmärtää kohdekielisen tekstin pääasiat sekä erottamaan pääasiat yksityiskohdista. Ylimmällä tasolla edellytetään monien erityyppisten tekstien kokonaishallintaa ja joidenkin asioiden yksityiskohtaista osaamista. Ylimmällä tasolla testattavan pitää pystyä esittämään lukemastaan tekstistä asianmukainen yhteenveto. Keski- ja ylimmälle tasolle valituissa tehtävissä voi olla tekstejä, joiden merkitys on pääteltävissä vain kielellisen ilmaisun perusteella. Tällaisia voivat olla esimerkiksi ironiaa sisältävät tekstit. Ylimmällä tasolla edellytetään, että testattava ymmärtää myös abstrakteja käsitteitä, mikä ei kuitenkaan tarkoita minkään erityisalueen tarkkoja ammattialakohtaisia käsitteitä.

Tekstivalinnoissa pyritään ottamaan huomioon eri englanninkieliset kulttuuriset konventiot, yleisimmin kuitenkin amerikkalaiset ja brittiläiset. Testeihin sisällytetään myös erilaisia tekstityyppejä. Tehtävätyyppejä ovat esimerkiksi avoimet kysymykset tekstistä, monivalintakysymykset ja oikein/väärin-väittämät.

Puheen ymmärtäminen

Puheen ymmärtämisen tehtävätyypit ovat Yleisten kielitutkintojen testeissä hyvin samanlaiset kuin tekstin ymmärtämisen tehtävätyypit. Perustyyppejä ovat avoimet kysymykset, monivalintakysymykset, oikein/väärin-väittämät ja tiivistelmä.

Ylimmällä tasolla testattavan tulee ymmärtää nopeatempoista puhetta, joka voi olla lievästi jonkin englannin murteen sävyttämää. Keskitasolla täytyy pystyä ymmärtämään normaalitempoista autenttista puhetta. Molemmilla tasoilla täytyy myös pystyä tunnistamaan puhujan asenteita ja tunnetiloja.

Rakenteet ja sanasto

Rakenne- ja sanastotehtävät ovat yleensä tekstipohjaisia kohdekielen rakenteiden ja sanaston hallintaa mittaavia tehtäviä. Rakennetehtävät valitaan niin, että ne kattavat mahdollisimman monipuolisesti ja laajasti kohdekielen rakenteet.

Rakenne- ja sanasto-osakokeessa on muihin osakokeisiin verrattuna eniten osioita. Tehtävien suuri määrä antaa mahdollisuuden laajalaiseen kielitaidon peruselementtien testaukseen. Keski- ja ylimmän tason testissä yksi käytetyistä tehtävätyypeistä on *monivalintasanasto*. Monivalintasanastot, joille annetaan neljä merkitysvaihtoehtoa äidinkiellellä (suomeksi tai ruotsiksi), mittaavat merkityksen tuntemista. Vaihtoehtoista vain yksi on oikein. Testien analyyseissa on havaittu, että sanat erottelevat hyvin testattavat eri taitotasolle (esimerkiksi ylimmät tasot 7 ja 8, joita on muuten vaikea erottaa).

Rakenne- ja sanastotehtävät voivat tyypiltään olla myös hieman laajemman tekstikontekstin esittäviä tehtäviä. Ylimmällä tasolla esi-

merkiksi idiomeja, fraasiverbejä³ ja kollokaatioita⁴ testataan useimpien tekstipohjaisina tehtävinä. Tehtävät voivat olla monivalintakysymyksiä ja/tai ne voivat olla muodossa, jossa testattavaa pyydetään tuottamaan joko sana tai rakennemuoto kokonaan tai osittain.

Kirjoittaminen

Ylimmällä tasolla kirjoittamisen tehtävät ovat melko abstrakteja, jotta ne olisivat sanastollisesti tarpeeksi vaativia ja antaisivat tarpeeksi haastavan mahdollisuuden testiin osallistujalle. Ylimmän tason kirjoittamistehtävillä testataan kykyä tulla toimeen erilaisissa vaativaakin sanankäyttöä ja ilmaisukeinoja edellyttävissä kirjallisissa viestintätilanteissa. Ylimmällä tasolla testataan myös kirjoittamisen konventioiden käyttöä. Konventioilla tarkoitetaan niitä kulttuurisia ja kohdekielisiä piirteitä, jotka tekevät tekstistä sopivan kuhunkin tilanteeseen.

Keskitason kirjoittamistehtävillä testataan kykyä kirjoittaa puolivirallisia tekstejä ja käyttää kieltä tarkoituksenmukaisesti. Myös keskitasolla täytyy osata kirjoittaa abstrakteista aiheista. Keskitasolla ei kuitenkaan edellytetä, että kirjoittaja hallitsee kovin laajaa tyylikirjoa.

Puhuminen

Puhumisen tehtävissä testattavan tulee pystyä ilmaisemaan näkemyksiään ja mielipiteitään sekä perustelemaan sanomaansa. Keskitasolla ja varsinkin ylimmällä tasolla testattavan tulee pystyä kertomaan paitsi itsestään ja omasta elämästään myös laajemmista aiheista. Testattavan on myös pystyttävä tuottamaan pidempiä puhejaksoja ja viestimään tilanteen edellyttämällä tavalla.

Keskitason puhumistehtävät suoritetaan studiossa. Ylimmän tason puhumisen osakokeeseen sisältyy kielistudio-osan lisäksi henkilökohtainen haastattelu. Haastattelun suorittaa erikseen tehtävää varten

³ Esim. englannin *to give up, to make out, to look forward to*.

⁴ Kollokaatiot ovat sanoja, joilla on taipumus esiintyä yhdessä tiettyjen toisten sanojen kanssa (esim. *commit + crime/suicide*).

koulutettu yleensä syntyperäinen tai kielitaidoltaan syntyperäistä vastaava kielen puhuja. Haastattelut laaditaan siten, että testattavan on mahdollista puhua paitsi omasta itsestään ja itselle läheisestä alueesta myös abstraktimmista ja vaativammista aiheista.

7.3.2 Virkamiehille tarkoitetut YKI-testit

Syksyn 1998 kyselylomakkeeseen vastanneista kolmannes vastaajista ilmoitti osallistuneensa YKI-testeihin. Osa myöntävästi vastanneista ilmoitti kuitenkin osallistuneensa testeihin jo 1980-luvulla tai 1990-luvun alussa, mikä ei ole mahdollista, koska YKI-testejä on järjestetty vasta vuodesta 1994 lähtien. YKI-testi sekoitetaan ilmeisesti edelleenkin joidenkin kielikoulujen käyttämiin lähtötasotesteihin.

EU-puheenjohtajuusvalmennettaville nimenomaisesti tarkoitetut YKI-testit järjestettiin toisen kerran helmikuussa 1999. Ensimmäinen vastaavanlainen testauskerta oli järjestetty tammikuussa 1998. Helmikuussa 1999 testeihin osallistui yhteensä 81 valmennettavaa, näistä 65 osallistui englannin testeihin ja 16 ranskan testeihin.

Englannin testien tulokset

Laskettaessa sekä keskitason että ylimmän tason testeihin osallistuneet yhteen englannin testien keskiarvo oli 6,4. Eri testiosioden välillä ei ollut kovinkaan suuria eroja. Osien keskiarvot olivat seuraavat:

tekstin ymmärtäminen	6,5
kirjoittaminen	6,4
rakenne ja sanasto	6,4
puheen ymmärtäminen	6,2
puhuminen	6,3

Parhaiten virkamiehet selviytyivät siis tekstin ymmärtämistehtävästä. Kirjoittaminen sekä rakenne- ja sanasto-osio menivät myös kohtuullisen hyvin. Eniten vaikeuksia tuotti puhuminen ja puheen ymmärtäminen kielistudiossa.

Neljä virkamiestä sai yleisarvosanaksi tason 8. Näistä virkamiehistä kaksi kuuluu ikäryhmään 45–55-vuotiaat ja kaksi 35–45-

vuotiaiden ryhmään. Puhumisosiosta sai kolme virkamiestä korkeimman mahdollisen arvosanan eli tason 8. Kaikki nämä virkamiehet ovat syntyneet 1960-luvulla ja iältään 32–35-vuotiaita.

Testissä heikoimmin menestyneistä virkamiehistä kaksi sai puheen ymmärtämisosiota tulokseksi tason 4 ja yhdeksän virkamiestä tason 5. Tasolla 5 olevista virkamiehistä ainakin kahden oli tarkoitus toimia puheenjohtajana Suomen puheenjohtajuuskaudella. Yhdeksän virkamiestä sai puhumistehtävästä arvosanan 5. Näistä viisi kuuluu 45–55-vuotiaiden ikäryhmään ja kaksi 35–45-vuotiaiden ryhmään. Yksi näistä yhdeksästä on 60-vuotias ja yksi 31-vuotias.

Ranskan testien tulokset

Ranskan testien keskiarvo oli 4,5, kun ylin taso ja keskitaso lasketaan yhteen. Eri testiosioiden keskiarvot olivat seuraavat:

tekstin ymmärtäminen	4,9
kirjoittaminen	4,4
rakenne ja sanasto	4,1
puheen ymmärtäminen	4,6
puhuminen	4,6

Testiosioiden väliset erot olivat suuremmat ranskan kielessä kuin englannin kielessä. Kuten englannissakin, virkamiehet selviytyivät parhaiten tekstin ymmärtämistehtävästä. Vaikeimmiksi osiksi osoittautuivat rakenne- ja sanastotehtävä sekä kirjoittamistehtävä. Vaikka ranskan kielen puhumista usein pelätään, tämän testin valossa arkailuun ei olisi syytä, koska puhumistehtävästä selviydyttiin suhteellisen hyvin.

Ranskan testissä onnistuivat parhaiten nuorimmat virkamiehet. Kolme neljästä ylimmän tason testiin osallistuneesta virkamiehestä on syntynyt 1960-luvulla.

Erityisesti virkamiehille tarkoitettujen testien lisäksi puheenjohtajuusvalmennettavat ovat osallistuneet YKI-testeihin myös tavallisina, kaksi kertaa vuodessa järjestettävänä testipäivinä. Näitä virkamiehiä on joitakin kymmeniä. Tarkkoja lukumääriä on mahdotonta ilmoittaa, koska ilmoittautumistiedoista ei välttämättä käy ilmi, onko henkilö ministeriön virkamies vai ei. Jotkut virkamiehet ovat myös itse

maksaneet testimaksun ja pyytäneet ministeriötä korvaamaan sen vasta todistuksen saatuaan, jos he ovat itse tyytyväisiä tulokseen. Jotkut virkamiehet ovat myös käyneet useita kertoja saman kielen testeissä. Arvosanan korottaminen ylimmillä tasoilla esimerkiksi 7:stä 8:aan on kuitenkin osoittautunut hyvin vaikeaksi.

Eri ministeriöiden virkamiehet ovat osallistuneet YKI-testeihin vaihtelevasti. Aktiivisimpia osallistujia ovat olleet maa- ja metsätalousministeriön, työministeriön, ympäristöministeriön, liikenneministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön puheenjohtajuusvalmennettavat. Puheenjohtajuusvalmennettavien määrään nähden vähiten kielitaitoaan ovat testanneet sisäasiainministeriön, ulkoasiainministeriön ja oikeusministeriön virkamiehet. Testattavat eivät ole kaikissa ministeriössä samassa asemassa, koska osa ministeriöistä on tehnyt periaatepäätöksen siitä, että ministeriö maksaa YKI-testin vain kerran. Yksi ministeriö on maksanut testin ainoastaan puheenjohtajuusvalmennettaville, ei muille virkamiehille.

7.4 KOULUTTAJIEN KÄSITYKSIÄ VIRKAMIESTEN KIELITAITOSTA

Virkamiesten kielitaidon tasoa yritettiin arvioida myös haastattelemalla kielikoulujen kouluttajia. Kouluttajia lähestyttiin tutkimuksen aikana kahteen otteeseen. Ensimmäisen kerran virkamiesten kielten oppimiseen liittyviä mahdollisia ongelmia kartoitettiin keväällä 1998 kielikouluihin lähetetyllä kyselylomakkeella. Toisen kerran kouluttajiin oltiin yhteydessä kielikoulujen henkilöstön haastattelujen yhteydessä. Seuraava esitys virkamiesten vahvuuksista ja heikkouksista perustuu näin saatuun tietoon.

Kouluttajia pyydettiin analysoimaan virkamiehiä koulutettavina ja listaamaan joitakin tyypillisiä heikkouksia ja vahvuuksia. Osa kouluttajista ei halunnut yleistää, mutta suurin osa oli kuitenkin sitä mieltä, että virkamiehet ovat erilaisia koulutettavia kuin esimerkiksi yritysmaailmassa toimivat koulutettavat. Yleisimmin virkamiehiä kuvattiin vakaviksi, tunnollisiksi ja työkeskeisiksi. Muutama kouluttaja piti virkamiehiä joustamattomina ja jäykkinä. Toisaalta osa kouluttajista

oli sitä mieltä, että virkamiehet ovat sivistyneempiä, lukeneempia (*more academic*) ja monipuolisempia kuin esimerkiksi vastaavantasoisissa tehtävissä yritysmaailmassa toimivat henkilöt.

Saadun tiedon perusteella virkamiesten vieraiden kielten käyttöön liittyvät ongelmat voidaan jakaa neljään ryhmään: 1) kielellisiin ongelmiin, 2) viestintätilanteeseen liittyviin ongelmiin, 3) henkilökohtaisista ominaisuuksista johtuviin ongelmiin ja 4) kulttuurintuntemukseen liittyviin ongelmiin.

7.4.1 Kielelliset ongelmat

Kielellisistä ongelmista kouluttajat mainitsivat suurimpina ääntämis- ja intonaatio-ongelmat. Suurin osa kouluttajista oli kuitenkin sitä mieltä, että näiden merkitystä on jonkin verran liioiteltu, koska ne vaikeuttavat vain harvoin ymmärtämistä. Kouluttajien mielestä hyvä kielen osaaminen edellyttää kuitenkin, että ääntämiseen ja intonaatioon kiinnitetään huomiota.

Virkamiesten itsekriittisyys esimerkiksi ääntämisessä on karissut EU-kokouksissa, joissa kuulee hyvinkin erilaisia korostuksia. Suomalainen tapa puhua englantia ei ole sen kummallisempi kuin italialaisen tai tanskalaisen. Kouluttajat totesivat, että niin sanottua puhdasta brittienglantia kuulee yhä harvemmin, ja esimerkiksi perienglantilainen intonaatio on katoamassa myös pitkään EU:n toimielimissä toimineilta brittivirkamiehiltä. Tässä yhteydessä suomalainen ääntäminen tai intonaatio ei herätä erityistä huomiota. Kokonaan toinen kysymys taas on se, ymmärtävätkö kaikki suomalaiset virkamiehet vieraita korostuksia. Muutaman kouluttajan mielestä myös kuuntelemis- ja ymmärtämistaitoja pitäisi hioa.

Suomalaiset virkamiehet tekevät jonkin verran kielioppivirheitä. Erityisesti artikkelien ja prepositioiden käyttö tuottaa vaikeuksia englannin, saksan ja ruotsin kielessä. Sanojen sukujen muistaminen ranskan kielessä on monelle työlästä. Ongelmia aiheuttaa myös eri verbi-muotojen, kuten konditionaalien ja passiivien luonteva käyttö sekä lauseenvastikkeet. Kouluttajien mielestä virkamiehet kuitenkin hallitsevat

kieliopin kaiken kaikkiaan suhteellisen hyvin eikä sen opettamiseen tarvitse juuri käyttää aikaa opetuksessa.

Kielellisistä ongelmista ehkä keskeisimpiä ovat sanaston hallintaan liittyvät vaikeudet. Kouluttajien mukaan virkamiehet osaavat yleensä varsin hyvin oman alansa sanaston, mutta yleissanasto tuottaa vaikeuksia. Yksi kouluttaja totesi koulutettavallaan olevan ällistyttävän hyvä sanavarasto silloin kun puhutaan hänelle tutuista asioista, mutta vapaassa keskustelussa hän ei juuri osallistu keskusteluun sanavaraston suppeuden vuoksi.

Osa virkamiehistä ei edes näe yleissanaston hallintaa tarpeelliseksi: heille riittää, että he pystyvät puhumaan omasta alastaan vieraalla kielellä. Nämä virkamiehet haluavatkin yleensä keskittyä kieli-tunneilla nimenomaan oman ammattisanastonsa laajentamiseen. Monille yleissanaston suppeus on kuitenkin todellinen ongelma, joka konkretisoituu joka kerta kun he istuvat lounaspöytään tai keskustelevat epämuodollisesti ulkomaisten kollegoidensa kanssa.

Yleissanaston kehittämistarpeisiin viitanee virkamiesten usein esittämä toive siitä, että kurseilla opetettaisiin sosiaalisissa tilanteissa käytettävää kieltä, *small talkia*, tai että kurssilla ”vain keskusteltaisiin”. Kouluttajien mukaan *small talkia* on kuitenkin vaikeaa, jollei mahdotontakin, opettaa. Se nimittäin koostuu sellaisesta toisen maan kulttuurin ja tapojen tuntemuksesta ja yhteisistä konventioista, joita ei voida varsinaisesti opettaa.

Sanaston systemaattinen opettaminen tuntuu olevan varsin harvinaista oppitunneilla. Kysyttäessä sanaston opettamisesta suurin osa kouluttajista vastasi selittävänsä uudet sanat, kun ne tulevat vastaan, mutta vain harva kouluttaja johtaa sanasta uusia sanoja tai esittää sanalle synonyymeja tai vastakohtia. Sanaston laajentaminen jääkin usein virkamiesten oman harrastuksen varaan. Monet lukevat vapaa-ajallaan vieraskielistä kirjallisuutta tai katsovat ulkomaisia televisio-kanavia.

7.4.2 Viestintätilanteeseen liittyvät ongelmat

Viestintätaitoihin liittyvänä suurena ongelmana kouluttajat mainitsivat sosiaalisen etiketin puutteellisen ymmärtämisen. Osa käytti samasta asiasta sanoja epäkohteliaisuus, tahdittomuus, töksähteleväisyys, työkeys tai ujous. Kouluttajien mukaan taitamattomuus sosiaalisissa tilanteissa ilmenee usein liiallisena suoruutena ja rehellisyytenä esimerkiksi silloin kun etiketti edellyttäisi vaikkapa kohteliaisuus- tai kiertoilmaisun käyttöä. Suomalainen virkamies kommentoi toisen delegaation yhteistyöehdotusta sanoen ”*I do not agree*” tai ”*No, that is not a good idea*” silloin kun hieman tahdikkaampi ilmaisu saattaisi olla tarpeen (esim. ”*That is a very interesting proposal, I will look into it and get back to you*” tai ”*I would not say quite like that but ...*”). Osittain tällaista käyttäytymistä selittänee sanaston suppeus. Jos kiertoilmaisuja tai kohteliaisuusfraaseja ei osata, niitä ei myöskään ole mahdollista käyttää. Toisaalta tällainen viestintä saattaa myös johtua virkamiehen luonteenpiirteistä tai henkilökohtaisista ominaisuuksista, jolloin kyse ei ole niinkään puutteellisesta kielitaidosta kuin puutteellisista viestintätaidoista. Virkamies saattaa olla aivan yhtä vähäsanainen tai suorapuheinen myös äidinkielellään.

Kouluttajien mukaan jotkut virkamiehet pitävät perinteistä suomalaista suoruutta edelleen hyveenä ja torjuvat esimerkiksi edellä mainitun kaltaisten kohteliaisuusmuotojen opettamisen sillä perusteella, että ”suomalaisten ei pidä ryhtyä matkimaan keskieuropalaisia”. Yhden kouluttajan mielestä komissaari Liikanen teki kielikouluttajille karhunpalveluksen sanoessaan jossain yhteydessä, että Euroopassa arvostetaan suomalaista suoruutta ja rehellisyyttä, koska koulutettavat vetoavat tähän ja kieltäytyvät muuttamasta viestintätapaansa. Tuskin Liikanen kuitenkaan tarkoitti kommentillaan sitä, ettei suomalaisten tarvitse yrittääkään mukautua eurooppalaiseen puhekuulttuuriin tai olla huomaavaisia keskustelukumppaneitaan kohtaan. Hän viittasi kommentillaan luultavasti siihen, että monet muiden jäsenvaltioiden edustajat pitävät suomalaisten niukkasanaista viestintää joissakin tilanteissa jopa tarkoituksenmukaisena. Yksi kouluttaja kertoi koulutettavansa kertoneen, että työryhmäkokouksessa Brysselissä kaikilta osanottajilta

pyydettiin aikapulan vuoksi kommenttia ”à la finlandais” eli lyhyttä ja tiukasti asiaan keskittyvää puheenvuoroa.

7.4.3 Henkilökohtaisista ominaisuuksista johtuvat ongelmat

Edellä sivuttiin jo henkilökohtaisista ominaisuuksista johtuvia ongelmia. Myös kouluttajien haastatteluissa mainittiin useita kertoja suomalaisia koskevat yleiset stereotypiat, kuten ujous, pidättyvyys, huono itseluottamus ja reaktioiden hitaus. Kouluttajien mielestä nämä saattavat aiheuttaa kieltenopiskelussa ongelmia, koska ne johtavat passiivisuuteen ja aloitteettomuuteen, joka helposti tulkitaan innottomuudeksi tai jopa tyhmydeksi.

Taidot eivät pääse myöskään kehittymään, jos niitä ei käytetä, eli kouluttajien mielestä on turhauttavaa opettaa uusia sanoja ja sanontoja, jos ihminen ei kuitenkaan koskaan avaa suutaan. Suomalaisille on kuulemma vaikeaa opettaa sitä, että sanat eivät maksa mitään, koska useimmat suomalaiset ovat edelleen sitä mieltä, että mitä vähemmän puhutaan, sitä parempi. Richard Lewis kuvaa suomalaisia viestijöinä kirjassaan *Cross Cultural Communication* (1999: 14, 30) seuraavasti:

Suomalaiset sanovat kokouksissa vain sen, mikä on ehdottoman välttämätöntä. Kuten japanilaiset, suomalaiset eivät usko sanoihin... Kukaan ei kuuntele niin tarkasti kuin suomalaiset, jotka eivät koskaan keskeytä puhujaa. Suomalaisten huomion hinta on kuppi kahvia kerran tunnissa. Suomalaiset eivät anna palautetta.

Hiljaisen suomalaisen myytti (ks. Lehtonen & Sajavaara 1985; Sajavaara & Lehtonen 1997) elää ilmeisesti edelleen, sillä moni kouluttaja näyttää olevan samaa mieltä suomalaisista oppilaistaan kuin Lewis. Tämän myytin ylläpitoa tukee varmasti uusien kouluttajien ”perehdyttäminen”, joka usein valitettavasti tarkoittaa suomalaisia koskevien stereotyyppien toistamista. Ei ole ihme, että kouluttaja pitää suomalaisia hiljaisina ja passiivisina, jos hänelle on näin toisteltu jo useita kertoja ennen kuin hän aloittaa opetuksen. Koulutettavien mielestä erityisen masentavia olivat sellaiset kouluttajat, jotka jatkuvasti valittivat ryhmän osallistumattomuutta. Kouluttajan oma asennekin saattaa toi-

sin sanoen vaikuttaa siihen, miten aktiivisesti koulutettavat osallistuvat oppitunneille.

Tässä yhteydessä on syytä ottaa esiin kysymys eri sukupolvien eroista. On hyvä muistaa, että suurin osa puheenjohtajuuskoulutukseen sisältyneeseen kielikoulutukseen osallistuneista virkamiehistä oli ns. vanhemman polven virkamiehiä eli 45–60-vuotiaita. Heistä suurin osa on käynyt kansa- ja oppikoulun, ja monelle englanti on ollut vasta toinen vieras kieli koulussa. He eivät ole useinkaan oleskelleet ulkomaila, ja vieraita kieliä he ovat joutuneet käyttämään vain harvoin. Nuoremmilla virkamiehillä eli erityisesti 1960-luvulla syntyneillä on ollut jo aivan erilainen tausta kielten opiskelussa, ja he ovat myös olleet jo nuoresta tekemisissä ulkomaalaisten ja vieraiden kielten kanssa. Sukupolvien väliset erot ovat suuret, ja kokemukset esimerkiksi alle 35-vuotiaiden virkamiesten opettamisesta olisivat varmasti aivan erilaiset. Nuoremmat virkamiehet ovat kuitenkin osallistuneet kieltenopetukseen ja erityisesti englannin opetukseen varsin vähän sen vuoksi, että he ovat usein jo tavoitetasolla.

7.4.4 Puutteellisesta kulttuurintuntemuksesta johtuvat ongelmat

Ongelmia kielenkäyttötilanteissa aiheuttaa myös puutteellinen kulttuurintuntemus. Anglosaksinen kulttuuri on perinteisesti suomalaisille varsin tuttua, eikä brittien tai amerikkalaisten kanssa seurustelu juuri aiheuta virkamiehille kulttuurien yhteentörmäyksiä (ks. tästä myös jakso 6.4). Lähes kaikki haastellut virkamiehet mainitsivat britit läheimpien yhteistyökumppaniensa joukossa. Yhtenä syynä yhteistyön sujumiseen mainittiin viestinnän vaivattomuus. Englannin kielen opettajat alkavat varsin nopeasti ymmärtää suomalaista sielunelämää, vaikka eivät itse toimitakaan samalla tavoin. Sen sijaan ranskan kielen opettajilla on ollut joskus suuriakin vaikeuksia sopeutua suomalaiseen ajattelu- ja ilmaisutapaan, ja kielikoulujen edustajat kertoivatkin ranskalaisten opettajien perehdyttämisen olevan selvästi perusteellisempaa.

Oppimisen esteenä ovat usein myös *koulutettavien asenteet, stereotyyppit ja motivaation puute*. Jotkut joutuvat opiskelemaan esimer-

kiksi ranskaa jossain määrin vastentahtoisesti. Kielitunneilla käydään sen vuoksi, että työn hoitaminen edellyttää ranskan kielen osaamista. Ranskan kulttuuri ja ranskalaiset koetaan usein vieraammiksi kuin anglosaksiseen kulttuuriin liittyvät, meille tutummat ilmiöt. EU:ssa Välimeren maat jäävät virkamiehille usein vieraiksi jo sen vuoksi, että näiden maiden edustajat puhuvat useimmiten oman kielensä lisäksi vain ranskaa ja suomalaisten ranskan taito, puhumattakaan muista romanisista kielistä, on varsin heikko (ks. tästä Mäki-Lohiluoma 1999: 46–51). Toisaalta Sinkkosen tutkimuksessa (1997: 61–62) todettiin, että suuri osa virkamiehistä opiskelee ranskaa sen vuoksi, että he ovat kiinnostuneita ranskan kielestä. Englantia taas opiskellaan lähinnä sen vuoksi, että sitä pidetään hyödyllisenä esimerkiksi kansainvälisten suhteiden ja tiedonhankinnan kannalta (Sinkkonen 1997: 60).

Asenteet ja ennakkoluulot lienevät myös osittain syynä siihen, että virkamiehet ovat varsin haluttomia puhumaan ruotsia, vaikka sitä kohtalaisesti osaisivatkin. Nuorempi sukupolvi ei enää pidä ruotsin opiskelua ja käyttämistä itsestäänselvyytenä, vaan viestintäkieleksi valitaan mieluummin englanti, jota osataan yleensä paremmin kuin ruotsia. Suomen ja Ruotsin väliset viestintä- ja toimintakulttuurin erot ovat myös yllättävän suuret. Tämä on tullut esiin esimerkiksi Merita-Nordbankenin fuusion yhteydessä (ks. jakso 8.2).

Vaikka EU-puheenjohtajuusvalmennettavista suurin osa on tietoisesti hakeutunut kansainvälisiin tehtäviin, joukossa on niitäkin, joille työn kansainvälisyys on työn huono puoli. Nämä ovat useimmiten virkamiehiä, joiden toimenkuva muuttui täydellisesti Suomen liittyttyä Euroopan unioniin. Aikaisemmin täysin kansallisesta työstä tuli yhtäkkiä erittäin kansainvälistä, ja viikoittaiset Brysselin-matkat kuuluvat siihen erottamattomana osana. Kieltenopiskelusta ja vierailu kielillä selviytymisestä tuli yhtäkkiä velvollisuus muiden työvelvollisuuksien joukossa. Muutama sellainen virkamies, jolle työn kansainvälisyys on ollut ylittämätön este, on siirtynyt tai siirretty muihin tehtäviin.

Monille vieraiden kielten puhuminen on edelleen suuri ponnistus. Yksi englannin kielen opettaja oli kysynyt koulutettavaltaan, mitä mieltä hän on työnsä kansainvälisestä puolesta. Tämä vastasi ”*I don't like it, but I have to do it*”. Kyseinen virkamies osallistui kielitunneille

tunnollisesti ja vei opinnot sisulla läpi siitä huolimatta, että hänellä on varsin alhainen lähtötaso ja suuria oppimisvaikeuksia. Tällaisessa ”survival”-tyyppisessä kieltenopetuksessa oppimismotivaatio on yleensä korkea, koska karttuva kielitaito helpottaa heti jokapäiväistä elämää. Toisaalta kerrotaan myös sellaisista virkamiehistä, joista on löytynyt aivan uusia puolia kielitaidon ja sen mukanaan tuoman itsetunnon kohenemisen myötä.

7.5 VIRKAMIESTEN KIELITAIDON TASON ARVIOINTI

Virkamiesten kielitaidon arviointi testien avulla on ollut ongelmallista sen vuoksi, ettei lähtötasosta ole riittävästi tietoa. Testejä voitiin hyödyntää lähinnä vain saavutetun tason mittaamisessa. Testien ja itsearviointin avulla on kuitenkin muodostunut jonkinlainen kuva virkamiesten kielitaidon tasosta. Kielitaidon tasoa ja laajuutta on yritetty selvittää myös kouluttajien haastattelujen avulla.

Asetettaessa puheenjohtajuusvalmennuksen tavoitteita kielitaidon osalta todettiin, että englanti tulee olemaan virkamiesten pääasiallinen työskentelykieli, jota on osattava käyttää sekä suullisesti että kirjallisesti. EU-tehtävissä toimineilta virkamiehiltä edellytettiin lisäksi ”vähintään riittävää” ranskan kielen taitoa (ks. edellä jakso 4.2.2). Jo aiemmin valtiovarainministeriö oli asettanut virkamiesten kielikoulutukselle tavoitteet (ks. jakso 5.1.1), joissa tavoitetasot ilmaistiin YKI-asteikon taitotasoina. Tuolloin todettiin, että vieraaseen maahan kiinteästi vuorovaikutussuhteessa olevilta virkamiehiltä edellytetään ensimmäisen vieraan kielen erinomaista hallintaa, jota vastaa YKI-asteikon taso 7. Lisäksi edellytettiin, että nämä virkamiehet osaavat toista vierasta kieltä vähintään tasoa 5 vastaavasti.

Monissa ministeriöissä näitä tavoitteita täsmennettiin (ks. jakso 5.1.2). Yleisesti puheenjohtajille asetettiin tavoitteeksi vahvimman vieraan kielen (yleensä englannin) hallinta tasoa 7 vastaavasti. Joissain ministeriöissä puheenjohtajille asetettu tavoitetaso oli 6. Kansallisille asiantuntijoille ja EU-asioiden valmistelijoille asetettiin usein puheenjohtajia hieman alempi tavoitetaso (taso 6). Toisen vieraan kielen osalta tavoitteeksi asetettiin monissa ministeriöissä kielen lukutaito, joka

arveltiin saavutettavan noin YKI-asteikon tasolla 3–4. Muutamassa ministeriössä toisenkin kielen tavoitetaso asetettiin varsin korkealle eli tasolle 5–7.

Jos testeillä ja itsearvioinneilla saatuja tuloksia virkamiesten kielitaidon tasosta verrataan kielikoulutukselle asetettuihin tavoitteisiin, voidaan ensinnäkin todeta, että englannin kielessä tavoitetaso on lähes saavutettu. Kaikki tutkimukseen osallistuneet virkamiehet arvioivat oman englannin taitonsa olevan keskimäärin tasolla 6,6. Puheenjohtajina toimineet virkamiehet arvioivat oman taitonsa jopa korkeammaksi eli lähes tasoa 7 vastaavaksi. YKI-testien tulosten mukainen taso on hieman alempi, mutta kuitenkin lähellä tavoitetasoa. Englannin kielen osalta koulutuksessa on siis onnistuttu erittäin hyvin.

Sen sijaan toisen kielen osalta (yleensä ranska tai saksa) kunnianhimoisimpiin tavoitteisiin ei ole aivan päästy. Itsearviointien mukaan toista vierasta kieltä osataan keskimäärin tasoa 3–4 vastaavasti (keskiarvo 3,5), mutta testitulosten mukaan esimerkiksi ranskan kielen taso on yhtä tasoa korkeampi eli noin 4,5 (ks. jakso 7.3.3). Ranskan kielen testien eri testiosien tulosten tarkastelu paljastaa kuitenkin sen, että virkamiehet selviytyvät parhaiten tekstin ymmärtämistehtävistä. Tässä mielessä tavoite, että virkamiehillä olisi ainakin toisen vieraan kielen lukutaito, näyttäisi toteutuneen.

Kielitaidon tason tarkastelu antaa jonkinlaisen kokonaiskuvan kielitaidosta. Tätä kuvaa on pyritty täydentämään haastattelemalla kouluttajia. Heidän mukaansa virkamiehillä on vielä paljon tehtävää kielitaidon täydentämisessä. Haastatteluissa korostuivat erityisesti viestintätaitoihin ja kulttuurintuntemukseen liittyvät ongelmat.

**YHTEENVETO:
VIRKAMIESTEN KIELIT AidON TASON ARVIOINTI**

myönteistä:

- jotkin ministeriöt ovat kannustaneet virkamiehiään testauttamaan kielitaitonsa YKI-testeissä; näin on saatu arvokasta tutkimustietoa
- englannin osalta koulutuksessa on saavutettu lähes tavoitetaso
- toisen vieraan kielen osalta on saavutettu taso, jolla tekstin kohtuullinen ymmärtäminen on mahdollista; useissa ministeriöissä juuri tämä oli asetettu tavoitteeksi
- ruotsin taitotaso on virkamiesten itsearviointien mukaan varsin korkea (n. taso 5,5)
- useimmat nuorimmista virkamiehistä ovat ranskan kielen taitoisia

epäkohtia tai parannettavaa:

- tietoa virkamiesten kielitaidon lähtötasosta on hyvin vähän; tämän vuoksi taidon kehittymistä on vaikea arvioida
- vain osa virkamiehistä on käynyt yleisten kielitutkintojen testeissä, joten yksittäisten virkamiesten kielitaidon tasoa on vaikea verrata
- ranskan kielen taitotaso on itsearviointien ja testitulosten mukaan keskimäärin varsin matala (n. taso 4)
- nuorimpien virkamiesten saksan kielen taito on vähäinen
- nuorimmat virkamiehet näyttäisivät osaavan muita ikäryhmiä selvästi vähemmän ruotsia (ero vanhempiin on lähes kaksi tasoa)
- virkamiesten kielitaidon suurimmat ongelmat liittyvät sanaston suppeuteen, puutteellisiin viestintätaitoihin ja sosiaalisiin kykyihin sekä rajoittuneeseen kulttuurintuntemukseen
- koulutukseen pitäisi lisätä systemaattista sanaston opetusta, sanakirjojen käytön opetusta, kirjallisen ilmaisun harjoitusta sekä valmentamista erilaisiin viestintätilanteisiin
- kielikoulutuksen osana pitäisi myös parantaa EU:n jäsenvaltioiden toimintakulttuurien ja ajattelutapojen ymmärtämistä

8 KIELIKOULUTUS ERÄISSÄ MUISSA ORGANISAATIOISSA

8.1 EDUSKUNTA

Eduskunnan kielikoulutuksesta antoivat tietoja toimituspäällikkö Martti K. Korhonen sekä koulutussihteeri Raisa Ketonen. Puheenjohtajuuteen liittyvä kielikoulutus eduskunnassa on koskenut lähinnä ministereitä, jotka ovat samalla myös kansanedustajia. Eduskunnassa ei ollut varsinaista puheenjohtajuusvalmennettävien ryhmää. Yhteistyössä HAUS:n kanssa järjestettiin puheenjohtajuuteen liittyvä koulutustilaisuuksien sarja.

Ministeriöiden virkamiehet ovat koulutukseen velvoittamisen osalta hieman eri asemassa kuin kansanedustajat: kansanedustajia ei voida velvoittaa opiskelemaan kieliä, voidaan vain tarjota mahdollisuuksia.

Eduskunnan kielikoulutuksesta yleensä voidaan todeta, että tarjolla on viikoittaisia kielikursseja kansanedustajille ja eduskunnassa työskenteleville virkamiehille. Näissä opetusryhmät ja kielivalikoima ovat säilyneet vuodesta toiseen lähes muuttumattomina. Pääsääntöisesti opiskelu tapahtuu virka-ajan ulkopuolella. Opetusta on yleensä kerran viikossa ja yhden oppitunnin pituus on kaksi tuntia. Suurin osa eduskunnan kieltenopetuksesta on viikoittaista opetusta.

Eduskunnassa järjestetään myös intensiivikursseja. Yleensä näitä järjestetään istuntokauden ulkopuolella eli tammikuun lopulla ja elokuun lopulla. Kurssit kestävät tavallisesti viikon. Osallistumisaktiivisuus näille kursseille on varsin suuri.

Myös ulkomaan kielikursseja järjestetään. Eduskunnan kielikoulutuksesta vastaavat henkilöt etsivät kullekin sopivan kurssin ja eduskunta maksaa matkat ja kurssimaksun. Virkamiehet käyttävät kursseihin omaa aikaansa.

Osa viime vuosien opetuksesta on ollut EU-painotteista ja –aiheista. Suosituin kieli kielikoulutuksessa on ollut englanti. Toiseksi eniten kansanedustajat ovat opiskelleet ranskaa. Ranskan jälkeen suo-

situimpia kieliä ovat olleet venäjä, saksa, ruotsi ja espanja. Ylimmät virkamiehet ja johtotehtävissä toimivat kansanedustajat ovat saaneet myös yksityis- tai pariopetusta. Eduskunta on maksanut myös omalla ajalla tapahtuvan kielten opiskelun (esim. iltalukion tai Ranskan kulttuurikeskuksen järjestämät kurssit). Myös itseopiskelumateriaalia, kuten kirjoja, kasetteja ja cd-romeja, on käytetty kielten opiskelussa.

Monet kansanedustajat ovat aloittaneet kielten opiskelun lähes alkeista. Jotkut edustajat ovat huomanneet vasta kansanedustajan tehtävää hoitaessaan, että tehtävän menestykseks hoitaminen edellyttää vieraiden kielten osaamista.

Suomen EU-jäsenyys synnytti myös eduskunnassa jonkinlaisen ranskan kielen ”buumin”. Ranskan opinnot tuottivat kuitenkin monille vaikeuksia, ja jotkut vaihtoivat ranskan kielen opiskelun saksan opiskeluun. Ranskantaitoisia virkamiehiä on valikoitunut erityisesti EU-asioita käsittelevään suureen valiokuntaan; kielitaito otetaan huomioon jo rekrytoitaessa uusia virkamiehiä.

Eduskunta on käyttänyt useita eri kielikouluja (esim. Josbel Oy, MBK Languages Oy, AL-koulutuskeskus, Richard Lewis Communications, Berlitz, Arkadia Oy).

Vain kourallinen kansanedustajia ja virkamiehiä on käynyt YKI-testeissä. Yleensä testauksen on suorittanut kielikoulu.

8.2 MERITA-NORDBANKEN

Merita-Nordbankenin kielikoulutuksesta antoi tietoja koulutusassistentti Elina Oksa. Oksan mukaan Merita-Nordbankenissa on aina korostettu kielitaidon merkitystä. Kielitaidon ja erityisesti ruotsin kielen taidon merkitys on korostunut Merita-pankin fuusioituttua ruotsalaisen Nordbankenin kanssa. Pankki tukee hyvin paljon omalla ajalla tapahtuvaa kielikoulutusta.

Korkeimman johdon kielitaito on varsin hyvä. Monella kielitaito on olemassa, mutta ”uinuvana”. Kielikoulutuksessa ongelmana on ollut lähinnä johtotasoa seuraava taso eli niin sanottu asiantuntijataso ja toimihenkilötaso. (Oksa 1999.)

Ruotsin kielen opetus on keskittynyt pitkälti suomenruotsin ja ruotsinruotsin välisiin pankkisanaston eroihin, jotka ovat osoittautuneet yllättävän suuriksi. Ruotsin kielen opetusta on annettu lähinnä kotimaassa, koulutusta ulkomailla (Ruotsissa) on järjestetty jonkin verran.

Merita-Nordbankenilla ei ole omaa kielikoulutusta. Se on ostanut kielikoulutuspalvelut ulkopuolisilta kielikouluilta (esim. Kielikiimara, AAC-opisto, Optimi Training, Kasanen, LinguaBella).

Kieltenopiskelulle on ollut leimallista tavoitteellisuus. Pankissa on korostettu sitä, että kielitunnit eivät ole ainoastaan keskustelukerhoja. Tavoitteellisuutta ilmentää muun muassa se, että koulutettavien lähtötaso mitataan ja kurssien lopuksi järjestetään aina lopputestaus. Olennaista on, että taitotaso todella paranee koulutuksen vaikutuksesta. Tähtäimenä on joko YKI-testien tai tunnettujen kansainvälisten kielitestien (esim. *Cambridge Proficiency Test*, Tukholman yliopiston järjestämä *rikstest*) suorittaminen. (Oksa 1999.)

9 VIRKAMIESTEN KIELIKOULUTUKSEN KEHITTÄMINEN

9.1 YLEISTÄ

Tässä luvussa esitetään joitakin valtionhallinnon kielikoulutuksen kehittämisehdotuksia. Tutkimuksen tekijä ja Soveltavan kielentutkimuksen keskus ovat laatineet ehdotukset edellä esiteltyjen tutkimustulosten pohjalta. Ehdotusten on tarkoitus toimia keskustelun avaajana ja ajatusten herättäjänä suunniteltaessa sitä, miten virkamiesten kielikoulutusta tulisi lähivuosina kehittää. Kehittämisehdotusten lisäksi on hahmoteltu kielikoulutuksen suuntaviivoja, jotka ovat tämän tutkimuksen liitteenä 1.

Tutkimuksen kohteena oli virkamiesten puheenjohtajuusvalmennukseen käytetty ajanjakso. Puheenjohtajuuskauteen valmistautuminen oli ministeriöissä poikkeuksellista aikaa: koulutukseen oli käytettävissä paljon tavallista enemmän varoja, ja koulutus oli selvästi tavallista suunnitelmallisempaa, tavoitteellisempaa ja määrätietoisempaa. Tämän vuoksi voidaankin perustellusti olettaa, että puheenjohtajuusvalmennuksen tuloksetkin ovat parempia kuin tavanomaisen koulutuksen. Puheenjohtajuuskausi on nyt kuitenkin ohi, ja valtionhallinnossa on palattu normaaleihin oloihin myös koulutukseen käytettävissä olevien varojen osalta. Tämän vuoksi onkin erityisen tärkeää pohdita, miten kielikoulutus ja koulutus yleensäkin olisi vastaisuudessa tarkoituksenmukaisinta järjestää ja miten siihen käytetyille varoille saataisiin mahdollisimman paljon vastiketta. On muistettava, että vaikka kielikoulutus edustaa merkittävää osaa henkilöstökoulutuksesta, se on vain yksi osa organisaation yleistä henkilöstöstrategiaa ja resursseja on varattava myös muuhun ammattitaidon kehittämiseen.

Virkamiesten kielikoulutuksen kehittämistä tarkastellaan seuraavassa muutaman kielikoulutusta koskevan perusteoksen valossa. Yksi näistä teoksista on Ola Berggrenin Kielikouluttajan käsikirja vuodelta 1986. Siitä huolimatta, että kirja on lähes 15 vuotta vanha, se on monilta osin edelleen ajankohtainen ja ansiokas. Kehittämisehdo-

tusten pohjana on käytetty myös eurooppalaista viitekehystä (ks. jakso 7.1.2) sekä joitakin kielikoulutusprosessia käsitteleviä teoksia (esim. Kaplan & Baldauf 1997).

9.2 KIELIKOULUTUKSEN TEHTÄVÄ

Berggren käsittelee käsikirjassaan yritysten kielikoulutusta ja sen kehittämistä. Hän toteaa, että ”kielikoulutus ei ole henkilökunnalle järjestetty ylimääräinen luontaisetu eikä myöskään ilmainen vapaa-ajanviettomuoto, johon kuka hyvänsä voi osallistua aina, kun ’tärkeämmiltä’ tehtäviltään joutaa”. Berggrenin mukaan tehokas kielikoulutus on täsmällisesti määriteltyihin tavoitteisiin pyrkivää toimintaa, johon osallistuvat vain huolellisesti valitut henkilöt. (Berggren 1986: 8.)

Berggrenin (1986: 2) mukaan työnantajan järjestämällä tai kustantamalla kielikoulutuksella on seuraavat kolme tehtävää:

1. koulutus muuttaa työntekijän koulussa hankkiman kielitaidon sellaiseksi, että se vastaa hänen työtehtäviensä asettamia vaatimuksia
2. koulutus tarjoaa henkilökunnalle tilaisuuden jatkaa korkeakoulussa tai muualla aloittamiensa kielten opiskelua tavoitteena työtehtävien vaatima kielitaito
3. koulutuksessa huolehditaan kokonaan uusien kielten opettamisesta, kun tarpeita (esim. ulkomaankomennuksia) ilmaantuu.

Berggreniä mukaillen voidaan tarkastella myös valtionhallinnon kielikoulutuksen tehtäviä. Ensinnäkin on todettava, että samoin kuin yrityks maailmassa myös valtionhallinnon kielikoulutuksessa on huomiotava sekä organisaation (ministeriö tai virasto) että sen sisällä toimivien yksilöiden (yksittäiset virkamiehet) tarpeet. Voidaan todeta, että valtionhallinnon kielikoulutuksen tehtävänä on

1. laajentaa ja syventää valtion virkamiesten kielitaitoa niin, että heidän työsääntönsä tarvitsemien keskeisten kielten taitotaso vastaa työtehtävien asettamia vaatimuksia
2. antaa virkamiehille opetusta niissä uusissa kielissä, joita he tarvitsevat tai joista heille on apua työssään
3. varmistaa virkamiehillä jo olevan kielitaidon ylläpitäminen (mahdollisuuksien mukaan tukea myös sellaisten harvinaisempien kielten opiskelua, joita ei työssä välittömästi tarvita).

Näitä tehtäviä tarkastellaan yksityiskohtaisemmin seuraavissa jaksoissa.

9.2.1 Työtehtävien edellyttämä kielitaidon parantaminen

Työelämän kielikoulutuksen ensisijainen tehtävä on kehittää niitä kielellisiä valmiuksia, joita työtehtävien menestyksessä hoitaminen edellyttää. Käytännössä tämä tarkoittaa useimmiten jo olemassa olevan kielitaidon parantamista riittävälle tasolle. Puheenjohtajuusvalmennukseen sisältynyt kielikoulutus oli lähinnä juuri tämän tehtävän täyttämistä. Virkamiehet osasivat entuudestaan englantia, saksaa ja jonkin verran ranskaa. Valtaosa tarjotusta opetuksesta oli juuri näiden kielten opetusta. Osalla keski-ikäisistä ja vanhemmista virkamiehistä kielitaidon lähtötaso oli niin alhainen, että kielikoulutuksessa oli kyse aivan perustaitojen antamisesta, jonkinlaisten "selviytymistaitojen" opettamisesta. Ilman näitä taitoja puheenjohtajuuteen liittyvien tehtävien hoitaminen olisi ollut lähes mahdotonta.

Tässä tehtävässä onnistuttiinkin kohtalaisesti. Virkamiesten kielitaidon yleistaso koheni, ja nekin, joille vieraiden kielten käyttö oli ennen koulutukseen osallistumista erityisen vaikeaa, saivat riittävästi koulutusta suoriutuakseen puheenjohtajuuteen liittyvistä tehtävistä kielitaidon osalta suhteellisen hyvin. Parantunut kielitaito lisäsi myös virkamiesten itsevarmuutta ja luottamusta omiin kykyihin.

Tällä kielikoulutuksen tehtävällä on myös tulevaisuudessa edelleen suuri merkitys, siitä huolimatta että puheenjohtajuuskauden jälkeen myös muut kielikoulutuksen tehtävät korostuvat.

Englannin merkitys EU:n säädösvalmistelussa ja EU:n toimielinten sisäisessä toiminnassa korostuu koko ajan. On selvää, että eritasoista englannin koulutusta tarvitaan jatkossakin. Tässä tutkimuksessa saadut tulokset osoittivat, että erinomaista englantia taitavien (YKI-taso 8) virkamiesten lukumäärä ministeriöissä ja virastoissa oli odotettua pienempi, joten myös englantia suhteellisen hyvin osaavien virkamiesten koulutuksesta pitäisi pystyä huolehtimaan. Kielikoulutuksen ensisijaisena tehtävänä lienee monissa ministeriöissä edelleenkin kie-

lellisten perusvalmiuksien antaminen, mutta myös pitkälle ehtineiden kehittämistarpeet on syytä ottaa mahdollisuuksien mukaan huomioon.

Työtehtävien edellyttämä kielitaito ei tarkoita vastedes ainoastaan englannin ja ranskan opettamista. Erityistä huomiota on syytä kiinnittää *ruotsin* ja *saksan* kielen asemaan. Puheenjohtajuusvalmennuksessa ruotsin opetus jäi hyvin vähälle huomiolle kiireellisempien ja "tärkeämpien" kielitaitotarpeiden ollessa etusijalla. Nyt puheenjohtajuuskauden jälkeen työtehtävien normaalistuttua onkin syytä selvittää ruotsin kielen käytön tarve ministeriöissä ja virastoissa sekä tähän perustuva koulutustarve. Tutkimustulosten valossa tarvetta ruotsin kielen opetuksen tehostamiseen on: useat kyselylomakkeeseen vastanneet ja haastatteluihin osallistuneet virkamiehet halusivat nimenomaan parantaa ruotsin kielen taitoa. Myös esimiesasemassa olevat virkamiehet ilmaisivat huolensa siitä, ettei organisaatiossa ole riittävästi ruotsia hyvin taitavia virkamiehiä. Tällaisten virkamiesten puute ilmenee useimmiten silloin kun pitäisi ottaa vastaan ruotsalaisia virkamiehiä vastaavasta ministeriöstä tai virastosta tai kun pitäisi vastata puhelimeen ruotsiksi tai laatia ruotsinkielinen asiakirja. Ruotsin kielen taitoisten virkamiesten määrän lisääminen ministeriöissä palvelisi luonnollisesti myös ruotsia äidinkielenään puhuvien Suomen kansalaisten etuja.

Toinen työssä tarvittava kieli, jonka hallintaan olisi kiinnitettävä aikaisempaa enemmän huomiota, on *saksan* kieli. Saksaa hyvin osavien virkamiesten vähäinen määrä pantiin ministeriöissä merkille Suomen ollessa troikassa kahden saksaa puhuvan maan kanssa. On myös todennäköistä, että saksan kielen merkitys kasvaa EU:n itälääjentyksen yhteydessä. Jäsenyyttä hakeneissa Keski- ja Itä-Euroopan maissa ensimmäinen vieras kieli on ollut joko saksa tai venäjä, ja ainakin näiden maiden vanhempi virkamieskunta puhuu näitä kieliä usein paremmin kuin englantia tai ranskaa. Saksan opetusta helpottaa se, että monet vanhemmista virkamiehistä ovat lukeneet koulussa ns. pitkän saksan, eli pohja kielitaidolle on jo olemassa. Vastaisuudessa onkin hyvä selvittää, kuinka moni näistä saksaa joskus opiskelleista virkamiehistä olisi valmis panostamaan saksan opintoihin englannin taidon ollessa jo vähintään tyydyttävä.

Kolmas kieli, jonka opetukseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota on *ranskan* kieli. Puheenjohtajuusvalmennuksen yhteydessä todettiin, että ranskan opetus keskitasolla ja ylemmillä tasoilla on usein vain ylläpitokoulutusta, joka ei sanottavasti paranna kielitaitoa. Kuten edellä jaksoissa 6.6 ja 7.2.5 todettiin, yksi syy vaatimattomiin tuloksiin lienee se, että ihmisillä itsellään on sellainen kuva, että he eivät osaa kieltä, kun he eivät uskalla puhua sitä. Toisin sanoen kynnys käyttää ranskan kieltä (vaikka sitä osattaisiinkin) on selvästi korkeampi kuin esimerkiksi kynnys käyttää englantia. Ministeriöissä on paljon sellaisia virkamiehiä, jotka ovat ranskan kielessä tasolla 4–5, jotka ymmärtävät sitä kohtuullisesti mutta jotka eivät itse aktiivisesti itse käytä sitä. Näiden virkamiesten taito pitäisi jollakin keinolla saada aktivoitua. Syitä ranskan kielen oppimistulosten vaatimattomuuteen suhteessa muihin kieliin olisi hyvä selvittää kielenoppimisen asiantuntijoiden kanssa. Tämä asiantuntijaselvitys antaisi paremman perustan ranskan kielen opetuksen uudelleenjärjestämiselle.

9.2.2 Uusien kielten opettaminen

Työtehtävät saattavat edellyttää myös kokonaan uusien kielten hallintaa. Työtehtävien hoidon edellyttämä uusien kielten opettaminen onkin kielikoulutuksen toinen keskeinen tehtävä. Uusia kieliä saatetaan opiskella sen vuoksi, että niiden osaaminen on välttämätöntä. Useimmiten uusia kieliä opiskellaan kuitenkin siitä syystä, että niiden osaaminen helpottaa työtehtävien hoitamista.

Joillekin virkamiehille puheenjohtajuusvalmennukseen kuuluneeseen kielikoulutukseen osallistuminen tarkoitti kokonaan uuden kielen oppimista. Yleensä näillä virkamiehillä oli jo hyvä kielitaito yhdessä tai useammassa EU-kielessä ja uuden kielen (yleensä ranska) oppiminen oli työtehtävien hoitamisen kannalta välttämätöntä. Näitä virkamiehiä ei kuitenkaan ollut kovin paljon, koska kielikoulutuksessa pyrittiin yleensä keskittymään olemassa olevan kielitaidon kehittämiseen.

Alkeista aloitetun kielen oppimistulokset jäivät useimmiten suhteellisen vaatimattomiksi, varsinkin niillä virkamiehillä, jotka eivät

välittömästi tarvinneet uutta kieltä työssään. Osittain heikkoihin tuloksiin olivat syynä opetusmuodot (irrationaalisia intensiivikursseja, joita ei tuettu viikoittaisella opetuksella), puuttuva motivaatio, pitkäjänteisen opetuksen puuttuminen ja käytettävissä olevien resurssien niukkuus. Opiskeluun oli niin vähän aikaa, että esimerkiksi oleskelu maassa, jossa opiskeltavaa kieltä käytetään, jäi monessa tapauksessa korkeintaan muutaman viikon mittaiseksi.

On kuitenkin todettu, että kielenoppimisen ja opiskelun motivoimisen kannalta oleskelu luonnollisessa kieliympäristössä on erityisen tärkeää. Myös oppimistilaisuuksien määrä vaikuttaa olennaisesti osaamiseen: mitä enemmän kielen kanssa ollaan tekemisissä, sitä enemmän kieltä osataan (Takala, Sajavaara & Sajavaara 2000: 196). On myös todettu, että silloin kun koulutettavien kannustaminen itsenäiseen opiskeluun ja "oppimaan oppimiseen" (*learning to learn*) on olennainen osa ohjattua koulutusta, koulutettavat jatkavat useimmiten itsenäistä oppimista myös koulutuksen päätyttyä (eurooppalainen viitekehys 1996, jaksot 6.6.5 ja 6.7.4). Myönteisenä puolena alkeiden opettamisessa voidaankin pitää sitä, että virkamiehet "oppivat oppimaan kieliä" eli he tulivat tietoisiksi siitä, miten he oppivat, ja saivat tietoa oppimismahdollisuuksistaan (positiivinen siirtovaikutus).

Puheenjohtajuuskauden jälkeen on tarpeen tehdä perusteellinen selvitys siitä, mitä uusia kieliä virkamiehille on syytä lähivuosina opettaa. Kokonaisarviota tehtäessä tulisi keskittyä organisaation tarpeisiin ja riittävän monipuolisen kielireservin varmistamiseen.

Kuten edellä todettiin, englannin painoarvo näyttää lisääntyvän EU:ssa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että *ranskan* merkitys vastaavasti vähenee. Näin ollen tulevaisuudessa ranskan osaaminen ei liene niin välttämätöntä kuin vielä 1990-luvun puolivälissä kuviteltiin. Koska ranskan kielen oppimistulokset näyttävät jäävän heikohkoiksi ja kielitaidon tason nostaminen näyttää vievän kohtuuttoman pitkän ajan, opetuksen aloittamista alkeista on syytä pohtia hyvin tarkasti. Laajamittaisten "yleissivistävien alkeiskurssien" järjestämistä tulisi välttää.

Saksaa tulisi opettaa alkeista erityisesti nuoremmille virkamiehille: tämän tutkimuksen tulosten mukaan yli puolet nuoremmista vir-

kamiehistä (alle 35-vuotiaat) on saksaa taitamattomia. Saksan kielen osaamiseen on syytä kiinnittää huomiota aikaisempaa enemmän jo uusien virkamiesten rekrytoinnin yhteydessä.

Sekä tämän tutkimuksen että Mäki-Lohiluoman tutkimuksen tulokset osoittivat, että suomalaiset virkamiehet eivät juuri osaa EU:n eteläisten jäsenvaltioiden kieliä eivätkä he näin ollen ymmärrä kovin hyvin näiden maiden toimintatapoja ja ajattelua. Ministeriöissä ja virastoissa olisi syytä pohtia sitä, miten virkamiesten kielivalikoimaa voitaisiin laajentaa myös tähän suuntaan. Olisi hyvä, jos ministeriöistä löytyisi myös *muiden romaanisten kielten* kuin ranskan osajia (italia, espanja, portugali). EU-asioita hoitavien virkamiesten motivaatio opiskella näitä kieliä on jonkin verran suurempi kuin heidän motivaationsa oppia esimerkiksi tanskaa tai hollantia, koska eteläisten jäsenvaltioiden edustajat ovat selvästi vähemmän kielitaitoisia kuin hieman pohjoisempana asuvat kollegansa.

Joidenkin EU-tehtäviä hoitavien suomalaisten virkamiesten olisi hyvä osata ainakin jonkin verran myös *EU-jäsenyyttä hakeneiden maiden kieliä* eli puolaa, unkaria tai tshekkiä sekä Baltian alueen kielistä ainakin viroa. Näiden kielten opetus tulisi aloittaa riittävän ajoissa eli mahdollisimman pian. Vertailun vuoksi voidaan todeta, että edellä mainittuja kieliä alettiin opettaa Euroopan unionin toimielimissä toimiville kääntäjille ja tulkeille jo vuonna 1996. Suomen liittyessä Euroopan unioniin suomen kieltä oli opiskeltu EU:n toimielimissä jo useiden vuosien ajan.

9.2.3 Olemassa olevan kielitaidon ylläpitäminen

Virkamiehillä jo olemassa oleva kielitaito on voimavara, jota kannattaa hyödyntää. Vaikka virkamiehen työtehtävien hoitaminen ei välittömästi edellyttäisikään vieraiden kielten käyttöä, on hyvin mahdollista, että työtehtävät muuttuvat jossain vaiheessa niin, että vieraita kieliä on osattava. Tämän vuoksi muillekin kuin kansainvälisiä tehtäviä hoitaville virkamiehille pitäisi tarjota mahdollisuus kielikoulutukseen.

Nuorilla virkamiehillä on usein laajempi ja parempi kielitaito kuin vanhemmilla virkamiehillä. Syynä tähän on muun muassa se, että

kielikoulutus on monipuolisempaa kuin ennen, nuoret matkustelevat ja opiskelevat ulkomailla enemmän kuin aiemmin ja muodollisista kieliopinnoista on suhteellisen lyhyt aika. Usein nuorten kielitaitoa pidetään itsestäänselvyytenä, eikä sen ylläpitämisestä tai parantamisesta huolehdi. On kuitenkin tärkeää, ettei nuorten virkamiesten kielitaitoa päästetä rapistumaan – jo muutaman vuoden tauko kieliopinnoissa opintojen päättämisen jälkeen nostaa kynnystä käyttää vieraita kieliä.

Puheenjohtajuusvalmennuksessa nuoret virkamiehet olivat jossain määrin väliinputoajia: esimerkiksi englannissa monet heistä olivat testien mukaan jo tavoitetasolla, eikä heille pystytty tarjoamaan sopivaa koulutusta siitä huolimatta, että he katsoivat sitä tarvitsevansa. Puheenjohtajuuskauden jälkeen tulisikin varmistaa, että myös niille virkamiehille, joilla on jo hyvä kielitaito, tarjotaan mahdollisuus kielitaidon edelleen kehittämiseen. Myös sellaisille virkamiehille, joilla on jo erittäin hyvä kielitaito (ns. huippuosajat), pitäisi tarjota tavanomaisen työn lisäksi mahdollisuuksia käyttää kielitaitoa esimerkiksi täydentämällä oman alan opintoja ulkomailla tai työskentelemällä omaa työtä vastaavissa tehtävissä ulkomailla (esim. virkamiesvaihto).

Puheenjohtajuusvalmennukseen liittyneessä kielikoulutuksessa keskityttiin pääasiassa Euroopan unionin toimielimissä eniten käytettyjen kielten (englanti, ranska) opettamiseen. Saksaa, ruotsia ja muita EU-kieliä opetettiin hyvin vähän. Venäjän opetus oli lähes olematonta. Ministeriöissä on kuitenkin paljon virkamiehiä, jotka ovat opiskelleet venäjää tai EU-yhteistyössä vähemmän käytettyjä kieliä (espanja, italia, hollanti). Puheenjohtajuuden jälkeen onkin syytä pohtia, miten tätä olemassa olevaa vähemmän käytettyjen kielten reserviä tuetaan ja parannetaan.

9.3 KIELIKOULUTUKSEN JÄRJESTÄMINEN

9.3.1 Yleistä

Kielikoulutuksen järjestämiseen osallistuvat yleensä organisaation johto, kielikoulutuksesta vastaava organisaation yksikkö tai siitä vastaavat henkilöt ja joissakin tapauksissa myös organisaation eri osastot tai yksiköt. Johto vahvistaa organisaation koulutuksen pääperiaatteet, päättää kielikoulutuspolitiikasta ja vahvistaa alemmalla tasolla tehdyt koulutuspäätökset. Koulutuksen suunnittelu ja käytännön järjestelyt ovat tavallisesti koulutusyksikön vastuulla.

Berggrenin (1986: 10) sekä Kaplanin ja Baldaufin (1997: 8–9) mukaan kielikoulutuksen järjestämiseksi on tehtävä erilaisia päätöksiä ja toteutettava tiettyjä toimenpiteitä. Nämä päätökset ja toimenpiteet ovat seuraavat:

organisaation johto

- päättää organisaation kielikoulutuspolitiikasta
- päättää mitä kieliä opetetaan
- päättää mihin taitotasoon pyritään
- päättää kenelle opetusta annetaan
- päättää koulutuksen toimeenpanijasta, laajuudesta, aikataulusta sekä työajan käytöstä
- määrittelee koulutuksen arvioinnissa käytettävät menettelyt ja sen tavoitteet
- määrittelee mistä koulutukseen käytettävät varat otetaan

koulutusyksikkö

- suorittaa kielikoulutuksen tarvekartoituksen ja testauksen
- laatii kielikoulutusohjelman luonnoksen
- suunnittelee varsinaisen opetuksen ja päättää opetusmuodoista, ajankäytöstä, ryhmäjaosta ja kurssien tavoitteista sekä muista koulutuksen toteutukseen liittyvistä yksityiskohdista
- luo organisaation oman opetussysteemin
- valitsee kielikoulun ja informoi siitä ministeriön johtoa ja koulutukseen osallistujia
- laatii opetussuunnitelmat ja tarkistaa ne yhdessä kielikoulun kanssa
- huolehtii opetuksen valvonnasta ja oppimistulosten mittauksesta (mahdollisesti yhdessä kielikoulun kanssa)
- arvioi kielikoulutuksen laatua ja tehokkuutta yhdessä koulutettavien kanssa

- tarkistaa koulutusjärjestelmien ja opetussuunnitelmien toimivuuden

kielikoulu

- laatii opetussuunnitelmat ja tarkistaa ne yhdessä koulutusyksikön kanssa
- valvoo opetusta ja mittaa oppimistuloksia yhdessä koulutusyksikön kanssa
- laatii kurssiohjelmat ja valmistelee opetuksen (kouluttaja)
- arvioi opetuksen onnistumista yhdessä kouluttajan ja koulutettavien sekä koulutuksen tilaajan kanssa

koulutettavat

- osallistuvat aktiivisesti koulutukseen
- antavat palautetta kouluttajalle, kielikoululle sekä oman organisaation koulutusyksikölle
- arvioivat koulutuksen laatua ja tehokkuutta
- osallistuvat oppimistulosten mittaukseen (lähtötason ja saavutetun tason testaus, välitestaus)

Ministeriön johdon sitouttaminen

Tässä tutkimuksessa muutamat ministeriöiden koulutusyksiköiden edustajat pitivät epäkohtana sitä, että ministeriön johto on usein varsin näkymätön koulutuskysymyksissä. Joissakin ministeriöissä johto suhtautui melko kielteisestikin koulutukseen osallistumiseen. On kuitenkin todettu, että johdon sitoutuminen koulutustavoitteisiin ja niiden toteuttamiseen parantaa yleistä kouluttautumismotivaatiota ja helpottaa koulutukseen osallistumista. Virkamiesten ajankäytön kannalta on huomattavan paljon selkeämpää, jos myös esimiehet ja ministeriön johto mieltävät kielikoulutuksen (ja muun koulutuksen) työtehtäviin kuuluvaksi. Puheenjohtajuuskauden jälkeen olisikin syytä pohtia sitä, miten ministeriön johto saadaan sitoutettua entistä tiukemmin koulutuksen suunnitteluun ja valvontaan.

Kielikoulutuksen tukipalvelu

Berggrenin kuvaamassa kielikoulutuksen päätöksentekomallissa organisaation johto päättää vain yleisistä linjauksista ja organisaation koulutusyksikkö tekee kaikki käytännön päätökset. Näin menetellään myös useimmissa ministeriöissä.

Koulutuspäälliköt toimivat hyvin itsenäisesti ja päättävät isojen rahasummien käytöstä. Muutamassa ministeriössä koulutuspäällikkö tai muu vastaavassa asemassa oleva ratkaisee sen, pääseekö henkilö kielikurssille vai ei ja mille kielikurssille kukin menee. Kielikoulujen tarjonta on hyvin kirjavaa ja nopeasti muuttuvaa: tarjolla on mitä erilaisimpia opetusmetodeja, kurssityyppejä ja opetusohjelmia. Voidaan tuskin kohtuudella edellyttää, että koulutusyksiköiden edustajilla olisi joka tilanteessa riittävästi asiantuntemusta tai resursseja erilaisten vaihtoehtojen tutkimiseen ja vertailemiseen. Voi olla, ettei ministeriön tai viraston koulutuksesta vastaava henkilö ole myöskään erityisen perehtynyt kielenopetukseen, joten hän ei saa kovinkaan paljon irti erilaisten kielikurssien testaamisesta. Jos koulutusvastaavalla ei myöskään ole selvää kuvaa siitä, minkälaista tehokkaan kielenopetuksen pitäisi olla, hänen on vaikea muodostaa käsitystä siitä, minkälaisesta opetuksesta ministeriön virkamiehet eniten hyötyisivät.

Ministeriöiden koulutusyksiköiden päätöksenteko helpottuisi, jos he voisivat tarvittaessa kääntyä kielikoulutusasioihin laajasti perehtyneen henkilön puoleen. Tämä voitaisiin toteuttaa esimerkiksi niin, että tietyt kielikoulutusta koskevat tehtävät, kuten tietojen keruu (kurssipalautteet, ulkomaan opetusta koskeva tieto, erilainen koulutettavilta ja kouluttajilta saatu palaute) ja opetustarjonnan testaaminen ja arviointi keskitettäisiin jollekin tai joillekin koulutuspäälliköille. Toisena vaihtoehtona olisi päätoimisen kielikoulutusasiantuntijan palkkaaminen valtioneuvoston yhteyteen. Jos kielikoulutuksen tukipalvelutehtäviä hoitaisi päätoiminen kielikoulutukseen erikoistunut asiantuntija, hänen tehtävänään voisi olla kielikoulutusta koskevan yleisen tiedon kokoamisen ja koulutuksen testaamisen lisäksi ministeriöiden ja virastojen auttaminen erilaisten kielikoulutukseen liittyvien selvitysten tekemisessä ja myötävaikuttaminen erilaisten ongelmien ratkaisussa. Asiantuntija voisi avustaa myös esimerkiksi kielikoulutusohjelmien laatimisessa ja kielikoulutuksen tavoitteiden täsmentämisessä. Tällä asiantuntijalla pitäisi olla asianmukainen pedagoginen ja kielellinen tausta, jotta hänellä olisi riittävästi asiantuntemusta kielikoulutusta koskevien kysymysten käsittelyyn.

Kielikoulutuksen yhteistyöryhmä

Kielikoulutuksen eri tahot eivät ole säännöllisesti samanaikaisesti koolla, vaikka koulutuksen tilaajat, koulutuksen järjestäjät, kouluttajat ja koulutettavat ovatkin yleisesti toivoneet yhteistyön tiivistämistä. Tämän vuoksi voisi harkita mahdollisuutta perustaa kielikoulutuksen yhteistyöryhmä, joka kokoontuisi tarvittaessa keskustelemaan kielikoulutuksen ajankohtaisista kysymyksistä. Koolle kutsujana voisi toimia esimerkiksi valtiovarainministeriön henkilöstöosasto. Tämän *roundtable*-tyyppisen elimen kokouksissa voitaisiin kuulla alustajina kielikoulutuksen asiantuntijoita ja ottaa kantaa ongelmallisina pidettyihin kielikoulutusasioihin. Yhteistyöryhmän kustannukset jäisivät vähäisiksi ja sen toiminnasta saatava hyöty palvelisi kaikkia kielikoulutuksen osapuolia tehostuneen tiedonvälityksen ja kasvaneen asiantuntemuksen muodossa.

9.3.2 Kielitaidon tarvekartoitus

Kielikoulutuksen tulee olla järjestelmällistä ja suunnitelmallista. Jo Berggren (1986: 14–16) totesi, että ennen organisaation kielikoulutuksen aloittamista on syytä tehdä koko organisaation osalta *kielitaidon tarvekartoitus*. Tarvekartoituksen avulla selvitetään muun muassa seuraavia asioita:

- minkälainen kielitaito jo työssä olevalla henkilöstöllä on?
- minkälainen kielitaito palvelukseen otettavilla uusilla työntekijöillä tulee olla?
- mihin tarkoitukseen kielitaitoa tarvitaan?
- mitä kieliä on osattava?
- miten kielitaitotarpeet tulevat muuttumaan seuraavien viiden tai kymmenen vuoden aikana ja miten tähän voidaan valmistautua?

Tarvekartoituksen avulla saadaan hyvä yleiskuva koko organisaation kielikoulutustarpeesta ja erillistarpeista. Sen avulla voidaan arvioida kokonaisresurssitarpeet ja tehostaa kieltenopetusta. Sen perusteella voidaan tarvittaessa luoda organisaation henkilöstön kielitaitorekisteri

ja vahvistaa kullekin henkilökohtaiset koulutus- ja/tai oppimissuunnitelmat. (Berggren 1986: 14–15.)

Berggrenin käsikirjan julkaisemisen jälkeen kielitaidon tarvekartoituksia on tehty runsaasti. Sinkkonen on tarkastellut näitä tutkimuksia julkaisuissaan (1997: 25–29 ja 1998). Monet yritykset käyttävät tarvekartoitusta apunaan kielikoulutuksen suunnittelussa (Huhta 1999: 28).

Tarvekartoitus ministeriöissä ja virastoissa

Kielitaidon tarvekartoitus ministeriöissä ja virastoissa on tarkoituksenmukaisinta tehdä osana organisaation yleistä osaamiskartoitusta. Ennen laajamittaisen koulutuksen aloittamista tai koulutuksen uudelleenjärjestämisen yhteydessä on ensinnäkin hyvä selvittää mahdollisuuksien mukaan ministeriön tai viraston johdon yleinen kanta kielikoulutukseen. Tämän jälkeen on syytä selvittää, kuinka paljon ministeriössä tai virastossa on eri kieliä osaavia virkamiehiä ja mitä nämä kielet ovat. Lisäksi kannattaa selvittää, kuinka paljon tärkeimpiä kieliä erinomaisesti osaavia virkamiehiä on. Ministeriön tai viraston johdon kanssa on pohdittava muun muassa sitä, tulisiko näiden virkamiesten määrää lisätä. Myös sitä on syytä tutkia, miten paljon ministeriössä tai virastossa on harvinaisempien kielten taitajia ja tuleeko jonkin tällaisen kielen tarve jossain vaiheessa lisääntymään (esim. onko organisaatiossa riittävästi venäjäntaitoisia virkamiehiä lähivuosina). On muistettava, että kielikoulutus suunnitelmat ovat pitkän tähtäyksen suunnitelmia, joten organisaation tilannetta on pyrittävä tarkastelemaan vähintään viisi ja jopa kymmenen vuotta eteenpäin. Ongelmana tällaisissa suunnitelmissa on luonnollisestikin ihmisten liikkuvuus: viiden vuoden päästä ministeriön tai viraston virkamiehistö voi olla aivan toisen näköinen.

Kielikoulutus päätöksiä tehtäessä on kuunneltava ensisijaisesti virkamiesten omia toiveita ja tarpeita, koska motivaatio vaikuttaa olennaisella tavalla kielten oppimiseen. On kuitenkin muistettava, että tehtäviä ratkaisuja eivät ohjaa ainoastaan virkamiesten omat toiveet tai halut, vaan myös työnantajan tarpeet. Virkamiesten omien toiveiden ja

työnantajien tarpeiden yhteensovittaminen ei aina ole ongelmatonta, mutta hyvällä suunnittelulla ja erilaisilla kannustusjärjestelmillä yhteiseen ratkaisuun varmasti päästään.

Henkilöstön omia käsityksiä heidän nykyisestä kielitaidostaan ja mahdollisista tulevista tarpeistaan on tarkoituksenmukaisinta selvittää sellaisen kyselylomakkeen avulla, johon sisältyy kielitaidon taitotasoasteikko (Berggren 1986: 15–17). Tällä hetkellä luonnollisinta lieenee YKI-asteikon käyttäminen, koska se alkaa olla monille virkamiehille tuttu. Lomakkeessa vastaajia pyydetään arvioimaan omaa suullista ja kirjallista kielitaitoaan tasoasteikon avulla. Sen jälkeen vastaajat ja heidän esimiehensä arvioivat tarvittavaa suullista ja kirjallista kielitaitoa ja opetuksen kiireellisyyttä.

Tarvekartoituksen tekemisen jälkeen ministeriöllä tai virastolla on selvempi kuva yksittäisten virkamiesten ja koko ministeriön tarpeista ja kielikoulutuksen suunnittelemisen on huomattavasti helpompaa.

9.3.3 Kielikoulutusohjelman laatiminen

Berggren (1986: 33) määrittelee kielikoulutusohjelman suunnitelmaksi, joka kattaa koko yrityksen tarpeet kaikkien kielten osalta ja kaikilla kielitaidon tasoilla. Tässä suunnitelmassa otetaan kantaa muun muassa seuraaviin kysymyksiin:

1. kuinka laajaa kielikoulutus tietyinä ajanjaksona on ja miten se priorisoidaan?
2. minkälaisen aikataulun mukaisesti koko yrityksen kielikoulutustarve pyritään tyydyttämään?
3. miten kielten opiskeluun käytettävä aika jakautuu työ- ja vapaa-ajan osalle?
4. perustetaanko yritykseen oma kielikoulutusyksikkö vai annetaanko opetus ulkopuolisten kielikoulujen hoidettavaksi (ks. jakso 9.3.4)?

Osalla ministeriöistä oli erillinen puheenjohtajuusvalmennusta koskeva koulutussuunnitelma, osalla puheenjohtajuuskoulutuksen tavoitteet ja sisältö sisältyivät ministeriön yleiseen koulutusohjelmaan. Puheenjohtajuusvalmennusta koskevia ministeriöiden tavoitteita on selvitetty edellä luvuissa 4 ja 5.

Puheenjohtajuusvalmennukseen sisältynyt kielikoulutus oli poikkeuksellista sen vuoksi, että aikaa oli käytettävissä rajallisesti (noin kolme vuotta) ja koulutuksella oli selvä motiivi eli sen takaaminen, että Suomen EU-puheenjohtajuuskaudella on käytettävissä riittävästi kielitaitoista virkamiehistöä. Koulutussuunnitelmissa keskityttiin puheenjohtajuutta edeltäneisiin vuosiin, eikä niissä juuri tarkasteltu puheenjohtajuuden jälkeistä aikaa. Toisaalta valmennusta koskevissa selvityksissä ja tiedotuksessa korostettiin puheenjohtajuusvalmennuksen kielikoulutuksen olevan myös pitkän tähtäyksen investointi: kielitaito nähtiin henkilöstön henkisen pääoman kasvattamisena.

Suunnitelmissa ei yleensä ole erityismainintaa siitä, miten kielten opiskeluun käytettävä aika jakautuu työ- ja vapaa-ajan osalle. Oletuksena lienee ollut, että pääosa opetuksesta tapahtuu työaikana mutta että työnantaja tukee myös vapaa-ajalla tapahtuvaa kielten opiskelua.

Puheenjohtajuuskauden jälkeen lienee hyvä "nollata" tilanne ja tehdä uudet pitkän tähtäyksen kielikoulutussuunnitelmat, joissa otetaan huomioon edellä esitetyt kohdat 1–4. Näitä tarkastellaan yksityiskohtaisemmin seuraavissa jaksoissa.

9.3.4 Kielikoulun valinta

Oma kielikoulu vai koulutuspalvelujen ostaminen eri kielikouluilta?

Kielikoulutussuunnitelmaa laadittaessa on pohdittava ensinnäkin sitä, annetaanko opetus jonkin tai joidenkin kielikoulujen tehtäväksi vai huolehditaanko siitä itse. Kummassakin ratkaisussa on etunsa. Jos organisaatio huolehtii itse kielikoulutuksesta siten, että se perustaa oman kielikoulun tai palkkaa kouluttajat oman organisaation osaksi, saavutetaan seuraavat edut:

- koulutus on organisaation tiukassa valvonnassa
- koulutus on joustavaa ja mukautuu organisaation erityistarpeisiin
- koulutuksen aikataulutus on joustavampaa ja helpompaa
- tuloksia voidaan mitata tehokkaasti
- kouluttaja voidaan valita omien kriteerien perusteella

- koulutuksen jatkuvuus voidaan varmistaa
- koulutuksen järjestelmällisyys voidaan varmistaa
- koulutus tulee useimmiten ajan mittaan edullisemmaksi
- laatua ja edistymistä on helpompi valvoa
- kouluttajat sitoutuvat paremmin ja voivat keskittyä ja erikoistua
- vähemmän välikäsiä – vähemmän väärinymmärryksiä
- epäonnistuneiden kurssien määrä vähenee

Toisaalta taas oman kielikoulun perustaminen vaatii alkupääomaa ja koulutuksen saaminen toimivaksi kestää oman aikansa. Omassa kielikoulussa on myös vaarana koulutuksen ja kouluttajien urautuminen ja väsyminen. Samojen asioiden ja samojen koulutettavien opettaminen vuodesta toiseen voi olla puuduttavaa ja johtaa koulutuksen tason laskuun.

Jos koulutus ostetaan palvelujen ulkoistamisen periaatteen mukaisesti kielikouluilta, tämä tarkoittaa muun muassa seuraavia asioita:

- suunnittelu- ja valmistelutyö on pois koulutusyksiköltä
- säästetään alkuinvestoinneissa (infrastruktuurin luominen)
- organisaation vakituisen henkilökunnan määrä ei lisääny eli henkilöstömenot eivät kasva
- kouluttajien hankinta, työllistäminen hiljaisina aikoina tai palkanmaksu eivät ole organisaation huolena
- hyvien koulujen kouluttajat ovat kokeneita ja korkeatasoisia
- huono, epäsuosittu tai ”väsähtänyt” opettaja voidaan nopeasti vaihtaa toiseen
- kouluttajien vaihtuvuus voi olla myös hyvä asia
- kielikoulujen keskinäisen kilpailun voi odottaa parantavan tarjonnan laatua.

Kielikouluilta ostettujen palvelujen huonoina puolina voi mainita ainakin seuraavat seikat:

- hyvän kielikoulun löytäminen vie aikaa
- virhevalinnat ovat tavallisia
- kouluttajat eivät ole aina riittävän ammattitaitoisia eivätkä tilanteen tasalla
- koulutus on joskus pelkkää rahastusta
- koulutusyksiköllä on suuri vastuu tavoitteiden määrittelemisessä ja valvonnassa
- koulutuksen tilaajan on vaikea valvoa koulutusta tai sen sisältöä
- koulutuksen tuloksista on vaikea saada luotettavaa tietoa.

Berggren (1986: 42) toteaa yleisohjeena, että mitä suurempi kielikoulutuksen tarve tai organisaatio on, sitä vakavammin kannattaa harkita

omaa kielikoulutussysteemiä tai ainakin oman pääopettajan eli kielikoulutuksen vastuuhenkilön palkkaamista. Berggrenin mukaan tehokkuus paranee ja turhan opiskelun karsiutumisen myötä saadaan todennäköisesti aikaan säästöjä ja koulutusyksikkö vapautuu sellaisen erikoistettävän hoitamisesta, johon sen asiantuntemus ei useinkaan riitä.

Puheenjohtajuuskoulutuksessa kaikki kielikoulutus ostettiin ulkopuolisilta kielikouluilta. Valtioneuvoston oman kielikoulun perustaminen lienee vain teoreettinen mahdollisuus. Ajatus kielikoulutuksen keskittämisestä omaan kielikouluun on ristiriidassa viime vuosina noudatetun palvelujen ulkoistamisen periaatteen kanssa. Yhteisen kielikoulun ajatusta vastaan puhuu myös se, että ministeriöiden kielikoulutustarpeet ovat yllättävän erilaisia ja virkamiesten kielitaidon taso eri ministeriöissä hyvinkin erilainen. Riittävän monipuolisen ja -muotoisen kielikoulutuksen tarjoaminen saattaisi olla ylivoimainen tehtävä yhdelle kielikoululle.

Kielikoulutuspalvelujen ostaminen vakiintuneilta, hyvämaineisilta kielikouluilta lienee nykytilanteessa ainoa tarkoituksenmukainen ratkaisu. Kielikoulujen lukumäärä pääkaupunkiseudulla on varsin suuri, joten valinnanvaraa on. Ongelmana onkin löytää sellaiset kielikoulut, jotka pystyvät tarjoamaan kunkin ministeriön omia tarpeita vastaavaa koulutusta ja takaaman koulutuksen laadun.

Tiedon saaminen kielikoulujen tarjonnasta

Kielikoulun valintaa vaikeuttaa se, ettei tietoa kunkin koulun vahvuuksista ja osaamisen laadusta ole helposti saatavilla. Usein joudutaan nojautumaan toisen käden tietoon ja muiden kokemuksiin. Aikaisemmin tarjottua kurssia ei usein ole mahdollista järjestää uudelleen samanlaisena joko sen vuoksi, että kyseisen kurssin opettaja ei enää ole kielikoulun palveluksessa, tai sen vuoksi, että olosuhteet ovat muuttuneet aiemman kurssin järjestämisestä. Eri tilaajat tai osanottajat saattavat myös olla täysin eri mieltä kurssien onnistumisesta.

Joiden ministeriöiden koulutusyksiköiden edustajat olivat sitä mieltä, että ulkomailla järjestetyistä kielikursseista on erityisen vaikeaa saada tietoa. Joillakin kielikouluilla on omaan yritykseen kuuluvia

koulutuspaikkoja ulkomailla (esim. Linguarama, Richard Lewis), toiset taas ohjaavat omat asiakkaansa yleisesti tunnettuihin kansainvälisiin koulutuspaikkoihin, joiden kanssa heillä on mahdollisesti yhteistyösopimus. Joissakin kotimaisissa kielikouluissa vasta etsitään sopivia ulkomaisia yhteistyökumppaneita.

Kokemukset kansainvälisesti toimivien kielikoulujen ulkomailla sijaitsevista oppilaitoksista ovat olleet varsin hyviä, ja koulutettavien antaman palautteen perusteella on voitu vaikuttaa näiden tarjoamaan opetukseen. Sen sijaan sattumanvaraisesti valittujen kielikoulujen tarjoama opetus on ollut tasoltaan kirjavaa. Silloin kun tietoa kouluista ja niiden opetuksen tasosta on vaikeaa saada, käy usein niin, että ministeriön koulutuksesta vastaavat antavat ulkomailla tapahtuvaa kielikoulutusta kaipaavalle virkamiehelle kielikoulujen esitteitä, joiden perusteella hän valitsee itse kurssin. Jos koulutusyksiköiden edustajilla ei ole tietoa kurssista, virkamies joutuu koekaniiniksi.

Tällaisten kalliiden kurssien testaamista virkamiehillä ei voida pitää tarkoituksenmukaisena. Kaikkien osapuolten etujen mukaista olisi, jos erilaisista kursseista tiedettäisiin mahdollisimman paljon etukäteen. Olisi hyvä, jos kurssija testaisi mahdollisuuksien mukaan yksi ja sama henkilö, jotta kokemuksia voitaisiin tehokkaasti verrata toisiinsa. Virkamiesten kurssikokemusten kokoaminen yhteen on myös hyödyllistä, jotta kokemuksista voitaisiin oppia. Kokemuksia pitäisi kerätä keskitetysti ja systemaattisesti kaikista ministeriöistä. Olisi hyvä, jos tietoja keräisi henkilö, joka voisi myös tehdä tietojen perusteella yhteenvedon ja esittää oman käsityksensä kurssien laadusta. Koulutukseen osallistuneen virkamiehen velvollisuuksiin kuuluisi automaattisesti myös kurssia koskevan arviointilomakkeen täyttäminen, ja tämä lomake lähetettäisiin suoraan myös kielipalvelujen tukipalvelua hoitavalle henkilölle (ks. edellä jakso 9.3.1). Tähän saakka tällaista tietoa ovat keränneet epävirallisesti ministeriöiden virkamiehet itse. Kuuleman mukaan jo tästä ”kotitarpeisiin” tehdystä listasta on ollut apua, erityisesti ranskan kurssien osalta.

Tarjouskilpailu

Kielikoulun valintaprosessin tärkein osa on tarjouspyynnön lähettäminen mahdollisesti kyseeseen tuleville kielikouluille. Berggrenin (1986: 73–74) mukaan tarjouspyynnössä pitäisi olla ainakin seuraavat tiedot ja toivomukset:

- kieli tai kielet, joissa opetusta halutaan
- kunkin kielen ryhmien lukumäärä ja opiskelijamäärät
- kunkin ryhmän tavoitteet tarvekartoituksen tulosten mukaisesti
- arvio osallistujien lähtötasosta
- opetukseen liittyvät aikatoiveet
- opetuspaikkaa koskevat toivomukset.

Lisäksi olisi hyvä kertoa mahdollisimman paljon osallistujien taustasta (aikaisemmat kieliopinnot, ikä, asema organisaatiossa), työtehtävistä ja kurssia koskevista toiveista. On hyvä muistaa, että kunnianhimoisimmat kielikoulutkin toivovat tilaajalta mahdollisimman yksityiskohtaista tietoa osallistujista ja ennen kaikkea opetuksen tavoitteista.

Berggrenin (1986: 75) mukaan perustietojen esittämisen jälkeen kielikoulua on syytä pyytää laatimaan tarjous, josta käyvät ilmi ainakin seuraavat seikat:

- kullekin kurssille laaditun kurssisuunnitelman runko (kurssin pituus, päivä- ja viikko-ohjelma, käytettävät opetusmateriaalit ja metodit)
- ehdotelma kurssin loppukokeeksi
- kurssin kustannusarvio
- opettajien akateeminen koulutus
- opettajien pedagoginen koulutus
- selvitys kielikoulun omasta opettajakoulutuksesta
- kurssin opettajien kokemus opetustyöstä
- luettelo yrityksistä, joissa opettaja on opettanut viimeisten kolmen vuoden aikana sekä näiden koulutuspäälliköiden yhteystiedot
- ilmoitus siitä, kuka on opetuksesta vastuussa oleva henkilö.

Berggren painottaa kurssin vetäjää koskevien tietojen saamista. Käytännössä kuitenkin ollaan usein tilanteessa, jossa kielikoulu ei vielä tarjouksen tekohetkellä tiedä, kuka kurssin opettaja tulee olemaan. Koulutuspäälliköt kertoivat, että muutaman kerran oli myös käynyt niin, että kielikoulun kanssa oli sovittu aiemmin hyväksi todetusta

kouluttajasta, mutta viime hetkellä kouluttaja vaihdettiin toiseen. Tähän ei pitäisi suostua ainakaan varaamatta mahdollisuutta testata kouluttajaa muutaman oppitunnin ajan.

Toiset ministeriöt kilpailuttavat kielikoulut joka vuosi (ks. edellä jakso 5.2.2). Tarjotun koulutuksen hinta näyttää usein olevan ratkaiseva tekijä, eikä koulutuksen tasoon ja laatuun kiinnitetä riittävästi huomiota. Osin tämä selvästi johtuu siitä, että laadun arviointi edellyttäisi laajaa asiantuntemusta. Edullisimman ratkaisun valitseminen saattaa johtaa siihen, että ministeriön käyttämä kielikoulu vaihtuu joka vuosi. Tätä ei voida pitää hyvänä ratkaisuna, koska aikaisempia kokemuksia ei voida hyödyntää. Kielikouluja valittaessa tulisikin tehdä pitkän aikavälin ratkaisuja (2–5 vuotta) ja varmistua siitä, että koulutuksen tilaajan ja kielikoulun välille saadaan luoduksi tehokas opetuksen ja sen tulosten valvontasysteemi ja tiedonsiirtojärjestelmä. Kielikoulu voi näin myös paremmin kehittää opetustaan tilaajan tarpeita vastaavaksi.

9.3.5 Koulutus- ja kurssimuotojen sekä opetusmenetelmien valinta

Kuinka usein kieltä pitäisi opiskella?

Koulutuksen suunnitteluun kuuluu myös eri kielikouluissa käytettyjen koulutusmuotojen ja opetusmenetelmien vertaileminen sekä koulutettavien tarpeita vastaavien vaihtoehtojen valinta. Laajan tarjonnan joukosta on poimittava kullekin koulutettavalle sopivat ja riittävän tehokkaat koulutusmuodot.

Puheenjohtajuusvalmennuksen kielikoulutuksesta merkittävä osa oli viikoittaista, muutaman tunnin kerrallaan kestäväää ryhmä- tai pienryhmäopetusta. Viikoittaiset oppitunnit sopivat useimmille, koska ne eivät vie liikaa työaika. Monille viikkotunti on ainoa tapa opiskella kieltä, muuna aikana ei tehdä mitään kielitaidon hyväksi. Kursseilla jaettavia kotitehtäviä yleensä karsastetaan tai jopa kieltäydytään tekemästä niitä. Kotitehtävillä on kuitenkin erittäin tärkeä merkitys. Ensinnäkin ne ovat muistutuksena siitä, että kieltä oppii nopeammin ja tehokkaammin, jos opiskeluun käytetään myös omaa aikaa. Toiseksi

kotitehtävien teettämällä varmistetaan se, että koulutettava joutuu tekemisiin kyseisen kielen kanssa useammin kuin kerran viikossa. Tehokkainta olisi jakaa kotitehtävät useammalle päivälle.

Edellä mainittu viikoittainen 1–3 tunnin opetus ei kuitenkaan ole erityisen tehokasta. Se on lähinnä kielitaidon ylläpitokoulutusta. Opetustuntien nostaminen 4–6 tuntiin viikossa eli käytännössä kahteen kertaan viikossa on jo selvästi tehokkaampaa. Jos esimerkiksi aikaa on vähän, kannattaa pohtia, voidaanko opetusta järjestää useammin kuin kerran viikossa. Oppimistulosten kannalta jatkuvuus on erityisen tärkeää: on parempi opiskella päivittäin vähän (esim. 10–15 minuuttia) kuin kerran viikossa monta tuntia kerrallaan.

Oppimisen kannalta ei ole myöskään erityisen tehokasta, jos koulutettava lähetetään korkeintaan pari kertaa vuodessa intensiivikurssille. Vaikka kurssin jälkeen olisi tunne siitä, että kielitaito koheni tuntuvasti, opitut asiat on opittu niin nopealla aikataululla, että vain pieni osa niistä jää muistiin. Seuraavan kurssin alussa saattaa tuntua siltä, ettei edellisestä kurssista sittenkään ollut kovin paljon hyötyä. Tehokkain tapa pitää yllä intensiivikurssilla hankittua kielitaitoa on osallistua muutaman viikon tai kuukauden kuluttua uudelle intensiivikurssille (Berggren 1986: 48). Tämä koskee myös ulkomaan intensiivikursseja. Sen sijasta, että virkamies lähetetään kahtena peräkkäisenä kesänä ulkomaille kieltä oppimaan, hänet pitäisi lähettää uudelleen ulkomaille jo muutaman kuukauden kuluttua edellisestä kerrasta. Tällöin aiemmin opittu olisi vielä tuoreessa muistissa.

Yksityis- vai ryhmäopetus?

Puheenjohtajuusvalmennuksessa käytettiin paljon yksityisopetusta. Usein ajatellaan, että yksityisopetus on kaikkein tehokkainta opetusta. Berggren suhtautuu yksityisopetukseen hyvin varauksellisesti, hänen mielestään se on usein resurssien tuhlausta (1986: 49). Vaikka opetus on henkilökohtaista ja virheisiin voidaan välittömästi puuttua, opetus ei välttämättä ole tehokasta. Opetukselle ei aseteta yleensä selviä tavoitteita, ja opetustilanteesta tulee helposti mukava rupattelutuokio, jossa vältetään ikäviä tai vaikeita asioita. Koulutettava ja kouluttaja voivat myös ystävystyä liiaksi eikä tutulle opettajalle haluta antaa kielteistä palautetta tai esittää toivomuksia opetuksen suhteen.

Virkamiesten mukaan yksityisopetuksessa (erityisesti ranskan opetuksessa) eivät ole harvinaisia tilanteet, joissa koulutus on lähinnä kuullun ymmärtämistä opettajan harrastaessa yksinpuhelua. Yksi syy tähän lienee ulkomaalaisten (erit. ranskalaisten) huonompi hiljaisuuden sietokyky (ks. esim. Lehtonen & Sajavaara 1985; Sajavaara & Lehtonen 1997: 279). Berggren varaisi yksityisopetuksen erityistilanteisiin, kuten ääntämisen harjoitteluun tai tiettyyn erityistehtävään valmentamiseen (1986: 50). Kielitaidon yleisen kehittymisen kannalta parempia oppimistuloksia saadaan yleensä pariopetuksessa tai tarjoamalla yksityisopetukseen osallistuvalla koulutettavalle mahdollisuus osallistua välillä myös ryhmäopetukseen.

Parhaimpiin oppimistuloksiin päästään yleensä käyttämällä eri opetusmuotojen yhdistelmiä: yksityisopetukseen haetaan välillä vaihtelua pari- tai ryhmäopetuksella, viikoittaisia opetustunteja täydennetään intensiivikursseilla, oppimismotivaatiota parannetaan kotimaassa annettavan opetuksen lisäksi ulkomailla järjestettävillä kursseilla. Eriytyisen tärkeää on korostaa itseopiskelun merkitystä: hyviin tuloksiin päästään vain, jos koulutettava on valmis panostamaan kielen opiskeluun myös omalla ajallaan. Vaikka koulutettava itse haluaisi mieluummin käydä vain kerran vuodessa ulkomailla järjestettävillä muutaman viikon kursseilla, hänelle on syytä tarjota muutakin opetusta. Koska ajan puute rajoittaa monen osallistumista ja ohjaa opetusmuodon valintaa, koulutusyksikön tehtävänä on ehdottaa erilaisia mahdollisuuksien rajoissa olevia vaihtoehtoja.

Ryhmänmuodostus?

Pohdittaessa ryhmäopetusta ja opetusryhmien kokoa on hyvä muistaa, että pyrkiminen pieniin, 1–3 hengen opetusryhmiin ei ole oppimisen kannalta aina järkevää. On todettu, että koulutettava ei opi ainoastaan kouluttajaltaan, vaan myös itseään paremmilta opetusryhmän jäseniltä varsinkin ryhmä- tai parityöskentelyn aikana. Liian pienissä ryhmissä koulutettavien keskinäinen vuorovaikutus saattaa jäädä vähäiseksi. (Berggren 1986: 36.) Isommissa ryhmissä (6–8 henkeä) voidaan käyttää esimerkiksi useita opettajia tai apuopettajia, jos halutaan varmistaa henkilökohtainen opastus ja ryhmän tehokas työskentely. Sen sijaan 8 henkeä suurempia opetusryhmiä ei pitäisi käyttää minkään tason opetuksessa.

Liian samantasoisista oppijoista muodostuvat ryhmät eivät välttämättä ole oppimisen kannalta erityisen tehokkaita. Luonnollisissa kielenkäyttötilanteissa on aina eritasoisia puhujia ja eri tavoin viestintään osallistuvia henkilöitä. Kansainvälisissä kokouksissa ollaan varsin usein tilanteessa, jossa kielitaidoltaan heikompaa puhujaa on autettava ilmaisemaan sanottavansa esimerkiksi pyytämällä tätä toistamaan esittämänsä tai esittämällä itse lisäkysymyksiä. Myös tämä taito vaatii harjoittelua. Aidossa tilanteessakin on luonnollista, että kielenpuhujavälillä turhautuu, kun muiden heikompi kielitaito estää tai ainakin hidastaa asioiden käsittelyä.

On tärkeää, että koulutettava voi osallistua usean eri ryhmän työskentelyyn: toisessa ryhmässä hän olisi muita koulutettavia parempi tai muita vastaava taidoiltaan, toisessa hän voisi olla oppimassa itseään paremmilta kielenkäyttäjiltä. Erilaisissa ryhmissä oleminen saattaisi myös auttaa ymmärtämään muiden kielenkäyttö- ja toimintatapoja ja kehittäisi kunkin omia selviytymisstrategioita. Itseluottamus on merkittävä osa luontevaa kielenkäyttöä, ja se voi kehittyä vain, jos koulutettava saa harjoitella selviytymistä erilaisissa kielenkäyttötilanteissa.

9.3.6 Koulutuksen tavoitteellisuus

Kielikoulutuksen on oltava tavoitteellista. Tavoitteet on asetettava realistisesti, mutta riittävän korkealle. Huomioon on otettava muun muassa koulutettavien tosiasialliset mahdollisuudet osallistua koulutukseen (työkiireet), käytettävissä oleva aika ja resurssit, mahdollisuudet käyttää erilaisia koulutusmuotoja sekä koulutettavan oma motivaatio opiskella kieltä. Ajallisten tavoitteiden asettamisen suunnittelua helpottaa sen tarkasteleminen, miten paljon opetustunteja kielitaidon kohottaminen tasolta toiselle edellyttää. Tätä on selvittänyt muun muassa Takala (1997: 87–93).

Karkeana arviona Takala (1997: 93) esittää, että taitotasoilla 1–3 (YKI-asteikon tasot) nollassa lähtien tarvitaan kunkin tason saavuttamiseen 150–200 tuntia opiskelua, tasoilla 4–5 taas 300–350 tuntia, tasoilla 6–7 jo 500–600 tuntia ja tasolla 8 jopa useita tuhansia tunteja kielen aktiivista käyttöä. Takala arvioi toisin sanoen, että hyvän kielitaidon hankkimiseen tarvitaan vähintään 2000–2500 tunnin opiskelupanos. On kuitenkin hyvä muistaa, että asiantuntijat ovat sitä mieltä, että jotkin kielet ovat "helpompia" kuin toiset. Esimerkkinä Takala mainitsee muun muassa, että erään kielikoulutuksen asiantuntijan mukaan saksaa äidinkielenään puhuvat sveitsiläisnuoret oppivat englantia tietylle tasolle puolessa siitä ajassa, joka tarvitaan ranskan oppimiseen. Samassa yhteydessä Takala toteaa, että verrattaessa suomea ja ruotsia äidinkielenään puhuvien abiturienttien ylioppilaskirjoitusten englannin kokeiden tuloksia todettiin, että ruotsia äidinkielenään puhuvat abiturientit menestyivät kokeessa suomenkielisiä paremmin. Yksi syy tähän lienee ruotsin ja englannin kielisukulaisuus. (Takala 1997: 91–92.)

Kielikoulutuksen tavoitteita asetettaessa on myös syytä pitää mielessä, että tasolta toiselle eteneminen ei ole välttämättä suoraviivaista. Laadullinen eteneminen tasolta toiselle alemmilla kielitaidon tasoilla vaatii vähemmän aikaa kuin korkeammilla tasoilla. Esimerkiksi englannissa siirtyminen tasolta 7 tasolle 8 vaatii paljon ponnistuksia. Tämän ovat kokeneet karvaasti esimerkiksi ne englantia erittäin hyvin osaavat virkamiehet, jotka ovat käyneet useita kertoja YKI-testeissä saadakseen arvosanaksi taitotason 8.

Puheenjohtajuusvalmennuksen tavoitteet olivat varsin kunnianhimoiset ja niihin päästiin vain osittain. Vahvimman vieraan kielen osalta tavoitteet (yl. taitotaso 7) saavutettiin varsin hyvin, mutta toisen vieraan kielen osalta tavoitteista jäätiin jonkin verran. Jotkin ministeriöt asettivatkin toisen vieraan kielen tavoitteet lähtökohtaisesti liian korkealle (tavoitetaso 5–7). Tämä näkyi selvästi esimerkiksi ranskan kielen osalta: toiveiden ja odotusten sekä saavutettujen tulosten välillä oli suuri ristiriita. Aikuisen kielenoppijan on varsin vaikeaa saavuttaa muun työn ohessa opiskellen alkeista aloittaen sellainen kielitaidon taso, jolla hän pystyy itse aktiivisesti käyttämään kieltä (esim. kirjoittamaan tai puhumaan sujuvasti kyseistä kieltä). Tekstin ja puheen ymmärtämisen taso on saavutettavissa huomattavasti vähemmällä vaivalla.

Tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä, että vieraita kieliä parhaiten osaavat virkamiehet ovat yleensä hankkineet kielitaitonsa jo ennen ministeriön tai viraston palvelukseen tuloa. Niin sanotut huippuosaajat ovat usein oleskelleet lapsuudessaan tai nuoruudessaan ulkomailta tai heillä on jonkinlainen muu vahva side vieraita kieliä puhuviin maihin (esim. kaksi- tai monikielinen koti). YKI-asteikon ylimmille kielitaidon tasoille on hyvin vaikea päästä ainoastaan työn ohessa annettavan kielikoulutuksen avulla. Erityisesti tärkeimpiä kansainvälisiä tehtäviä hoitavien virkamiesten rekrytoinnin yhteydessä olisi aikaisemman työkokemuksen ohella kiinnitettävä erityistä huomiota hakijan kielitaitoon ja siihen, miten ja missä vaiheessa tämä kielitaito on hankittu. Mitä kielitaitoisempi hakija on, sitä vähemmän hän tarvitsee ministeriön tai viraston tarjoamaa kielikoulutusta.

Pohdittaessa puheenjohtajuusvalmennuksen jälkeisen kielikoulutuksen järjestämistä on selvitettävä ensinnäkin, mihin kielikoulutuksella pyritään. On päätettävä, onko olemassa olevan kielitaidon parantamiseen liittyvä kielikoulutus lähinnä ylläpitokoulutusta vai onko tavoitteena taitotason tuntuva nostaminen. Uusien kielten opettamista on harkittava tarkoin ja mahdollisuuksia tähän on tarjottava pääasiassa niille, joille kielten opiskelu on ollut helppoa ja jotka ovat siihen riittävän motivoituneita. Näillekin järjestetyn koulutuksen tulee olla ta-

voitteellista, suunnitelmallista, selkeästi tasolta toiselle etenevää ja riittävän eriytynyttä.

Tavoitteiden määrittelyn jälkeen on valittava tavoitteisiin suhteutetut koulutusmuodot. Koulutuksen aikana ja sen jälkeen on muistettava arvioida sitä, miten tavoitteisiin on päästy tai mitä mahdollisia lisätoimenpiteitä niiden saavuttaminen vielä edellyttäisi. Tavoitteiden saavuttamisen arviointiin liittyy myös seuraavassa jaksossa kuvattu opetuksen ja oppimistulosten seuranta.

9.3.7 Opetuksen ja oppimistulosten seuranta

Koulutuksen ja oppimistulosten seuranta kuuluu sekä kielikoulutuksen tilaajalle että koulutuksen järjestäjälle. Kielikoulutuksen tilaajan on hyvä olla yhteydessä sekä koulutuksen järjestäjään että koulutettaviin. Säännöllisellä yhteydenpidolla koulutuksen järjestäjään varmistetaan, että koulutuksen järjestäjä tietää koulutuksen tilaajan olevan kiinnostunut koulutuksen onnistumisesta. Tämä saattaa omalta osaltaan vaikuttaa siihen, että opetuksen taso säilyy hyvänä. Yhteydenpito on erityisen tärkeää silloin, kun on kyse pitempään jatkuvasta koulutuksesta.

Koulutuksen tilaajan on myös hyvä käydä seuraamassa mahdollisuuksien mukaan opetustilanteita. Opetuksen seuraaminen on erityisen tärkeää, jos on kyse kokonaan uudesta koulutusmuodosta tai jos käytetään uutta kouluttajaa tai koulutuksen tarjoajaa.

Koulutuksen tilaajan on myös syytä pitää yhteyttä koulutettaviin koulutuksen aikana. Koulutus ei välttämättä toimi niin kuin sen pitäisi, mutta ongelmat eivät silti ole niin suuria, että koulutettavat olisivat ottaneet yhteyttä koulutuksen tilaajaan tai järjestäjään. Vapaamuotoisessa keskustelussa ongelmiin on helpompi puuttua.

Ryhmäopetuksen ollessa kyseessä yhteydenpitoa helpottaa yhdyshenkilön nimeäminen. Yhdyshenkilö voi välittää ryhmän terveiset ja toivomukset kouluttajalle ja koulutuksen järjestäjälle ja jakaa kouluttajalta tai koulutuksen järjestäjältä saatuja tietoja ryhmän jäsenille. Yhdyshenkilö toimii myös linkkinä jouduttaessa muuttamaan kokoon-tumisaikoja tai silloin kun opetus on syystä tai toisesta peruutettava. Yhdyshenkilö voi välittää tietoa myös koulutuksen tilaajalle. Hänen

tehtäväkseen voidaan antaa esimerkiksi läsnäolojen valvonta sekä ryhmän jäsenten yhteistyön ja edistymisen seuraaminen.

Koulutuksen tilaajan kannattaa sopia koulutuksen järjestäjän kanssa jo etukäteen siitä, miten yhteydenpito järjestetään ja miten oppimistuloksista raportoidaan. On tärkeää, että tieto kulkee kumpaankin suuntaan eli kouluttajalta koulutettaville (esim. kouluttajan mielestä koulutettavat eivät ole riittävän motivoituneita eivätkä panosta riittävästi kielen oppimiseen) ja koulutettavilta kouluttajalle (esim. koulutettavien mielestä kouluttaja painottaa vääriä asioita eivätkä koulutettavat koe edistyvänsä). Olennaista on myös se, että opetustilanteen ulkopuoliset tahot eli koulutuksen järjestäjä ja koulutuksen tilaaja ovat jatkuvasti tietoisia, miten opetus sujuu.

9.3.8 Oppimistulosten mittaaminen

Säännöllinen oppimistulosten mittaaminen jäntevöittää opetusta. Jos halutaan saada käsitys siitä, mitä tietyn yksittäisen kurssin tai opintojakson aikana on opittu, on järjestettävä lähtötason ja saavutetun tason mittaus. Testien on oltava samansisältöiset, ja niiden on kohdistuttava kummallakin kerralla samoihin asioihin. Toimiva lähtötason testi ilmaisee mahdolliset puutteet, heikkoudet ja kehittämisaalueet. Loppu-testi taas kertoo, onko näitä alueita pystytty opetuksella parantamaan. Välitestaus antaa tietoja siitä, miten välitavoitteet on saavutettu ja minkälaisia oppimistuloksia on odotettavissa. Sen avulla opetukseen voidaan vaikuttaa sen vielä jatkuessa.

Oppimisen etenemisen mittaaminen usealla peräkkäisellä taitotasetestillä erityisesti osaamisen ylimmillä tasoilla on usein hyödyttömiä ja jopa turhauttavaa koulutettavalle itselleen. Siirtyminen tasolta toiselle (erit. tasolta 7 tasolle 8) esimerkiksi YKI-testeissä on erittäin vaikeaa, eikä yksittäisillä kursseilla tai opintojaksoilla (esim. muutama viikon intensiivikurssi ulkomailla) yleensä ole juuri vaikutusta testituloksiin, vaikka koulutettavalla itsellään olisi sellainen käsitys, että hänen kielitaitonsa on olennaisesti parantunut. Tällaisten oppimistulosten mittaamiseen soveltuvatkin parhaiten kurssin alussa ja lopus-

sa järjestettävä opetettaviin asioihin kohdistuva testaus, jonka tavallisesti järjestää koulutuksen tarjoaja.

Saavutustestien ongelmana on, ettei niitä mitenkään valvota eikä niiden laadinnassa ole välttämättä käytetty lainkaan testauksen asiantuntijoita. Rärkeimmillään tällaiset testit ovat jopa tavoitehakuja ja esimerkiksi tarkoituksellisesti liian helppoja (ts. niillä halutaan todistaa, että opetuksessa on onnistuttu). Koulutuksen tilaaja saa testit vain harvoin nähtäväkseen, joten hänen on luotettava koulutuksen järjestäjän arvioihin. Testien luotettavuutta onkin syytä pitää silmällä pyytämällä testit mahdollisuuksien mukaan nähtäväksi, pyrkimällä tekemään testit itse tai testauttamalla niitä jollakin luotettavalla koehenkilöllä.

9.3.9 Opetuksen laadun arviointi

Opetuksen laatua on pyritty arvioimaan muun muassa arviointilomakkeilla ja antamalla vapaamuotoisesti palautetta. Laadun arviointi on pitkälti koulutukseen osallistuneiden vastuulla. Jotta koulutusprosessiin osallistuvat eri tahot saisivat mahdollisimman paljon tietoa koulutuksen onnistumisesta, koulutukseen osallistuneiden olisi täytettävä sekä kielikoulun oma kurssiarviointilomake (omaan käyttöön, opetuksen tehostamiseksi) että koulutuksen tilaajan laatima arviointilomake (tulevan koulutuksen suunnittelua varten).

9.4 YHTEENVETO KEHITTÄMISEHDOTUKSISTA

Valtionhallinnon kielikoulutuksen päätehtävät säilynevät ennallaan myös tulevaisuudessa. Koulutuksen painopiste on edelleen työelämän asettamien kielitaitovaatimusten täyttämässä. Koulutusta on järjestettävä, jotta virkamiehet pystyvät hoitamaan kansainvälisiä tehtäviään (välttämättömyysperuste). Lisäksi ministeriöiden kielikoulutuksessa pitäisi antaa mahdollisuus työtehtävien hoitamista helpottavan uuden kielitaidon hankkimiseen (helpottamisperuste). Toivottavaa on myös se, että työnantaja tukee mahdollisuuksiensa mukaan virkamiehillä olevan sellaisen kielitaidon ylläpitämistä, jota ei välittömästi tarvita

työssä mutta josta saattaa myöhemmin olla hyötyä (mahdollisuusperuste).

Koulutusta suunniteltaessa on syytä kiinnittää aikaisempaa enemmän huomiota kunkin kielen opetuksen erityispiirteisiin. Englannin opetuksessa on syytä varmistaa, että koulutukseen kuuluu myös riittävästi perustaitojen opettamista eikä ainoastaan kielen erityisalueiden tai –taitojen opettamista. Lisäksi on syytä tutkia mahdollisuuksia tarjota riittävän haastavaa ja monipuolista opetusta myös opinnoissaan pitkälle edistyneille virkamiehille.

Ruotsin ja saksan kielen asemaa kieltenopetuksessa on syytä selvittää. Kummankin kielen opetustarve ministeriöissä on ilmeinen. Ranskan kielen osalta on syytä selvittää asiantuntijoiden avulla, miten koulutusta voitaisiin tehostaa ja oppimistuloksia parantaa. Nykyisen ylläpitokoulutuksen asemasta olisi tarjottava kielitaitoa selvästi parantavaa koulutusta. Tämä koulutus tulisi suunnata lähinnä vain niille virkamiehille, jotka ovat riittävän motivoituneita panostamaan ranskan kielen opiskeluun ja käyttämään siihen myös paljon omaa aikaansa.

Kielikoulutusta uudelleen järjestettäessä on syytä selvittää, mitä uusia kieliä virkamiehille on syytä lähivuosina opettaa ja miten ministeriöiden ja virastojen virkamiesten kielivalikoimaa voitaisiin monipuolistaa. Erityisesti on syytä kiinnittää huomiota Suomessa perinteisesti vähemmän käytettyjen EU-kielten osaamiseen. Myös venäjän kielen sekä EU-jäsenyyttä hakeneiden maiden kielten opettamista joillekin virkamiehille on syytä harkita.

Tarkasteltaessa puheenjohtajuusvalmennukseen sisältyntä kielikoulutusta kävi ilmi, että yleisesti toivottiin ministeriön johdon kiinnostuvan enemmän koulutuskysymyksistä ja erityisesti kielikoulutuksesta. Johdon tuki takaisi sen, että koulutukseen olisi helpompaa osallistua. Joidenkin virkamiesten mielestä yksi este täysipainoiselle koulutukseen osallistumiselle oli esimiehen tai ministeriön johdon nihkeä suhtautuminen kouluttautumiseen.

Kielikoulutukseen liittyvät päätökset ovat kauaskantoisia ja niihin liittyy merkittäviä taloudellisia vaikutuksia. Ministeriöiden koulutusyksiköiden työkenttä on laaja, ja yksiköiden työntekijät työskentelevät suuren työpaineen alla. Kielikoulutus edustaa kaikissa ministeri-

öissä suurta osaa koulutuksesta, ja se poikkeaa monella tavalla muusta koulutuksesta. Toisin kuin muu ammattitaidon kehittämiseen tähtäävä koulutus, se jatkuu yleensä useita vuosia ja siihen liittyy useita erityiskysymyksiä, kuten kielitaidon testaus ja koulutuksen jatkuva arviointi. Koulutusyksiköiden edustajien pitäisi olla perehtyneitä erilaisiin uusiin pedagogisiin suuntauksiin, mitä monimuotoisimpiin opetus- ja oppimismetodeihin sekä ajankohtaisiin testaus- ja arviointimenetelmiin. Jotta he voisivat tehdä mahdollisimman onnistuneita kielikoulutusta koskevia päätöksiä, heidän pitäisi osata myös kulloinkin opetetavaa kieltä. Tähän ei kuitenkaan yleensä ole mahdollisuuksia.

Tämän vuoksi ehdotetaan, että selvitetään mahdollisuudet luoda valtioneuvoston yhteyteen kielikoulutuksen tukipalvelu. Tehtävä voitaisiin antaa joko yhdelle tai useammalle kielikoulutukseen hyvin perehtyneelle ministeriön tai viraston koulutuspäällikölle tai päätoimiselle kieliasiantuntijalle. Kielikoulutuksen tukipalvelun tehtävänä olisi muun muassa kerätä kielikoulutusta koskevaa tietoa, tehdä erilaisia kielikoulutukseen liittyviä selvityksiä, esittää näkemyksiään erilaisista koulutusvaihtoehdoista ja tiedottaa koulutusyksiköille ja virkamiehille kielikoulutustarjonnasta. Päätoimisen asiantuntijan, joka tuntee hyvin kielikoulutusalan, olisi myös helppo pitää yhteyttä esimerkiksi yliopiston kielten laitoksiin ja kielikeskuksiin sekä erilaisiin kotimaisiin ja ulkomaisiin kielentutkimuslaitoksiin (esim. Soveltavan kielentutkimuksen keskus ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus).

Kielikoulutukseen osallistuvien eri tahojen yhteistyön parantamiseksi ehdotetaan kielikoulutuksen yhteistyöryhmän perustamista. Ryhmä kokoontuisi tarvittaessa keskustelemaan kielikoulutuksen ajankohtaisista aiheista. Ryhmä koostuisi kielikoulutuksen tilaajien (ministeriöt ja virastot), koulutettavien (virkamiehet), koulutuksen järjestäjien (kielikoulut) ja kouluttajien (kielikoulujen opettajat) edustajista sekä vieraiden kielten oppimisen ja opetuksen asiantuntijoista. Ryhmän sihteerinä voisi toimia kielikoulutuksen tukipalvelua hoitava henkilö. Kokouksissa käsitellyistä asioista ja mahdollisista yhteistyön kehittämis ehdotuksista raportoitaisiin kaikille koulutusprosessin osanottajille.

Tässä tutkimuksessa saadut tulokset ovat vahvistaneet tiettyjä kielenoppimiseen ja -opetukseen liittyviä ennakko-oletuksia ja käsityksiä joidenkin kielikoulutuksen yleisperiaatteiden olemassaolosta. Tutkimustulosten perusteella on syytä painottaa erityisesti koulutettavan oman aktiivisuuden ja opiskelun jatkuvuuden merkitystä. Koulutuksen tilaajan, koulutuksen järjestäjän ja kouluttajan on syytä korostaa koulutettaville jatkuvan opiskelun merkitystä: on parempi opiskella päivittäin vähän kuin harvoin pitkiä aikoja kerrallaan. Myös itseopiskeluun kannustaminen on tärkeää: hyviin tuloksiin päästään vain, jos koulutettava on valmis käyttämään kielen opiskeluun omaa aikaansa. Koulutusyksiköiden on syytä kannustaa virkamiehiä kokeilemaan erilaisia opetusmuotoja ja yhdistelemään erilaisia kursseja. Esimerkiksi yksityisopetusta tulisi täydentää silloin tällöin pari- tai pienryhmäopetuksella sekä intensiivikursseilla ja pitkään toimineiden pienryhmien kokoonpanoa tulisi välillä muuttaa, jotta opiskelu ei urautuisi vain yhteen oppimismuotoon.

Erityisen paljon on syytä painottaa oppimistulosten seurannan ja jatkuvan testauksen ja arvioinnin merkitystä. Koulutuksen seurannalla varmistetaan laadun säilyminen ja opetuksen tehokkuus. Testaus ja arviointi kertoo siitä, miten koulutuksessa edistytään, ja vaikuttaa olennaisesti koulutettavien motivaatioon. Jos tässä tutkimuksessa olisi ollut käytettävissä enemmän testaustietoa virkamiesten kielitaidon tasosta, tutkimustulokset olisivat olleet huomattavasti tarkempia ja niitä olisi voinut hyödyntää paremmin koulutuksen suunnittelussa.

Puheenjohtajuuskoulutuksessa on saavutettu yleisesti varsin korkea kielitaidon taso. Tämän tason ylläpitäminen on erittäin tärkeää. Vaikka virkamiehet joutuvat käyttämään vieraita kieliä työssään ja he oppivat koko ajan tätä työtä tehdessään, on huolehdittava myös muodollisen koulutuksen jatkuvuudesta. Koulutusväsymyksestä huolimatta pitäisi kielen opintoja jatkaa mahdollisimman pian. Puheenjohtajuusvalmennuksen päätyttyä on luonnollista pohtia kielikoulutuksen uudelleen järjestämistä ja tehdä mahdollisimman nopeasti uudet pitkän tähtäyksen kielikoulutussuunnitelmat.

Edellä esitetyn perusteella tehdään seuraavat kielikoulutuksen kehittämisehdotukset:

VIRKAMIESTEN KIELIKOULUTUSTA KOSKEVAT YLEISET KEHITTÄMISEHDOTUKSET

ehdotetaan, että ministeriöt ja virastot

- huolehtivat siitä, että virkamiesten kielikoulutus jatkuu käytettävissä olevien resurssien puitteissa myös EU-puheenjohtajuuskauden jälkeen
- tekevät mahdollisimman pian kielikoulutuksen tarvekartoituksen osana organisaation yleistä osaamiskartoitusta ja laativat osana organisaation henkilöstöstrategiaa uudet pitkän aikavälin kielikoulutus-suunnitelmat
- jatkavat edelleen työn vaatimusten edellyttämien vieraiden kielten opetusta
- selvittävät esimiehen ja alaisten tulos- ja kehityskeskusteluihin perustuen mahdollisten uusien kielten opettamisen tarvetta
- kannustavat mahdollisuuksien mukaan virkamiehiä ylläpitämään heillä jo olevaa kielitaitoa (esim. tukemalla vapaa-ajalla tapahtuvaa opiskelua)
- korostavat aikaisempaa enemmän uusien virkamiesten rekrytoinnin yhteydessä hakijoiden kielitaitoa (riittävän monipuolinen, "harvinaisempien" kielten osaaminen, kielisalkun olemassaolo, kielitaidon testaaminen)
- pyrkivät sitouttamaan ministeriöiden ja virastojen johdon entistä paremmin kielikoulutukseen
- selvittävät mahdollisuuksia luoda valtioneuvoston yhteyteen kielikoulutuskysymysten tukipalvelu
- perustavat tiedonkulun ja yhteistyön parantamiseksi kielikoulutuksen yhteistyöryhmän, jossa ovat edustettuina kielikoulutusprosessin eri osapuolet
- korostavat kielikoulutuksessa koulutettavien oman aktiivisuuden, opiskelun jatkuvuuden ja itseopiskelun merkitystä
- selvittävät mahdollisuuksia käyttää aikaisempaa enemmän erilaisten opetusmuotojen yhdistelmiä kielikoulutuksessa
- korostavat jatkuvan testauksen ja oppimistulosten seurannan merkitystä

ERI KIELTEN OPETTAMISTA KOSKEVAT KEHITTÄMISEHDOTUKSET

ehdotetaan, että ministeriöt ja virastot

- ottavat *englannin kielen* opetuksessa paremmin huomioon myös pitemmälle edistyneet virkamiehet; myös tasolla 7 oleville virkamiehille pitää pystyä tarjoamaan asianmukaista koulutusta
- huolehtivat englannin kielen osalta siitä, että erikoiskurssien lisäksi tarjotaan myös riittävän korkeantasoisista peruskoulutusta (kieliopin ja perusrakenteiden opettaminen)
- selvittävät syyt ranskan kielen vaatimattomiin oppimistuloksiin esimerkiksi yhteistyössä kielen oppimisen asiantuntijoiden kanssa; selvityksen pohjalta tehdään suunnitelma ranskan kielen opetuksen tehostamiseksi ministeriöissä ja virastoissa
- selvittävät *ruotsin kielen* opetuksen tarvetta ministeriöissä; erityisesti on varmistettava nuorempien virkamiesten osalta kielitaidon riittävä taso
- varmistavat, että ministeriöissä on riittävä määrä *saksan kielen* taitoisia virkamiehiä; huomiota on kiinnitettävä erityisesti nuorempien virkamiesten saksan kielen taitoon
- pyrkivät monipuolistamaan virkamiesten kielitaitoa; tätä varten on selvitettävä, mitä uusia kieliä virkamiehille on tarpeen opettaa lähivuosina; erityisesti on syytä laajentaa EU:n eteläisten jäsenvaltioiden kielten (espanja, italia, portugali) sekä mahdollisesti Itä- ja Keski-Euroopan maiden kielten (venäjä, puola, unkari, tshekki ja Baltian maiden kielet) osaamista
- varmistavat, että kielenopetukseen kuuluu myös eri kielten ja niiden edustamien kulttuurien ajattelu-, toiminta- ja vaikuttamistapojen opetusta sekä kulttuurintuntemusta

KIRJALLISUUTTA

- Berggren, O. 1975. *Teollisuuden palveluksessa toimivien insinöörien kielitaidon tarve ja insinöörikunnan käsitykset teknillisissä korkeakouluissa annettavan kielenopetuksen sisällöstä*. Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu, Kieltenopetuksen keskuksen julkaisuja 1.
- Berggren, O. 1982. *Vieraiden kielten käyttö ja tarve teollisuuden insinööritehtävissä teknillisten korkeakoulujen kielenopetuksen tavoitteiden ohjaajana*. Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu, Kielikeskuksen julkaisuja 3.
- Berggren, O. 1986. *Kielikouluttajan käsikirja*. Helsinki: Vientikoulutussäätiö.
- Dale, R. 1998. *Evaluation frameworks for development programmes and projects*. New Delhi: Sage.
- EU-puheenjohtajuuden edellyttämä virkamiesten valmennus*. Valtiovarainministeriön henkilöstöosasto. Muistio, tammikuu 1996.
- EU-puheenjohtajuussihteeristön yhteenveto EU-puheenjohtajuuskaudesta*. Ulkoasiainministeriön EU-puheenjohtajuussihteeristö. Vastaus toimenpidepyyntöön 3.2.2000.
- Eurooppalaisilla foorumeilla*. 1995. Valtion työmarkkinalaitos. Muistio 24.2.1995.
- Eurovalmennus*. 1993. Integraatiovalmennustyöryhmän tiedotteet 2 ja 3.
- Gruber, A.-M. 1997. Finnish – a new challenge for interpreters and teachers. *Universitas Helsingiensis* 4, 20–22.
- Huhta, A., A. Määttä, S. Takala & M. Tarnanen (toim.) 1997. *Yleiset kielitutkinnot ja kielenopetus*. Helsinki: Opetushallitus.
- Huhta, A. & S. Takala. 1999. Kielitaidon arviointi. Teoksessa K. Sajavaara & A. Piirainen-Marsh (toim.) *Kielenoppimisen kysymyksiä*. Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 179–228.
- Huhta, M. 1994. *Yritysten kielivaranto ja sen kehittäminen*. Helsinki: Fintra.
- Huhta, M. 1997. *Työelämän odotukset – kuuleeko ammatillinen kielenopetus?* Tempus 5.
- Huhta, M. 1999. *Language/Communication skills in industry and business – Report for Prolang/Finland*. Helsinki: National Board of Education.
- Huttunen, I. & J. Huttunen. 1998. *Vieraat kielet: oppiminen, opettaminen, arviointi. Yleiseurooppalainen viitekehys*. Luonnos 2: ehdotuksesta viitekehukseksi. Oulun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita 76.
- Kaplan, R. B. & R. B. Baldauf Jr. 1997. *Language planning. From practice to theory*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Kasper, G. & E. Kellerman. 1997. *Communication strategies*. London: Longman.
- Koskinen, M.-L. 1994. *Pienten ja keskisuurten yritysten kielitaito 1994*. Helsinki: Fintra. *Koulutuksen tuloksellisuuden arviointimalli*. Opetushallitus, arviointi 7.
- KTM:n puheenjohtajavalmennuksen määrä, sisältö ja arvioidut kustannukset*. Yhteenveto 27.9.1996.
- Language Learning for European Citizenship 1991*. "New-style" international workshops for language teaching and teacher training. Report on workshop 3A.
- Language Learning for European Citizenship 1992*. "New-style" international workshops for language teaching and teacher training. Report on workshop 9A.

- Laukkanen, R. 1994. *Koulutuksen tuloksellisuuden arvioinnin keskeiset kysymykset ja trendit keskushallinnon näkökulmasta*. Jyväskylän yliopisto, Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A.
- Lehtinen, H. *Henkilökohtainen tiedonanto* 3.5.1999.
- Lehtonen, J. & K. Sajavaara. 1985. The Silent Finn. Teoksessa D. Tannen & M. Saville-Troike (toim.) *Perspectives on silence*. Norwood: Ablex, 193–201.
- Lewis, R. D. 1999. *Cross cultural communication. A visual approach*. London: Transcreeen.
- Lindqvist, A. 1996. *Virkamiesten EU-puheenjohtajuusvalmennuksen kustannukset*. Muistio 26.3.1996.
- Lindqvist, A. 1998. *EU-puheenjohtajuusvalmennus*. Muistio 20.4.1998.
- Lindqvist, A. 1998. *EU-puheenjohtajuusvalmennus: tilannekatsaus*. Muistio 4.9.1998.
- Lindqvist, A. & K. Eskola. 2000. *Vuosina 1997–1999 toteutettu EU-puheenjohtajuusvalmennus; yhteenveto*. Muistio 3.4.2000.
- Maa- ja metsätalousministeriön puheenjohtajuusvalmennus – taustaa ja linjauksia*. 1996. Maa- ja metsätalousministeriön koulutusyksikkö. Valmennuksen raportointi, osa 1, elokuu 1996 (MMM 1).
- Maa- ja metsätalousministeriön puheenjohtajuusvalmennus – testit, koulutustarveanalyysit ja koulutussuunnitelmat*. Maa- ja metsätalousministeriön koulutusyksikkö. Valmennuksen raportointi, osa 2, 22.1.1997 (MMM 2).
- Maa- ja metsätalousministeriön puheenjohtajuusvalmennus. 1999*. Maa- ja metsätalousministeriön koulutusyksikkö. Valmennuksen raportointi, osa 3, maaliskuu 1999 (MMM 3).
- Mehtäläinen, J. 1987a. *Teollisuuden toimihenkilöiden kielitaidon tarvetutkimus*. Monistesarja 8. Helsinki: Teollisuuden koulutusvaliokunta.
- Mehtäläinen, J. 1987b. *Helsingin kaupungin henkilöstön kielitaidon tarve*. Helsingin kaupungin tilastokeskuksen tutkimuksia ja selvityksiä 8. Helsinki: Helsingin kaupungin tilastokeskus.
- Mehtäläinen, J. 1988. *Suomen kunnallisliittoon kuuluvien kuntien viran- ja toimenhaltijoiden kielitaidon tarve*. Jyväskylän yliopisto, Kielen oppimisen ja kielen opettamisen tutkimuskeskus. Muistio.
- Mehtäläinen, J. 1989. *Kaupungin henkilöstön kielitaidon tarvetutkimus*. Jyväskylän yliopisto, Kielen oppimisen ja kielen opettamisen tutkimusyksikkö. Muistio.
- Modern Languages: Learning, Teaching, Assessment. A Common European Framework of Reference*. 1996. Council of Europe.
<http://culture.coe.fr/lang/eng/eedu2.4g.htm>
- Mäki-Lohiluoma, K.-P. 1999. *Valmiina EU-puheenjohtajuuteen – arvioita virkamiesten valmiuksista ja vaikutusmahdollisuuksista*. Valtiovarainministeriö, tutkimukset ja selvitykset 6.
- Nikander, K. 1999. *Henkilökohtainen tiedonanto*, elokuu 1999.
- Numminen, J. & R. Piri. 1998. Kieliohjelman suunnittelu Suomessa. Teoksessa S. Takala & K. Sajavaara (toim.) *Kielikoulutus Suomessa*. Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielitutkimuksen keskus, 7–21.
- Oksa, E. 1999. *Henkilökohtainen tiedonanto* 28.4.1999.
- Opetusministeriö. 1990. *Koulutuksen tuloksellisuuden arvioinnista*. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1990: 23. Helsinki.
- Opetusministeriön koulutussuunnitelma 1999*.
- Piehl, A. & I. Vihonen. 1999. *Käännetäänkö tekstisi, tulkataanko puheenvuorosi?*

- Opaskirjanen suomalaisille virkamiehille EU:n puheenjohtajuuskautta varten.* Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisu 108. Helsinki.
- Raivola, R., P. Valtonen & M. Vuorensyrjä. 2000. Käsitteet, mallit ja indikaattorit koulutuksen tehokkuutta ja vaikuttavuutta arvioitaessa. Teoksessa R. Raivola (toim.) *Vaikuttavuutta koulutukseen. Suomen Akatemian koulutuksen vaikuttavuusohjelman tutkimuksia.* Helsinki, 11–28.
- Rehn, O. 1998. Tehokas toimitusjohtaja ja eurooppalainen sopimuksenrakentaja. *Hallinto* 2, 28–30.
- Sajavaara, K. & J. Lehtonen. 1997. The Silent Finn revisited. Teoksessa A. Jaworski (toim.) *Silence – Interdisciplinary Perspectives.* Berlin: Mouton de Gruyter, 263–283.
- Salo-Lee, L. 1991. Vieraiden kielten puheviestintä. Teoksessa K. Yli-Renko & L. Salo-Lee (toim.) *Vieraiden kielten puheviestintä ja sen oppiminen lukiossa.* Turun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta, julkaisusarja A: 147, 1–24.
- Salo-Lee, L. & A. Winter-Tarvainen. 1995. Kriittiset tilanteet kulttuurien kohtaamisessa: suomalaisten ja saksalaisten opiskelijoiden näkökulma. Teoksessa L. Salo-Lee (toim.) *Kieli & kulttuuri oppimisessa ja opettamisessa.* Jyväskylän yliopisto, Viestintätieteiden laitos, 81–107.
- Sartoneva, P. (toim.) 1998. *Vieraiden kielten osaaminen Suomessa – aikuisten kielitaidon arviointi.* Helsinki: Opetushallitus.
- Seire-Botwright, M. 1999. Henkilökohtainen tiedonanto 26.4.1999.
- Selvitys virkamiesten työssä jaksamisesta EU-puheenjohtajakaudella 1999.* 2000. Medi-vire työkykykeskus. Raportti 30.3.2000.
- Sinkkonen, M. 1997. *Valtionhallinnon henkilöstön kielitaidon riittävyys ja tarpeet kansainvälisessä yhteistyössä. Kielikoulutuksen vaikuttavuus – tutkimusprojektin osahanke.* Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Sinkkonen, M. 1998. Kielitaidon tarvetutkimukset työelämässä. Teoksessa S. Takala & K. Sajavaara (toim.) *Kielikoulutus Suomessa.* Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimus keskus, 47–72.
- Sisäasiainministeriön EU-puheenjohtajavalmennus.* VM:lle 27.6.1996 lähetetty kirje. Sosiaali- ja terveysministeriön valmennussuunnitelma EU-puheenjohtajuutta varten. 30.9.1996.
- Suomen EU-puheenjohtajuus. Työryhmän puheenjohtajan käsikirja.* Valtioneuvoston kanslia, kesäkuu 1999.
- Suunnitelma maa- ja metsätalousministeriön henkilöstön puheenjohtajuusvalmennuksesta vuosina 1988-1999.* Maa- ja metsätalousministeriön koulutusyksikkö. Muistio 28.1.1988 (MMM 4).
- Takala, S. 1987. Kirjoittaminen ja kulttuuri. Teoksessa S. Takala (toim.) *Katsauksia kirjoittamiseen.* Jyväskylän yliopisto, Kasvatustieteiden tutkimuslaitos, 99–120.
- Takala, S. 1992. Kulttuuri ja viestintä. Teoksessa L. Blom & M. Leminen (toim.) *Kulttuurin tuulia ja teitä.* Äidinkielen opettajien liiton vuosikirja XXXIV. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto, 33–46.
- Takala, S. 1997. Kielen oppiminen taitotasolta toiselle. Teoksessa A. Huhta, A. Määttä, S. Takala & M. Tarnanen (toim.) *Yleiset kielitutkinnot ja kieltenopetus.* Helsinki: Opetushallitus.
- Takala, S. & K. Sajavaara (toim.) 1998. *Kielikoulutus Suomessa.* Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Takala, S., A. Sajavaara & K. Sajavaara. 2000. Kielikoulutuksen vaikutus ja tulokset Suomessa. Teoksessa R. Raivola (toim.) *Vaikuttavuutta koulutukseen. Suomen*

- Akatemian koulutuksen vaikuttavuusohjelman tutkimuksia.* Suomen Akatemian julkaisuja 2. Helsinki, 195–230.
- Työministeriön EU-puheenjohtajuusvalmennussuunnitelma.* Muistio 26.9.1996.
- Vaherva, T. 1983. *Koulutuksen vaikuttavuus.* Jyväskylän yliopisto, Kasvatustieteen laitoksen julkaisuja A1.
- Valtionhallinnon EU-harjoittelijoiden sijoittuminen työmarkkinoille.* 1997. Valtion työmarkkinalaitos. Muistio 18.7.1997.
- Valtionhallinnon henkilöstön integraatiovalmennuksen kehittäminen.* 1993. Valtion työmarkkinalaitos. Muistio. Helsinki.
- Vehkanen, M. 1998. *Suomeksi Euroopan unionissa.* Campus 1. 12–14.
- Virkamiesten EU-puheenjohtajuusvalmennuksen toteuttaminen.* Valtiovarainministeriön henkilöstöosasto. Muistio, lokakuu 1996.
- Virkamiesten EU-puheenjohtajuusvalmennuksen toteuttaminen.* Valtiovarainministeriön henkilöstöosasto. Muistio, helmikuu 1997.
- Väyrynen, P., A. Räisänen, E. Geber, L. Koski & M.-L. Pernu. 1998. *Kieliäkö ammatissa? – Ammatillisten oppilaitosten kieltenopetuksen nykytila ja kehittämistarpeet.* Arviointi 8/98. Helsinki: Opetushallitus.
- Yli-Renko, K. 1988. *Assessing foreign language needs of adults: A case study from Finland.* Helsingin yliopisto, Kasvatustieteiden laitos.
- Ympäristöministeriön puheenjohtajuusvalmennussuunnitelma.* Muistio 30.9.1996.

KIELIKOULUTUKSEN SUUNTAVIIVAT

Kielikoulutuksen suuntaviivat on laadittu luvussa 9 esitettyjen kielikoulutuksen kehittämistä koskevien näkemysten perusteella. Suuntaviivojen tarkoituksena on

- olla yleisluonteisena apuna kaikille kielikoulutuksen osapuolille suunniteltaessa valtionhallinnon virkamiesten kielikoulutuksen kehittämistä
- auttaa pitämään mielessä tietyt kielikoulutukseen liittyvät perusasiat;
- toimia yksityiskohtaisena muistilistana koulutuksen tilaajalle, koulutukseen osallistujalle, koulutuksen järjestäjälle ja koulutusta antavalle
- toimia keskustelun herättäjänä.

Suuntaviivoissa on pyritty ottamaan huomioon erilaisia kielikoulutukseen liittyviä seikkoja, jotka kielikoulutukseen osallistuvien eri tahojen on hyvä ottaa huomioon ennen koulutusta, sen aikana ja sen jälkeen. Suuntaviivat on esitetty muistilistan muodossa.

1) KIELIKOULUTUKSEN TILAAJAN MUISTILISTA

- mitä koulutusyksikön ja koulutuspäällikön pitää ottaa huomioon laatiessaan koulutussuunnitelmaa, tilatessaan ja valvoessaan koulutusta?

2) KOULUTETTAVAN MUISTILISTA

- mitä kielikoulutukseen osallistuvan virkamiehen pitää ottaa huomioon?

3) KIELIKOULUTUKSEN JÄRJESTÄJÄN MUISTILISTA

- mitä koulutuksen järjestäjän (kielikoulun) pitää ottaa huomioon?

4) KIELIKOULUTTAJAN MUISTILISTA

- mitä koulutusta antavan opettajan pitää ottaa huomioon?

1 KIELIKOULUTUKSEN TILAAJAN MUISTILISTA

ENNEN KOULUTUKSEN TILAAMISTA

→ **tee kielitaito- ja koulutustarvekartoitus eli selvitä koko henkilöstön osalta**

- minkälainen kielitaito koko organisaation (ministeriö tai virasto) henkilöstöllä on (mikä taso, mitkä kielet)
- mihin tarkoituksiin kielitaitoa ministeriössä tai virastossa tarvitaan
- kuinka moni tarvitsee kielikoulutusta lähivuosina (3–5 vuotta) ja sen jälkeen (5–10 vuotta)
- miten ministeriön tai viraston kielitaitotarpeet tulevat muuttamaan seuraavien viiden tai kymmenen vuoden aikana
- mitä kieliä henkilöstön on osattava (varmista, että ministeriössä on riittävä määrä tiettyjen harvinaisempien kielten osajia)
- minkä tasoista koulutusta tarvitaan
- minkä tyyppistä koulutusta tarvitaan
- minkälainen kielitaito palvelukseen otettavilla uusilla työntekijöillä on (testaus)
- onko ministeriön virkamiehet testattu (milloin ja miten)

→ **selvitä mahdollisuuksien mukaan yksittäisen virkamiehen osalta**

- mitä kieliä hän osaa
- onko kielitaitoa testattu missään vaiheessa, onko kielitodistuksia (kielisalkku?)
- mikä on hänen olemassa olevan kielitaitonsa taso eri kielissä (YKI-testit, kielikoulujen testit)
- mihin hänen kielitaitonsa perustuu (missä opiskellut, milloin)
- mitä kieliä hän itse arvioi tarvitsevansa lähivuosina työssään
- mitä kieliä hänen esimiehensä arvioivat hänen tarvitsevan työssään
- mitä kieliä hänen on *ehdottomasti* osattava, jotta hän selviytyisi työtehtävistään
- mistä kielistä hänelle olisi *mahdollisesti hyötyä* työtehtävien hoidossa

- mikä on hänen opiskelumotivaationsa ja mitkä ovat hänen realistiset mahdollisuutensa osallistua kielikoulutukseen työn ohessa
- mitkä opiskelumuodot sopivat hänelle parhaiten

→ **laadi koulutukseen osallistuville virkamiehille *henkilökohtainen koulutussuunnitelma***

- haastattele mahdollisuuksien mukaan koulutusta tarvitsevat henkilökohtaisesti ja selvitä heidän tarpeensa ja toiveensa
- yritä löytää ratkaisu, jossa sovitaan yhteen sekä työnantajan etu että koulutettavan henkilökohtaiset opiskelutoiveet
- tee koulutussuunnitelma kirjallisesti ja sovi säännöllisistä vuoden tai parin vuoden välein tehtävistä tarkistuksista

Lähde liikkeelle ajoissa. Varaa koulutuksen suunnitteluun ja järjestämiseen riittävästi aikaa. Jotta toteutettava koulutus vastaisi mahdollisimman hyvin osanottajien tarpeita, sen valmisteluun on oltava riittävästi aikaa.

Yritä luoda luotettavaksi osoittautuneeseen kielikouluun toimiva yhteistyösuhde. Pohdi myös pitkän aikavälin koulutuksen järjestämistä yhdessä kielikoulun edustajan kanssa. On tärkeää varmistaa opetuksen jatkuvuus.

ENNEN KURSSIN ALKAMISTA

→ **kerro koulutuksen järjestäjälle ja kouluttajalle**

- koulutettavien taustasta (peruskoulutus, työtehtävät, kielitaidon taso, aikaisempi koulutus)
- miten kouluttaja voi valmistautua opetukseen esim. perehtymällä koulutettavien työssä käsittelemiin asioihin (ministeriön tai viraston nettisivut, relevantti EU-tietous)
- koulutettavien tosiasiallisista mahdollisuuksista osallistua koulutukseen (esim. "erittäin kiireinen virkamies, tulee jos ehtii" jne.)
- koulutettavien erityistoiveista ja odotuksista

- jos tunnet koulutettavan, kerro myös mahdollisuuksien mukaan hänen henkilökohtaisista luonteenpiirteistään

**ANNA MAHDOLLISIMMAN PALJON TAUSTATIETOA –
SE HELPOTTAA OPETUKSEN SUUNNITTELUSSA**

Sovi koulutuksen järjestäjän kanssa kurssilla olevan yhdyshenkilön nimeämisestä. Yhdyshenkilön tehtävänä on välittää tietoa kumpaankin suuntaan.

→ **pyydä kouluttajaa**

- järjestämään lähtötasotesti
- esittämään selkeä opetussuunnitelma, josta käyvät ilmi kurssin tavoitteet, sisältö, opetusmuodot ja -metodit ja opetusaikataulu
- kertomaan, miten opintojen etenemistä seurataan kurssin aikana (esim. välitestaus)
- järjestämään lopputestaus, jossa selvitetään, miten tavoitteisiin on päästy

Ellei kyseessä ole tuttu ja hyväksi havaittu kouluttaja, sovi kouluttajan kanssa ensin lyhyestä koejaksosta (esim. 3-5 oppituntia) ennen kuin sitoudut pidempään opetusjaksoon. Sovi myös siitä, että opettajaa voidaan vaihtaa, jos häneen ei olla tyytyväisiä. Sovi koulutuksen järjestäjän ja kouluttajan kanssa erilaisista tavoista antaa palautetta ja vaihtaa kuulumisia kurssin aikana. Varmista, että saat tapauksesta riippuen riittävän hyvityksen, jos kurssi ei vastaa lupauksia (esim. sovittu opettaja ei pääsekään tai jos kurssi ei vastaa sisällöltään luvattua).

PYYDÄ KOULUTTAJALTA LAATUSITOUMUKSET**KOULUTUKSEN AIKANA****→ seuraa koulutuksen onnistumista**

- tarkkailemalla osallistumisaktiivisuutta (asetta esim. 75 %:n sääntö ja mahdollinen uhkaseuraamus, jos sääntöä ei noudateta)
- seuraamalla koulutettavien tyytyväisyyttä (esim. kyselyllä tai haastattelulla)
- olemalla säännöllisesti yhteydessä koulutuksen järjestäjään ja varmistamalla, että kaikki on kunnossa (esim. tietokoneeseen asetettu kysely, joka lähtee automaattisesti tietyin väliajoin koulutuksen järjestäjälle)
- pyytämällä kouluttajaa järjestämään välitestaus kurssin puolivälissä
- pyytämällä kouluttajaa tekemään suullinen tai kirjallinen väliarviointi (ovatko koulutettavat tyytyväisiä kurssin sisältöön ja opettajaan, vastaako se odotuksia, miten sitä voidaan kehittää tai suunnata uudelleen, pitäisikö opettaja vaihtaa ym.)
- pyytämällä kouluttajaa järjestämään loppukoe kurssin päättyessä (onko tavoitteet saavutettu)
- pyytämällä koulutettavien testitulokset itsellesi

**MUISTUTA OLEMASSAOLOSTASI,
SEURAA KOULUTUKSEN ETENEMISTÄ**

KOULUTUKSEN JÄLKEEN

→ **ole yhteydessä kurssin osanottajiin ja pyydä heitä**

- täyttämään laatimasi koulutuksen arviointilomake (hyvä tehdä siitä huolimatta, että he ovat täyttäneet kielikoulun palaute-lomakkeen)
- antamaan sinulle jäljennökset mahdollisista todistuksista tai kurssiarvioinneista
- kertomaan minkälaista evästystä he saivat kouluttajilta kielen opiskelun jatkamiseen (mitkä heikkoudet ja vahvuudet, minkälaista opetusta seuraavaksi)

→ **anna kielikoululle palautetta osanottajien kommenttien perusteella**

- kiitä hyvästä opetuksesta tai esitä kritiikkiä epäonnistuneesta
- pohdi mikä oli erityisen hyvää tai mitä olisi pitänyt tehdä toisin
- esitä mahdollisia koulutuksen parannus- tai kehittämisehdotuksia
- kerro aiotko käyttää kielikoulua toistamiseen vastaavanlaisen opetukseen

**OLE REHELLINEN ANTAESSASI PALAUTETTA –
MIELUUMMIN LIIKAA KUIN LIIAN VÄHÄN**

→ **muista kertoa kokemuksistasi muille koulutuspäälliköille**

2 KOULUTETTAVAN MUISTILISTA

ENNEN KOULUTUKSEEN HAKEUTUMISTA

→ selvitä itsellesi

- miksi haluat tai miksi sinun on syytä opiskella jotakin vierasta kieltä ja onko kielen osaaminen välttämätöntä työtehtäviesi hoitamisen kannalta
- missä tilanteissa joudut käyttämään kyseistä kieltä
- kuinka paljon pystyt käyttämään kielen opiskeluun työaikaasi/omaa aikaasi
- mitkä opiskelumuodot sopivat sinun opiskelutyyliisi ja aikatauluusi parhaiten ja onko sinun jossain vaiheessa mahdollista esimerkiksi työskennellä maassa, jossa kyseistä kieltä puhutaan (harjoittelu, virkamiesvaihto jne.)
- mitkä ovat tavoitteesi eli katsotko tarpeelliseksi
- oppia puhumaan kieltä sujuvammin
- oppia ymmärtämään puhetta paremmin
- oppia lähinnä lukemaan tekstejä
- laajentaa ja monipuolistaa sanavarastoasi
- oppia kirjoittamaan asiatekstejä
- kerrata kaikkia kielen osa-alueita (kielioppi, sanasto, rakenteet, lukeminen)
- mikä on kielitaidon nykytasosi (pyydä päästä esimerkiksi YKI-testiin)
- mikä on kielitaidon tavoitetasosi
- mikä on aikataulusi eli miten nopeasti tavoitteeseen on päästävää
- miten aiot pitää kielitaitoa yllä tavoitetason saavuttamisen jälkeen

**KIRJAA YLÖS TAVOITTEESI JA VÄLITAVOITTEESI
JA SEURAA OPISKELUN AIKANA SITÄ,
MITEN OLET NE SAAVUTTANUT**

→ **aloittaessasi kokonaan uuden kielen opiskelun, pohdi**

- onko juuri nyt sopiva ajankohta aloittaa uuden kielen opiskelu
- onko työtilanteesi sellainen, että voit käyttää kielen opiskeluun riittävästi aikaa
- oletko riittävän motivoitunut
- mitkä ovat lyhyen aikavälin (1 vuosi) ja pitkän aikavälin tavoitteesi (3-5 vuotta)
- pystytkö jossain vaiheessa saavutettuasi tietyn kielitaitotason oleskelemaan maassa, jossa opiskelemaasi kieltä puhutaan

→ **jatkaessasi jo aikaisemmin opiskelemasi kielen opintoja, palauta mieleen**

- missä olet kieltä aikaisemmin opiskellut
- kuinka kauan olet opiskellut kieltä
- minkälainen opiskelutyyli sopi sinulle parhaiten
- mitkä kielen osa-alueet olivat sinusta aikaisemmin erityisen vaikeita eli mitkä ovat heikkoutesi
- missä olet aikaisemmin ollut hyvä eli mitkä ovat vahvuutesi

Kerro kaikki tämä opettajallesi kurssin alussa.

Muista, että kielitaitosi kehittyminen riippuu ratkaisevasti siitä, miten paljon aikaa käytät kielenopiskeluun, ei vain oppitunneilla vaan myös niiden ulkopuolella.

Tee vieraan kielen opiskelusta jokapäiväistä: osta iltapäivälehden asemesta vieraskielinen lehti, katso televisiosta vieraskielistä elokuvaa, kuuntele työmatkalla radiosta vieraskielistä kanavaa.

Jos et ole varma nykyisestä kielitaitotasostasi, pyydä, että tasosi selvitetään joko YKI-testillä tai kielikoulun oman testin avulla.

**PIDÄ HUOLI, ETTÄ SAAT OIKEANTASOISTA OPETUSTA,
ÄLÄ MENE PAREMMAN PUUTTEESSA
LIIAN HELPPOON TAI LIIAN VAIKEAAN RYHMÄÄN**

OPETUKSEN ALKAESSA

→ varmista, että

- olet oikeantasoisessa ryhmässä
- opettaja tuntee tarpeesi ja toiveesi sekä koko ryhmän tarpeet ja toiveet kurssin suhteen
- kurssille on asetettu selvät tavoitteet
- opettajalla on selvä kurssisuunnitelma, josta käyvät ilmi opetuksen tavoitteet, sisältö ja aikataulu
- yhteistyö opettajan ja koulutettavien välillä toimii hyvin
- sinulla on mahdollisuus antaa palautetta kurssin aikana
- tiedät keneen olla yhteydessä, jos et ole tyytyväinen kurssiin

Sinulla ei ole aikaa opetukseen, joka ei vastaa tavoitteitasi. Muista, että voit vaihtaa ryhmää tai opettaja voidaan vaihtaa kesken kurssin, jos et ole opetukseen tyytyväinen.

**VAADI PALJON MYÖS ITSELTÄSI -
HELPOIN JA MUKAVIN KURSSI
EI VÄLTTÄMÄTTÄ EDISTÄ OPINTOJASI**

KURSSIN AIKANA

→ pohdi ja arvioi

- vastaako se toiveitasi
- onko opetuksesta sinulle hyötyä
- tunnetko oppivasi ja edistyväsi

Jos et ole tyytyväinen, keskustele asiasta *välittömästi* opettajan, kielikoulun oman yhdyshenkilön, kurssille nimetyn yhdyshenkilön tai ministeriön koulutusyksikön kanssa. Älä odota kurssin päätymistä ennen kuin annat kielteisen palautteesi. Jos et voi kertoa opettajalle toiveistasi, ota yhteys kurssin järjestäneeseen kielikouluun tai oman ministeriön tai viraston koulutusyksikköön.

Jotta saisit mahdollisimman paljon palautetta oppimisestasi, osallistu koulutuksen järjestäjän laatimiin lähtötaso-, väli- ja loppukokeisiin.

TESTAA OSAAMISESI SÄÄNNÖLLISIN VÄLIAJOIN

KURSSIN JÄLKEEN

→ pyydä

- opettajalta palautetta osaamisestasi
- opettajaa osoittamaan ne mahdolliset heikkoudet tai puutteet, joita voit itse harjoitella myöhemmin omalla ajallasi
- opettajaa kertomaan miten voit parhaiten pitää yllä saavuttamaasi kielitaitoa opetuksen päättymisen jälkeen

→ anna

- koulutuksen järjestäjälle palautetta kurssista joko vapaamuotoisesti tai täyttämällä järjestäjän antama palautelomake
- palautetta myös oman ministeriösi koulutusyksikölle
- koulutusyksikön käyttöön mahdollinen kurssin tavoitteita, suunnitelmia ja sisältöä koskeva materiaali
- koulutusyksikölle mahdolliset kurssista saamasi todistukset ja arviot

**MUISTA OLLA RIITTÄVÄN KRIITTINEN,
ASIOIDEN KAUNISTELU EI PALVELE
SEURAAVIA KURSSILLE OSALLISTUVIA**

Kerää järjestelmällisesti omaa kielitaitoasi osoittavaa aineistoa (kielitodistukset, kurssitodistukset, todistukset ulkomailta oleskelusta, omia vieraalla kielellä laadittuja asiakirjoja, kirjeenvaihtoa jne.). Tämä kielisalkkusi (*language portfolio*) kertoo kielten opiskelun historiasi, ja sen avulla voit tarvittaessa helposti osoittaa kielitaitosi.

3 KIELIKOULUTUKSEN JÄRJESTÄJÄN MUISTILISTA

ENNEN KOULUTUKSEN ALOITTAMISTA

→ keskustele koulutuksen tilaajan kanssa

- mahdollisimman perusteellisesti koulutuksen tavoitteista, päämääristä ja sisällöstä (realistiset tavoitteet – mikä ylipäänsä on mahdollista?)
- onko tämä valmis sitoutumaan myös pitempään yhteistyöhön ja keskustelemaan koulutuksen pitkän aikavälin tavoitteista
- koulutettavien taustasta, heidän toiveistaan, odotuksistaan ja aikataulustaan
- koulutettavien työtehtävien luonteesta, jotta koulutus voitaisiin yhdistää mahdollisimman saumattomasti työtehtävien asettamiin tarpeisiin
- siitä, mistä kouluttaja saa tarvittaessa lisätietoja koulutettavien työtehtävistä
- siitä, miten koulutuksen onnistumista seurataan koulutuksen aikana
- mahdollisesta koulutuksen jatkosta

**ÄLÄ ANNA KATTEETTOMIA LUPAUKSIA
ÄLÄKÄ LUPAA LIKOJA –
TARJOA VAIN SELLAISTA KOULUTUSTA,
JOTA TODELLA PYSTYT JÄRJESTÄMÄÄN**

→ **keskustele kouluttajan kanssa**

- siitä, katsooko hän pystyvänsä ylipäänsä hoitamaan kyseessä olevan koulutuksen
- siitä, minkälaista apua hän tarvitsee opetuksen suunnittelussa ja siihen valmistautumisessa
- minkälaisia ideoita hänellä on opetuksen toteutuksen osalta
- siitä, miten hän raportoi koulutuksen sujumisesta koulutuksen aikana
- onko hän valmis antamaan jatkossakin vastaavanlaista opetusta

**ANNA KOULUTTAJALLE RIITTÄVÄSTI
TAUSTATIETOJA JA TAUSTATUKEA**

KOULUTUKSEN AIKANA

→ **seuraa opetuksen edistymistä**

- olemalla yhteydessä kouluttajaan
- olemalla yhteydessä koulutettaviin
- pyytämällä tietoja välitestistä tai –arvioinneista

→ **anna koulutuksen tilaajalle väliaikatietoja**

→ **neuvottele mahdollisesta opettajan vaihdoksesta, jos saamasi palaute sitä edellyttää eikä ongelmia voida ratkaista muulla tavoin**

KOULUTUKSEN PÄÄTTYESSÄ

→ **varmista, että**

- kurssin päättyessä järjestetään lopputestaus, josta osallistujat saavat palautetta
- koulutuksen tilaaja saa tietoja lopputestauksen tuloksista
- kurssin osanottajat antavat kirjallisesti palautetta kouluttajalle ja koulutuksen järjestäjälle
- koulutuksen tilaaja saa tiedot kirjallisesta palautteesta
- osanottajille on annettu evästystä siitä, miten kieliopintoja tulisi jatkaa (kehittämistarpeet, mahdollinen jatkokoulutus)
- kouluttaja on tietoinen myönteisestä ja kielteisestä palautteesta

4 KIELIKOULUTTAJAN MUISTILISTA

ENNEN KOULUTUSTA

→ **varmista, että**

- todellakin pystyt antamaan toivottua opetusta (älä suostu sellaiseen opetukseen, johon asiantuntemuksesi ei riitä)
- saat riittävästi tietoa kurssille asetetuista odotuksista ja toiveista
- saat riittävästi tietoa koulutettavista, heidän taustastaan ja työtehtävistä
- kurssille on asetettu selvät tavoitteet ja täsmennetty sen sisältö
- opetettava ryhmä on taidoiltaan riittävän tasainen ja sopivan kokoinen
- koulutettavien kielitaidon taso on selvillä (testauksen korostaminen)
- sinulla on käytettävissäsi koulutettavien mahdolliset testitulokset
- saat riittävästi aikaa valmistautumiseen

- saat koulutuksen järjestäjältä riittävästi taustatukea (esim. kurssimateriaalin kerääminen, mahdolliset yhteydenotot asi-
antuntijoihin)

**ÄLÄ SUOSTU "PIKAOPETUKSEEN",
VARAA ITSELLESI RIITTÄVÄSTI AIKAA VALMISTAUTUA JA
PEREHTYÄ TAUSTAMATERIAALIIN –
HUOLELLISESTI VALMISTELLUSTA OPETUKSESTA
HYÖTYVÄT KAIKKI**

KOULUTUKSEN ALKAESSA

→ varmista, että

- ryhmän muodostus ja koulutettavat vastaavat sinulle etukä-
teen annettuja tietoja (esim. ettei ryhmäkoko ole kasvanut ei-
kä ryhmä ole tasoltaan liian hajanainen)
- koulutuksen tilaajan, kielikoulun ja koulutettavien toiveet
vastaavat myös sinun käsitystäsi kurssin tavoitteista, sisällöstä
ja opetusmuodoista (esim. sinä olet päättänyt opettaa kieliop-
pia ja kurssille tulee virkamiehiä, jotka ovat omasta mieles-
tään tulleet keskustelukurssille)
- olet koulutettavien kanssa samaa mieltä oppimisen etenemi-
sen seurannasta ja mahdollisesta tulosten testaamisesta (lähtö-
tason testaus, välitestaus, lopputestaus, opettajan suorittama
epävirallinen observointi koko opetuksen ajan)

**Kerro koulutuksen järjestäjälle omista vahvuuksistasi ja mahdol-
lisista erikoistumistoiveistasi. Yritä löytää erityisala tai kielen op-
pimisen erikoisalue, josta olet erityisen kiinnostunut ja panosta
siihen. Mieti, miksi opetat, mitä haluaisit opettaa ja miten haluai-
sit opettaa. Ole ylpeä ammattitaidostasi ja erityisosaamisestasi.**

KOULUTUKSEN AIKANA

- **korosta testauksen ja oppimisen etenemisen seurannan merkitystä myös oppijan näkökulmasta (saa tietoa omasta etenemisestä, saa tietoa omasta tasosta verrattuna muihin ryhmän jäseniin, saa kohdistetumpaa ja tehokkaampaa opetusta, kun tiedetään mitkä ovat vahvuudet ja heikkoudet)**
- **pyri siirtymään opettajajohtoisesta koulutuksesta oppilaspainotteiseen koulutukseen, siirrä vastuuta oppimisesta myös oppilaille ("mitä sinä voisit tehdä tämän kurssin onnistumiseksi?")**
- **anna koulutettaville jatkuvasti palautetta heidän osaamisestaan ja osallistumisestaan**
- **kannusta koulutettavia**
 - kiinnittämään huomiota itse oppimisprosessiin ja omiin suoriin ja osallistumiseen
 - itsenäiseen ja oma-aloitteiseen kielen harrastamiseen myös koulutuksen ulkopuolella
 - pitämään kirjaa omasta oppimisestaan ja keräämään omaan kielielämäkertaan liittyvää aineistoa (kielisalkku, *language portfolio*)
- **anna koulutuksen järjestäjälle säännöllisesti tietoja siitä**
 - miten koulutus mielestäsi etenee
 - miten ryhmä mielestäsi toimii (onko oikeankokoinen ja riittävän samantasoinen)
 - miten aktiivisesti koulutettavat osallistuvat opetukseen (läsnäoloprosentti, aktiivisuus tunneilla, osallistumishalukkuus)
 - mitä lisämateriaalia tai taustatukea mahdollisesti tarvitset kurssin aikana

**OLE MYÖNTEINEN JA RAKENTAVA
MIELUUMMIN KUIN SAARNAAVA JA KRITISOIVA –
LUO KANNUSTAVA OPPIMISILMAPIIRI**

Älä muistuta jatkuvasti koulutettavien mahdollisista heikkouksista ("sinä teet aina tämän saman virheen") tai koulutettavien passiivisuudesta tai hiljaisuudesta ("te suomalaiset olette sellaisia tuppisuita", "miksi kukaan ei sano koskaan mitään") vaan yritä saada koulutettavat itse ymmärtämään osallistumisen ja aktiivisuuden merkitys.

KOULUTUKSEN PÄÄTTYESSÄ

→ kerro koulutuksen järjestäjälle

- opetustyössä kohtaamistasi ongelmista ja onnistumisista
- miten koulutus mielestäsi kokonaisuutena onnistui
- onko vastaavanlaista koulutusta mielestäsi syytä järjestää toistamiseen
- mitä muutoksia kurssin sisältöön tai tavoitteisiin pitäisi tehdä, mitä pitäisi lisätä, mitä poistaa
- miten seurasit koulutettavien etenemistä
- miten annoit koulutettaville palautetta

→ kerro koulutettaville joko suullisesti tai kirjallisesti

- missä he onnistuivat parhaiten
- mihin kielitaidon osa-alueisiin heidän pitäisi kiinnittää vielä erityisesti huomiota
- miten he voisivat harjoittaa mahdollisia puutteita itse
- miten he voivat jatkaa kielen opintoja itse
- mitä koulutusta koulutuksen järjestäjä voi jatkossa tarjota

LIITE 2

MINISTERIÖIDEN PUHEENJOHTAJUUSVALMENNUKSEN
AIKANA KÄYTTÄMIÄ KIELIKOULUJA**Kotimaan kielikoulutus****englanti**

AAC-opisto
Arkadia Oy
Berlitz
Delta Training
Finnish-British Society
Fintra
Habil Oy International House Finland
HAUS
Helsinki-instituutti
Josbel Oy
Kansanvalistusseura (KVS)
Kasanen Koulutusyhtiöt
Kieliavain
Kielipiste
Langdons Ltd
LinguaBella
Linguarama
MBK
Richard Lewis
Small Talk
Travelborg
White House EG

ranska

AAC-opisto
Advance Oy
Arkadia Oy
Berlitz
Centre Culturel Français
Institut de Français

Kansanvalistusseura

Kielipiste

saksa

Goethe Institut
Kielipiste
Linguarama
MBK Languages

ruotsi

AAC-opisto
Kielipiste
LinguaBella
Linguarama
MBK Languages

Ulkomaan kielikoulutus

englanti

International House (Bath)
Linguarama (Cheney Court, Golden Square, Stratford-upon-Avon, Manchester)
London School of English
LTS Training and Consulting
Park House
Richard Lewis (Riversdown House, Hyde Park Centre, Winchester Group Centre, The Olde House)

ranska

Actilangue (Nizza)
Alliance Française (Rouen)
Alpha B Institute Linguistique (Nizza)
Centre International d'Antibes
Ceran (Spa)
CIEL (Strasbourg)
Ecole de langage français pour étrangers (Pariisi)
Ecole France Langue (Nizza, Pariisi)
Eurocentres (La Rochelle, Amboise, Pariisi)

France Etudes &ENA
France Langue (Nizza)
Institut d'études françaises (La Rochelle)
Institut Franco-Scandinave (Aix-en-Provence)
Institut Linguistique de Peyrou
Kreata (Roumoules Haute-Provence)
MLC International
Millefeuille Provence
Perpignanin kesäyliopisto
Richard Lewis (Domaine des Nesvres, Saint Desert,
Le Crousot)
Stendahl-yliopisto (Grenoble)
Travelborg (Institut Franco-Scandinave, Aix-en-Provence)
TR-kielimatkat

saksa

Colon Sprachenschule (Hampuri)
Dig, Deutsch in Graz
Goethe Institut
Nordkolleg Rendsburg

**Valtiovarainministeriön rahoittama tutkimushanke:
EU-PUHEENJOHTAJUUSVALMENNUKSEEN SISÄLTYYVÄN
KIELIKOULUTUKSEN ARVIOINTI**

TIEDUSTELU HALUKKUUDESTA OSALLISTUA TUTKIMUKSEEN

TIEDUSTELUN PALAUTUS 25.11. MENNESSÄ OSOITTEESEEN:

Marjukka Sinkkonen
Valtiovarainministeriö
Henkilöstöosasto
JAKELU

TIEDUSTELU HALUKKUUDESTA OSALLISTUA KIELIKOULUTUKSEN ARVIOINTITUTKIMUKSEEN

(1) Tutkimuksen aihe

- () kiinnostaa minua. () ei kiinnosta minua. () en osaa sanoa.
() _____

(2) Tutkimukseen osallistuminen

A. Kaikki valmennettavat

Kyselylomakkeiden avulla kerätään tietoa mm. kielitaidon kehittymiseen vaikuttavista tekijöistä, kielitaidon tarpeiden muuttumisesta ja kielitaidon vaikutuksista urakehitykseen. Lomakkeet on suunniteltu lähetettävän kaikille EU-puheenjohtajuusvalmennettaville kerran 1998. Lisäksi puheenjohtajuuskauden jälkeen suoritetaan kerran vuonna 2000 suppea kysely, jossa arvioidaan koulutusta ja puheenjohtajuuskautta kielitaidon näkökulmasta.

- () en vastusta ajatusta, () vastustan ajatusta, miksi? _____
() en osaa sanoa, () _____

B. Ydinryhmä

Alla mainituilla menetelmillä kerätään tietoa kielitaidon kehittymisestä ja sen vaikutuksista työtehtävien hoitoon. Tarkoitusta varten kootaan ryhmä asiasta kiinnostuneita. Voit osoittaa halukkuutesi osallistua tällaiseen ryhmään merkitsemällä rastit sopiviin kohtiin. Voit myös osoittaa kiinnostuksesi jotain yksittäistä menetelmää kohtaan.

* *Lokikirjan pitäminen kielenkäyttötilanteista ja tilanteisiin liittyvien ongelmien raportointi*

Aineiston keruu tapahtuu siten, että osallistujat pitävät n. 2 kk:n ajan kirjaa kielenkäyttötilanteistaan 2 otteeseen ennen puheenjohtajuuskautta. Tarkoitusta varten lähetetään selkeät lomakkeet, joiden täyttäminen esim. päivän päätteeksi tapahtuvana rutiinina ei muodostu kohtuuttomaksi rasitukseksi.

- () osallistuminen kiinnostaa minua, () osallistuminen ei kiinnosta minua, () en osaa sanoa,
() _____

* *Vieraalla kielellä tuotetun materiaalin luovuttaminen tutkimuskäyttöön* (ns. portfolioarviointi)

Aineiston keruu tapahtuu (mahdollisesti koulutuksen yhteydessä) siten, että osallistujat luovuttavat n. 2 kk:n ajalta kerätyt kansiot 3 otteeseen ennen puheenjohtajuuskautta. Osallistuminen ei aiheuta ylimääräistä työtä, sillä osallistujien tuottama aineisto liittyy joko työtehtäviin tai koulutukseen. Osallistuja saa välitöntä palautetta tuottamastaan materiaalista.

- () osallistuminen kiinnostaa minua englannin/_____ osalta, () osallistuminen ei kiinnosta minua, () en osaa sanoa, () _____

* *Osallistuminen 2 kertaa järjestettäviin puheenjohtajuuskoulutuksen tarpeisiin räätälöityihin kielitaitotesteihin*

Testit on suunniteltu järjestettävän 1997 (tai 1998 alussa) ja 1999 englannin ja ranskan osalta Yleisten kielitutkintojen (YKI) virallisilla 9-portaiseen asteikkoon perustuvilla testeillä, jotka laaditaan siten, että ne liittyvät EU-puheenjohtajuuskauden tehtäviin. Testiin osallistuja tutustuu

annettuun materiaaliin ennen testiä.

- () englannin testiin osallistuminen kiinnostaa minua 19__ / 19__,
 () ranskan testiin osallistuminen kiinnostaa minua 19__ / 19__,
 () en ole kiinnostunut testeihin osallistumisesta,
 () olen jo osallistunut YKI-testiin: _____ -kuussa 19__ _____ kielen osalta/
 _____ -kuussa 19__ _____ kielen osalta,
 () en osaa sanoa, () _____

C. Lisäksi ennen puheenjohtajuuskautta suoritetaan joitakin haastatteluja ja pyydetään valmennettavia (mahdollisesti koulutuksen yhteydessä) 2 kertaa arvioimaan itse kielitaitoaan annetulla asteikolla. Halukkuutta tulla haastatelluksi tiedustellaan myöhemmin. Lisäksi joitakin koulutustilaisuuksia seurataan ajoittain opetusmenetelmien selvittämiseksi. Tutkimuksessa arvioidaan koulutusta eikä yksilön kielitaitoa. Koulutuksen kehittämiseksi raportoitava tieto on yleisluontoista. Yksilökohtaista tietoa ei luovuteta ulkopuolisille tahoille.

(3) Taustatiedot

Tiedustelemme lisäksi joitakin taustatietoja, jotta voisimme valita mahdollisimman monipuolisen ydinryhmän (kohta 2B).

- A. Englannin kielen taitotasosi edellisessä testissä (asteikolla 1-9): _____, 19__ _____ -kuussa
 Ranskan kielen taitotasosi edellisessä testissä (asteikolla 1-9): _____, 19__ _____ -kuussa
 B. Arvio yleistasosta tällä hetkellä (asteikolla 1-9): englanti: _____, ranska: _____
 C. Tehtävä, jota varten Sinua valmennetaan: () puheenjohtaja, () varapuheenjohtaja/pj:n avustaja,
 () kansallinen edustaja/asiantuntija, () valmistelija, () sihteeri/avustaja/tekninen tukihenkilö,
 () _____:n varahenkilö, () muu, mikä? _____
 D. Kansainvälisten kokoustesi (joissa puhutaan vierasta kieltä kokouspaikasta riippumatta) arvioitu määrä vuodessa: _____ tai kuukaudessa: _____
 E. Onko kielitaitoa vaativien tehtäviesi määrä muuttunut parin viime vuoden aikana, miten? _____

Onko tässä suhteessa odotettavissa huomattavaa muutosta tulevaisuudessa, millaista? _____

- F. Englannin kurssit/opetus, joille/johon aiot osallistua lähimmän puolen vuoden aikana (tai parhaillaan osallistut/olet juuri osallistunut), esim. kurssin nimi, järjestäjä ja ajankohta.

Nimi: _____ Puhelinnumero: _____
 Ministeriö: _____ Osasto: _____
 (Virasto/laitos tms.: _____)

Tutkimushankkeen pohjalta heränneitä ajatuksia:

KIITOS YHTEISTYÖSTÄ!

**Research project funded by the Ministry of Finance:
THE EFFECTIVENESS OF THE FOREIGN LANGUAGE TRAINING
FOR FINLAND'S EU-PRESIDENCY**

**QUESTIONNAIRE:
TEACHERS' COMMENTS ON FOREIGN LANGUAGE TRAINING NEEDS
AMONG CIVIL SERVANTS**

Please return the questionnaire by April 17, 1998!

FOREIGN LANGUAGE TRAINING NEEDS AMONG CIVIL SERVANTS

Please answer the following questions in terms of the language you teach!

1. Language use problems among civil servants

Think of typical problem areas the civil servants might have concerning foreign language use. Some categories are given below to help you to list the problems under them. You can also leave a category blank or invent one of your own.

PROBLEMS RELATED TO:	
Linguistic aspects (e.g. grammar, vocabulary, phonology, etc.)	Pragmatics (the way the acquired language skills are used, e.g. in terms of job performance and communication)
Cultural understanding	Attitudes/ Personality factors
Other aspects:	Other aspects:

Note. Linguistic aspects point to the specific problem areas in the production of a language and pragmatics to the language use problems in both the production and comprehension with reference to actual language use situations.

2. Progress

Think of the progress the civil servants you train have made. Which skills have clearly improved, how?

.....

Are there any skills that have not improved in the best possible way? Which skills?

.....

Do you have any ideas how to improve these skills? What kind of ideas?

.....

3. Teacher's perspective

Are there any factors (e.g. concerning the arrangements, time, trainees, etc.) that make it difficult for you to achieve your training goals? Any ideas how to solve the problems?

.....

4. Other comments

Are there any other things you would like to mention with reference to the topic? You can also report ideas and comments arising from the conversations you have had with the civil servants concerning their job performance in international cooperation and the transfer of learning.

.....

5. Background information

Which language do you teach?

How long have you trained Finnish civil servants?

What type of lessons do you give? () group lessons; average group size:

() individual training/ private lessons, () other:

Are your lessons orientated to specific skills, if so: which?

How many lessons do you give per week at the moment?

Thank you very much for the cooperation!

KYSELYLOMAKE

Lokakuu 1998

TÄYTTÄMISOHJEET

Lomakkeen täyttämiseen menee 15-20 minuuttia. Jos vastaustilaa on liian vähän, jatka tarvittaessa sivun kääntöpuolelle. Lue kysymykset erittäin huolellisesti, koska niissä on paljon yksityiskohtaisia vastausohjeita.

Vastaa seuraavanlaisiin kysymyksiin *ympyröimällä omaa kantaasi vastaava vaihtoehto:*

Onko vieraiden kielten opiskelu mielestäsi hauskaa?

1 ei
② kyllä

Vastaa seuraavanlaisiin väittämiin *kirjoittamalla viivalle kantaasi vastaava asteikon numero:*

Arvioi annetulla asteikolla tapoja, joilla kehität kielitaitoasi.

Asteikko: 1 en koskaan 2 vain harvoin 3 joskus 4 usein 5 jatkuvasti

Luen vieraskielisiä salapoliisiromaaneja

5

Katson ulkomaisia televisiokanavia

3

Matkustan ulkomailla

2

Surfaan internetissä

3

Vastaa suoriin kysymyksiin *omin sanoin:*

Minkälainen on mielestäsi hyvä kieltenopettaja?

Ilmestävä, kannustava ja monipuolinen, osaa mukauttaa
opetusta oppilaiden taitojen ja kykyjen mukaan

TAUSTATIEDOT

1. Ministeriö tai virasto _____

2. Osasto tai yksikkö _____

3. Ikä

1 25-35 2 36-45 3 46-55 4 yli 55

4. Sukupuoli

1 nainen 2 mies

5. Äidinkieli _____

6. Missä tehtävässä toimit *pääasiallisesti* EU-puheenjohtajuuskaudella?

1 työryhmän puheenjohtajana

2 työryhmän varapuheenjohtajana tai puheenjohtajan avustajana

3 kansallisena asiantuntijana tai edustajana

4 EU-asioiden ja kokousten valmistelijana

5 tukihenkilönä tai avustavissa tehtävissä (sihteerit ym.)

6 muu, mikä _____

VIERAIDEN KIELTEN KÄYTTÄMINEN TYÖSSÄ

7. Onko työhösi *aina* liittynyt vieraiden kielten käyttäminen?

1 ei, vasta vuodesta _____ alkaen 2 kyllä

Arvioi annetulla asteikolla seuraavia väittämiä.

Asteikko: 1 en koskaan 2 vain harvoin 3 joskus 4 usein 5 jatkuvasti

8. Luen työssäni vieraskielisiä asiakirjoja. _____
 9. Kirjoitan työssäni asiakirjoja vieraalla kielellä. _____
 10. Puhun työssäni vieraita kieliä. _____

Arvioi annetulla asteikolla, *kuinka usein käytät vieraita kieliä* seuraavissa työtilanteissa.

Asteikko: 1 harvemmin kuin kerran kuussa 2 noin kerran kuussa
 3 noin 2-3 kertaa kuussa 4 kerran viikossa 5 lähes päivittäin

11. puheenvuoron käyttäminen kokouksessa tai neuvottelussa _____
 12. puheiden, luentojen tai esitelmien pitäminen _____
 13. puhelinkeskustelut _____
 14. työhön liittyvän asiakirjan lukeminen _____
 15. työhön liittyvän asiakirjan kirjoittaminen _____
 16. yhteydenpito ulkomaisiin kollegoihin sähköpostin tai faksin välityksellä _____
 17. epäviralliset keskustelut kahden kesken kasvotusten _____
 18. sosiaaliset tilanteet, joissa mukana useita ihmisiä (lounaat, cocktailkutsut) _____
 19. muu _____

Mitä *kahta* vierasta kieltä käytät *eniten* työssäsi?

20. Käytän eniten _____ (= KIELI 1).
 21. Toiseksi eniten käytän _____ (= KIELI 2).

22. Onko kohdassa 20 mainitsemasi *eniten käyttämäsi vieras kieli* mielestäsi pääkieleksi eli *vahvin vieras kielesi*?

1 ei, mielestäni pääkieleni on _____
 2 kyllä

Arvioi annetulla asteikolla vieraiden kielten käyttämisen *vaikeutta* kohdissa 20 ja 21 mainitsemasi *kahden eniten käyttämäsi kielen osalta* seuraavissa työtilanteissa.

Asteikko: 1 erittäin vaikeaa 2 melko vaikeaa 3 kohtuullista
 4 melko helppoa 5 erittäin helppoa

KIELI 1 KIELI 2

23. puheenvuoron käyttäminen kokouksessa tai neuvottelussa _____
 24. puheiden, luentojen tai esitelmien pitäminen _____
 25. puhelinkeskustelut _____
 26. työhön liittyvän asiakirjan lukeminen _____
 27. työhön liittyvän asiakirjan kirjoittaminen _____
 28. yhteydenpito ulkomaisiin kollegoihin sähköpostin välityksellä _____
 29. epäviralliset keskustelut kahden kesken kasvotusten _____
 30. sosiaaliset tilanteet, joissa mukana useita ihmisiä (lounaat, cocktailkutsut) _____
 31. muu _____

Arvioi annetulla asteikolla, aiheuttavatko seuraavat tekijät sinulle vaikeuksia kansainvälisessä yhteistyössä.

Asteikko: 1 ei koskaan 2 vain harvoin 3 joskus 4 usein 5 jatkuvasti

32. kulttuuri- ja tapaerot	_____
33. ilmaisu- ja ajattelutapaerot	_____
34. erilainen aikakäsitys ja työskentelytapa	_____
35. oman kielitaidon puutteet (suppea sanavarasto, kielioppivirheet ym.)	_____
36. oman kielitaidon suppeus (kielten määrä riittämätön)	_____
37. keskustelukumppanin kielitaidon puutteet (esim. ei-syntyperäiset)	_____
38. keskustelukumppanin kielitaidon suppeus (kielten määrä riittämätön)	_____
39. tekniset syyt (olosuhteet, huono kuuluvuus, puutteelliset työvälineet, kiire, puuttuva tai taitamaton tulkkaus ym.)	_____
40. muu _____	_____

KIELITAIDON ITSEARVIOINTI

41. Oletko osallistunut Yleisten kielitutkintojen (YKI) kielitesteihin?

1 en 2 kyllä, vuonna _____

42. Mitkä olivat testatut kielet ja mikä oli taitotasoluokituksesi?

Arvioi itse 8-portaisella YKI-asteikolla (ks. lomakkeen liite), kuinka hyvin mielestäsi osaat seuraavia kieliä.

43. englanti	_____
44. ranska	_____
45. saksa	_____
46. ruotsi (silloin kun ei äidinkieli)	_____
47. suomi (silloin kun ei äidinkieli)	_____
48. espanja	_____
49. italia	_____
50. venäjä	_____
51. muu _____	_____

Arvioi annetulla asteikolla, miten hallitset kohdissa 20 ja 21 mainitsemiesi kielten (kaksi eniten työssä käyttämäsi vierasta kieltä) eri alueet.

Asteikko: 1 erittäin huonosti 2 melko huonosti 3 kohtalaisesti
4 melko hyvin 5 erittäin hyvin

	KIELI 1	KIELI 2
52. kielioppi ja rakenteet	_____	_____
53. sanasto	_____	_____
54. kuullun ymmärtäminen	_____	_____
55. tekstin ymmärtäminen	_____	_____
56. puhuminen	_____	_____
57. ääntäminen	_____	_____
58. kirjoittaminen	_____	_____
59. muu _____	_____	_____

Arvioi annetulla asteikolla kykyäsi selviytyä seuraavista tilanteista kohdissa 20 ja 21 mainitsemallasi kahdella eniten työssä käyttämälläsi vieraalla kielellä.

Asteikko: 1 en koskaan 2 harvoin 3 joskus 4 usein 5 aina/jatkuvasti

Kuunteleminen vieraalla kielellä

	KIELI 1	KIELI 2
60. Pystyn erottamaan merkityksellistä tietoa tilanteissa, joissa kuuluvuus on heikko tai joissa on taustahälyä (lentokenttien ja junien kuulutukset).	_____	_____
61. Ymmärrän, mitä keskustelukumppanini sanoo puhelinkeskustelussa.	_____	_____
62. Pystyn seuraamaan syntyperäisten kielenpuhujien vilkasta keskustelua.	_____	_____
63. Ymmärrän vaivatta televisio- ja radiolähetyksiä ja myös muuta kuin kirjakieltä (puhekieli, slangi, murteet).	_____	_____
64. Pystyn seuraamaan erikoisalojen luentoja ja esitelmiä, joissa käytetään ammattikieltä ja vierasta terminologiaa.	_____	_____

Vieraan kielen puhuminen

65. Osaan käyttää kieltä joustavasti ja tehokkaasti erilaisissa tilanteissa, ilmaista tunteita, laskea leikkiä ja vitsailla.	_____	_____
66. Osaan puhua sujuvasti ja spontaanisti eikä minun tarvitse hakea sanoja.	_____	_____
67. Pystyn keskustelemaan kokouksissa asiakysymyksistä, puolustamaan omaa kantaani ja vastaamaan kysymyksiin ilman ennakkovalmistelua.	_____	_____
68. Osallistun täysimääräisesti keskusteluun, osaan keskeyttää, kehittää ja vaihtaa aihetta ja viedä keskustelua eteenpäin haluamaani suuntaan.	_____	_____
69. Osaan tarvittaessa ”voittaa itselleni aikaa” puhumalla tyhjänpäiväisyyksiä, jotta ehdin miettiä, mitä minun pitäisi sanoa (kokoustilanteet).	_____	_____
70. Osaan muotoilla sanottavani usealla eri tavalla ja tarvittaessa kertoa jonkun toisen sanoman asian toisin sanoin sisällön kuitenkin muuttumatta.	_____	_____
71. Hallitsen kohteliaisuusmuodot ja osaan olla huomaavainen.	_____	_____

Vieraskielisen tekstin ymmärtäminen

72. Luen työhöni liittyviä asiakirjoja vaivatta.	_____	_____
73. Luen sujuvasti kauno- ja tietokirjallisuutta sekä sanoma- ja aikakauslehtiä. (74.) Täsmennä, minkälaista kirjallisuutta luet. _____	_____	_____

75. Ymmärrän kielen vivahteita ja tunnistan erilaisten tyylikeinojen käytön.	_____	_____
--	-------	-------

Kirjoittaminen vieraalla kielellä

76. Kirjoitan itse sujuvasti asiatekstejä.	_____	_____
77. Kirjoitan itse äidinkielelläni ja käännetän viralliset asiakirjat ministeriön kääntäjällä tai syntyperäisellä kielenpuhujalla.	_____	_____
78. Tarkistutan vieraalla kielellä laatimani tekstit ministeriön kääntäjällä tai syntyperäisellä puhujalla.	_____	_____
79. Kirjoitan sujuvasti epävirallisia tekstejä (kirjeet, sähköpostiviestit).	_____	_____
80. Käytän yksikielisiä sanakirjoja tekstejä laatiessani.	_____	_____
81. Kirjoitan ilman sanakirjaa.	_____	_____

KOULUTUKSEN VAIKUTUS KIELITAITOON

82. Oletko osallistunut kielenopetukseen nykyisessä työssäsi?

1 en 2 kyllä

Arvioi annetulla asteikolla sitä, onko seuraavanlaista opetusta ollut *riittävästi tarjolla*.

Asteikko: 1 aivan liian vähän 2 hieman liian vähän 3 sopivasti

4 hieman liikaa 5 aivan liikaa

83. neuvottelu- ja kokoustekniikka _____
84. esiintymis- ja puhetaito _____
85. puhelinkeskustelujen harjoittelu _____
86. kirjoittamisen harjoittelu _____
87. työhön liittyviin erilaisiin sosiaalisiin tilanteisiin valmentaminen _____
88. kulttuurin- ja maantuntemus _____
89. muu _____

Ympyröi omaa tilannettasi kuvaavat väittämät.

90. Kielitaitoni on riittävän hyvä, en ole tarvinnut lisäkoulutusta.
91. Koulutusta on ollut riittävästi, mutta en ole ehtinyt osallistua siihen.
92. Minulle sopivaa koulutusmuotoa ei ole ollut tarjolla.
93. Olen osallistunut useisiin eri koulutusmuotoihin.
94. Olisin halunnut osallistua kielikoulutukseen tai tietylle kurssille, mutta en saanut lupaa esimieheltäni tai työnantajaltani.
- (95.) Mille kurssille hait ja millä perusteilla hakemuksesi evättiin? _____
- _____
- _____

Arvioi annetulla asteikolla, kuinka suuri merkitys seuraavilla tekijöillä on ollut sinun oman *kokonaiskielitaitosi* (kaikki osaamasi kielet) kehittymisen kannalta. Jätä viiva tyhjäksi, jos vaihtoehto ei koske sinua (et esimerkiksi ole työskennellyt ulkomailla).

Asteikko: 1 ei merkitystä 2 vähän merkitystä 3 jonkin verran merkitystä

4 paljon merkitystä 5 erittäin paljon merkitystä

96. lapsuuskodin kaksi- tai monikielisyys _____
- (97.) Täsmennä, mitkä kielet. _____
98. opetus peruskoulussa ja lukiossa _____
99. vieraskielisen peruskoulun tai lukion käyminen (esim. kansainväliset koulut) _____
100. oleskelu ulkomailla (esim. vaihto-oppilas, au-pair, vanhemman tai puolison työ) _____
101. opiskelu ulkomailla _____
102. työskentely ulkomailla _____
103. kielen käyttö työtilanteessa (työmatkat, yhteydenpito kollegoihin) _____
104. kielenopetus työn yhteydessä _____
105. kielenopetus työn ulkopuolella _____
106. oma harrastuneisuus (kiinnostus kulttuureihin, kirjallisuuteen, matkailuun) _____
107. muu _____

Vastaa seuraaviin kysymyksiin.

108. Oletko aloittanut integraatio- tai puheenjohtajuusvalmennuksen yhteydessä kokonaan uuden kielen opiskelun?

1 en 2 kyllä, (mainitse kieli/kiellet) _____

110. Jos olet aloittanut uuden kielen opiskelun,

a) tapahtuiko se

1 omasta aloitteesta vai 2 työnantajan toivomuksesta; ja

b) onko uuden kielen opiskelu tuottanut tulosta eli pystytkö käyttämään tätä kieltä jo työssäsi?

1 harvoin 2 joskus 3 jatkuvasti

111. Oletko lisäksi osallistunut *työn ulkopuolella tapahtuvaan kielenopetukseen* viiden viime vuoden aikana (työväenopisto, kaupalliset itseopiskelukurssit, iltalukio, kesäyliopisto)?

1 en lainkaan
2 vähäisessä määrin
3 kohtalaisen paljon
4 paljon

(112.) Täsmennä mihin olet osallistunut. _____

(113.) Oliko tästä opetuksesta hyötyä nykyisten työtehtäviesi kannalta?

1 ei lainkaan 2 jonkin verran 3 paljon

114. Oletko mielestäsi saanut nykyisessä työssäsi sellaista kielikoulutusta, joka on *selvästi parantanut valmiuksiasi* hoitaa puheenjohtajuuteen liittyviä tehtäviä?

1 en
2 kyllä
3 koulutusta on ollut tarjolla, mutta en ole ehtinyt osallistua siihen

115. Kuvaile koulutusta, josta on ollut sinulle *eniten käytännön hyötyä työssäsi* (opetuksen järjestäjä, kurssi- tai koulutustyyppi, opetusmenetelmä, kesto).

116. Missä olet osallistunut kielikoulutukseen?

1 vain kotimaassa 2 sekä kotimaassa että ulkomailla 3 vain ulkomailla

Ympyröi seuraavista sinulle sopivin opetusmuoto, johon voisit osallistua vielä ennen puheenjohtajuuskauden alkua viimeistelläksesi puheenjohtajuuskaudella tarvitsemiesi kielten taitoa. Ota huomioon realistiset mahdollisuutesi osallistua koulutukseen.

- 117. koulumainen ryhmäopetus, jossa kerrataan kaikki kielen osa-alueet
- 118. keskusteluharjoitukset ryhmässä syntyperäisen puhujan kanssa
- 119. yksityisopetus, jossa kerrataan kaikki kielen osa-alueet
- 120. yksityisopetus, jossa keskitytään ääntämiseen ja keskustelutaitoon
- 121. itseopiskelu yleissanaston, rakenteiden ja kirjoitustaidon kehittämiseksi
- 122. kirjoittamista, jossa syntyperäinen puhuja korjaa laatimiansi asiatekstejä
- 123. kielikurssit ulkomailla
- 124. neuvottelu- ja esiintymistaidon kurssit vieraalla kielellä
- 125. kulttuurin- ja tapakulttuurin tuntemuskurssit
- 126. kurssit, joilla käsitellään ajankohtaisia EU-teemoja vieraalla kielellä
- 127. oman erityisalan kurssit (esim. lakienglannin tai -ranskan kurssi)
- 128. muu _____
- 129. ei mikään edellä mainituista koulutusmuodoista

130. Mahdolliset kommenttisi tästä tutkimuksesta, kyselylomakkeesta tai yleensä puheenjohtajuusvalmennukseen sisältyneestä kielikoulutuksesta.

**PARHAIMMAT KIITOKSET VAIVANNÄÖSTÄSI JA
MENESTYSTÄ PUHEENJOHTAJUUSKAUDEN TEHTÄVISSÄ!**

KURSSIPALAUTELOMAKE

(Täytä lomake kunkin koulutuskokonaisuuden tai kurssin osalta erikseen. Ota lomakkeesta tarvitsemasi lisäkopiot. Jatka tarvittaessa kääntöpuolelle)

TAUSTATIEDOT

Ministeriö: _____ Osasto: _____

Oletettu tehtäväsi EU-puheenjohtajuuskaudella?

- 1 työryhmän puheenjohtaja
- 2 työryhmän varapuheenjohtaja tai puheenjohtajan avustaja
- 3 kansallinen asiantuntija tai edustaja
- 4 EU-asioiden ja kokousten valmistelija
- 5 tukihenkilö, avustavat tehtävät (sihteerit ym.)
- 6 muu, mikä _____

KURSSI TAI KOULUTUS, JOHON OLET OSALLISTUNUT

Järjestäjä tai opettaja:

Kieli: _____ Koulutusmuoto: _____

Tasoryhmä: _____ Ajankohta: _____ Onko kurssi vielä kesken? _____

Arvioi koulutusta annetulla asteikolla ympyröimällä kantaasi vastaava numero.

Asteikko: 1 erittäin hyvin 2 hyvin 3 kohtalaisesti 4 huonosti 5 erittäin huonosti

1 Kurssin alussa järjestetty tasotesti mittasi kielitaitotasoani	1	2	3	4	5
2 Ryhmän muodostus (koko, taso, tasaisuus) onnistui	1	2	3	4	5
3 Opettaja onnistui tehtävässään (ammattitaito, innostavuus)	1	2	3	4	5
4 Opettaja huomioi kunkin tarpeet ja kehitti kurssia niiden mukaan	1	2	3	4	5
5 Opetusmateriaali toimi	1	2	3	4	5
6 Kurssijärjestelyt (paikka, aika, tilat, välineet) toimivat	1	2	3	4	5
7 Kurssi vastasi omia kielitaitotarpeitani	1	2	3	4	5
8 Pystyn hyödyntämään kurssilla oppimaani työssäni	1	2	3	4	5
9 Suhteessa käytettyyn aikaan ja kustannuksiin kurssi toimi	1	2	3	4	5

Mikä kurssissa oli erityisen hyvää tai huonoa?

Ympyröi minkälaista kielenopetusta arvioit tarvitsevasi vielä puheenjohtajuutta edeltävänä aikana. Ota huomioon realistiset osallistumismahdollisuutesi (käytävissä oleva aika ja resurssit)

- 10 lyhyt 2-3 päivän intensiivikurssi kotimaassa siten, ettei minua häiritä kurssin aikana
- 11 1-2 viikon intensiivikurssi ulkomailla
- 12 yksityisopetus erikseen opettajan kanssa sovittuina ajankohtina
- 13 pienryhmäopetus (2-3 h) erikseen opettajan kanssa sovittuina ajankohtina
- 14 1-2 kertaa viikossa kokoontuva 1-2 tuntia kestävä opetus ryhmässä
- 15 itse- tai etäopiskelu kotitehtävineen
- 16 laatimieni asiakirjojen läpikäyminen syntyperäisen kielenpuhujan kanssa
- 17 erityisalan intensiiviopeutus (lakikieli, talouden kieli, tekniikan kieli ym.)
- 18 erityistilanteeseen liittyvä opetus (kokous-, neuvottelu- ja esiintymistaito jne.)
- 19 muu _____

Kiitos palautteesta!

Palauta lomake osoitteella: Anu Sajavaara, VM, henkilöstöosasto, JAKELU

KIELITAIDON TASOASTEIKKO

9 Hallitsee kielen ja sen käytön täysin: viestintä on sujuvaa, tilanteeseen sopivaa ja jäsentynyttä. Kielitaidon taso, jolle todennäköisimmin yltyvät parhaat kielen ammattilaiset oman alansa viestintätilanteissa.

8 Viestii tehokkaasti, luontevasti ja vivahteikkaasti vaativissakin suullisissa ja kirjallisissa kielenkäyttötilanteissa. Kielenkäyttö muistuttaa enimmäkseen syntyperäisen taitoa. Vain eri sävyjen välittäminen tai idiomien käyttäminen voi joskus tuottaa vaikeuksia.

7 Viestii kohtalaisen tehokkaasti ja luontevasti vaativissakin suullisissa ja kirjallisissa kielenkäyttötilanteissa. Kieli on monipuolista ja sujuvaa. Vähäiset epätarkkuudet ja muiden kielten vaikutus eivät ole häiritseviä. Ymmärtää vaivatta vaativiakin aihepiirejä käsittelevää kieltä.

6 Viestii luontevasti tavallisissa kielenkäyttötilanteissa. Myös sosiaalisesti ja sisällöllisesti vaativissa tilanteissa selviytyy tyydyttävästi. Muiden kielten vaikutusta ja muuta ilmaisun epätarkkuutta esiintyy, mutta se häiritsee harvoin viestintää. Vaativia aihepiirejä käsiteltäessä joutuu joskus turvautumaan toistopyyntöihin tai sanakirjaan.

5 Selviytyy tavallisissa suullisissa ja kirjallisissa kielenkäyttötilanteissa melko luontevasti ja vaivattomasti sekä työssä että vapaa-aikana. Hallitsee kielen perusrakenteet ja keskeisen sanaston, ja joutuu vain harvoin turvautumaan toistopyyntöön tai sanakirjaan. Muiden kielten vaikutus ja muu ilmaisun epätarkkuus rajoittavat viestintää vain joskus.

4 Selviytyy tavallisissa suullisissa ja kirjallisissa kielenkäyttötilanteissa kohtalaisen hyvin sekä työssä että vapaa-aikana. Muiden kielten vaikutus kielenkäyttöön voi olla tuntuva. Sujuvuus ja sanaston ja kieliopin hallinta ovat jo suhteellisen hyviä, mutta mahdollisesti keskenään eri tasoisia. Ymmärtääkseen esimerkiksi lehtiartikkelin tai muun tavallisen tekstin pääasiat tarvitsee vain joskus sanakirjaa.

3 Kielitaito riittää tavallisimmissa suullisissa ja kirjallisissa käytännön tilanteissa selviämiseen, mutta uudet tilanteet aiheuttavat vaikeuksia. Ymmärtää vaivatta hidasta ja selkeää puhetta ja saa yleensä selvää helpon tekstin, esimerkiksi lyhyen lehti uutisen pääasioista.

2 Kielitaito riittää yksinkertaisissa tutuissa suullisissa ja kirjallisissa rutiinitilanteissa selviämiseen. Saa ainakin sanakirjan avulla selvän yksinkertaisista viesteistä. Uusissa tilanteissa syntyy kuitenkin usein ymmärtämisiongelmiä ja väärinkäsityksiä.

1 Kielitaito riittää muutamista yksinkertaisimmista suullisista ja kirjallisista viestintätilanteista selviämiseen. Ymmärtää tuttua asiaa käsittelevästä viestistä tai keskustelusta jotakin, ainakin aihepiiriin. Tuntee jonkin verran kielen perusrakenteita ja -sanastoa.

YLIN TASO

KESKITASO

PERUSTASO